

KRAKOWSKA AKADEMIA
im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Wydział Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych

PRAWO

Mieszko Nowicki

Niemajątkowe środki karne
w kodeksie karnym z 1997 roku

Rozprawa doktorska
przygotowana pod kierunkiem
Prof. nadzw. dr hab. Marka Lubelskiego

Kraków 2015

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów.....	str.7
Wstęp.....	str.9
Rozdział I - Wybrane kary dodatkowe i środki karne w polskim prawie	
karnym.....	str.18
1.1 Wybrane kary dodatkowe w kodeksie karnym w 1932 roku.....	str.18
1.1.1 Utrata praw publicznych oraz utrata obywatelskich praw honorowych w kodeksie karnym z 1932 roku.....	str. 21
1.1.2 Utrata prawa wykonywania zawodu w kodeksie karnym z 1932 roku.....	str. 23
1.1.3 Utrata praw rodzicielskich lub opiekuńczych w kodeksie karnym z 1932 roku.....	str. 24
1.1.4 Ogłoszenie wyroku w pismach wedle kodeksu karnego z 1932 roku.....	str. 25
1.1.5 Podsumowanie charakterystyki kar dodatkowych kodeksu karnego z 1932 roku....	str. 25
1.2 Wybrane kary dodatkowe w kodeksie karnym w 1969 roku.....	str.26
1.2.1 Pozbawienie praw publicznych w kodeksie karnym z 1969 roku.....	str. 28
1.2.2 Pozbawienie praw rodzicielskich lub opiekuńczych w kodeksie karnym z 1969 roku.....	str. 30
1.2.3 Zakaz zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności w kodeksie karnym z 1969 roku.....	str. 32
1.2.4 Zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych lub innych pojazdów w kodeksie karnym z 1969 roku.....	str. 35
1.2.5 Podanie wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób w kodeksie karnym z 1969 roku.....	str. 37
1.2.6 Podsumowanie omówionych kar dodatkowych kodeksu karnego z 1969 roku.....	str. 40
1.3 Środki karne w kodeksie karnym z 1997 roku.....	str.41
1.4 Podsumowanie rozdziału pierwszego.....	str.45

Rozdział II - Kara śmierci oraz kara pozbawienia wolności w kontekście represyjnej i prewencyjnej funkcji polskiego prawa karnego.....	str.46
2.1 Pojęcie kary i pojęcia pokrewne.....	str.47
2.2 Kara śmierci w Polsce.....	str.50
2.3 Kara pozbawienia wolności (dawniej kara więzienia).....	str.66
2.4 Podsumowanie rozdziału drugiego.....	str.79
Rozdział III - Środki karne w kodeksie karnym z 1997 roku.....	str.81
3.1 Zmiany w zakresie środków karnych i kar dodatkowych	str.83
3.2 Środki karne w kodeksie karnym z 1997 roku.....	str. 93
3.3 Sposoby orzekania środków karnych.....	str. 95
3.4 Łączenie środków karnych.....	str. 106
3.5 Zasady i dyrektywy wymiaru środków karnych.....	str. 108
3.6 Wykonanie środków karnych.....	str. 112
3.7 Okres na jaki orzeka się środki karne.....	str. 116
3.8 Podział środków karnych.....	str.123
3.9 Podsumowanie rozdziału trzeciego.....	str.130
Rozdział IV - Charakterystyka poszczególnych środków karnych o charakterze niemajątkowym.....	str.133
4.1 Środek karny pozbawienia praw publicznych.....	str.133
4.1.1 „Motywacja zasługująca na szczególne potępienie”	str. 138
4.1.2 Skutki orzeczenia środka karnego pozbawienia praw publicznych.....	str. 144
4.1.3 Podsumowanie rozważań o środku karnym pozbawienia praw publicznych.....	str. 148
4.2 Środki karne zakazu zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej oraz zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi.....	str.150

4.2.1 Zakaz prowadzenia działalności gospodarczej.....	str. 152
4.2.2 Zakaz zajmowania określonego stanowiska lub wykonywania określonego zawodu.....	str. 156
4.2.3 Zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi.....	str. 160
4.2.4 Porównanie środków karnych określonych w art. 39 § 2 kk oraz art. 39 § 2a kk.....	str. 165
4.3 Środki karne obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu oraz środka karnego w postaci nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.....	str.171
4.3.1 Zmiany w zakresie środków karnych obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu oraz nakazu opuszczenia miejsca zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.....	str. 171
4.3.2 Przesłanki orzekania obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób, zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu oraz nakazu opuszczenia miejsca zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.....	str. 175
4.3.3 Obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach.....	str. 178
4.3.4 Zakaz kontaktowania się z określonymi osobami.....	str. 179
4.3.5 Zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu.....	str. 181

4.3.6 Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.....	str. 184
4.3.7 Zakaz zbliżania się do określonych osób.....	str. 186
4.3.8 Środki karne określone w art. 39 § 2b kk oraz art. 39 § 2e kk.....	str. 195
4.4 Środek karny zakazu wstępu na imprezę masową.....	str.203
4.5 Środek karny zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych.....	str.220
4.6 Środek karny zakazu prowadzenia pojazdów.....	str.229
4.6.1 Zmiany w zakresie środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów w kodeksie karnym z 1997 roku.....	str. 230
4.6.2 Środek karny zakazu prowadzenia pojazdów orzekany fakultatywnie.....	str. 235
4.6.3 Środek karny zakazu prowadzenia pojazdów orzekany obligatoryjnie.....	str. 246
4.7 Środek karny podania wyroku do publicznej wiadomości.....	str.259
4.8 Podsumowanie rozdziału czwartego.....	str.266
Rozdział V – Zmiany przepisów kodeksu karnego proponowane przez autora pracy.....	str.269
Podsumowanie i wnioski.....	str.275
Bibliografia.....	str.286

Szczególne podziękowania za pomoc i opiekę merytoryczną pragnę złożyć
Promotorowi mojej pracy Panu Prof. nadzw. dr hab. Markowi J. Lubelskiemu.

Niniejszą rozprawę dedykuję
moim Rodzicom - Dorocie i Stanisławowi Nowickim,
mojej Narzeczonej - Klaudii Kruszc
oraz babci i dziadkowi Irenie i Henrykowi Najborom
jak również całej mojej rodzinie i wszystkim innym
osobom wspierającym mnie w czasie pisania tej pracy.

Dziękuję !

Wykaz skrótów

CzPKiNP	„Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych”
CVS	„Czasopismo Votum Separatum”
Dz.U.	Dziennik Ustaw
EPS	„Europejski Przegląd Sądowy”
GP	„Gazeta Prawna”
kc	ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. 2014, poz. 121 ze zm.)
kk	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. 1997, nr 88, poz. 553 ze zm.)
kks	ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz. U. 2013, poz. 186 ze zm.)
kkw	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. 1997, nr 90, poz. 557 ze zm.)
kpk	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 1997, nr 89, poz. 555 ze zm.)
kpa	ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. 2013, poz. 267 ze zm.)
KZS	„Krakowskie Zeszyty Sądowe”
ONSA	„Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego”
OSA	„Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych”
OSN(C)	„Orzeczenia Sądu Najwyższego (Izba Cywilna)”
OSN(K)	„Orzeczenia Sądu Najwyższego (Izba Karna)”
OSNC	„Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna”
OSNCK	„Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej i Izby Karnej”

OSNCP	„Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych”
OSNKW	„Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa”
OSNPG	„Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Wydawnictwo Prokuratury Generalnej”
OSNwSK	„Rocznik Orzecznictwa Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych”
OSP	„Orzecznictwo Sądów Polskich”
Pal.	„Palestra”
PiP	„Państwo i Prawo”
PPE	„Przegląd Prawa Europejskiego”
PPH	„Przegląd Prawa Handlowego”
Prok. i Pr.	„Prokuratura i Prawo”
Przeg. Sąd.	„Przegląd Sądowy”
SP	„Studia Prawnicze”
NP	„Nowe Prawo”
tab.	tabela
u. o r.d.	ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. - Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. 2012, poz. 1137 ze zm.)
u.o b.i.m.	ustawa z dnia 20 marca 2009 r. - O bezpieczeństwie imprez masowych (Dz. U. 2013, poz. 611 ze zm.)
u.o g.h.	ustawa z dnia 19 listopada 2009 r. - O grach hazardowych (Dz. U. 2015, poz. 612 ze zm.)
uks	ustawa z dnia 26 października 1971 r. - Ustawa karna skarbową (Dz. U. 1971, nr 28, poz. 260 ze zm.)
WPP	„Wojskowy Przegląd Prawniczy”

Wstęp

Zgodnie z dość powszechnym przekonaniem w prawie karnym XXI wieku najistotniejszą rolę odgrywać mają kary i środki karne o charakterze nieizolacyjnym. Jest to trend widoczny nie tylko w polskim prawie karnym, ale również w prawie karnym innych krajów. Tendencja taka zobrazowana została w art. 58 §1 obowiązującego kodeksu karnego, który stanowi, że: „jeżeli ustawa przewiduje możliwość wyboru rodzaju kary, sąd orzeka karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania tylko wtedy, gdy inna kara lub środek karny nie może spełnić celów kary.” Przepis ten ukazuje, że kara bezwzględnego pozbawienia wolności powinna być traktowana przez sąd orzekający w sprawie jako *ultima ratio*. Zresztą poszukiwania modelu prawa karnego, który nie będzie opierał się na o karę pozbawienia wolności, toczą się na całym świecie.¹

Teza o *ultima ratio* kary formułowana jest w nauce polskiej od dawna. Bardzo dobrze została ona przedstawiona m.in. przez Jarosława Majewskiego, który stwierdził, że obecną filozofię karania można ująć w następujący sposób: „traktuj karę jako środek ostateczny (*ultima ratio*) i bacz, aby jej dolegliwość nie przekraczała stopnia winy, a po surowszy środek represji karnej sięgaj tylko wtedy, gdy za pomocą łagodniejszego nie da się osiągnąć w stosunku do sprawcy przestępstwa zapobiegawczych i wychowawczych celów kary bądź zadośćuczynić należycie potrzebom w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa”.²

Upowszechnianie kar nieizolacyjnych w ramach polityki karnej było między innymi tematem Forum Debaty Publicznej, organizowanej przez Kancelarię Prezydenta Rzeczypospolitej, a zatytułowanej „Nowy wymiar polityki karnej – upowszechnianie kar nieizolacyjnych. System probacji i sprawiedliwość naprawcza”, która odbyła się w Pałacu Prezydenckim w dniu 4 października 2012 roku. Z publikacji podsumowującej wskazaną powyżej debatę wyraźnie wynika, iż polityka karna skupiona na wymierzaniu kar

¹ Tak m.in.: M. Lubelski, Od kary celowej do kary słusznej lub zastosowania środka karnego wyznaczonego zasadami słusznej represji karnej – uwagi w przedmiocie ideologii karania w 80-lecie pierwszej kodyfikacji karnej Polski odrodzonej, w: Idee nowelizacji kodeksu karnego, red. M. Lubelski, A. Strzelec, R. Pawlik, Kraków 2014.

² Cyt. J. Majewski w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Tom I, red. A. Zolla, Warszawa 2012, s. 548. Podobnie A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2010, s. 211-212.

nieizolacyjnej ma licznych zwolenników. Zaliczają się do nich m.in. Andrzej Zoll, Barbara Stańdo-Kawecka jak również Krzysztof Gierszyński czy Jacek Michałowski (ówczesny Szef Kancelarii Prezydenta RP). Już na samym początku konferencji Jarosław Gowin, wtedy już były minister sprawiedliwości, wyraził przekonanie, iż „(..) Forum Debaty Publicznej otworzy dialog prowadzący do realizacji celu, który łączy chyba nas wszystkich - a chodzi o upowszechnianie kar nieizolacyjnych i rozwój systemu probacji”.³ Mam nadzieję, że niniejsza rozprawa doktorska będzie mogła być potraktowana jako głos w owej debacie.

Również z uzasadnienia projektu nowelizacji kodeksu karnego z 17 kwietnia 2014 roku⁴ wyraźnie wynika, że głównym problemem z którym obecnie boryka się polski system prawa karnego jest nadużywanie przez sądy kary w postaci pozbawienia wolności z tymczasowym zawieszeniem tejże kary. W omawianym uzasadnieniu Ministerstwo Sprawiedliwości wskazuje, że ponad 60% konkluzji procesowych stanowi właśnie kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.⁵ Rzeczywiście wydaje się, że orzeczenie kary pozbawienia wolności w zawieszeniu nie zawsze będzie wystarczające do zrealizowania celów kary. Zapewne w określonych przypadkach do zrealizowania tychże celów odpowiedniejszym narzędziem prawnym będzie orzeczony samoistnie środek karny. W niniejszej pracy nie zostanie szczegółowo omówiony wskazany powyżej projekt nowelizacji kodeksu karnego z uwagi na fakt, iż może on jeszcze wielokrotnie ulec zmianie w toku prac sejmowych.

Kary i środki karne nieizolacyjne mają kilka podstawowych zalet. Przede wszystkim obciążają Skarb Państwa w mniejszym stopniu niż kary izolacyjne. W przypadku ich zastosowania Państwo nie musi utrzymywać placówki więziennej, zatrudniać pracowników, płacić za wyżywienie czy opiekę medyczną więźniów, ani ponosić żadnych innych podobnych kosztów koniecznych do przetrzymywania więźnia przez dłuższy czas. Do tego dochodzi fakt, iż umieszczenie sprawcy czynu zabronionego w zakładzie zamkniętym, gdzie

³ A. Jórasz (red.), Nowy wymiar polityki karnej – upowszechnianie kar nieizolacyjnych. System probacji i sprawiedliwość naprawcza, Warszawa 2013. Por. też Z. Sienkiewicz, Niektóre propozycje zmian w regulacji kar, środków karnych i środków probacyjnych, PiP 2012, nr 4, s. 27-41.

⁴ Projekt zmiany kodeksu karnego z dnia 17 kwietnia 2014 roku wraz z uzasadnieniem. Projekt został opublikowany na stronie ms.gov.pl.

⁵ Tamże.

na co dzień ma kontakt z kulturą przestępczą, może zwiększyć prawdopodobieństwo popełnienia przez niego kolejnego przestępstwa.

Środki karne, a do pewnego stopnia i kary nieizolacyjne, cechują się stosunkowo niewielkim kosztem ich wykonania, często pokrywanym przez sprawcę. Zazwyczaj dodają one pieniądze do budżetu państwa, zamiast go uszczuplać, jak ma to miejsce w przypadku kar izolacyjnych.

Wobec powyższego można chyba sformułować twierdzenie, iż jeżeli cel kary zostanie spełniony przez karę lub środek karny o charakterze nieizolacyjnym, to właśnie ten środek lub tę karę powinno się zastosować.⁶

Z uwagi na fakt, iż kary nieizolacyjne i środki karne są tematem zbyt szerokim do opracowania w ramach jednego zadania naukowego, tematem niniejszej pracy są środki karne, z ograniczeniem pola analizy do katalogu środków karnych o charakterze niemajątkowym.

Ma to związek też z tym, że, od wejścia w życie kodeksu karnego z 1932 roku, katalog kar zasadniczych uległ stosunkowo niewielkim zmianom, nie licząc oczywiście rezygnacji z kary śmierci (zmiany te zostaną przedstawione szerzej w rozdziale II niniejszej pracy). Natomiast środki karne zostały wprowadzone do polskiego prawa karnego dopiero wraz z wejściem w życie kodeksu karnego z 1997 roku, stanowiąc jednakże swego rodzaju modyfikację dotychczas występujących w polskim prawie karnym kar dodatkowych. Pierwotnie ustawodawca wprowadził 8 typów środków karnych, lecz w chwili redagowania niniejszej pracy, tj. na początku 2015 roku, liczba znanych polskiemu prawu karnemu środków karnych wzrosła do aż 13 pozycji.

W literaturze prawniczej, nie licząc rzecz jasna komentarzy, najczęściej omawiane są, w ujęciu monograficznym, środki karne o charakterze majątkowym. Spośród rozlicznych opracowań można wymienić m.in. monografię Wojciecha Cieślaka zatytułowaną „Nawiązka w polskim prawie karnym”⁷, publikację Doroty Kaczorkiewicz zatytułowaną „Pozycja podmiotu zobowiązanego do zwrotu korzyści majątkowej w polskim procesie karnym.

⁶ Por. M. Melezini, A. Sakowicz, Kara pozbawienia wolności jako instrument polityki kryminalnej, w: X lat obowiązywania Kodeksu Karnego Wykonawczego, red. S. Lelental, G. Szczygieł Białystok 2009, s.78-80.

⁷ W. Cieślak, Nawiązka w polskim prawie karnym, Gdańsk 2007.

(art. 52 kodeksu karnego)”⁸, monografię Z. Gostyńskiego zatytułowaną „Obowiązek naprawienia szkody w prawie karnym”⁹, publikację pod redakcją Zbigniewa Ćwiąkalskiego oraz Grażyny Artymiak zatytułowaną „Karnomaterialne i procesowe aspekty naprawienia szkody”¹⁰, monografię Kazimierza Postulskiego i Marka Siwka zatytułowaną „Przepadek w polskim prawie karnym”¹¹, monografię Anny Muszyńskiej zatytułowaną „Naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem”¹², czy też publikację Michała Leciaka zatytułowaną „Świadczenia pieniężne za przestępstwa komunikacyjne...”¹³.

Również dyrektywy i zasady kar (a zarazem środków karnych) były już wielokrotnie szczegółowo omawiana w licznych monografiach¹⁴ i komentarzach, więc nie będą one stanowić tematyki pracy.

Wobec powyższego, zasadnym wydało mi się skoncentrowanie zainteresowań naukowych na katalogu środków karnych nie mających charakteru majątkowego, gdyż są one znacznie rzadziej obejmowanych krytyczną refleksją naukową. Ponadto liczne zmiany w zakresie katalogu środków karnych o charakterze niemajątkowym na gruncie kodeksu karnego z 1997 roku uzasadniają konieczność ich omówienia w kontekście aktualnego stanu prawnego.

Definicja środków karnych o charakterze niemajątkowym zostanie szerzej omówiona dalszej części pracy. W tym miejscu sformułuję definicję operacyjną. Uważam, że środki karne o charakterze niemajątkowym trzeba definiować korzystając z terminologii prawa cywilnego. Przyjmuję, że środek karny orzeczony w wyroku skazującym za popełnienie czynu zabronionego przez prawo pod groźbą kary, który wywołuje w stosunku do sprawcy

⁸ D. Kaczorkiewicz, Pozycja podmiotu zobowiązanego do zwrotu korzyści majątkowej w polskim procesie karnym (art. 52 kodeksu karnego), Toruń 2005.

⁹ Z. Gostyński, Obowiązek naprawienia szkody w prawie karnym, Warszawa 1999.

¹⁰ Z. Ćwiąkalski, G. Artymiak Karnomaterialne i procesowe aspekty naprawienia szkody, Warszawa 2010.

¹¹ K. Postulski, M. Siwek, Przepadek w polskim prawie karnym, Kraków 2004.

¹² A. Muszyńska, Naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem, Warszawa 2010.

¹³ M. Leciak, Świadczenie pieniężne za przestępstwa komunikacyjne w świetle zmian kodeksu karnego z października 2004 roku, Prok. i Pr. 2005, nr 7-8, s. 125-134.

¹⁴ Por. np. V. Konarska-Wrzesek, Dyrektywy wyboru kary w polskim ustawodawstwie karnym, Toruń 2002, M. Dąbrowska-Kardas, Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego, J. Majewski (red.), Dyrektywy sądowego wymiaru kary : pokłosie X Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego, Warszawa 2014, K. Buchała, Dyrektywy sądowego wymiaru kary, Warszawa 1964, T. Kaczmarek, Ogólne dyrektywy wyboru kary w teorii i praktyce sądowej, Wrocław 1980.

dolegliwość nie dającą się wyrazić w kategoriach ekonomicznych, jest środkiem karnym o charakterze niemajątkowym pomimo faktu, iż orzeczenie tego środka może mieć wpływ na stosunki majątkowe sprawcy.

Niniejsza praca mieści się w obszarze badań nad prawem karnym określonym mianem polityki karnej¹⁵. W pracy skupię się przede wszystkim na analizie orzecznictwa sądów polskich, gdyż to ono kształtuje instytucję środka karnego.¹⁶ Przeanalizuję również statystyki sądowe, głównie dotyczące omawianych w pracy środków karnych, jak również przedstawię wybrane poglądy doktryny, w zakresie tematu pracy.¹⁷

Praca nie będzie miała charakteru penologicznego. Nurt ten jest już wystarczająco reprezentowany w polskiej nauce przez autorów takich jak np. Jarosław Utrat-Milecki¹⁸ czy Leszek Lernell¹⁹.

¹⁵ W literaturze występują rozliczne, często bardzo różne wyjaśnienia tego czym jest polityka kryminalna oraz jaką rolę pełni w obszarze badań nad zjawiskami penalnymi. (por. np. J. Giezek, *Przestępstwo, kara, polityka kryminalna*, Warszawa 2006). Dla potrzeb mojej pracy przyjąłem definicję sformułowaną przez Lecha Gardockiego, znajdującą się w jego podręczniku, *Prawo Karne* (Warszawa 2011, s. 5). Zgodnie z tą definicją polityka kryminalna obejmuje „działalność organów państwowych w zakresie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, politykę ustawodawczą państwa w zakresie tworzenia prawa karnego, politykę ścigania przestępstw, politykę wpływania na stosowanie przez sądy kary za poszczególne rodzaje przestępstw (tzw. polityka karna) i politykę w zakresie wykonywania kar pozbawienia wolności (tzw. polityka penitencyjna). W szerszym znaczeniu polityka kryminalna obejmuje również działalność państwa zmierzającą do zapobieganiu przestępczości”.

¹⁶ Przytoczonych zostanie około 180 odrębnych orzeczeń, w większości orzeczeń Sądu Najwyższego.

¹⁷ O znaczeniu środków karnych w polityce penalnej pisał między innymi M. Lubelski w opracowaniu: M. Lubelski, A. Piotrowski, *Środki karne*, Katowice 2006 w: *Zagadnienia współczesnej polityki kryminalnej*, red. T. Dukiet-Nagórskiej, Bielsko-Biała 2006, s. 64-75

¹⁸ Por. np. J. Utrat-Milecki, *Kara. Teoria i kultura penalna: perspektywa integralnokulturowa*, Warszawa 2010, J. Utrat-Milecki (red.), *Reformy prawa karnego. W stronę spójności i skuteczności*, Warszawa 2013 lub J. Utrat-Milecki, *Podstawy penologii. Teoria kary*, Warszawa 2006.

¹⁹ Por. np. L. Lernell, *Współczesne zagadnienia polityki kryminalnej : problemy kryminologiczne i penologiczne*, Warszawa 1978.

Praca nie ma charakteru prawno-porównawczego, jednakże w wybranych jej fragmentach znajdują się istotne odniesienia do prawa ustawodawstw obcych, w szczególności do prawa Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej.²⁰

W pierwotnym założeniu pracy planowałem przeprowadzić ankietę dotyczącą środków karnych wśród sędziów i prokuratorów, jednakże publikacja Mirosławy Melezini²¹, wydana w roku kolejnym po roku otwarcia przeze mnie przewodu doktorskiego, zawierała doskonale skonstruowaną i szeroko przeprowadzoną ankietę dotyczącą zagadnień omawianych w pracy. Co za tym idzie bezcelowym byłoby powtarzanie podobnej ankiety przeprowadzonej na mniejszej grupie uczestników. Oczywiście w pracy będę nie raz powoływał się na przytoczoną powyżej publikację.

Niezbędna w niniejszej pracy jest analiza przepisów dotyczących środków karnych od momentu wejścia w życie kodeksu karnego z 1997 roku, ze szczególnym uwzględnieniem zmian jakie nastąpiły w kolejnych latach jego obowiązywania. Niezbędna również jest analiza przepisów dotyczących kar dodatkowych określonych w kodeksach karnych z 1932 oraz 1969 roku.

W niniejszej pracy uwzględniona, zostanie również nowelizacja kodeksu karnego, na mocy ustawy z dnia 20 lutego 2015 roku o zmianie ustawy – kodeks karny oraz niektórych innych ustaw²², która wejdzie w życie z dniem 1 lipca 2015 roku²³. Zostanie ona omówiona w zakresie dotyczącym bezpośrednio niemajątkowych środków karnych.

Pole mojej analizy zawęzę do kodeksów karnych, rozpoczynając od kodeksu karnego z 1932 roku, pomijając tzw. ustawy dodatkowe, jak również kodeks wykroczeń i kodeksy wyspecjalizowane oraz kodeks karny Wojska Polskiego. Nie będzie w pracy mowy o prawie

²⁰ Więcej o odpowiednikach środków karnych w innych krajach por. np. B. Kunicka-Michalska, Zarys prawa karnego Hiszpanii, Warszawa 2009, P. Stępiak, Środki penalne we Francji i Polsce. Doktryna, legislacja, praktyka, Warszawa 2012 lub R. Tokarczyk, Prawo Amerykańskie, Kraków 2006.

²¹ M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Białystok 2013. Wstępne wyniki badań opublikowane w: Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla, Tom II, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2011, s. 857-890.

²² Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2015, poz. 396.

²³ Za wyjątkiem art. 1 pkt 63, art. 2 pkt 1 i 2, art. 3 pkt 1, art. 4 pkt 46 w zakresie art. 126 § 5 i 10 oraz art. 23 ust. 4, które wchodzi w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia oraz art. 1 pkt 39 lit. a, art. 8 pkt 2 i art. 12, które wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

karnym skarbowym. Uwzględnienie tych wszystkich wątków nadmiernie rozszerzyłoby pole naukowego oglądu otwartego na przyszłość powszechnego prawa karnego, co nie niweluje zasadność ewentualnych odniesień pracy do prawa historycznego, jak również różnych wyspecjalizowanych gałęzi prawa.

Szczegółowemu omówieniu w rozdziale pierwszym zostaną poddane :

I. W okresie obowiązywania kodeksu karnego z 1932 roku przewidziane w nim kary dodatkowe w postaci:

1. utraty praw publicznych;
2. utraty obywatelskich praw honorowych;
3. utraty prawa wykonywania zawodu;
4. utraty praw rodzicielskich lub opiekuńczych;
5. przepadku przedmiotów majątkowych i narzędzi;
6. ogłoszenie wyroku w pismach.

II. W okresie obowiązywania kodeksu karnego z 1969 roku przewidziane w nim kary dodatkowe w postaci:

1. pozbawienia praw publicznych,
2. pozbawienia praw rodzicielskich lub opiekuńczych,
3. zakazu zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności,
4. zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych lub innych pojazdów,
5. konfiskaty mienia,
6. przepadku rzeczy,
8. podanie wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób.

Rozdział pierwszy pozwoli ustalić z jakich przepisów wywodzą się obecnie stosowane środki karne oraz w jaki sposób kary dodatkowe funkcjonowały na gruncie kodeksu karnego z 1932 roku oraz na gruncie kodeksu karnego z 1969 roku.

Pomimo, że praca skupia się na środkach karnych o charakterze niemajątkowym, drugi rozdział będzie skupiał się na dwóch wybranych karach, czyli na karze śmierci oraz karze pozbawienia wolności.

Wynika to z prostej zależności. Jedno z głównych pytań na które staram się odpowiedzieć w niniejszej pracy brzmi „Czy środki karne są potrzebne polskiemu prawu karnemu?”. Przemyślenia przedstawione w rozdziale drugim niniejszej pracy są nieodzowne do odpowiedzi na to pytanie.

Zasadniczym elementem pracy jest rozdział trzeci, w którym przeprowadzam klasyfikację środków karnych oraz analizę przepisów mających zastosowanie do wszystkich środków karnych, oraz rozdział czwarty skupiający się na poszczególnych środkach karnych o charakterze niemajątkowym.

Poniżej znajduje się zestawienie najważniejszych pytań, na które postaram się odpowiedzieć w niniejszej pracy:

1. Jakie zmiany miały miejsce w zakresie kar dodatkowych i środków karnych, o charakterze niemajątkowym, na gruncie kodeksów karnych kolejno z 1932, 1969 oraz 1997 roku?
2. Które ze środków karnych można zaliczyć do środków karnych o charakterze majątkowym, a które do środków karnych o charakterze niemajątkowym ?
3. Czy środki karne są potrzebne w kodeksie karnym, czy też są one zbędne ?
4. Jakie funkcje spełniają przede wszystkim środki karne ?
5. Jak często stosowane są poszczególne środki karne o charakterze niemajątkowym ?
6. Opierając się na danych statystycznych, orzecznictwie oraz poglądach doktryny, jakie zmiany, zdaniem autora pracy, powinny zajść w zakresie przepisów dotyczących środków karnych o charakterze niemajątkowym ?

Zagadnieniem naukowym niniejszej dysertacji doktorskiej jest racjonalny kształt katalogu środków karnych o charakterze niemajątkowym polskiego prawa karnego.

Praca oparta jest na stanie prawa z dnia 15 maja 2015 roku.

Rozdział I

Wybrane kary dodatkowe i środki karne w polskim prawie karnym

W niniejszym rozdziale przedstawione zostaną kary dodatkowe w polskim kodeksie karnym z 1932 roku oraz polskim kodeksie karnym z 1969 roku, a w szczególności konstrukcja i funkcjonowanie tychże kar dodatkowych. Powyższe omówienie jest niezbędne ze względu na fakt, iż wiele obecnie obowiązujących środków karnych wywodzi się z kar dodatkowych, występujących w powyższych ustawach karnych.

W pracy nie będą, co do zasady, omawiane ustawy karne oraz akty prawa obowiązujące przed 1932 rokiem.

Głównym pytaniem na które postaram się odpowiedzieć w rozdziale pierwszym pracy brzmi: „Czy kary dodatkowe oraz środki karne przeszły liczne zmiany, biorąc pod uwagę kodeksy karne z 1932, 1969 oraz 1997 roku?”.

1.1 Wybrane kary dodatkowe w kodeksie karnym w 1932 roku

W niniejszym podrozdziale omówione zostaną kary dodatkowe na gruncie kodeksu karnego z 1932 roku²⁴. Głównym pytaniem, na które postaram się znaleźć odpowiedź w niniejszym podrozdziale, brzmi: „W jakim celu stosowane były kary dodatkowe na gruncie kodeksu karnego z 1932 roku?”.

²⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 roku Kodeks Karny, Dz. U. 1932, nr 60, poz. 571.

Kodeks jest również nazywany potocznie Kodeksem Makarewicza, nazwa ta pochodzi od nazwiska jednego z członków Komisji Kodyfikacyjnej która się nim zajmowała - Juliusza Makarewicza. Więcej o poglądach Juliusza Makarewicza por. np. I. Nowikowski (red.), P. Strzelec (red.), Karnopolityczne koncepcje Profesora Juliusza Makarewicza - wczoraj i dziś (w 50. rocznicę śmierci), Lublin 2006 lub J. Makarewicz, Prawo karne. Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej, Lwów-Warszawa 1924.

Kary dodatkowe, określone w kodeksach karnych Polski Odrodzonej, to jest w kodeksie karnym z 1932 roku oraz kodeksie karnym z 1969 roku²⁵, stanowiące poniekąd odpowiednik obecnie przewidzianych środków karnych, pojawiają się w ustawodawstwie polskim dnia 1 września 1932 roku, wraz z wejściem w życie pierwszego kodeksu karnego po 1918 roku.

Kodeks karny z 1932 roku, jak również kodeks karny z 1969 roku, przewidywał podział kar na kary zasadnicze oraz kary dodatkowe. Kary zasadnicze miały stanowić główny środek reakcji prawnokarnej na przestępstwo, natomiast kary dodatkowe miały stanowić jedynie uzupełnienie represyjnego oddziaływania kar głównych i nakładać na skazanego dodatkową dolegliwość²⁶. Jednakże okazało się, że kary dodatkowe często stanowiły dla sprawcy większą dolegliwość niż kary główne, co było jednym z powodów zmiany konstrukcji prawnej kar dodatkowych na konstrukcję prawną środków karnych.²⁷ Ten problem będzie szczegółowo omówiony w dalszej części pracy.

Kodeks karny z 1932, w art. 44, przewidywał sześć kar dodatkowych. Mogły one być orzeczone wyłącznie obok kar zasadniczych. Do kar dodatkowych zaliczono: utratę praw publicznych, utratę obywatelskich praw honorowych, utratę prawa wykonywania zawodu, utratę praw rodzicielskich lub opiekuńczych, przepadek praw majątkowych i narzędzi, ogłoszenie wyroku w pismach.

W przypadku orzeczenia przez sąd kary dodatkowej utraty praw publicznych, utraty obywatelskich praw honorowych, utraty prawa wykonywania zawodu lub utraty praw rodzicielskich lub opiekuńczych²⁸, sąd miał obowiązek określić przez jaki okres czasu ta kara dodatkowa ma obowiązywać. Okres ten, zgodnie z art. 52 kodeksu karnego z 1932 roku, miał wynosić od 2 do 10 lat, nie wliczając w to czasu, który upłynął od uprawomocnienia się wyroku do odbycia kary zasadniczej, jej darowania lub przedawnienia, lub uwolnienia z zakładu zabezpieczającego. Natomiast w przypadku orzeczenia kary dożywotniego pozbawienia wolności kary dodatkowe utraty wymienionych powyżej praw, orzekano

²⁵ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 roku Kodeks Karny, Dz. U. 1969 nr 13 poz. 94.

²⁶ Więcej na temat dolegliwości sankcji karnej por. np. W. Dadak, *Dolegliwość sankcji karnej w czasie orzekania oraz w okresie wykonywania kary*, w: *Państwo prawa i prawo karne* (..) Tom II, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, op. cit., s. 841-855.

²⁷ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, op. cit., s. 88-90.

²⁸ Dotyczy kar dodatkowych określonych w art. 44 lit. a) do d) kodeksu karnego z 1932 roku.

dożywotnio. Zgodnie z wyrokami Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 1937 r.²⁹ oraz z dnia 11 grudnia 1957 r.³⁰ zaniechanie określenia przez sąd terminu utraty praw zgodnie z przepisami ówczesnego kodeksu postępowania karnego, skutkowało uchyleniem wyroku.

Sąd mógł, na podstawie art. 53 kodeksu karnego z 1932 roku, przywrócić skazanemu wskazane powyżej prawa, po upływie wskazanego w ustawie okresu, w czasie którego oskarżony prowadził „życie nienaganne”³¹. Okres ten, rozpoczynający się od chwili odbycia, darowania lub przedawnienia kary zasadniczej, albo uwolnienia z zakładu zabezpieczającego, wynosił co najmniej połowę czasu, przez który trwać miała utrata praw, jednak nie mniej niż 2 lata.

Co ciekawe, pomimo, że katalog kar dodatkowych określony w art. 44 kodeksu karnego z 1932 roku był katalogiem zamkniętym³², nie wyczerpywał on wszystkich kar dodatkowych, jakie mogły być ówczesnie nałożone na sprawcę czynu zabronionego. Otóż w wyroku z dnia 4 lutego 1936 roku³³ Sąd Najwyższy zauważył, że wyliczenie kar dodatkowych oraz środków zabezpieczających w ówczesnym kodeksie karnym nie wyłącza zastosowania innych jeszcze postaci kar i środków zabezpieczających, przewidzianych w ustawach szczególnych.³⁴

W pracy nie zostanie omówiona kara dodatkowa przepadku przedmiotów majątkowych i narzędzi określona w kodeksie karnym z 1932 roku, ze względu na jej majątkowy charakter.³⁵

²⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 1937 r., sygn. III K 2669/36, OSN(K) 1937, nr 9, poz.262.

³⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 1957 r., sygn. IV K 474/57, OSNCK, nr 1, poz. 4.

³¹ „Życie nienaganne” jest terminem użytym w ustawie.

³² Por. W. Wolter, Zarys systemu prawa karnego. Część ogólna. Tom II, Kraków 1934, s. 44.

³³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 1936 roku, sygn. II K 1936/35, OSN(K) 1936, nr 8, poz. 310.

³⁴ Tamże.

³⁵ Podział środków karnych na środki karne o charakterze majątkowym i nie majątkowym zostanie opisany w rozdziale trzecim pracy.

1.1.1 Utrata praw publicznych oraz utrata obywatelskich praw honorowych w kodeksie karnym z 1932 roku

Utrata praw publicznych, określona w art. 44 lit. a kodeksu karnego z 1932, obejmowała utratę biernego i czynnego prawa wyboru do wszelkich ciał ustawodawczych, samorządowych oraz do innych instytucji prawa publicznego, a także udziału w wymiarze sprawiedliwości, utratę urzędów i stanowisk publicznych i zdolności do ich uzyskania. Zmiana kodeksu karnego z 1932, która miała miejsce w 1950 roku³⁶, rozszerzyła zakres tego przepisu uznając, iż omawiana utrata praw publicznych obejmuje również utratę posiadanego stopnia wojskowego i powrót do stopnia szeregowca, a także utratę zdolności do uzyskania wyższego stopnia wojskowego.

Drugą karą dodatkową, określoną w art. 44 kodeksu karnego z 1932 roku, była kara utraty obywatelskich praw honorowych. Utrata obywatelskich praw honorowych, zgodnie z art. 46 kodeksu karnego z 1932 roku, obejmowała utratę tytułów zaszczytnych, orderów i odznaczeń, tudzież zdolności do ich uzyskania³⁷, jednakże zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z 1931 roku orzeczenie tej kary nie pociągało za sobą utraty naukowych stopni akademickich.³⁸ Należy zauważyć, że kara dodatkowa utraty obywatelskich praw honorowych nie została przeniesiona do kodeksu karnego z 1969 roku. Było związane to z faktem, że niektóre opisane powyżej sankcje, wynikające z utraty obywatelskich praw honorowych, zostały w kodeksie karnym z 1969 roku dodane do sankcji określonych w karze dodatkowej utraty praw obywatelskich, natomiast inne uznano za nieadekwatne do ówczesnych czasów.

Zgodnie z art. 47 kodeksu karnego z 1932 roku sąd miał obligatoryjnie orzekać karę dodatkową pozbawienia praw publicznych oraz karę dodatkową utraty obywatelskich praw honorowych w stosunku do sprawców prawomocnie skazanych na karę śmierci oraz dożywotniego więzienia, na karę więzienia za zbrodnie stanu lub zbrodnie przeciw interesom zewnętrznym państwa i stosunkom międzynarodowym, a także na karę więzienia

³⁶ Ustawa z dnia 4 lutego 1950 o powszechnym obowiązku wojskowym, Dz. U. 1950, nr 6, poz. 46.

³⁷ Można wyróżnić dwa czynniki tej kary dodatkowej - czynnik osobisty, czyli odebranie już otrzymanych wyróżnień oraz czynnik powszechny, czyli zdolność do ich uzyskania. Tak: W. Makowski, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 1933, s.155.

³⁸ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 1931 roku, sygn. II K 307/31, OSN(K) 1932, nr 1, poz. 2.

za inne zbrodnie, popełnione z chęci zysku. Sąd mógł natomiast fakultatywnie orzec omawiane kary w stosunku do sprawców skazanych na więzienie za każde inne przestępstwo, popełnione z chęci zysku lub z innych niskich pobudek.

Wobec powyższego naturalnym jest, iż kara dodatkowa utraty praw publicznych i obywatelskich praw honorowych nie mogła być orzeczona obok zasadniczej kary aresztu bądź grzywny, albo aresztu i grzywny, co potwierdził w wyroku z 1968 roku Sąd Najwyższy.³⁹

Powyższe kary dodatkowe stosowane były również w przypadku stadialnych form przestępstw popełnionych z chęci zysku, takich jak na przykład usiłowanie.⁴⁰

Największym problemem orzecznictwa w przypadku art. 47 kodeksu karnego z 1932 roku było niedoprecyzowanie pojęć „chęć zysku” oraz „niskie pobudki”. Co do zasady, to w gestii sądu było ocenienie w każdym indywidualnym przypadku, czy przestępstwo zostało popełnione z niskich pobudek lub z chęci zysku.

Natomiast zgodnie z linią orzecznictwa Sądu Najwyższego, w przypadku określenia czy przestępstwo zostało popełnione z niskich pobudek, sąd musiał wziąć pod uwagę kryteria moralne oraz stan psychiczny sprawcy⁴¹. Ponadto do uznania, że sprawca działał z niskich pobudek nie wystarczały same fakty, iż sprawca zabił człowieka, z którym się przyjaźnił⁴², lub dokonał zaboru broni, by przy jej pomocy popełnić zbrodnię⁴³, albo działał wyłącznie w celu zaspokojenia swojego popędu płciowego⁴⁴, czy też przestępstwo miało wyłącznie chuligański charakter⁴⁵.

³⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 1968 r., sygn. V KRN 226/68, OSNKW 1968, nr 9, poz. 103.

⁴⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 października 1969 r., sygn. II KR 121/69, OSNKW 1970, nr 2, poz. 18.

⁴¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 1969 r., sygn. III KR 44/69, OSNPG 1969, nr 8, poz. 127.

⁴² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 1968 r., sygn. III KR 117/68, OSNPG 1969, nr 4, poz. 52.

⁴³ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 sierpnia 1968 r., sygn. Rw 951/68, OSNKW 1969, nr 11, poz. 133.

⁴⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 maja 1966 r., sygn. V KRN 189/66, OSNPG 1966, nr 10, poz. 54.

⁴⁵ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 października 1962 r., sygn. VI KO 27/62, OSNPG 1963, nr 1, poz. 15. Więcej o chuligańskim charakterze czynu por. np. J. Nowiński, Stara formuła zaostrożenia odpowiedzialności karnej w znowelizowanym ujęciu kodeksu karnego (na przykładzie chuligańskiego charakteru występku) w: Nowa kodyfikacja prawa karnego. Tom XXI, red. L. Bogunia, Wrocław 2007, s. 55-65 oraz J. Nowiński, Chuligański charakter czynu ze stanowiska polityki kryminalnej, Wrocław 1989.

Powojenne orzecznictwo Sądu Najwyższego wskazywało natomiast, że sprawca działał z chęci zysku m.in. w przypadku spowodowania szkody w mieniu społecznym w celu osiągnięcia korzyści majątkowej⁴⁶, w przypadku gdy jego celem było osiągnięcie zysku przez inną osobę⁴⁷, jak również w przypadku kupna-sprzedaży obcych walut z zamiarem osiągnięcia korzystnej różnicy⁴⁸.

1.1.2 Utrata prawa wykonywania zawodu w kodeksie karnym z 1932 roku.

Utrata prawa wykonywania zawodu, określona w art. 44 lit. c) kodeksu karnego z 1932 roku miała w niektórych przypadkach charakter fakultatywny, w innych natomiast obligatoryjny.

Sąd miał obowiązek nałożyć karę dodatkową utraty prawa wykonywania zawodu na sprawcę czynu zabronionego który został skazany na kary określone w art. 47 § 1 kodeksu karnego z 1932 roku, a więc na karę dożywotniego więzienia lub karę śmierci, na karę więzienia za zbrodnie stanu lub zbrodnie przeciw interesom zewnętrznym Państwa i stosunkom międzynarodowym oraz na karę więzienia za inne zbrodnie, popełnione z chęci zysku, w razie stwierdzenia nadużycia zawodu przy popełnieniu przestępstwa lub ujawnionej przy popełnieniu przestępstwa, a groźnej dla społeczeństwa niezdolności sprawcy do wykonywania zawodu, o czym stanowił art. 48 kodeksu karnego z 1932 roku.

Sąd mógł z kolei nałożyć karę dodatkową utraty prawa wykonywania zawodu na sprawcę czynu zabronionego skazanego na karę inną niż określona w art. 47 § 1 kodeksu karnego z 1932 roku, w przypadku stwierdzenia nadużycia zawodu przy popełnieniu przestępstwa lub ujawnionej przy popełnieniu przestępstwa, a groźnej dla społeczeństwa niezdolności sprawcy do wykonywania zawodu (art.48 §2 kk z 1932 r.).

W przypadku orzeczenia omawianej kary dodatkowej, sąd był zobligowany do uzasadnienia w wyroku przyczyn niezdolności sprawcy do wykonywania zawodu. Jak orzekł Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 grudnia 1961 r. lakoniczne stwierdzenie,

⁴⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 1968 r., sygn. IV KR 21/68, OSNPG 1968, nr 10, poz. 109.

⁴⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 września 1962 r., sygn. III K 397/62, OSNPG 1962, nr 2, poz. 25.

⁴⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 1952 r., sygn. I K 1008/52, OSNCK 1953, nr 2, poz. 27.

że oskarżony nie nadaje się na kierowcę jest „uzasadnieniem” beztreściowym, niczego nie wyjaśnia i nie daje sądowi rewizyjnemu możliwości skontrolowania prawidłowości rozumowania sądu.⁴⁹

Ponadto w wyrokach z dnia 29 grudnia 1959 r.⁵⁰, z dnia 25 lutego 1958 r.⁵¹, z dnia 29 stycznia 1958 r.⁵² oraz z dnia 14 lutego 1958 r.⁵³ Sąd Najwyższy zauważył, że nie można było odebrać skazanemu na mocy art. 44 lit. c) kodeksu karnego z 1932 roku prawa prowadzenia pojazdów mechanicznych z powodu stanu inwalidztwa lub ułomności fizycznej, jeżeli ta ułomność fizyczna lub inwalidztwo występowało w momencie wydawania prawa prowadzenia pojazdów mechanicznych, gdyż to organ administracyjny wydający prawo prowadzenia pojazdów mechanicznych miał wziąć pod uwagę daną ułomność fizyczną lub inwalidztwo. Odebranie prawa prowadzenia pojazdów mechanicznych nie mogło również mieć miejsca na mocy art. 44 lit. c) kodeksu karnego z 1932 roku w przypadku gdy sprawca nie wykonuje zawodu kierowcy, gdyż nie występowała w ówczesnym kodeksie karnym kara dodatkowa odebrania prawa prowadzenia pojazdów mechanicznych. W omawianych powyżej przypadkach odebranie prawa prowadzenia pojazdów mechanicznych mogło nastąpić wyłącznie w drodze postępowania administracyjnego. Powyższa interpretacja przepisów przez Sąd Najwyższy wydaje się być jak najbardziej trafna, a jej konsekwencją było znaczne zawężenie możliwości odbierania prawa do prowadzenia pojazdów mechanicznych. Sądzić trzeba, że legła ona u podstaw wprowadzenia do kodeksu karnego z 1969 roku kary dodatkowej zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych.

1.1.3 Utrata praw rodzicielskich lub opiekuńczych w kodeksie karnym z 1932 roku

Kara dodatkowa utraty praw rodzicielskich lub opiekuńczych określona była w art. 44 lit. d) kodeksu karnego z 1932 roku. Miała ona charakter tylko i wyłącznie fakultatywny i mogła zostać orzeczona w stosunku do sprawcy skazanego za przestępstwo popełnione przeciwko nieletniemu poniżej lat 17 lub za przestępstwo popełnione

⁴⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 1961 r., sygn. IV K 1167/61, OSNKW 1963, nr 3, poz. 45.

⁵⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 grudnia 1959 r., sygn. IV K 502/58, OSNPG 1960, nr 3, poz. 42.

⁵¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 1958 r., sygn. IV K 703/57, OSNPG 1959, nr 1, poz. 4.

⁵² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 1958 r., sygn. IV K 1123/57, OSNPG 1958, nr 7, poz. 5.

⁵³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 1958 r., sygn. II K 1109/57, OSNPG 1958, nr 9, poz. 5.

we współdziałaniu z takim nieletnim. Kara ta nie znalazła kontynuacji w kodeksie karnym z 1997r., czyli w obecnym stanie prawnym, na skutek uznania, że orzekanie o prawach rodzicielskich lub opiekuńczych nie należy do pola rozstrzygnięć prawa karnego. Utrata praw opiekuńczych lub rodzicielskich nie powinna stanowić przedmiotu represji karnej, a raczej być odpowiedzialnością na potrzeby małoletniego.

1.1.4 Ogłoszenie wyroku w pismach wedle kodeksu karnego z 1932 roku

Karą dodatkową, określoną w art. 44 pkt. f kodeksu karnego z 1932 roku, była kara dodatkowa ogłoszenia wyroku w pismach. Sposób ogłoszenia oraz pisma w których ogłoszenie miałoby nastąpić, sąd wskazywał w orzeczeniu. Ponadto jeżeli przestępstwo zostało popełnione drukiem, sąd mógł fakultatywnie zarządzić na koszt skazanego ogłoszenie wyroku w pismach. Natomiast w niektórych przypadkach określonych w ustawie, np. w przypadku czynu zabronionego w postaci zniewagi, określonej w art. 255 kodeksu karnego z 1932 roku, sąd obligatoryjnie na wniosek oskarżyciela zasądzał ogłoszenie wyroku w pismach na koszt skazanego.⁵⁴

1.1.5 Podsumowanie charakterystyki kar dodatkowych kodeksu karnego z 1932 roku

Odpowiadając na wcześniej postawione pytanie, czyli: „w jakim celu stosowane były kary dodatkowe na gruncie kodeksu karnego z 1932 roku?”, można stwierdzić, iż kary dodatkowe w kodeksie karnym z 1932 roku stanowiły uzupełniającą, względem kary zasadniczej, dolegliwość nałożoną na sprawcę czynu zabronionego.

Z zawartego w kodeksie karnym z 1932 roku katalogu kar dodatkowych można wywnioskować, że najczęściej kary te miały za zadanie obniżenie statusu społecznego skazanego. Kary dodatkowe utraty praw obywatelskich, utraty obywatelskich praw

⁵⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 1938 r., sygn. III K 3004/37, OSN(K) 1939, nr 3, poz. 67.

honorowych, ogłoszenia wyroku w pismach a nawet utraty prawa wykonywania zawodu sprawiały, że status społeczny skazanego oraz jego pozycja społeczna ulegały degradacji.⁵⁵

Kara dodatkowa przepadku przedmiotów majątkowych i narzędzi miała ewidentnie charakter majątkowy, skutkując uszczupleniem majątku skazanego, jak również pozbawieniem go profitów popełnionego przestępstwa.

Kara dodatkowa utraty praw rodzicielskich i opiekuńczych miała na celu przede wszystkim ochronę osób małoletnich w określonych w kodeksie przypadkach.

Można stwierdzić, że kary dodatkowe określone w kodeksie karnym z 1932 roku stanowić miały jedynie dodatkową dotkliwość dla sprawcy, a co za tym idzie słusznie ustawodawca nazwał je karami dodatkowymi.

Dopiero późniejsze zmiany w katalogu kar dodatkowych, o których pisać będę w dalszej części pracy, doprowadziły do tego, że mogły one stanowić dolegliwość równą bądź większą od kar zasadniczych.

1.2 Wybrane kary dodatkowe w kodeksie karnym w 1969 roku

W niniejszym podrozdziale odpowiem przede wszystkim a pytanie: „Jakim zmianom poddane zostały kary dodatkowe na gruncie kodeksu karnego z 1969 roku w porównaniu z przepisami kodeksu karnego z 1932 roku?”.

Pomimo, że w okresie Polski Ludowej ówczesne prawo karne przeszło liczne zmiany⁵⁶, kary dodatkowe w określone kodeksie karnym z 1969 roku nie różniły się, w znaczący sposób od tych, które określono w kodeksie karnym z roku 1932. Przede wszystkim usunięta została kara dodatkowa utraty obywatelskich praw honorowych. Penalne składniki tej kary zostały natomiast dodane do kary dodatkowej pozbawienia praw publicznych. Kara dodatkowa w postaci utraty prawa wykonywania zawodu została w kodeksie z 1969 roku zmieniona na karę dodatkową w postaci zakazu zajmowania

⁵⁵ Por. np. M. Cieślak, Kara. Istota – cel – uzasadnienie, Kraków 1949.

⁵⁶ Por. np. I. Andrejew, L. Lernell, J. Sawicki, Prawo karne Polski Ludowej. Wiadomości ogólne, Warszawa 1954.

określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności. Przewidziany w kodeksie karnym z 1932 roku przepadek przedmiotów majątkowych i narzędzi został zamieniony na dwie odrębne kary dodatkowe - konfiskatę mienia (ta kara dodatkowa została usunięta z kodeksu w 1990 roku) oraz przepadek rzeczy. Ogłoszenie wyroku w pismach zostało wraz z wprowadzeniem nowego kodeksu w 1969 roku zmienione na karę dodatkową w postaci podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób. Kara dodatkowa w postaci utraty praw rodzicielskich lub opiekuńczych została natomiast przemianowana na karę dodatkową pozbawienia praw rodzicielskich lub opiekuńczych.

Największą nowością w zakresie kar dodatkowych, określonych w kodeksie karnym z 1969 roku, było wprowadzenie do kodeksu kary dodatkowej zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych, który to zakaz został w 1985 roku rozszerzony na zakaz prowadzenia także innych pojazdów.⁵⁷

Zgodnie z art. 44 § 2 kodeksu karnego z 1969 kary dodatkowe pozbawienia praw publicznych, pozbawienia praw rodzicielskich i opiekuńczych, zakazu zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności oraz zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych lub innych pojazdów były orzekane w latach na okres od roku do lat 10. Ponadto zgodnie z przywoływanym przepisem w przypadku orzeczenia wobec sprawcy kary śmierci sąd obligatoryjnie orzekał pozbawienie praw publicznych na zawsze, natomiast nie mógł orzec kar dodatkowych pozbawienia praw rodzicielskich i opiekuńczych, zakazu zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności oraz zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych lub innych pojazdów.

W pracy nie zostaną omówione kary dodatkowe konfiskaty mienia oraz przepadku rzeczy określonych w kodeksie karnym z 1969 roku, ze względu na ich majątkowy charakter.

⁵⁷ Por. też J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 1987 lub J. Kulesza Aktualne problemy wymiaru kar dodatkowych utraty praw, Pal. 1987, nr 10/11, s. 180-196

1.2.1 Pozbawienie praw publicznych w kodeksie karnym z 1969 roku

Kara dodatkowa pozbawienia praw publicznych w kodeksie karnym z 1969 roku stanowiła połączenie kar dodatkowych utraty praw publicznych oraz utraty obywatelskich praw honorowych, określonych w kodeksie karnym z 1932 roku.

Główne pytanie dotyczące kary dodatkowej pozbawienia praw publicznych w kodeksie karnym z 1969 roku brzmi: „Czy zasadna była zmiana kar dodatkowych utraty praw publicznych oraz utraty obywatelskich praw honorowych na karę dodatkową pozbawienie praw publicznych?”.

Pozbawienie praw publicznych, określone w kodeksie karnym z 1969 roku, obejmowało utratę czynnego i biernego prawa wyborczego do Sejmu i Rad Narodowych, utratę prawa do udziału w wymiarze sprawiedliwości oraz do pełnienia funkcji związanych ze szczególną odpowiedzialnością w organach i instytucjach państwowych oraz w organizacjach społecznych, jak również utratę posiadanego stopnia wojskowego i powrót do stopnia szeregowca, pozbawienie praw publicznych, utratę orderów, odznaczeń i tytułów honorowych oraz utratę zdolności do ich uzyskania w okresie trwania pozbawienia praw (art. 39 kodeksu karnego z 1969 roku).

Na marginesie można odnotować, iż przepis ten został znowelizowany w 1979 roku, gdzie brzmienie „powrót do stopnia szeregowca” zostało zastąpione przez brzmienie „powrót do stopnia szeregowego”, co prawdopodobnie było związane ze zmianami w przyjętej terminologii wojskowej.

Zgodnie z art. 40 kodeksu karnego z 1969 roku sąd miał obowiązek obligatoryjnie orzec karę dodatkową pozbawienia praw publicznych, w przypadku skazania za zbrodnię oraz mógł fakultatywnie orzec omawianą karę dodatkową, w przypadku skazania na karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż rok za inne przestępstwo popełnione z niskich pobudek.

Natomiast, aby miało miejsce określone w omawianym przepisie działanie z niskich pobudek, sprawca czynu zabronionego musiał być w chwili popełnienia tego czynu w pełni poczytalny.⁵⁸ Na przykład sprawcy czynu zabronionego określonego w art. 148 § 2 kodeksu karnego z 1969, a więc czynu zabronionego w postaci zabójstwa człowieka pod wpływem silnego wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami, nie można przypisać kierowania się niskimi pobudkami.⁵⁹

Za niską pobudkę może być uznana m.in. zazdrość, ale wyłącznie w przypadkach, gdy motyw czynu jest w odczuciu społecznym oceniany za godny pogardy lub uznany za odrażający.⁶⁰ Za niską pobudkę, zdaniem Sądu Najwyższego, nie mogła być uznana natomiast chęć zaspokojenia popędu płciowego, nawet jeżeli w wyniku chęci zaspokojenia tego popędu sprawca dopuszcza się czynu zabronionego w postaci zgwałcenia,⁶¹ chyba że czyny oskarżonych, polegające na wynaturzonej i odrażającej formie działania, świadczą jednoznacznie o tym, iż oskarżeni obok pobudek seksualnych równocześnie kierowali się pobudkami mającymi na celu sponiewieranie godności pokrzywdzonej, udręczenie, spełnienie sadystycznych skłonności, okazując w ten sposób pogardliwy stosunek do zasad współżycia społecznego i porządku prawnego.⁶² To bezwzględny sposób działania sprawcy, który się przejawia się na przykład poprzez bicie pokrzywdzonej po twarzy i zmuszanie jej przez to do poddania się czynowi nierządnemu, świadczy o niskich pobudkach działania sprawcy, a co za tym idzie stanowi podstawę do orzeczenie kary dodatkowej pozbawienia praw publicznych.⁶³

Działanie w celu uzyskania korzyści majątkowej, nie jest samo w sobie jednoznaczne z działaniem z niskich pobudek i nie zawsze będzie stanowić podstawę orzeczenia kary dodatkowej pozbawienia praw publicznych.⁶⁴

Należy nadmienić, iż pozbawienie praw publicznych było w kodeksie karnym z 1969 roku często stosowaną karą dodatkową. Aż w 27 przypadkach orzeczenie tej kary

⁵⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 1989 r., sygn. I KR 51/89, OSNPG 1990, nr 1, poz. 6.

⁵⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 października 1972 r., sygn. II KR 154/72, OSNPG 1973, nr 4, poz. 40.

⁶⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 września 1984 r., sygn. III KR 230/84, OSNKW 1985, nr 3-4, poz. 20.

⁶¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 1973 r., sygn. III KR 103/73, NP 1974, nr 11, poz. 1511.

⁶² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 1978 r., sygn. VI KRN 348/78, OSNPG 1979, nr 10, poz. 129 jak również Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 maja 1974 r., sygn. I KR 460/73, OSNPG 1974, nr 11, poz. 119.

⁶³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 marca 1972 r., sygn. II KR 327/71, OSNPG 1972, nr 7, poz. 103.

⁶⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 1973 r., sygn. IV KR 355/72, publikacja elektroniczna LEX nr 21552, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

dodatkowej było obligatoryjne, a ponadto przesłanki jej orzekania były określone stosunkowo szeroko.⁶⁵ Dla porównania w obecnie obowiązującym kodeksie karnym środek karny pozbawienia praw publicznych nigdy nie jest orzekany obligatoryjnie, natomiast może być stosowany wyłącznie w przypadkach, gdy czyn jest popełniony z motywacji zasługującej na szczególne potępienie w przypadku skazania sprawcy na karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat trzech.⁶⁶

Mając na uwadze omówione w pracy przepisy dotyczące kar dodatkowych utraty praw publicznych, utraty obywatelskich praw honorowych oraz pozbawienie praw publicznych uważam, że ustawodawca właściwie postąpił zastępując środki karne utraty praw publicznych i utraty obywatelskich praw honorowych środkiem karnym pozbawienie praw publicznych.

Omawiane przepisy były do siebie bardzo podobne, a ich funkcje z powodzeniem udało się ustawodawcy zawrzeć w jednej karze dodatkowej. Dzięki takiemu działaniu ustawodawca zapobiegł nadmiernej inflacji legislacyjnej,⁶⁷ zmniejszając katalog kar dodatkowych poprzez usunięcie wtórnych kar dodatkowych i zastąpienie ich jedną karą dodatkową spełniającą te same funkcje.

1.2.2 Pozbawienie praw rodzicielskich lub opiekuńczych w kodeksie karnym z 1969 roku

Zakres przypadków, w których sąd mógł orzec pozbawienie praw rodzicielskich lub opiekuńczych, został w kodeksie karnym z 1969 roku poszerzony w stosunku do art. 49 kodeksu karnego z 1932 roku.

Przepis dotyczący pozbawienia praw rodzicielskich lub opiekuńczych w art. 49 kodeksu karnego z 1932 roku brzmiał: „W razie skazania za przestępstwo,

⁶⁵ D. Szeleszczuk, Środek karny pozbawienia praw publicznych w polskim prawie karnym, Warszawa 2013, s. 232-233.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ O inflacji legislacyjnej por. w: Lepsze Prawo - Program Reformy Regulacji 2010-2011, Ministerstwo Gospodarki Departament Regulacji Gospodarczych, , Warszawa 2010, s. 6.

popelnione przeciwko nieletniemu poniżej lat 17 lub we współdziałaniu z takim nieletnim, sąd może orzec utratę praw rodzicielskich lub opiekuńczych.”

Natomiast odpowiadający temu przepisowi art. 41 kodeksu karnego z 1969 roku posiadał następujące brzmienie: "W razie skazania za przestępstwo popelnione na szkodę małoletniego lub we współdziałaniu z małoletnim albo w okolicznościach, w których czyn mógł stanowić gorszący przykład dla małoletniego, sąd może orzec pozbawienie praw rodzicielskich lub opiekuńczych, co obejmuje także utratę zdolności do ich uzyskania w okresie trwania pozbawienia praw.”

Pierwszą znaczącą zmianą jaka miała miejsce w omawianych przepisach, jest zastąpienie wyrażenia „nieletni poniżej lat 17” poprzez wyrażenie „małoletni”. Małoletnim jest, zgodnie z art. 10 kodeksu cywilnego, który to artykuł pozostał niezmienny od wejścia w życie obecnie obowiązującego kodeksu cywilnego z 1964 roku, osoba, która nie ukończyła 18 lat. Wyjątkiem od tej reguły są osoby które nie ukończyły lat 18, jednakże weszły w związek małżeński. Zgodnie z art. 10 kc § 2 poprzez zawarcie małżeństwa małoletni uzyskuje pełnoletniość i nie traci jej nawet w razie unieważnienia małżeństwa. Należy ponadto zauważyć, iż na uzyskanie pełnoletności nie ma wpływu ograniczenie ani brak sprawności umysłowej, chociażby były one wystarczające do orzeczenia ubezwłasnowolnienia.⁶⁸ Na marginesie należy wspomnieć, że pojęcie „pełnoletni” jest tożsame z pojęciem „dorosły” zawartym w art. 43 kpa, jak stwierdził Naczelny Sąd Administracyjny⁶⁹.

Drugą istotną zmianą jest fakt, iż po wejściu w życia kodeksu karnego z 1969 roku czyli od 1 stycznia 1970 roku, kara dodatkowa pozbawienia praw rodzicielskich i opiekuńczych mogła być stosowana nie tylko w przypadku gdy przestępstwo zostało popelnione przeciwko małoletniemu lub we współdziałaniu z małoletnim, lecz także w przypadkach w których czyn zabroniony mógł stanowić gorszący przykład dla małoletniego. W szczególności ta kara dodatkowa powinna być orzeczona, gdy konkretne okoliczności sprawy mogą wywołać uzasadnione przekonanie, iż sprawca czynu

⁶⁸ T. Sokołowski w: Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, red. A. Kidyba, Warszawa 2012, s. 41-42.

⁶⁹ Postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 3 grudnia 1993 r., sygn. SA/Po 1931/93, ONSA 1995, nr 2, poz. 53.

zabronionego jest niezdolny do prawidłowego wykonywania praw rodzicielskich lub opiekuńczych, a pozbawienie sprawcy tych praw leży także w interesie społecznym.⁷⁰

W trakcie trwania kary dodatkowej pozbawienia praw rodzicielskich i opiekuńczych, w okresie obowiązywania kodeksu karnego z 1969 roku, skazany tracił również zdolność do nabywania wskazanych w przepisie praw rodzicielskich i opiekuńczych.

Należy mieć na uwadze, iż kara dodatkowa, pozbawienia praw rodzicielskich i opiekuńczych, zawsze musiała być orzekana na czas określony, a ponadto musiała być orzeczona w ogólności, a nie wobec konkretnego małoletniego.⁷¹

Kara dodatkowa pozbawienia praw rodzicielskich i opiekuńczych nie została przeniesiona do kodeksu karnego z 1997 roku. Wobec powyższych rozważań, oraz rozważań dotyczących kary dodatkowej utraty praw rodzicielskich lub opiekuńczych, zradza się pytanie „Czy słusznie postąpił ustawodawca poprzez nie zawarcie w kk środka karnego odpowiadającego karze dodatkowej pozbawienia praw rodzicielskich i opiekuńczych?”.

Moim zdaniem słusznie ustawodawca doszedł do wniosku, że sąd karny nie jest sądem właściwym do decydowania o prawach rodzicielskich i opiekuńczych, gdyż decyzje te podlegają pod właściwość sądu rodzinnego. Pewnego rodzaju odniesienie do omawianej kary dodatkowej stanowi art. 51 kk, zgodnie z którym „sąd, uznając za celowe orzeczenie pozbawienia lub ograniczenia praw rodzicielskich lub opiekuńczych w razie popełnienia przestępstwa na szkodę małoletniego lub we współdziałaniu z nim, zawiadamia o tym właściwy sąd rodzinny”. Przepis ten budzi pewne kontrowersje,⁷² które jednak nie zostaną omówione w niniejszej pracy, gdyż przepis ten nie nawiązuje bezpośrednio do jej tematu.

1.2.3 Zakaz zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności w kodeksie karnym z 1969 roku

⁷⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 września 1990 r., sygn. WR 100/90, OSNKW 1991, nr 4-6, poz. 22.

⁷¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 20 marca 1997 r., sygn. II AKa 40/97, OSA 1997, nr 2, poz. 129.

⁷² Por. np. M. Goettel, „Kontrowersyjny przepis w kodeksie karnym”, Prok. i Pr. 2001, nr 6.

Zakaz zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności określony w art. 38 kodeksu karnego z 1969 roku, poszerzył zakres stosowalności kary dodatkowej utraty prawa wykonywania zawodu określonej w kodeksie karnym z 1932 roku. W niniejszym podrozdziale postaram się odpowiedzieć na pytanie: czy poszerzenie powyższego zakresu było uzasadnione ?

Rozszerzenie zakresu powyższego przepisu stworzyło możliwość stosowania omawianej kary dodatkowej, w ten sposób, że oprócz orzekania jej w stosunku do osób wykonywujących określone zawody regulowane, można było stosować ją wobec osób zajmujących określone stanowisko, a nawet wobec osób prowadzących określoną działalność.

Inaczej niż miało to miejsce w kodeksie karnym z 1932 roku, gdzie kara dodatkowa utraty prawa wykonywania zawodu miała w określonych przypadkach charakter obligatoryjny, a w innych charakter fakultatywny, kara dodatkowa zakazu zajmowania określonych stanowisk lub wykonywania określonego zawodu, określona w kodeksie karnym z 1969 roku, miała początkowo charakter wyłącznie fakultatywny. Zgodnie z art. 42 § 1 sąd mógł orzec zakaz zajmowania określonych stanowisk lub wykonywania określonego zawodu, jeżeli sprawca przy popełnieniu przestępstwa nadużył stanowiska lub zawodu albo okazał, że dalsze zajmowanie stanowiska lub wykonywanie zawodu zagraża interesowi społecznemu. Natomiast nowelizacja z 1985 roku⁷³ zmodyfikowała powyższy przepis, zmieniając brzmienie: „może orzec” na: „orzeka”, nadając tej karze dodatkowej charakter obligatoryjny.

Należy jednak mieć na uwadze, że aby orzec karę dodatkową zakazu zajmowania stanowiska lub wykonywania zawodu na tej podstawie, że dalsze zajmowanie przez sprawcę stanowiska lub wykonywanie przez niego zawodu zagraża interesowi społecznemu, zagrożenie to musiało być bezpośrednio związane z popełnionym przez niego przestępstwem. Ta kara dodatkowa nie mogła być orzeczona w przypadku, gdy przy skazaniu za zupełnie inne przestępstwo wyszłoby na jaw, że sprawca, zajmując dalej określone stanowisko albo wykonując dany zawód, zagraża interesowi społecznemu.⁷⁴

Użyte w omawianym przepisie określenie „nadużycia stanowiska lub zawodu” może być szeroko interpretowane. Przykładowo Sąd Najwyższy uznał, że ta konstrukcja prawna może być stosowana nawet w stosunku do kierowcy taksówki, który nadużywając zaufanie

⁷³ Ustawa z dnia 10 maja 1985 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach, Dz. U. 1985, nr 23, poz. 100.

⁷⁴ R. A. Stefański, Kary dodatkowe orzekane samoistnie, Prok. i Pr. 1997, nr 4.

swojego pasażera dopuszcza się w stosunku do niego czynu zabronionego.⁷⁵ Do takiego nadużycia zaliczano również bezpodstawne użycie broni⁷⁶ lub użycie przemocy fizycznej w stosunku do zatrzymanego⁷⁷ przez funkcjonariusza Milicji Obywatelskiej lub porwanie przez pilota samolotu⁷⁸.

Natomiast fragment omawianego przepisu o brzmieniu „zagroza interesowi społecznemu” można było odnieść m. in. do urzędnika który potrafił wykorzystać swoją wiedzę i stanowisko do doprowadzenia na ławę oskarżonych osób o znacznie niższym poziomie intelektualnym, celem przysporzenia sobie korzyści majątkowych⁷⁹ lub nawet do kierownika sklepu który nie sprawował odpowiedniego nadzoru nad powierzonym mieniem lub gospodarował nim w taki sposób, że powstała w tym mieniu nieusprawiedliwiona szkoda⁸⁰.

Z kolei zwrot: „nadużycie zawodu” użyty w omawianym przepisie, zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego z 1989 roku, był interpretowany jako popełnienie umyślnego przestępstwa w taki sposób, że sprawca wykorzystał wykonywany zawód dla popełnienia owego przestępstwa⁸¹. W wyroku z 1996 roku Sąd Najwyższy określił, iż „nadużycie zawodu przy popełnieniu przestępstwa zachodzi wtedy, gdy sprawca popełniając określony czyn przestępczy działa formalnie w ramach uprawnień sprzężonych z wykonywaniem danego zawodu, ale umyślnie czyni niewłaściwy (sprzeczny z zasadami wykonywania tego zawodu lub obowiązującym prawem) użytek z owych uprawnień, gdy zatem wykorzystuje uprawnienia zawodowe przy popełnieniu przestępstwa.”⁸²

Zgodnie z art. 42 § 2 kodeksu karnego z 1969 roku sąd mógł orzec, fakultatywnie, zakaz prowadzenia określonej działalności, w szczególności wytwórczej, przetwórczej, handlowej lub usługowej tylko i wyłącznie w określonych w ustawie przypadkach.⁸³

⁷⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 1973 r., sygn. V KRN 576/72, OSNKW 1973, nr 11, poz. 136.

⁷⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 października 1980 r., sygn. V KRN 246/80, OSNPG 1981 nr 11, poz. 116.

⁷⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 1988 r., sygn. V KRN 267/88, OSNPG 1989, nr 5, poz. 61.

⁷⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 czerwca 1982 r., sygn. Rw 422/82, OSNKW 1982, nr 10-11, poz. 73.

⁷⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 września 1979 r. III KR 146/79, OSNPG 1980, nr 2, poz. 13.

⁸⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 września 1975 r., sygn. I PR 74/75, OSNC 1976, nr 4, poz. 89.

⁸¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 lutego 1989 r., sygn. V KRN 300/88, OSP 1990, nr 7, poz. 277.

⁸² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 1996 r., sygn. III KKN 15/96, OSNKW 1996, nr 9-10, poz. 55.

⁸³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 1996 r., sygn. III KKN 15/96, OSNKW 1996, nr 9-10, poz. 55.

Do takich przypadków zaliczano m.in. sprzedaż towaru lub świadczenie usług oszukując nabywcę co do ilości, wagi, miary, gatunku, rodzaju lub ceny, czy też zdobywanie towaru w celu odsprzedaży z zyskiem, w związku prowadzeniem przedsiębiorstwa handlu detalicznego.

Mając na uwadze powyższe omówienie, sądzę, że zmiana kary dodatkowej utraty prawa wykonywania zawodu na kary dodatkowe zakazu zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności, wynikała ze zmieniających się realiów społeczno-ekonomicznych. Uważam, wobec tego, powyższą zmianę za uzasadnioną.

1.2.4 Zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych lub innych pojazdów w kodeksie karnym z 1969 roku

Można przyjąć, iż wprowadzenie kary dodatkowej zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych do kodeksu karnego z 1969 roku było bezpośrednio związane z rozwojem technologicznym, jak i postępującą industrializacją, przejawiającą się poprzez coraz powszechniejsze korzystanie z pojazdów mechanicznych. Wielu przedstawicieli ówczesnej doktryny podnosiło, że prowadzenie pojazdów pod wpływem alkoholu stanowi wyzwanie dla polskiego prawa karnego i opowiadało się za wprowadzeniem kary dodatkowej zakazu prowadzenia pojazdów do kodeksu karnego z 1969 roku.⁸⁴

W momencie wprowadzenia omawianej kary dodatkowej, wraz z wejściem w życie kodeksu karnego z 1969, określony w niej zakaz obejmował jedynie pojazdy mechaniczne. Dopiero nowelizacja kodeksu karnego z 1985 roku⁸⁵ rozszerzyła brzmienie omawianego przepisu o treść „lub innych pojazdów”. Zgodnie z art. 43 kodeksu karnego z 1969 roku kara zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych (a po nowelizacji także innych pojazdów)

⁸⁴ Por. np. A. Gubiński, J. Sawicki, Przepisy komunikacyjne na tle praktyki i jej potrzeb, PiP 1961, M. Siewierski, Przepisy przewidziane w nowej ustawie o zwalczaniu alkoholizmu, Biuletyn Generalnej Prokuratury 1960, nr 1-2 M. Leonien, Kary dodatkowe w kodyfikacji karnej z 1969 r., NP 1969, nr 11-12.

⁸⁵ Ustawa z dnia 10 maja 1985 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach, Dz. U. 1985, nr 23, poz. 100.

mogła być orzekana fakultatywnie w stosunku do sprawców przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, natomiast była orzekana obligatoryjnie, jeżeli sprawca jednego z wymienionych przestępstw znajdował się w chwili jego popełnienia w stanie nietrzeźwości⁸⁶. Kara była orzekana w latach, podobnie jak pozostałe kary dodatkowe. Omawiana kara dodatkowa mogła być orzekana również z ograniczeniem pozytywnym, poprzez wymienienie rodzaju lub rodzajów pojazdów objętych orzeczoną karą dodatkową albo z ograniczeniem negatywnym, czyli poprzez wyłączenie spod orzeczonej kary zakazu pojazdów danego rodzaju.⁸⁷

Należy nadmienić, że omawiany przepis mógł być stosowany nie tylko w stosunku do sprawców przestępstw przewidzianych w rozdziale XX kodeksu karnego z 1969 roku, lecz również w stosunku do sprawców przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym określonych w innych obowiązujących ustawach⁸⁸, np. przestępstw określonych w ustawie z dnia 10 grudnia 1959 r. o zwalczaniu alkoholizmu⁸⁹, która to ustawa obowiązywała w latach 1959-1983, co podkreślał wielokrotnie Sąd Najwyższy⁹⁰.

Kary dodatkowej zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych lub innych pojazdów nie można było orzekać względem pomocników lub podżegaczy.⁹¹ Kara ta mogła być natomiast orzekana niezależnie od tego czy sprawca określonego przestępstwa posiadał wymagane zezwolenie na prowadzenie pojazdów mechanicznych w chwili popełnienia czynu lub w chwili skazania, czy też może takiego pozwolenia nie posiadał.⁹²

⁸⁶ Próg stanu nietrzeźwości, wedle wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w sprawach przestępstw drogowych z dnia 22 czerwca 1963 roku, OSNKW 1963, z. 10, poz. 179, wynosił 0,5%. Por. też J. Bafia, L. Hochberg, M. Siewierski, Ustawy karne PRL. Komentarz, Warszawa 1965.

⁸⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 1971 r., sygn. V KRN 190/71, publikacja elektroniczna LEX nr 21411, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl oraz Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 1994 r., sygn. II KRN 101/94, OSNKW 1994, nr 7-8, poz. 45.

⁸⁸ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24 sierpnia 1972 r., sygn. VI KZP 19/72, OSNKW 1972, nr 11, poz. 167.

⁸⁹ Ustawa z dnia 10 grudnia 1959 r. o zwalczaniu alkoholizmu, Dz. U. 1959, nr 69, poz. 434.

⁹⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 1970 r., sygn. Rw 265/70, OSNKW 1970, nr 7-8, poz. 79 oraz Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 6 sierpnia 1970 r., sygn. VI KZP 9/70, OSNKW 1970, nr 11, poz. 139.

⁹¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 1971 r., sygn. N 38/71, OSNKW 1971, nr 12, poz. 202.

⁹² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 stycznia 1977 r., sygn. N 20/76, OSNKW 1977, nr 3, poz. 31.

Istotny dla tematyki pracy wydaje się wyrok Sądu Najwyższego wydany w 1992 roku, w którym Sąd Najwyższy wskazuje, że podwyższenie wymiaru kary dodatkowej zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych w postępowaniu odwoławczym nie łamie kodeksowego zakazu reformationis in peius⁹³, w przypadku gdy sąd równocześnie obniży czas trwania orzeczonej w stosunku do sprawcy kary pozbawienia wolności o okres równy lub krótszy od okresu, o jaki podwyższono omawianą karę dodatkową.⁹⁴ Zasadnym wydaje się twierdzenie, że w powyższym przypadku ogólny wymiar kary będzie dla skazanego łagodniejszy, a co za tym idzie można przyjąć, że zastosowana przez Sąd Najwyższy interpretacja może mieć zastosowanie również w przypadku pozostałych kar dodatkowych.

Podobnie jak miało to miejsce w przypadku zakazu zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności, wprowadzenie kary dodatkowej zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych lub innych pojazdów wynikało ze zmieniających się realiów, a konkretnie z faktu coraz powszechniejszego użytkowania pojazdów mechanicznych. Uważam wobec tego, że wprowadzenie kary dodatkowej zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych lub innych pojazdów do kodeksu karnego z 1969 roku było w pełni uzasadnione.

1.2.5 Podanie wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób w kodeksie karnym z 1969 roku

Kara dodatkowa podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób, określona w kodeksie karnym z 1969 roku, stanowi rozwinięcie zawartej w kodeksie karnym z 1932 roku kary dodatkowej ogłoszenia wyroku w pismach. W niniejszym podrozdziale postaram się wskazać różnice pomiędzy tymi dwoma karami dodatkowymi.

⁹³ Reformationis in peius - określona w kodeksie postępowania karnego zasada w myśl której w razie przekazania sprawy do ponownego rozpoznania wolno w dalszym postępowaniu orzec karę surowszą niż orzeczona w uchylonym wyroku tylko wtedy, gdy wyrok ten był zaskarżony na niekorzyść oskarżonego, por. też: M. J. Szewczyk, Zakaz reformationis in peius w polskim procesie karnym, Warszawa 2015.

⁹⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 grudnia 1992 r., sygn. III KRN 203/92, OSNKW 1993, nr 3-4, poz. 21.

Omawiana kara dodatkowa mogła być stosowana znacznie szerzej niż kara jej odpowiadająca w kodeksie karnym z 1932 roku. Kara dodatkowa ogłoszenia wyroku w pismach mogła być stosowana wyłącznie w przypadku, gdy przestępstwo popełnione zostało drukiem, natomiast kara dodatkowa podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób, zgodnie z art. 49 kodeksu karnego z 1969 roku, mogła być orzeczona przez sąd w każdym wypadku, gdy sąd uznał to za celowe, a w szczególności gdy przemawiało za tym społeczne oddziaływanie kary⁹⁵ lub na interes pokrzywdzonego. Kara ta mogła być również z powodzeniem stosowana w celach prewencyjnych, poprzez uświadomienie społeczeństwu, że popełnienie danego czynu nagminnie⁹⁶ popełnianego jest zabronione i wiąże się z określoną represją karną⁹⁷ lub poprzez „wyrobienie” w społeczeństwie przekonania, iż sprawcy danego przestępstwa, takiego jak np. przekupstwo, spotykają się z prawidłową represją karną⁹⁸. Sposób podania wyroku do publicznej wiadomości był określony w kodeksie karnym z 1969 roku w sposób otwarty, a mianowicie sąd mógł określić podanie wyroku do publicznej wiadomości w zakładzie pracy, w czasopiśmie lub w inny stosowny sposób.

Mając powyższe na uwadze można zauważyć, że ustawodawca dokonał zasadniczej zmiany w zakresie głównej funkcji omawianej kary dodatkowej. Kara dodatkowa ogłoszenia wyroku w pismach, miała charakter głównie kompensacyjny i miała naprawić szkodę powstałą w związku z wyrządzonym przy pomocy druku czynem zabronionym. Natomiast kara dodatkowa podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób, miała już charakter głównie prewencyjny i represyjny, na co wskazuje bezpośrednio orzecznictwo Sądu Najwyższego.

Sąd, w przypadku stosowania kary dodatkowej podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób, był zobowiązany wnikliwie rozważyć, który ze sposobów ogłoszenia wyroku będzie najbardziej odpowiedni w danej sprawie. Na przykład środki masowego przekazu, co do zasady zajmujące się problematyką ogólną z zakresu zagadnień społecznych, gospodarczych i politycznych, dlatego należy uznać, że z reguły powinno się w

⁹⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 kwietnia 1975 r., sygn. V KR 16/75, publikacja elektroniczna LEX nr 21674, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

⁹⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1986 r., sygn. II KR 340/86, OSNKW 1987, nr 7-8, poz. 62.

⁹⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 1982 r., sygn. I KR 314/81, OSNPG 1982, nr 7, poz. 91.

⁹⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 1984 r., sygn. V KRN 26/84, OSNPG 1984, nr 8, poz. 77 oraz Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 listopada 1985 r., sygn. IV KR 268/85, OSNPG 1986, nr 8, poz. 103.

nich podawać do publicznej wiadomości wyroki dotyczące skazania za przestępstwa większej wagi ⁹⁹, w szczególności te zagrażające interesom społecznym, gospodarczym lub politycznym.¹⁰⁰

Zgodnie z wykładnią Sądu Najwyższego z 1971 roku kara dodatkowa podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób powinna być określana, biorąc pod uwagę interesy poszkodowanego. Na przykład podanie do publicznej wiadomości faktu dokonania na poszkodowanej kobiecie gwałtu zbiorowego nie leży w jej interesie, wobec czego w takim przypadku omawiana kara dodatkowa nie powinna zostać orzeczona.¹⁰¹ Jeżeli w danym przypadku zachodzi kolizja pomiędzy potrzebą społecznego oddziaływania omawianej kary dodatkowej, a interesem pokrzywdzonej, przy rozstrzygnięciu należało mieć na uwadze w pierwszej kolejności dobro pokrzywdzonej, ponieważ poprzez nałożenie kary na sprawcę nie może jednocześnie karać pokrzywdzonego.¹⁰²

Przekazanie wyroku do publikacji następowało poprzez przekazanie właściwemu organowi albo instytucji do publikacji istotnych części wyroku w taki sposób, ażeby oddawać istotę popełnionego przestępstwa oraz orzeczonej kary.¹⁰³

Sąd orzekając karę dodatkową podania wyroku do publicznej wiadomości, zgodnie z wykładnią gramatyczną omawianego przepisu oraz wykładnią gramatyczną art. 372 ¹⁰⁴ ówczesnie funkcjonującego kodeksu postępowania karnego z 1969 roku,

⁹⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 1988 r., sygn. V KRN 83/88, OSNPG 1988, nr 11, poz. 106.

¹⁰⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 1972 r., sygn. V KRN 589/71, OSNKW 1972, nr 5, poz. 84.

¹⁰¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 1971 r., sygn. II KR 89/71, OSNPG 1971, nr 11, poz. 198.

¹⁰² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 1989 r., sygn. IV KR 8/89, OSNKW 1989, nr 3-4, poz. 28.

¹⁰³ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 1987 r., sygn. VI KZP 29/87, OSNKW 1988, nr 1, poz. 2.

¹⁰⁴ Brzmienie art. 372 kodeksu postępowania karnego z 1969 roku: „Art. 372 § 1. Uzasadnienie powinno zawierać: 1) wskazanie, jakie fakty sąd uznał za udowodnione lub nie udowodnione, na jakich w tej mierze oparł się dowodach i dlaczego nie uznał dowodów przeciwnych, 2) wyjaśnienie podstawy prawnej wyroku. § 2. W uzasadnieniu wyroku należy ponadto przytoczyć okoliczności, które sąd miał na względzie przy wymiarze kary, a zwłaszcza przy zastosowaniu nadzwyczajnego złagodzenia kary, środków zabezpieczających, zasądzeniu powództwa cywilnego oraz przy innych rozstrzygnięciach zawartych w wyroku.”.

był zobowiązany do uzasadnienia swojego stanowiska i wykazania celowości orzeczenia tej kary.¹⁰⁵

1.2.6 Podsumowanie omówionych kar dodatkowych kodeksu karnego z 1969 roku.

Kodeks karny z 1969 roku przyniósł, w stosunku do kodeksu karnego z 1932 roku, zmiany w katalogu kar dodatkowych. Zmiany te były często związane z ówczesnymi zmianami politycznymi oraz gospodarczymi.¹⁰⁶

Treść kary dodatkowej utraty obywatelskich praw honorowych została włączona do treści kary dodatkowej utraty praw publicznych. Słusznym wydaje się połączenie tych kar dodatkowych gdyż zarówno ich cel jak i sankcje były bardzo zbliżone, a redukcja ilości odrębnych przepisów wpływa na zmniejszenie inflacji legislacyjnej.

W związku ze zmianami ekonomiczno - społecznymi, ustawodawca rozszerzył zakres kary dodatkowej w postaci utraty prawa wykonywania zawodu w taki sposób, że objęła ona zakaz zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności. Ta modyfikacja również wydaje mi się słuszna, ponieważ prawo powinno podążać za zmianami zarówno technologicznymi, jak również ekonomicznymi oraz społecznymi, o ile nie prowadzi to do narażenia fundamentalnych zasad porządku społecznego.

W związku z rozwojem technologicznym oraz pojawieniem się znacznie większej ilości pojazdów mechanicznych w ruchu lądowym, powietrznym oraz wodnym, ustawodawca wprowadził do kodeksu karnego z 1969 roku karę dodatkową zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych, a następnie rozszerzył ją na zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych lub innych pojazdów. Uważam, że wprowadzenie tej kary dodatkowej było jak najbardziej uzasadnione.

Nie do końca właściwym wydaje mi się natomiast pomysł wprowadzenia do kodeksu karnego z 1969 roku kary dodatkowej konfiskaty mienia. Ta kara dodatkowa została usunięta,

¹⁰⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 maja 1986 r., sygn. IV KR 100/86, OSNPG 1987, nr 2, poz. 17.

¹⁰⁶ Szerzej na ten temat por. L. Gardocki, Kształtowanie polityki karnej drogą ustawodawczą, *Studia Iuridica - Miscellanea* 1979 lub A. Lityński, *Historia prawa Polski Ludowej*, Warszawa 2008.

słusznie moim zdaniem, z katalogu kar dodatkowych kodeksu karnego z 1969 roku na mocy ustawy z dnia 23 lutego 1990 roku¹⁰⁷.

Na gruncie kodeksu karnego z 1969 roku miała miejsce zasadnicza zmiana w zakresie głównej funkcji kary dodatkowej podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób w porównaniu do funkcji kary dodatkowej ogłoszenia wyroku w pismach określonej w kodeksie karnym z 1932 roku. Kara ogłoszenia wyroku w pismach, miała charakter głównie kompensacyjny i miała naprawić szkodę powstałą w związku z wyrządzonym przy pomocy druku czynem zabronionym. Natomiast kara dodatkowa podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób, miała już charakter głównie prewencyjny i represyjny, na co wskazuje bezpośrednio orzecznictwo Sądu Najwyższego. Zmianie uległ oczywiście również sposób podania wyroku do publicznej wiadomości. Zamiast przekazania informacji w formie druku, sąd mógł zastosować nie określony z góry szczególny sposób przekazu.

Kara dodatkowa utraty praw rodzicielskich i opiekuńczych, poza zmianą nazwy na pozbawienie praw rodzicielskich i opiekuńczych, została przeniesiona z kodeksu karnego z 1932 roku do kodeksu karnego z 1969 roku w formie niemal niezmienionej.

Zmiany kar dodatkowych, które zostały wprowadzone wraz z wejściem w życie oraz w trakcie obowiązywania kodeksu karnego z 1969 roku, wydają mi się być zmianami właściwymi. Wiele z nich zostało wprowadzonych w związku ze zmieniającymi się realiami technologicznymi, ekonomicznymi i społecznymi co jest moim zdaniem w pełni uzasadnione.

1.3 Środki karne w kodeksie karnym z 1997 roku

W niniejszym podrozdziale porównane zostaną katalogi kar dodatkowych z katalogiem środków karnych. Szerzej zmiany w zakresie środków karnych zostaną omówione w rozdziale trzecim pracy.

¹⁰⁷ Ustawa z dnia 23 lutego 1990 r. o zmianie Kodeksu karnego i niektórych innych ustaw, Dz. U. 1990, nr 14, poz. 84.

Lata dziewięćdziesiąte XX wieku były okresem licznych przemian w polskiej polityce karnej.¹⁰⁸ Od wejścia w życie kodeksu karnego z 1997 roku środki karne są przekształcane i uzupełniane w niespotykanym do tej pory tempie. W przeciągu zaledwie kilkunastu lat art. 39, zawierający katalog środków karnych w obecnie obowiązującym kodeksie karnym, był zmieniany aż sześciokrotnie, natomiast liczba środków karnych zawartych w tym przepisie wzrosła z ośmiu aż do trzynastu. Jest to szczególnie istotne, gdyż omawiany we wcześniejszym rozdziale katalog kar w kodeksie karnym z 1997 roku nie został zmieniony ani razu. W niniejszym podrozdziale zostanie przeanalizowany rozwój środków karnych określonych w obecnie obowiązującym kodeksie karnym.

Pierwszą wyraźną różnicą, przy porównywaniu obecnie obowiązującego kodeksu karnego z kodeksami karnymi poprzedzającymi, jest zmiana nazewnictwa. Nazwa „kara dodatkowa”, która znajdowała się zarówno w kodeksie karnym z 1932 roku jak i kodeksie karnym z 1969 roku, została zamieniona, wraz z wejściem w życie kodeksu karnego z 1997 roku, na „środek karny”. Zmiana ta wiązała się, zdaniem Andrzeja Marka¹⁰⁹, ze zmianą roli tego elementu represji karnej. W pierwotnym założeniu kara dodatkowa miała pełnić jedynie rolę uzupełniającą w stosunku do kary zasadniczej, natomiast w praktyce orzeczniczej kara dodatkowa często zawierała większy stopień dolegliwości i stanowiła główny środek represyjny za dane przestępstwo.¹¹⁰ Przykładem może być sytuacja, w której za dany czyn zabroniony orzeczono karę dodatkową zakazu wykonywania zawodu, natomiast orzeczoną karą zasadniczą była kara grzywny albo kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania tej kary. Zgodnie z uzasadnieniem do projektu kodeksu karnego z 1997 roku zmiana nazwy „kara dodatkowa” na „środek karny” miała na celu również wskazać sędziemu, że omawiany środek powinien służyć przede wszystkim naprawieniu szkody, odebraniu korzyści sprawcy oraz zapobieganiu przestępstwom, a nie zwiększeniu dolegliwości represji karnej.¹¹¹ Rzeczywiście, biorąc pod uwagę funkcje, jakie środki karne pełnią w obecnie obowiązującym kodeksie karnym, słuszne wydaje się odejście od nazwy „kara dodatkowa”.

¹⁰⁸ Por. J. Jasiński, Polityka karna sądów w początku lat dziewięćdziesiątych. *Przeg. Sąd.* 1993 nr 10 s. 3-22, J. Jasiński Polityka karna sądów powszechnych w latach 1979-1983. *PiP* 1984 nr 11 s. 25-44 oraz K. Krajewski, Przestępczość i polityka karna w Polsce lat dziewięćdziesiątych, *CzPKiNP* 2003, nr 1, s. 171-207.

¹⁰⁹ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 88-90.

¹¹⁰ Tamże.

¹¹¹ I. Fredrich-Michalska (red.), B. Stachurska-Marcińczak (red.) Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami, Warszawa 1997, s. 136-137.

Pełny opis środków karnych zawartych w obecnie obowiązującym kodeksie karnym przedstawiony w dalszej części pracy, poniżej omówione zostaną najważniejsze zmiany które miały miejsce wraz z wejściem w życie kodeksu karnego z 1997 roku.

W momencie wejścia w życie kodeksu karnego z 1997 roku, katalog środków karnych obejmował 8 pozycji.

Zarówno kara dodatkowa pozbawienia praw publicznych jak i kara dodatkowa zakazu zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności, określone w art. 38 kodeksu karnego z 1969 roku, zostały wprowadzone jako środki karne do art. 39 kodeksu karnego z 1997 roku.

Kara dodatkowa zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych lub innych pojazdów została zmieniona w kodeksie karnym z 1997 roku na środek karny zakazu prowadzenia pojazdów. Kara dodatkowa przepadku rzeczy została zamieniona na środek karny przepadku przedmiotów. Kara dodatkowa podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób została zmieniona na środek karny podania wyroku do publicznej wiadomości. Do katalogu środków karnych dodano trzy nowe majątkowe środki karne: obowiązek naprawienia szkody, nawiązka i świadczenie pieniężne. Zarówno obowiązek naprawienia szkody jak i nawiązka znajdowały się w kodeksie karnym z 1969 roku, jednakże nie były one sklasyfikowane jako kary dodatkowe. Natomiast środek karny świadczenie pieniężne stanowi nową konstrukcję prawną w polskim kodeksie karnym.

W kodeksie karnym z 1997 roku nie znalazł się odpowiednik kary dodatkowej pozbawienia praw rodzicielskich lub opiekuńczych.

Nowelizacja kodeksu karnego z 13 czerwca 2003 roku¹¹² wprowadziła stosunkowo niedużą modyfikację katalogu środków karnych. Zmieniła się jedynie nazwa środka karnego przepadku przedmiotów na środek karny przepadku. Wprowadzono również zmiany w art. 44 i 45 kk, które zostaną omówione w dalszej części pracy.

¹¹² Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2003, nr 111, poz. 1061.

Zmiana kodeksu karnego z dnia 27 lipca 2005 roku¹¹³ wprowadziła dwa nieznane dotąd polskiemu kodeksowi karnemu środki karne - środek karny zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, oraz środek karny obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu. Nowelizacja ta była początkiem dalszej rozbudowy katalogu środków karnych.

Wejście w życie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych miało miejsce 1 sierpnia 2009 roku (za wyjątkiem art. 13 tej ustawy, który wszedł w życie 1 sierpnia 2010 roku). Ustawa ta rozszerzyła katalog środków karnych o środek karny zakazu wstępu na imprezę masową.

Zaledwie kilka miesięcy po wejściu w życie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych, dnia 1 stycznia 2010 roku, weszła w życie ustawa o grach hazardowych¹¹⁴ wprowadzająca do katalogu środków karnych środek karny zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych.

Kolejna nowelizacja art. 39 kodeksu karnego miała miejsce na mocy ustawy o zmianie kodeksu karnego z dnia 5 listopada 2009 roku.¹¹⁵ Zmieniła ona środek karny obowiązku naprawienia szkody na środek karny obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.

Ostatnia zmiana nowelizująca art. 39 kk miała miejsce 1 sierpnia 2010 roku wraz z wejściem w życie ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw¹¹⁶. Rozszerzyła ona środek karny obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu o „zakaz zbliżania się do określonych osób”.

¹¹³ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego i ustawy - Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 2005, nr 163, poz. 1363.

¹¹⁴ Ustawa z dnia 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych, Dz. U. 2009, nr 201, poz. 1540.

¹¹⁵ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Kodeks karny wykonawczy, ustawy - Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2009, nr 206, poz. 1589.

¹¹⁶ Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2010, nr 125, poz. 842.

Omawiana nowelizacja także poszerzyła katalog środków karnych o środek karny nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.

Katalog środków karnych został w ostatnich latach wielokrotnie zmieniany i poszerzany. Sześć różnych ustaw nowelizowało katalog środków karnych, czyli art. 39 kk, rozszerzając ten katalog z ośmiu pozycji aż do trzynastu. Nigdy wcześniej ustawodawca nie wprowadził w tak krótkim czasie tak dużej ilości nowych środków reakcji prawno-karnej.

W chwili obecnej w kodeksie karnym znajduje się trzynaście odrębnych środków karnych, przy czym niektóre z nich mają więcej niż jedną postać, czyli obejmują więcej niż jeden nakaz, zakaz czy też obowiązek.

Należy mieć na uwadze, że wszystkie nowo wprowadzone w latach 2005 - 2010 środki karne mają charakter niemajątkowy i nakładają na sprawcę jeden lub więcej nakaz, zakaz lub obowiązek różnego rodzaju zachowań.

1.4 Podsumowanie rozdziału pierwszego

Odpowiadając na postawione na początku rozdziału pytanie, można powiedzieć, iż kary dodatkowe kodeksów karnych z 1932 oraz 1969 roku, a także przede wszystkim środki karne określone w kodeksie karnym z 1997 roku, przeszły liczne zmiany. Zmiany te zaszły zarówno w zakresie ich ilości oraz różnorodności jak i w stopniu ich dolegliwości w stosunku do skazanego. Omówienie kar dodatkowych określonych w kodeksie karnym z 1932 roku oraz kodeksie karnym z 1969 roku, było nieodzowne dla meritum pracy. W rozdziale trzecim zostaną omówione niemajątkowe środki karne. Rozważona zostanie wtedy również zasadność wprowadzonych zmian w zakresie środków karnych. Autor przedstawi swoje zdanie na temat zasadności rozszerzenia katalogu środków karnych czy też jego redukcji lub modyfikacji w dalszej części pracy.

Należy mieć na uwadze, że dnia 1 lipca 2015 roku ma wejść w życie nowelizacja kodeksu karnego. Nowelizacja ta, w odniesieniu do środków karnych o charakterze niemajątkowym, zostanie omówiona w rozdziale trzecim oraz czwartym niniejszej pracy.

Rozdział II

Kara śmierci oraz kara pozbawienia wolności w kontekście represyjnej i prewencyjnej funkcji polskiego prawa karnego

W obecnie obowiązującym kodeksie karnym środkami reakcji prawno-karnej są: kary określone w rozdziale IV kodeksu karnego, środki karne określone w rozdziale V kodeksu karnego, środki zabezpieczające określone w rozdziale X kodeksu karnego oraz środki probacyjne.

Środki reakcji prawno-karnej ustawodawca tworzy w celu wypełnienia z góry określonej funkcji. Do tych funkcji mogą być zaliczone między innymi: funkcja ochronna (polegająca na udzielaniu określonej wartości ochrony prawnej), funkcja sprawiedliwościowa (polegająca na zaspokojeniu poczucia społecznej sprawiedliwości), funkcja kompensacyjna (mająca za zadanie naprawienie szkody powstałej w związku z przestępstwem) oraz funkcja prewencyjna (mająca zapobiegać ponownemu popełnieniu przestępstwa, może mieć formę ogólnoprewencyjną lub szczególnieprewencyjną).¹¹⁷

W niniejszej pracy będzie również często wykorzystywane sformułowanie „funkcja represyjna”. Pojęcie to będzie w pracy rozumiane jako nałożenie dolegliwości na sprawcę, w związku z popełnieniem przez niego czynu zabronionego.¹¹⁸ Pojęcie to może być również rozumiane szeroko, jako zbiorcze określenie dla wszystkich funkcji kary określonych w art. 53 kk¹¹⁹

Praca skupia się na niemajątkowych środkach karnych, które wywodzą się z określonych w kodeksach karnych z 1969 roku oraz 1932 roku kar dodatkowych. Kary

¹¹⁷ P. Kozłowska Kalisz w: Prawo karne materialne: Część ogólna, red. M. Mozgawa, Warszawa 2011, s. 27-30.

¹¹⁸ J. Warylewski, Prawo karne. Część ogólna, Warszawa 2009, s. 65.

¹¹⁹ Por. np. K. Pałka, O represyjnej (penalnej) funkcji zadośćuczynienia, Zeszyty Naukowe UJ 2009, nr 4, s. 125.

dodatkowe z kolei zostały stworzone przez ustawodawcę w celu uzupełnienia sankcji kar zasadniczych w taki sposób, aby umożliwić jak najlepszą indywidualizację wymierzanej kary oraz osiągnąć założone przez ustawodawcę cele.

W niniejszym rozdziale omówione zostaną dwie kary zasadnicze znane polskiemu prawu karnemu - kara śmierci oraz kara pozbawienia wolności. Kary te zostaną omówione ze względu na fakt, iż są to dwie najbardziej dotkliwe dla sprawcy kary znane polskiemu prawu.

Z uwagi na fakt, że kara grzywny i kara ograniczenia wolności są dla sprawcy karami znacznie mniej dotkliwymi niż kara śmierci i kara pozbawienia wolności uważam za bezzasadne omówienie ich w pracy.

Jedno z głównych pytań postawionych w pracy na które postaram się odpowiedzieć w tym rozdziale brzmi: „Czy kary zasadnicze zawarte w kodeksie karnym nakładają na sprawcę czynu zabronionego wystarczającą dolegliwość, czy też dolegliwość ta powinna być w jakiś sposób zwiększona ?”.

2.1 Pojęcie kary i pojęcia pokrewne

Aby mówić w sposób spójny o zmianach w zakresie kar w pierwszej kolejności konieczne jest omówienie pojęcia „kara”. Dopiero z odpowiednio przygotowaną siatką pojęć można śledzić zmiany w zakresie poszczególnych kar w polskim kodeksie karnym.¹²⁰

W przeciwieństwie do języka prawnego gdzie słowo „kara” może być używane do określenia wielu różnych pojęć, takich jak na przykład kara administracyjna, porządkowa, cywilnoprawna, bądź też kary dyscyplinarne. W prawie karnym słowo „kara” najczęściej oznaczać będzie tzw. karę kryminalną.¹²¹

Lech Gardocki definiuje karę kryminalną jako „osobistą dolegliwość ponoszona przez sprawcę jako odpłatę za popełnione przestępstwo, wyrażającą potępienie popełnionego przez niego czynu i wymierzana w imieniu państwa przez sąd.”¹²²

¹²⁰ Por. J. Warylewski, Kara. Podstawy filozoficzne i historyczne, Gdańsk 2007.

¹²¹ L. Gardocki, Prawo karne, Warszawa 2011, s. 158-159.

¹²² Tamże.

Zgodnie z definicją zawartą w podręczniku Andrzeja Zolla i Kazimierza Buchały „kara jest osobistą dolegliwością zadaną przez ustawowo uprawniony organ państwowy sprawcy przestępstwa lub wykroczenia jako wyraz potępienia jego zachowania”.¹²³

Marian Cieślak natomiast określał karę jako „celową dolegliwość stosowaną przez władzę państwową wobec człowieka z powodu jego zachowania się uznanego przez władzę za zakazane i zasługujące na taką dolegliwość”.¹²⁴

Mając na uwadze powyższe definicje można wyróżnić kilka kluczowych elementów niezbędnych w definicji kary kryminalnej. Przede wszystkim kara kryminalna stanowi dolegliwość, która ma być ponoszona przez określoną osobę. Dolegliwość ta jest stosowana wobec tej osoby w związku z popełnieniem przez tę osobę czynu, który jest uznawany przez władzę za zakazany. W obecnie obowiązującym ustroju władzą tą jest państwo, natomiast organem państwowym ustawowo uprawnionym do orzekania kary kryminalnej jest sąd. Jednakże kara kryminalna w innych ustrojach może być orzekana przez organy niebędące sądem, takie jak na przykład trybunał lub rada. Jeżeli natomiast chodzi o cel wymierzenia tej kary, może ona stanowić np. odpłatę za popełniony czyn, wyrażenie potępienia zachowania sprawcy lub może pełnić funkcję prewencyjną. Z pewnością jednak dolegliwość ta powinna być celowa, w europejskiej kulturze prawnej.

Uwzględniając wszystkie te czynniki w niniejszym opracowaniu słowo „kara” będzie rozumiane jako celowa dolegliwość, ponoszona przez sprawcę, który dopuścił się czynu uznanego przez prawo obowiązujące za czyn zakazany, wymierzona przez upoważniony organ władzy państwowej w związku z popełnieniem tego czynu, w toku procesu karnego.

Wyróżniamy trzy podstawowe nurty odnoszące się do teorii kary. Jeden z tych nurtów stanowią teorie bezwzględne (absolutne), kładące nacisk na retribucję, a więc stanowiące, że kara ma być odpłatą za przestępstwo, jej wymierzenie ma sprawić, aby zadość stało się sprawiedliwości, natomiast pozostałe jej aspekty są mniej istotne. Do drugiego nurtu należą teorie względne (użyteczne), w myśl których kara powinna przede wszystkim służyć zapobieganiu popełniania przestępstw zarówno przez skazanego jak i przez inne osoby. Trzeci

¹²³ K. Buchała, A. Zoll, Polskie prawo karne, Warszawa 1997, s.7.

¹²⁴ M. Cieślak, Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia, Warszawa 1994, s. 12.

nurt teorii kary stanowią tzw. teorie mieszane, które starają się pogodzić koncepcje celowości kary z koncepcją sprawiedliwej odpłaty.¹²⁵

Obecnie najczęściej spotykane są mieszane teorie kary, które nie kwestionują charakteru kary jako sprawiedliwej odpłaty za czyn, jednakże przypisują tej odpłacie znaczenie ogólnoprewencyjne (oddziaływanie prewencyjne na osoby inne niż sprawca, na szersze społeczeństwo) oraz indywidualnoprewencyjne (oddziaływanie prewencyjne w stosunku do sprawcy). Debacie podlegają natomiast szczegółowe metody osiągnięcia przez karę funkcji zarówno ogólnoprewencyjnej jak i indywidualnoprewencyjnej.¹²⁶

Zwolennikiem teorii mieszanych był m.in. Franz von Liszt, który w artykule zatytułowanym „Der Zweckgedanke im Strafrecht”, czyli „Myśl celowościowa w prawie karnym” z 1882 roku wprowadził tezę zakładającą, że nie ma sprzeczności pomiędzy celami prewencyjnymi kary a celem kary sprawiedliwej odpłaty. Zadał on wtedy pytania retoryczne: „Biorę lekarstwo ponieważ jestem chory, czy też po to, aby wyzdrowieć?” „Pływam, ponieważ wpadłem do wody, czy też po to, aby nie utonąć?”¹²⁷. Istotnym pytaniem pozostaje więc w jaki sposób można pogodzić omawiane cele kary.

Kodeks karny z 1932 roku wyodrębniał cztery tzw. kary zasadnicze. Zamknięty katalog kar zasadniczych znajdował się w art. 37 tego kodeksu i stanowił on odpowiednik obecnego katalogu kar zawartego w art. 39 kk. Do kar zasadniczych zaliczano karę śmierci, karę więzienia, karę aresztu oraz karę grzywny.¹²⁸

¹²⁵ L. Gardocki, Prawo karne, Warszawa 2011, s. 159-161.

¹²⁶ Tamże.

¹²⁷ F. von Liszt, Der Zweckgedanke im Strafrecht, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1883, Nr 3, cyt. za: L. Gardocki, Prawo karne, Warszawa 2011, s. 161.

¹²⁸ Więcej na temat kar por. m.in. M. Melezini, A. Grześkowiak, G. B. Szczygieł, L. Wilk, M. Szewczyk w: System Prawa Karnego. Tom 6. Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie, red. M. Melezini, Warszawa 2010, rozdział pierwszy publikacji.

2.2 Kara śmierci w Polsce.

Kara śmierci może być uznana za jedną z najstarszych kar znanych ludzkości. Jej odpowiedniki były stosowane już w prymitywnych społeczeństwach.¹²⁹ Katalog kar zasadniczych kodeksu karnego z 1932 roku wymienia, w dodatku w pierwszej kolejności, karę śmierci. Obecnie kara ta nie występuje w polskim kodeksie karnym, jednakże była ona prawie polskim stosowana przez większą część XX wieku.

Kara śmierci stanowi karę ostateczną i permanentną. Najważniejsze pytanie na jakie spróbuję odpowiedzieć w niniejszym podrozdziale brzmi: „Jaki wpływ na polskie prawo karne miało usunięcie kary śmierci z kodeksu karnego?” oraz „Czy zasadnym byłoby powrót do wykonywania tej kary w chwili obecnej?”.

Omówienie kary śmierci, będzie również pomocne przy analizie środków karnych o charakterze niemajątkowym które mogą być orzekane, jak to ustawodawca określa, „na zawsze”.

Ponadto wbrew pozorom wiele obecnie obowiązujących środków karnych o charakterze niemajątkowym można uznać za odpowiednik, oczywiście w wyłącznie w jakimś stopniu, kary śmierci. Na przykład zakaz wykonywania określonego zawodu czy też zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych, które to środki karne mogą zostać w określonych przypadkach orzeczone „na zawsze”, stanowią w pewnym sensie „śmierć” zawodową skazanego, czy też „śmierć” skazanego jako uczestnika ruchu drogowego, odbierając mu pewien z góry określony aspekt funkcjonowania społecznego i zawodowego. Mirosława Melezini na przykład określa utratę wszelkich praw stanu jako „śmierć cywilną”.¹³⁰ Z tego względu omówienie kary śmierci wydaje się stanowić nieodzowny fragment niniejszej pracy.

¹²⁹ Por. np. B. Sygit, Historia prawa kryminalnego, Toruń 2007.

¹³⁰ M. Melezini w: System prawa karnego. Tom 6, red. M. Melezini, op. cit., s. 21.

Kara śmierci w Polsce była wykonywana poprzez powieszenie, zgodnie z art. 38 kk z 1932 roku. Dostępne są dane statystyczne dotyczące ilości osób prawomocnie skazanych na karę śmierci w latach 1946 – 1987. Zamieszczam je w poniższej tabeli:

Rok	Skazania Prawomocne	Rok	Skazania Prawomocne	Rok	Skazania Prawomocne
1946	364	1960	11	1974	8
1947	210	1961	19	1975	18
1948	311	1962	6	1976	23
1949	59	1963	8	1977	10
1950	34	1964	6	1978	15
1951	19	1965	3	1979	5
1952	31	1966	9	1980	8
1953	36	1967	4	1981	4
1954	19	1968	5	1982	3
1955	16	1969	6	1983	9
1956	5	1970	10	1984	12
1957	4	1971	9	1985	17
1958	8	1972	15	1986	13
1959	8	1973	18	1987	7

Liczba osób prawomocnie skazanych na karę śmierci za zabójstwo w latach 1946 – 1987, tabela opracowana przez Ministerstwo Sprawiedliwości.¹³¹

¹³¹ Zestawienie przygotowane na podstawie zestawienia: Ministerstwo Sprawiedliwości Wydział Statystyki, Prawomocnie skazani dorośli za zabójstwo w latach 1946-2003, sygn. DO II 0363/67/2004.

Liczba osób prawomocnie skazanych na karę śmierci za zabójstwo na podstawie zestawienia: Ministerstwo Sprawiedliwości.¹³² (Opracowanie wykresu Mieszko Nowicki)

Zgodnie z przytoczonymi powyżej danymi statystycznymi od roku 1988 nie skazano już w Polsce na karę śmierci żadnego sprawcy skazanego za zabójstwo. Wpływ na zaprzestanie orzekania kary śmierci miało zapewne sporządzenie w Strasburgu dnia 28 kwietnia 1983 roku Protokołu Nr 6 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, dotyczącego zniesienia kary śmierci.¹³³ Był to protokół wyraźnie ilustrujący tendencję państw europejskich do zaprzestania stosowania kary śmierci i pomimo że Polska nie była sygnatariuszem tego protokołu, zapewne miał on wpływ na orzecznictwo polskich sądów. Polska podpisała omawiany protokół dopiero w 1999 roku, już po uchwaleniu obecnie obowiązującego kodeksu karnego, który oczywiście nie przewiduje możliwości orzeczenia kary śmierci.

¹³² Wykres przygotowany na podstawie zestawienia: Ministerstwo Sprawiedliwości Wydział Statystki, Prawomocnie skazani dorośli za zabójstwo w latach 1946-2003, sygn. DO II 0363/67/2004.

¹³³ Protokół Nr 6 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, dotyczący zniesienia kary śmierci, Strasburg 28 kwietnia 1983, Dz. U. 2001.23.266.

Zgodnie z Protokołem Nr 6 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Państwa – sygnatariusze tego protokołu, zauważywszy, że zmiany, jakie nastąpiły w wielu Państwach-Członkach Rady Europy, wskazują na powszechną tendencję na rzecz zniesienia kary śmierci, uzgodniły, że znosi się karę śmierci, wobec czego nikt nie może być skazany na taką karę ani nie może nastąpić jej wykonanie. Państwa - sygnatariusze mogą jednakże przewidzieć w swoich ustawach karę śmierci za czyny popełnione podczas wojny lub w okresie bezpośredniego zagrożenia wojną.

Ostatnia kara śmierci została w Polsce wykonana 21 kwietnia 1988 roku. Po tej dacie zaczęło w Polsce funkcjonować nieformalne moratorium dotyczące wykonywania egzekucji.¹³⁴ Moratorium to zostało sformalizowane, gdy weszła w życie ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym.¹³⁵ Zgodnie z art. 5 powyższej ustawy „W okresie 5 lat od dnia wejścia w życie ustawy nie wykonuje się kary śmierci.”¹³⁶

Natomiast zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 7 grudnia 1989 r. o amnestii, w sprawach o przestępstwa i przestępstwa skarbowe zamieniono karę śmierci na karę 25 lat pozbawienia wolności, a orzeczona obok niej kara dodatkowa pozbawienia praw publicznych została złagodzona do 10 lat.¹³⁷

W latach które poprzedzały nieoficjalne moratorium kary śmierci, a więc przed rokiem 1988, liczba zabójstw utrzymywała się na poziomie około 500 rocznie. W roku 1989 liczba ta wzrosła do 556 zabójstw. W kolejnych latach liczba zabójstw nadal rosła, a w 1995 roku osiągnęła liczbę aż 1134 przypadków. Największą liczbę 1325 zabójstw odnotowano w 2001 roku. Od tamtego okresu liczba zabójstw w Polsce zaczęła spadać i ustabilizowała się na poziomie około 800-850 zabójstw w latach 2005-2007.¹³⁸

¹³⁴ J. Świdziński, Kara śmierci. W obronie życia ludzkiego, Kraków 2009, s. 58.

¹³⁵ Ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym., Dz. U. 1995.95.475.

¹³⁶ Tamże.

¹³⁷ Ustawa z dnia 7 grudnia 1989 r. o amnestii, Dz. U. 1989.64.390.

¹³⁸ Świdziński, Kara śmierci. W obronie życia ludzkiego, op. cit. , s. 58-59.

Z notatki przygotowanej przez Kamilę Tarmas¹³⁹, a dostępnej na stronie internetowej www.policja.pl¹⁴⁰, wynika, że na przestrzeni 10 lat liczba zabójstw zmalała z 1048 w 1999 r. do 759 w 2008 r., a więc można zauważyć w tych latach znaczący spadek ilości tych przestępstw. Wzrost ilości zabójstw w latach 90-tych XX wieku i na początku XXI wieku policja przypisuje porachunkom pomiędzy grupami przestępczymi. Natomiast przedstawiony powyżej spadek ilości zabójstw policja przypisuje likwidacji zorganizowanych grup przestępczych. Ważne są zapewne także przebiegające w Polsce w tych latach procesy demograficzne i migracyjne.

Poniższa tabela prezentuje pełne zestawienie prawomocnych skazań za zabójstwo osób dorosłych w latach 1946 – 2003.

Lata	Skazani za zabójstwo			Lata	Skazani za zabójstwo			Lata	Skazani za zabójstwo		
	w liczbach bezwzględnych	na 10 tys. mieszkańców	wskazniki dynamiki (rok poprzedni = 100)		w liczbach bezwzględnych	na 10 tys. mieszkańców	wskazniki dynamiki (rok poprzedni = 100)		w liczbach bezwzględnych	na 10 tys. mieszkańców	wskazniki dynamiki (rok poprzedni = 100)
1946	463	x	x	1969	352	0,15	121,48	1992	459	0,17	110,76
1947	560	x	x	1970	335	0,15	96,45	1993	526	0,19	112,72
1948	481	x	x	1971	368	0,16	106,58	1994	533	0,19	100,01
1949	469	x	x	1972	283	0,12	74,60	1995	523	0,18	97,25
1950	354	x	x	1973	348	0,14	119,47	1996	641	0,22	121,42
1951	258	x	x	1974	383	0,15	107,00	1997	543	0,19	83,89
1952	254	x	x	1975	384	0,16	102,88	1998	512	0,17	93,85
1953	362	x	x	1976	439	0,17	112,70	1999	561	0,19	108,00
1954	291	x	x	1977	326	0,13	73,35	2000	480	0,16	84,66
1955	350	0,21	x	1978	313	0,12	96,01	2001	578	0,19	119,21
1956	272	0,16	76,20	1979	313	0,12	98,54	2002	572	0,19	99,37
1957	263	0,15	94,73	1980	320	0,12	101,86	2003	572	0,19	99,21
1958	360	0,20	133,89	1981	332	0,13	102,93				
1959	333	0,18	90,61	1982	255	0,10	76,28				
1960	216	0,12	63,56	1983	304	0,14	139,92				
1961	283	0,15	128,34	1984	270	0,10	74,80				
1962	289	0,15	100,06	1985	320	0,12	117,69				
1963	333	0,17	113,38	1986	365	0,14	113,57				
1964	228	0,11	65,79	1987	326	0,12	88,88				
1965	281	0,14	123,20	1988	319	0,12	97,61				
1966	306	0,15	106,85	1989	292	0,11	90,93				
1967	291	0,14	92,84	1990	262	0,10	89,12				
1968	281	0,13	93,60	1991	416	0,15	157,66				

Prawomocnie skazane osoby dorosłe za zabójstwo w latach 1946 – 2003, tabela przygotowana przez Ministerstwo Sprawiedliwości.¹⁴¹

Wielką trudność sprawia określenie, czy zniesienie kary śmierci wiąże się ze wzrostem przestępczości. Nie jest możliwe w sposób empiryczny i jednoznaczny określenie, czy czynnik psychologiczny, jakim jest groźba utraty życia, ma bezpośredni

¹³⁹ K. Tarmas, Zabójstwa w Polsce w latach 1999-2009, Warszawa 2010.

¹⁴⁰ Stan na dzień 01.02.2015 r.

¹⁴¹ Ministerstwo Sprawiedliwości Wydział Statystyki, Prawomocnie skazani dorośli za zabójstwo w latach 1946-2003, sygn. DO II 0363/67/2004.

wpływ na zachowanie sprawcy czynu zabronionego zabójstwa, gdyż przeprowadzenie badań w tym zakresie wydaje się nadmiernie skomplikowane, a być może nawet niemożliwe. Nie sposób jednak nie zgodzić się z Jerzym Świdzińskim, który postuluje, iż zdrowy rozsądek podpowiada, że kary bardziej surowe odstraszą skuteczniej niż mniej surowe. Natomiast kara śmierci, niosąca ze sobą ogromny ładunek psychologiczny oraz fakt, że życie jest przez większość ludzi cenione najwyżej, daje największe szanse na powstrzymanie potencjalnego przestępcy, a co za tym idzie uratowanie potencjalnych ofiar przestępstwa.¹⁴²

Jest jednak i druga strona aspektu psychologicznego kary śmierci. Mianowicie sprawca określonego czynu zabronionego, przykładowo morderstwa, który dojdzie do przekonania, że za dokonaną przez niego zbrodnię zostanie z pewnością skazany na karę śmierci, a więc karę ostateczną, nie będzie już miał nic do stracenia. George R.R. Martin napisał, iż żaden człowiek nie jest bardziej niebezpieczny niż przestępca który wie, że jeżeli zostanie schwytany straci życie, gdyż nie cofnie się przed popełnieniem żadnego przestępstwa, niezależnie od tego, jak okrutne by ono nie było.¹⁴³ Można założyć, iż sprawca który sądzi, że za popełnione przez niego przestępstwo straci życie, nie będzie wahał się dokonywać kolejnych przestępstw - morderstw, rozbojów, kradzieży, gwałtów, w celu ukrycia swojego pierwotnego przestępstwa, zniwelowania działań organów ścigania, bądź gdy tylko będzie to dla niego korzystne. W takim wypadku utrzymywanie w mocy kary śmierci może mieć skutek dokładnie odwrotny w stosunku do zamierzonego przez ustawodawcę skutku prewencyjnego.

Należy mieć na uwadze, iż w przeciwieństwie do pozostałych kar, kara śmierci jest karą nieodwracalną. Jest to szczególnie ważne, gdyż sądy nawet przy dołożeniu wszelkich możliwych starań, nie są, niestety, nieomyłne. Omyłność sędziów jest jednym z głównych argumentów przeciwko karze śmierci.

¹⁴² J. Świdziński, Kara śmierci. W obronie życia ludzkiego, op. cit., s. 59.

¹⁴³ George R.R. Martin, *Game of Thrones*, London 2011, s.14.

Już William Blackstone w XVIII wieku w swoim Komentarzu do Praw Angielskich¹⁴⁴ napisał, że „prawo brzmi, iż lepiej jest, aby dziesięciu winnych uciekło, niż aby jeden niewinny cierpiał”.¹⁴⁵ Jest to tak zwana „formulacja Blackstone’a” (*Blackstone’s Formulation*).

Zasada ta została powzięta z Pisma Świętego. W Księdze Rodzaju, rozdział 18, Abraham pyta Boga, czy zniszczy miasto Sodomę, jeżeli wśród bezbożnych znajdzie się choćby 10 sprawiedliwych, na co Pan odpowiada „Nie zniszczę przez wzgląd na tych dziesięciu”.¹⁴⁶ Podobnie w Księdze Wyjścia zapisano, że „Oddalisz sprawę kłamliwą i nie wydasz wyroku śmierci na niewinnego i sprawiedliwego, bo Ja nie uniewinnię nieprawego.”¹⁴⁷.

Z powyższych fragmentów wyłania się zawarta w Biblii zasada, że nie mając absolutnej pewności co do winy sprawcy, nie można go karać, a w szczególności nie można w stosunku do niego orzekać kary śmierci. Rodzi się w tym momencie pytanie, czy sędzia, który jest przecież omylnym człowiekiem, może mieć kiedykolwiek stuprocentową pewność co do winy sprawcy. Moim zdaniem w większości przypadków uzyskanie takiej pewności jest mało prawdopodobne, gdyż możliwym jest, że świadkowie nie mówią prawdy¹⁴⁸, czy to umyślnie, czy też pozostają w błędzie co do danego faktu, natomiast dowody mogą zostać sfabrykowane, a w procesie może mieć miejsce matactwo osób trzecich. O ile w przypadku kar obecnie obowiązujących w polskim kodeksie karnym istnieje możliwość naprawienia błędnego wyroku (zwrot grzywny, zwolnienie z więzienia), w przypadku wyjścia na jaw błędów w procesie lub ujawnienia nowych faktów, o tyle w przypadku orzeczenia i wykonania kary śmierci jest to oczywiście niemożliwe.

Obecnie w większości państw demokratycznych kara śmierci została zniesiona. Jednym z krajów demokratycznych, w których kara śmierci nadal jest orzekana są Stany

¹⁴⁴ Oryginalny tytuł: Blackstone’s Commentaries of the Laws of England.

¹⁴⁵ W. Blackstone, Commentaries on the Laws of England, Oxford 1769, reprodukcja na stronie <http://avalon.law.yale.edu>.

¹⁴⁶ Biblia Tysiąclecia, Warszawa 2011, Rdz 18.

¹⁴⁷ Tamże, Wj 23.

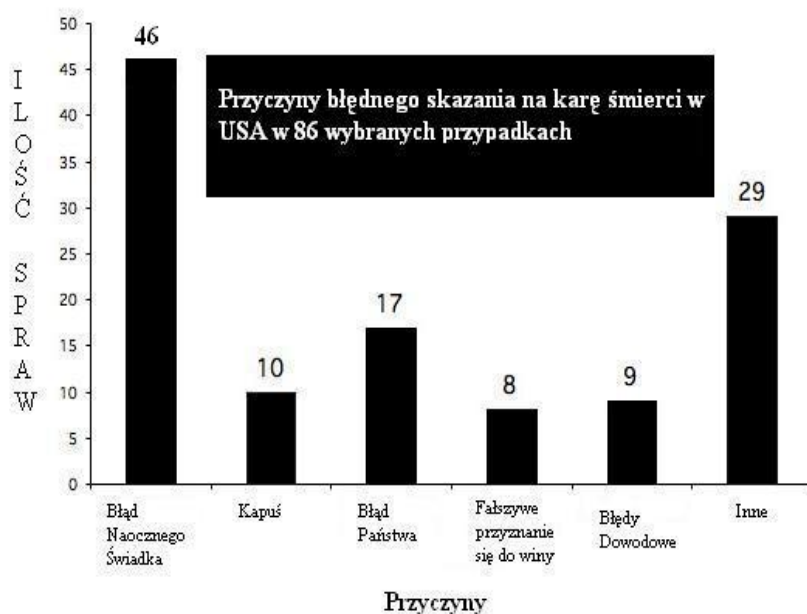
¹⁴⁸ Por. np. E. Gruza, Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna, Kraków 2003, gdzie autorka podnosi, iż jednym z najtrudniejszych zadań należących do sędziów jest ocena wiarygodności zeznań świadków.

Zjednoczone. Najczęściej kara śmierci jest orzekana w stanie Texas, gdzie od 1976 roku dokonano już 482 egzekucji.

Niniejsza praca nie ma co prawda charakteru prawnoporównawczego, jednakże w wypadku kary śmierci niezbędne wydaje mi się sięgnięcie do doświadczeń systemu prawnego Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej.

Stany Zjednoczone stanowią doskonały przykład ilustrujący omyłność systemu sprawiedliwości, nawet w przypadkach tak istotnych jak orzekanie kary śmierci. W 2001 roku w Northwestern University School of Law przeprowadzono badanie dotyczące 86 osób (84 mężczyzn i 2 kobiet), którzy zostali prawomocnie skazani na karę śmierci, a następnie uniewinnieni na podstawie przedstawionych istotnych dowodów.¹⁴⁹

Następny wykres obrazuje przyczyny niesłusznego skazania w omawianych przypadkach. Suma zamieszczonych w tabeli przyczyn jest wyższa niż 86, gdyż w niektórych przypadkach powodów skazania było więcej niż jeden.

Przyczyny błędnego skazania na karę śmierci w USA w 86 wybranych przypadkach. Wykres pobrany ze strony www.deathpenaltyinfo.org.¹⁵⁰

¹⁴⁹ R. Warden, How Mistaken and Perjured Eyewitness Identification Testimony Put 46 Innocent Americans on Death Row, Michigan 2001, s.1-4.

¹⁵⁰ <http://www.deathpenaltyinfo.org/causes-wrongful-convictions>, stan na dzień 10.07.2013r.

Omawiane studium wykazało, iż błąd naocznego świadka, czy to wynikający ze złej pamięci czy też z pomyłki świadka, jest najczęstszym powodem skazania na karę śmierci niewinnej osoby. Z przebadanych 86 przypadków niewłaściwego skazania na karę śmierci ponad połowa (53.5%) miała miejsce w sprawach, w których świadek naoczny odgrywał kluczową rolę. Ponadto w 33 przypadkach zeznania naocznego świadka stanowiły jedyny dowód w sprawie, w 32 przypadkach przeciwko oskarżonemu zeznawał jeden świadek, a w 14 przypadkach zeznawało wielu świadków.¹⁵¹

Ponadto w 17 przypadkach doszło do błędu ze strony państwa, czyli błędu popełnionego bądź przez policję bądź też przez prokuraturę. W 9 przypadkach miały miejsce błędy dowodowe w postaci niewłaściwego obchodzenia się z materiałem dowodowym bądź też korzystanie przez sąd z opinii niewykwalifikowanych biegłych. W 10 przypadkach do skazania doprowadziły zeznania przestępców, którzy działali jako informatorzy policyjni w zamian za złagodzenie własnych wyroków. W 8 przypadkach doszło do fałszywego przyznania się do winy wymuszonego podczas przesłuchania bądź też dokonanego z innych powodów. W pozostałych 29 przypadkach doszło do niewłaściwego skazania z różnych nietypowych przyczyn, takich jak procesy poszlakowe czy przyjmowanie przez sąd do materiału dowodowego informacji zasłyszanych przez świadków.¹⁵²

Jak wynika z powyższych danych istnieje wiele czynników, które mogą sprawić, iż za czyn zabroniony zostanie skazana osoba, która go nie popełniła. W omawianych przypadkach skazani na karę śmierci zostali uniewinnieni, jednakże można przyjąć, iż nie dzieje się tak we wszystkich przypadkach niewinnego skazania. Gdyby dowody przemawiające za niewinnością tych sprawców zostały ujawnione dopiero po wykonaniu orzeczonego wyroku, jakakolwiek możliwość naprawienia powstałej w wyniku błędnego wyroku szkody przestałaby istnieć. Z tego powodu omylność systemu sprawiedliwości jest jednym z najmocniejszych argumentów przeciwko orzekaniu kary śmierci.

¹⁵¹ Rob Warden, *How Mistaken* (...), op. cit., s.1-4.

¹⁵² Tamże.

Istnieje wiele filozoficznych przesłanek za i przeciw orzekaniu kary śmierci. Jednakże jeżeli obrać pragmatyczny punkt widzenia okaże się, wbrew powszechnej opinii, że znacznie droższe byłoby wprowadzenie i utrzymanie systemu pozwalającego na orzekanie kary śmierci, niż pozostawienie kary dożywotniego więzienia jako najsurowszej kary w kodeksie karnym. Być może w dawnych czasach, gdy procesy były krótkie, kary wykonywane stosunkowo szybko po ich orzeczeniu, a sama metoda egzekucji nie była kosztowna, bardziej z finansowego punktu widzenia opłacalnym było skazanie sprawcy na karę śmierci niż na karę dożywotniego więzienia. Jednakże, jak wynika z doświadczeń systemu sprawiedliwości Stanów Zjednoczonych, obecnie znacznie kosztowniejsze jest orzeczenie kary śmierci i utrzymywanie systemu umożliwiającego jej orzeczenie i utrzymanie, niż orzekanie w zamian kary śmierci kary dożywotniego więzienia.

Zgodnie z danymi uzyskanymi przez The New York Times w 2011 roku, przeciętny sprawca skazany na karę śmierci oczekuje około 13 lat na wykonanie wyroku.¹⁵³ W tym czasie pozostaje on na tzw. *Death Row*, czyli w części więzienia odizolowanej od pozostałej populacji więziennej. Część ta musi posiadać wyspecjalizowane zabezpieczenia oraz wyspecjalizowanych pracowników.

Zgodnie z raportem *California Commission on the Fair Administration of Justice*¹⁵⁴, specjalnego organu powołanego przez Senat Stanu Kalifornia w celu zbadania funkcjonalności systemu sprawiedliwości stanu Kalifornia, utrzymanie w mocy kary śmierci jest dla stanu znacząco nieopłacalne. Zdaniem komisji obecny koszt orzekania i wykonywania kary śmierci wynosi około 137 milionów dolarów rocznie. Komisja ponadto wprowadziła projekcję długoterminową, zgodnie z którą dla zapewnienia sprawiedliwego procesu sprawców skazanych na karę śmierci konieczny byłby wydatek 232.7 milionów dolarów w skali rocznej. Natomiast zdaniem komisji koszt systemu, w którym najsurowszą karą byłaby kara dożywotniego pozbawienia wolności, wynosiłby 11.5 milionów dolarów w skali rocznej.¹⁵⁵

¹⁵³ A. Liptak, Lifelong Death Sentences, The New York Times, 31.10.2011r., s. A16.

¹⁵⁴ Kalifornijska Komisja Do Spraw Rzetelnego Wymiaru Sprawiedliwości, raport dostępny na <http://www.ccfa.org/documents/CCFAJFinalReport.pdf>, stan na dzień 12.07.2013 r.

¹⁵⁵ <http://www.deathpenaltyinfo.org/costs-death-penalty>, stan na dzień 12.07.2013 r.

Badania Urban Institute¹⁵⁶ w stanie Maryland wykazały, że koszt osądzenia sprawcy w sprawie, w której prokurator nie domagał się kary śmierci, wynosi ponad 1.1 miliona dolarów, w tym koszt za więzienie sprawcy wynosił 870 tysięcy dolarów, a koszt postępowania 250 tysięcy dolarów. Natomiast koszty osądzenia sprawcy w sprawie, w której prokurator domagał się kary śmierci, wyniosł 1.8 miliona dolarów, gdzie koszt więzienia wynosił 950 tysięcy, natomiast koszt postępowania aż 850 tysięcy dolarów. Należy zauważyć, że koszty te są znacznie większe nawet w przypadku, gdy sprawca ostatecznie nie został skazany na karę śmierci. Z badania wynikało, iż ten dodatkowy koszt, wynikający z samego istnienia kary śmierci wyniósł w stanie Maryland w latach 1978 – 1999 aż 71 milionów dolarów.¹⁵⁷

Badanie przeprowadzone przez New Jersey Policy Perspective¹⁵⁸, pozarządową organizację non-profit, potwierdziło, iż istnienie kary śmierci jest zdecydowanie nieopłacalne finansowo. Zgodnie z raportem „*Money for nothing ? The Financial Cost of New Jersey's Death Penalty*” przedstawionym przez dyrektora naukową Mary Forsberg w 2005 roku, system umożliwiający stosowanie kary śmierci w stanie New Jersey od 1982 roku kosztował ponad 253.3 miliony dolarów. Kwota ta zawiera koszty prokuratury w wysokości 180 milionów dolarów, koszty publicznych obrońców w wysokości 60 milionów dolarów, koszty sądowe w wysokości 6.5 milionów dolarów oraz koszty Departamentu Więziennictwa w wysokości 6.8 milionów dolarów.¹⁵⁹

W wyniku tak znacznego wydatku doszło do 197 postępowań, w których sprawcy groziła kara śmierci. Na karę śmierci skazano prawomocnie 60 sprawców. Spośród tych 60 wyroków 50 zostało przez sąd uchylonych, natomiast 10 skazanych nadal jest przetrzymywanych w więzieniu i oczekuje na wykonanie kary. To wszystko w przeciągu 23 lat stosowania kary śmierci w stanie New Jersey.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Instytut Naukowy z siedzibą w Waszyngtonie, założony przez prezydenta Lyndona B. Johnsona w 1968 roku, którego celem jest naukowe sprawdzenie skuteczności rządowych programów oraz polityki prowadzonej przez rząd, <http://www.urban.org>, stan na dzień 12.07.2013 r.

¹⁵⁷ J. Roman, Aaron Chalfin, Aaron Sundquist, Carly Knight, Askar Darmanov, *The Cost of Death Penalty in Maryland*, Maryland 2008.

¹⁵⁸ Perspektywa Polityczna New Jersey, pozarządowa organizacja non-profit.

¹⁵⁹ M. Forsberg, *Money for nothing ? The Financial Cost of New Jersey's Death Penalty*, New Jersey Policy Perspective, New Jersey 2005.

¹⁶⁰ Tamże.

Do dodatkowych kosztów w przypadku sprawy, gdzie sprawcy grozi kara śmierci, dolicza się¹⁶¹:

- Dwa do pięciu razy więcej wniosków przed rozpoczęciem pierwszej rozprawy (średnio składanych jest 5-7 wniosków przed pierwszą rozprawą, natomiast w przypadku zagrożenia karą śmierci składane jest 10-25 wniosków).
- Trzy do pięciu razy dłużej trwa przygotowywanie się do rozprawy obrońcy.
- Aż 80 razy dłużej trwa wybieranie ławników (średnio pięć i pół dnia, zamiast półtorej do dwóch godzin).
- Średnio o 30 dni dłużej trwa rozprawa, a same koszty sądowe są większe o 66.000 dolarów.
- Dziesięć razy bardziej prawdopodobne jest, że dojdzie do procesu. Znaczna część spraw nie zagrożonych karą śmierci jest rozstrzygana przez ugodę prokuratorską.
- Oskarżony ma przydzielonych dwóch obrońców zamiast jednego.
- Większe jest grono ławników.
- Dwóch urzędników Sądu Najwyższego New Jersey pracuje niemal wyłącznie na pełny etat dokonując obowiązkowego przeglądu spraw w których orzeczono karę śmierci.
- Apelacja jest dłuższa i bardziej skomplikowana.
- Dokonywany jest przegląd proporcjonalności kary do popełnionego przestępstwa.

Wszystkie te koszty sprowadzają się do wydatku rzędu 11 milionów dolarów rocznie, co stanowi znaczący wydatek. Michael Murphy, były prokurator Hrabstwa Morris w New Jersey w swojej wypowiedzi dla prasy stwierdził, że te 11 milionów wydawane co roku na utrzymanie systemu stosowania kary śmierci, byłoby najlepiej spożytkowane, gdyby przeznaczyć je na wyposażenie dla organów ścigania. „Nie interesują mnie hipotezy i abstrakcje, chcę narzędzi koniecznych dla pracy służb ścigania, a za 11 milionów dolarów można nabyć wiele narzędzi” - stwierdził Murphy.¹⁶²

¹⁶¹ M. Forsberg , Money for nothing ? The Financial Cost of New Jersey's Death Penalty, New Jersey Policy Perspective, New Jersey 2005.

¹⁶² Notatka prasowa na serwisie organizacji New Jerseyans for alternatives to the Death Penalty, <http://www.njadp.org/forms/cost/cost%20study%20release.html>, stan na dzień 12.07.2013 r.

Fakt, że utrzymanie w mocy kary śmierci jest znacznie bardziej kosztowne niż orzekanie w jej miejsce kary dożywotniego więzienia, jest potwierdzony również przez wiele innych badań przeprowadzonych w Stanach Zjednoczonych. Kwestia nadmiernych kosztów utrzymywania w mocy kary śmierci została poruszona m.in. w następujących raportach oraz publikacjach:

- **[Raport Federalny]** “Update on Cost, Quality, and Availability of Defense Representation in Federal Death Penalty Cases”, Office of Defender Services of the Administrative Office of the U.S. Courts, czerwiec 2008, przygotowany przez Jon Gould and Lisa Greenman;¹⁶³
- **[Stan Waszyngton]** “Final Report of the Death Penalty Subcommittee” of the Committee on Public Defense, Washington State Bar Association, grudzień 2006;¹⁶⁴
- **[Stan Tennessee]** “Tennessee's Death Penalty: Costs and Consequences.”, The Tennessee Comptroller of the Treasury Office of Research's Report, lipiec 2004;¹⁶⁵
- **[Stan Kansas]** “Performance Audit Report: Costs Incurred for Death Penalty Cases: A K-GOAL Audit of the Department of Corrections”, grudzień 2003;¹⁶⁶
- **[Narodowe Biuro Badań Ekonomicznych]** “NBER Working Paper No. w8382”, lipiec 2001;¹⁶⁷
- **[Stan Indiana]** “Commission Report on Capital Sentencing”, Indiana Criminal Law Study Commission, styczeń 2002;¹⁶⁸
- **[Stan New Carolina]** “Potential Savings from Abolition of the Death Penalty in North Carolina”, American Law and Economics Review, grudzień 2009;¹⁶⁹
- **[Stan Floryda]** “The High Price of Killing Killers”, Palm Beach Post, styczeń 2000;¹⁷⁰
- **[Stan Kalifornia]** “San Quentin Debate: Death Row vs. Bay Views”, New York Times, grudzień 2004;¹⁷¹

¹⁶³ <http://www.uscourts.gov/FederalCourts/AppointmentOfCounsel/Publications/UpdateFederalDeathPenaltyCases.aspx>, stan na dzień 20.07.2013 r.

¹⁶⁴ <http://ulv.web.officelive.com/Documents/dpxWash.pdf>, stan na dzień 20.07.2013 r.

¹⁶⁵ <http://www.comptroller1.state.tn.us/Repository/RE/deathpenalty.pdf>, stan na dzień 20.07.2013 r.

¹⁶⁶ www.deathpenaltyinfo.org/article.php?scid=7&did=918, stan na dzień 20.07.2013 r.

¹⁶⁷ <http://www.deathpenaltyinfo.org/node/1080>, stan na dzień 20.07.2013 r.

¹⁶⁸ <http://www.deathpenaltyinfo.org/documents/INCostAssess.pdf>, stan na dzień 20.07.2013 r.

¹⁶⁹ <http://www.deathpenaltyinfo.org/documents/CookCostRpt.pdf>, stan na dzień 20.07.2013 r.

¹⁷⁰ http://www.fadp.org/FL_factsheet.pdf, stan na dzień 20.07.2013 r.

- Liczne raporty organizacji Death Penalty Information Center [Centrum Informacji dotyczących Kary Śmierci] dostępne na stronie internetowej tej organizacji.¹⁷²

Wszystkie te źródła podkreślają jeden fakt – utrzymanie w mocy kary śmierci w demokratycznym rozwiniętym państwie prawa, jakim są Stany Zjednoczone, wiąże się z bardzo wysokimi dodatkowymi kosztami, które mogłyby zostać zniwelowane poprzez wykreślenie jej z katalogu dostępnych kar. W obecnej dobie kryzysu gospodarczego, ze społecznego punktu widzenia, bardziej korzystnym wydaje się przeznaczenie funduszy koniecznych na utrzymanie w katalogu kar kary śmierci na dofinansowanie organów ścigania bądź też struktur sądów powszechnych.

W niniejszej pracy celowo pominięty został moralno – filozoficzny aspekt kary śmierci. Kwestia moralności kary śmierci od wielu lat jest tematem debaty pomiędzy duchownymi takimi jak m.in. ks. Tadeusz Ślipko¹⁷³ czy kardynał Fiorenzo Angelini¹⁷⁴. Głos w tej sprawie zabierał m.in. teolog dr hab. Konrad Glombik¹⁷⁵ i filozof dr Piotr Bartuła¹⁷⁶. Poglądy na temat sporu etycznego o karę śmierci zostały również przedstawione przez Alicję Grześkowiak¹⁷⁷. Jest to kwestia bardzo złożona, odnosząca się zarówno do moralności współczesnego społeczeństwa oraz kwestii religijnych, w szczególności dominującej w Polsce religii katolickiej. W tych aspektach kary śmierci często operuje się pojęciami nieostrymi, faktami i założeniami, które można w różny sposób interpretować. Gdy mówimy o moralności i religii, nie ma możliwości empirycznego potwierdzenia konkretnego stanowiska.

Kara śmierci oficjalnie przestała istnieć w Polsce od 1997 roku, chociaż już od 1988 roku funkcjonowało w Polsce nieoficjalne moratorium dotyczące wykonywania kary śmierci.

¹⁷¹ http://www.nytimes.com/2004/12/18/national/18row.html?_r=1&pagewanted=1&ei=5088&en=b5b32ed6fbef5c&ex=1261112400&partner=rssnyt, stan na dzień 20.07.2013 r.

¹⁷² <http://www.deathpenaltyinfo.org>, stan na dzień 20.07.2013 r.

¹⁷³ T. Ślipko (ks.), Kara śmierci – za czy przeciw., Kraków 2010.

¹⁷⁴ J. Świdziński, Kara śmierci. W obronie życia ludzkiego, op. cit., s. 68.

¹⁷⁵ K. Glombik, Kara śmierci przed trybunałem sumienia, Lublin 2001.

¹⁷⁶ P. Bartuła, Kara śmierci. Powracający dylemat, Kraków 2007.

¹⁷⁷ A. Grześkowiak w: System prawa karnego. Tom 6, red. M. Melezini, op. cit., s. 47-51.

Nie sposób nie zgodzić się z faktem, iż kara śmierci jako kara niezwykle surowa, może pełnić funkcję prewencyjną w stosunku do sprawców określonych czynów zabronionych. Niestety, brak jest empirycznych dowodów, badań, na potwierdzenie lub zaprzeczenie tej tezy. Natomiast należy mieć na uwadze, że już w okresie niemal dziesięciu lat po zniesieniu kary śmierci, w latach 1999 do 2008, nastąpił aż 27% spadek w ilości zabójstw na terytorium Polski.

Pewnym natomiast jest, że system sprawiedliwości, jako konstrukcja stworzona przez ludzi, jest omylny. Jak wynika z przedstawionych powyżej badań, przeprowadzonych w Stanach Zjednoczonych, istnieje wiele elementów, które mogą spowodować skazanie niewinnej osoby na karę śmierci, w szczególności w sprawach w których kluczowym lub jedynym dowodem są zeznania świadka. Pojawia się pytanie, czy wobec tego organy wymiaru sprawiedliwości powinny mieć prawo do orzekania nieodwracalnej kary, jaką jest kara śmierci, jeżeli nie mogą one mieć absolutnej pewności co do winy oskarżonego.

Ostatnim omówionym elementem kary śmierci są ogromne koszty konieczne do utrzymania tej kary w mocy. Jak wynika z praktyki systemu sprawiedliwości Stanów Zjednoczonych, koszty te są znacząco większe niż w przypadku, gdy najsurowszą karą, przewidzianą w danym systemie prawnym, jest kara dożywotniego więzienia. Poszczególne stany ponoszą koszty rzędu milionów dolarów w celu orzekania i wykonywania kary śmierci, koszty, które byłyby znacznie niższe, gdyby zastosować w stosunku do sprawców karę dożywotniego więzienia. Pieniądze te mogłyby zostać spożytkowane na inne cele, przykładowo zakup sprzętu dla organów ścigania.

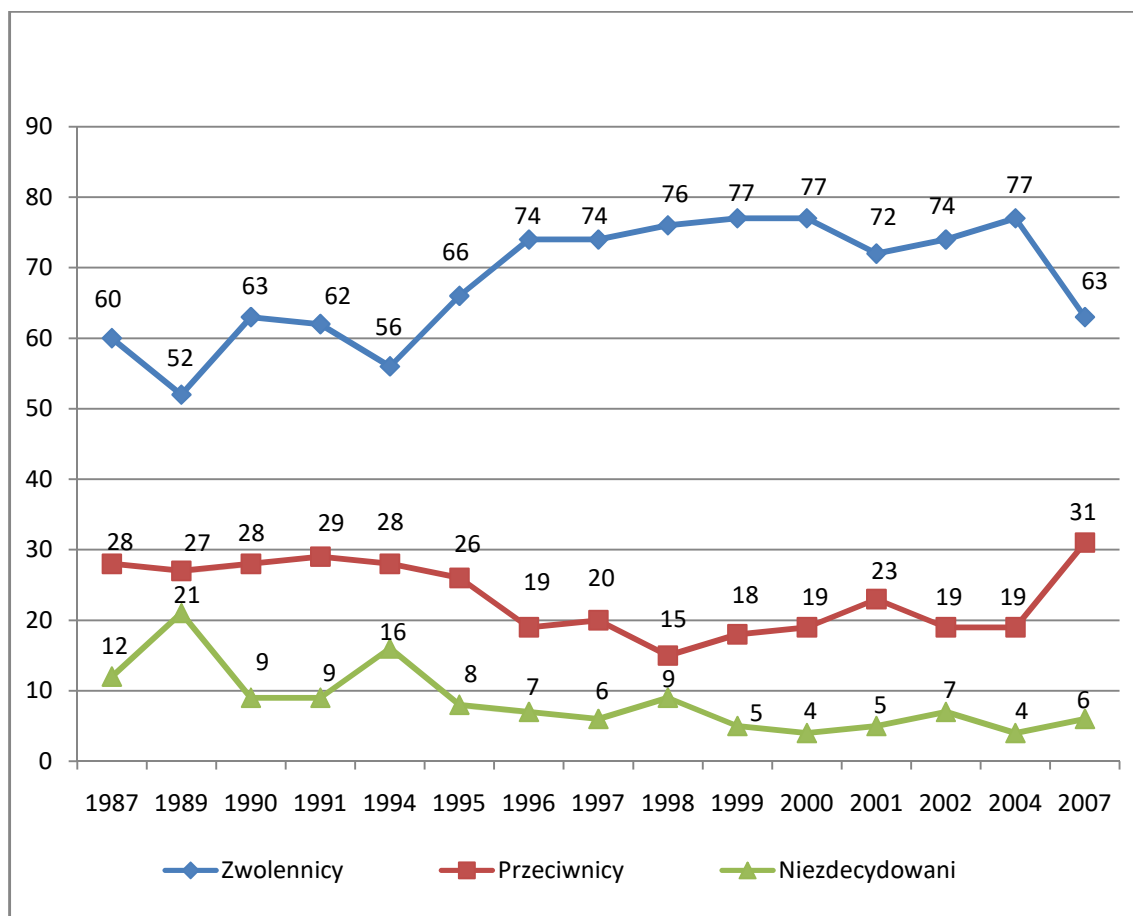
Wszystkie te elementy, jak również sytuacja społeczno polityczna w Europie sprawiają, iż zasadnym było niezamieszczenie kary śmierci w katalogu kar kodeksu karnego z 1997 roku. Podobnie jak podpisanie w 1999 roku Protokołu nr 6 z dnia 28 kwietnia 1983 roku do Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, znoszącego karę śmierci oraz zakazującego jej wykonywania.

Kara śmierci była w Polsce karą stosowaną przez niezwykle długi czas, jednakże jej usunięcie, związane ze zmianami politycznymi i społecznymi, było praktycznie nieuniknione. Historia kary śmierci w Polsce w sposób adekwatny obrazuje, iż kary (oraz per analogiam środki karne), które są anachroniczne, mogą i powinny zostać ostatecznie usunięte z kodeksu karnego.

Odpowiadając na pytanie postawione na początku tego podrozdziału, usunięcie kary śmierci, a więc kary niezwykle surowej, z polskiego prawa karnego spowodowało osłabienie funkcji represyjnej oraz prewencyjnej środków reakcji prawno-karnej. Wywołało to konieczność, poszerzenia katalog środków represji karnej, co ustawodawca uczynił poprzez rozszerzenie katalogu środków karnych. Uważam, takie rozwiązanie za w pełni uzasadnione, mając na uwadze fakt, że większość środków karnych spełnia funkcję głównie prewencyjną i represyjną, o czym mowa będzie w trzecim rozdziale pracy.

Co do kwestii ponownego wprowadzenia kary śmierci do kodeksu karnego uważam, że byłby to duży błąd.

Wspomnieć należy, że opinia publiczna w Polsce opowiada się za przywróceniem kary śmierci, co wskazuje poniższy wykres:

Opinia publiczna w Polsce wobec kary śmierci, wyrażona w procentach.¹⁷⁸ (Opracowanie wykresu Mieszko Nowicki)

¹⁷⁸ Na podstawie danych A. Grześkowiak w: System prawa karnego. Tom 6, red. M. Melezini, op. cit., s. 100.

Pomimo, iż opinia publiczna w Polsce opowiada się za przywróceniem kary śmierci, jak wykazują doświadczenia prawa amerykańskiego byłoby to dużym błędem.

Przede wszystkim w rozwiniętym państwie prawa cały proces doprowadzenia do wykonania kary śmierci jest bardzo długi i kosztowny. Już same względy ekonomiczne wskazują, że przywrócenie kary śmierci byłoby błędem.

Dodatkowo przyjąć można, że żaden sąd nie jest nieomylny, a co za tym idzie istnieje duże prawdopodobieństwo, że prędzej czy później doszłoby do wykonania egzekucji osoby niewinnej, co jest oczywiście sprzeczne z normami moralnymi i zasadami współżycia społecznego.

Wreszcie polska związana jest sygnowanymi aktami prawa międzynarodowego, które uniemożliwiają z prawnego punktu widzenia ponowne wprowadzenie kary śmierci.

Z tych trzech wskazanych powyżej powodów uważam, że słusznym było usunięcie z polskiego prawa karnego kary śmierci pomimo, iż wiązało się to z osłabieniem funkcji represyjnej i prewencyjnej środków reakcji prawno karnej. Uważam również, o czym już wspomniałem, że ponowne wprowadzenie tej kary do polskiego prawa karnego byłoby błędem.

2.3 Kara pozbawienia wolności (dawniej kara więzienia).

Drugą, pod względem dolegliwości nałożonej na sprawcę, karą zasadniczą znaną polskiemu prawu karnemu jest kara pozbawienia wolności.

W kodeksie karnym z 1932 roku występowała ona pod nazwą kara więzienia, a w kodeksie karnym z 1969 nazwa tej kary została zmieniona na karę pozbawienia wolności.

W niniejszym podrozdziale kara ta zostanie omówiona, w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie: „Czy kara pozbawienia wolności wystarczająco wypełnia funkcję represyjną i prewencyjną, żeby zrekompensować usunięcie z polskiego kodeksu karnego kary śmierci ?”.

Obecnie ustawodawca stara się w taki sposób modyfikować kodeks karny aby kara pozbawienia wolności miała charakter ultima ratio¹⁷⁹. Tendencja ta, która zresztą wydaje się być w pełni uzasadniona i słuszna (w szczególności ze względu na liczbę osadzonych w zakładach karnych¹⁸⁰) zostanie omówiona bardziej szczegółowo w dalszej części pracy. Środki karne mogą stanowić alternatywę właśnie w stosunku do kary pozbawiania wolności, dlatego niezbędne jest omówienie w niniejszej pracy zmian tejże kary.

Katalog kar w kodeksie karnym z 1932 roku, w przeciwieństwie do katalogu zawartego w obecnie obowiązującym kodeksie karnym, nie wyróżniał kilku różnych kar więzienia w zależności od okresu, na jaki dana kara ma być orzeczona. Istniała tylko jedna kara więzienia.

Zgodnie z art. 39 kk z 1932r. „Kara więzienia trwa najmniej 6 miesięcy, najwyżej lat 15, jeżeli ustawa nie przewiduje więzienia dożywotniego.” Mając ten przepis na uwadze, można stwierdzić, że poza karą więzienia, orzecaną w granicach pomiędzy od 6 miesięcy do 15 lat, kodeks karny z 1932r. przewidywał także dożywotnią karę więzienia.

Określenie istotnej różnicy pomiędzy karą więzienia a karą dożywotniego więzienia można odnaleźć w wyroku Sądu Najwyższego z 1948 roku.¹⁸¹ Zgodnie z tym wyrokiem osadzenie skazanego do końca życia w więzieniu stanowi „inny rodzaj kary” niż poddanie skazanego karze więzienia czasowego. Najistotniejszą różnicą jest sam cel kary. Podczas kiedy kara więzienia czasowego ma na celu poprawę skazańca i przywrócenie go do społeczeństwa, kara więzienia dożywotniego ma na celu całkowite wyeliminowanie skazanego ze społeczeństwa.¹⁸² Takie rozróżnienie jest istotne dla praktyki sądowej, gdyż oznacza, że nie jest zgodne z prawem wymierzenie kary łącznej dożywotniego więzienia w przypadku zbiegu przestępstw¹⁸³, co do których kodeks karny zakłada karę więzienia czasowego, jako karę najbardziej surową.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Por. np. G.B. Szczygieł, Zasada ultima ratio kary pozbawienia wolności z perspektywy populacji skazanych, w: Państwo prawa i prawo karne (..) Tom II, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, op. cit., s. 1005-1019 lub M. Melezini, Aktualne problemy polityki karnej, w: Nadzwyczajny wymiar kary, red. J. Majewski, Toruń 2009.

¹⁸⁰ Por. np. M. Melezini, Represyjność polityki karnej w okresie obowiązywania nowej kodyfikacji karnej, w: Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70 rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle, red. K. Krajewski, Warszawa 2007.

¹⁸¹ Wyrok SN z dnia 18 czerwca 1948 roku, sygn. K 691/48, OSN(K) 1948, nr 4, poz. 114.

¹⁸² Tamże.

¹⁸³ Por. np. P. Kardas, Zbieg przepisów ustawy w prawie karnym. Analiza teoretyczna, Warszawa 2011.

Kodeks karny z 1969 roku w art. 30 § 1 stanowiącym katalog kar zasadniczych nadal nie wprowadzał rozróżnienia pomiędzy dożywotnią karą pozbawienia wolności, a czasową karą pozbawienia wolności. Co więcej, tekst pierwotny kodeksu karnego z 1969 roku w ogóle nie przewidywał kary dożywotniego pozbawienia wolności. Taka kara po prostu w tym kodeksie nie istniała. Art. 30 § 3 głosił natomiast, że „za przestępstwo zagrożone karą śmierci oraz w innych wypadkach przewidzianych w ustawie, można orzec karę zasadniczą 25 lat pozbawienia wolności.”.

Dopiero nowelizacja, która miała miejsce w 1995 roku¹⁸⁵, wprowadziła w ówczesnym kodeksie karnym, w art. 30, nowy § 3, przewidujący orzekanie kary dożywotniego pozbawienia wolności w przypadkach przewidzianych w ustawie oraz za przestępstwa zagrożone karą śmierci.

Po wejściu w życie tej nowelizacji pojawił się jednak problem, na tle postanowień art. 2 § 1 ustawy, który zakładał, że jeżeli w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa, stosuje się ustawę nową, jednakże należy stosować ustawę obowiązującą poprzednio, jeżeli jest względniejsza dla sprawcy. Pytanie brzmiało: Czy dla sprawcy czynu zabronionego zagrożonego karą śmierci względniejsza będzie treść przepisu sprzed nowelizacji z 1995 roku, czy też treść przepisu po tej nowelizacji. Sąd Najwyższy w Uchwale z 1996 roku¹⁸⁶ stwierdził, że „ustawą „względniejszą dla sprawcy”, w rozumieniu art. 2 § 1 kk, jest ta ustawa, której wybór opiera się na ocenie całokształtu konsekwencji wynikających dla niego z zastosowania obydwu wchodzących w grę ustaw, przy czym ocena ta musi być dokonana z uwzględnieniem okoliczności konkretnej sprawy. W związku z powyższym stosowanie kary dożywotniego pozbawienia wolności do przestępstw popełnionych przed wejściem w życie ustawy z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych grzywien i nawiązek w prawie karnym i zagrożonych karą śmierci dopuszczalne jest wówczas, gdy *in concreto* jest to dla sprawcy względniejsze.”¹⁸⁷

¹⁸⁴ Wyrok SN z dnia 18 czerwca 1948 roku, sygn. K 691/48, OSN(K) 1948, nr 4, poz. 114.

¹⁸⁵ Ustawa Zmiana Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz podwyższenie dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym z dnia 20.11.1995 r., Dz. U. 1995, nr 95, poz. 475.

¹⁸⁶ Uchwała SN z dnia 2 marca 1996 r., sygn. I KZP 2/96, OSNKW 1996, nr 3-4, poz. 16.

¹⁸⁷ Tamże.

Lech Paprzycki w swojej glosie do powyższej uchwały Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 1996 r. stanął na stanowisku, iż „stosowanie kary dożywotniego pozbawienia wolności do przestępstw popełnionych przed wejściem w życie ustawy z 12 lipca 1995 r. nowelizującej kodeks karny (Dz. U. Nr 95, poz. 475) i zagrożonych karą śmierci nie jest dopuszczalne.”¹⁸⁸

Słusznym wydaje się być pogląd Tadeusza Bojarskiego który w glosie do omawianej powyżej uchwały Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 1996 roku podniósł, iż w przypadku gdy „z uwagi na ograniczoną możliwość wyboru środków karnych, tj. wybór tylko między karą śmierci a karą 25 lat pozbawienia wolności, zdecydowałby się na wymierzenie w rozpatrywanej sprawie kary śmierci, natomiast zrezygnowałby z zastosowania tej kary na rzecz kary dożywotniego pozbawienia wolności, gdyby była ona znana kodeksowi karnemu - zastosowanie kary łagodniejszej na podstawie ustawy nowej oznacza zastosowanie ustawy względniejszej.”¹⁸⁹ Natomiast w przypadku, gdy „skład orzekający według swego przekonania kary śmierci z zasady nie stosuje i w rozpatrywanym przypadku także by jej nie zastosował, wybierając z konieczności karę 25 lat pozbawienia wolności, jednak chętnie orzekłby karę dożywotniego pozbawienia wolności jako bardziej adekwatną do wagi osądzonej zbrodni, gdyby ustawa taką karę przewidywała - oznaczałoby to, że sąd nie może z tej nowej kary skorzystać. Byłoby to działanie na niekorzyść sprawcy (kara dożywotniego pozbawienia wolności w miejsce kary 25 lat pozbawienia wolności), w tym wypadku względniejsza dla sprawcy jest ustawa poprzednia.”¹⁹⁰

Dopiero obecnie obowiązujący kodeks karny w art. 32 wprowadza wyraźny podział kar na karę pozbawienia wolności, trwającą najkrócej miesiąc a najdłużej 15 lat, karę 25 lat pozbawienia wolności oraz karę dożywotniego pozbawienia wolności.

Już samo rozróżnienie pomiędzy tymi karami, określone w art. 32 kk, może powodować pewne problemy interpretacyjne w koniunkcji z innymi przepisami kodeksu karnego. Na przykład słusznie, moim zdaniem, Leszek Wilk w swoim artykule

¹⁸⁸ L. K. Paprzycki, Glosa do uchwały SN z dnia 12 marca 1996 r., I KZP 2/96, Pal. 1996, nr 262.

¹⁸⁹ T. Bojarski, Glosa do uchwały SN z dnia 12 marca 1996 r., I KZP 2/96, PiP 1997, nr 108.

¹⁹⁰ Tamże.

zatytułowanym "Kara dożywotniego pozbawienia wolności a instytucje warunkowego zwolnienia i prawa łaski" zauważyła, że gdy w art. 77 § 2 kk pojawia się sformułowanie "sąd wymierzając karę pozbawienia wolności...", literalna interpretacja, mając na uwadze podział określony w art. 32 kk, może oznaczać, że powyższy przepis art. 77§ 2 kk odnosi się wyłącznie do kary pozbawienia wolności, a nie odnosi się już do kary dożywotniego pozbawienia wolności. Taki pogląd zdaje się potwierdzać fakt, iż w przepisach gdzie ustawodawca ma na myśli karę dożywotniego pozbawienia wolności, czy to wyłącznie czy obok innych kar, wyraźnie to podkreśla.¹⁹¹

Katalog kar w kodeksie karnym z 1997 roku został ułożony według abstrakcyjnego stopnia dolegliwości, rozpoczynając od kary najłagodniejszej a kończąc na karze najsurowszej, co zapewne miało stanowić czytelną wskazówkę dla sędziów przy wyborze kary.¹⁹² Największą dolegliwość spośród kar pozbawienia wolności niesie ze sobą kara dożywotniego pozbawienia wolności. To właśnie ona, w związku z brakiem kary śmierci w obecnie obowiązującym kodeksie karnym, ma za zadanie ochronę społeczeństwa przed sprawcami najcięższych zbrodni.¹⁹³

Do czynów zabronionych, zagrożonych karą dożywotniego pozbawienia wolności, zalicza się zbrodnie przeciwko ludzkości oraz zbrodnie wojenne określone w art. 117 § 1 kk, art. 118 § 1 kk, art. 120 kk oraz art. 123 § 1 kk, przestępstwo przeciwko integralności i niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej określone w art. 127 § 1 kk, dopuszczenie się zamachu przeciwko Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej na warunkach określonych w art. 134 kk, zabójstwo w typie podstawowym określonym w art. 148 § 1 kk, oraz w typach kwalifikowanych, określonych w art. 148 § 2 i 3 kk.¹⁹⁴

Obecnie obowiązujący kodeks karny nie nadaje karze dożywotniego pozbawienia wolności charakteru wyjątkowego, jak miało to miejsce na przykład w przypadku kary śmierci w poprzednim kodeksie karnym. Nie zawiera on także żadnych szczególnych dyrektyw sądowego wymiaru kary odnoszących się do kary dożywotniego pozbawienia wolności. Wyjątkiem jest dyrektywa zawarta w art. 54 § 2, zgodnie z którą „wobec sprawcy,

¹⁹¹ L. Wilk, Kara dożywotniego pozbawienia wolności a instytucje warunkowego zwolnienia i prawa łaski., Prok. i Pr. 2008, nr 10.

¹⁹² W. Cieślak, Ewolucja systemu sankcji w polskich kodeksach karnych [w:] Księga Jubileuszowa Profesora Zdzisława Brodeckiego, red. W. Adamczaka, Gdańsk 2011, s. 509-510.

¹⁹³ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 121-122.

¹⁹⁴ Tamże.

który w czasie popełnienia przestępstwa nie ukończył 18 lat, nie orzeka się kary dożywotniego pozbawienia wolności.". Przepis ten, niestety, może rodzić pewne trudności interpretacyjne w przypadkach, gdy sprawca ukończył 18 rok życia w trakcie realizacji znamienia czasownikowego przestępstwa zagrożonego karą dożywotniego pozbawienia wolności. Można ten problem zilustrować następującym przykładem: sprawca który ukończył 18 lat, będąc w trakcie podejmowania rozłożonych w długim czasie czynności zmierzających do oderwania części obszaru Rzeczypospolitej Polskiej. Włodzimierz Wróbel wyraził przekonanie, iż nie istnieją formalne przeszkody co do wymierzenia kary dożywotniego pozbawienia wolności sprawcy, który zakończył realizację znamienia czynnościowego czynu zabronionego po ukończeniu 18 lat, niezależnie od tego, w jakim wieku rozpoczął tę realizację. Takie stanowisko wynika z art. 6 § 1 w brzmieniu: „w czasie w którym działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany”.¹⁹⁵

Podobnie jak wszystkie kary, karę dożywotniego pozbawienia wolności zgodnie z art. 53 § 1 kk sąd musi wymierzać „bacząc by jej dolegliwość nie przekraczała stopnia winy, uwzględniając stopień społecznej szkodliwości czynu oraz biorąc pod uwagę cele zapobiegawcze i wychowawcze, które ma osiągnąć w stosunku do skazanego, a także potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa.”.

Uwzględniając powyższy przepis Sąd Apelacyjny w Katowicach zauważył, co następuje: „Ustalenie, że stopień winy i stopień społecznej szkodliwości danej zbrodni są bardzo wysokie, jest przesłanką konieczną, ale nie wystarczającą, dla wymierzenia kary dożywotniego pozbawienia wolności. Nawet bowiem najwyższy stopień społecznej szkodliwości i stopień winy nie uprawnia do orzeczenia tej kary, jeżeli wzgląd na wszystkie okoliczności wpływające na wymiar kary wskazuje, że kara łagodniejsza 25 lat pozbawienia wolności zaspokoi potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa, a także osiągnie cele wychowawcze i zapobiegawcze w stosunku do sprawcy.”¹⁹⁶

Pomimo izolacyjnego charakteru kary dożywotniego pozbawienia wolności zgodnie z art. 78 § 3 sprawca skazany na tę karę może zostać warunkowo zwolniony po odbyciu 25 lat kary, a zgodnie z art. 149 kkw dozór kuratora sądowego nad zwolnionym jest obowiązkowy, natomiast według art. 80 § 3 okres próby wynosi 10 lat.

¹⁹⁵ W. Wróbel w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Tom I, red. A. Zoll, op. cit., s. 784-791.

¹⁹⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 25 stycznia 2006 r., sygn. II AKa 436/05, Prok. i Pr. 2006 nr 11.

Możliwość warunkowego zwolnienia sprawcy skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności wynika z praktycznych doświadczeń polskiego systemu karnego oraz systemów karnych innych krajów europejskich, które takie rozwiązanie powszechnie stosują. Najczęściej stosowany jest 15-letni termin konieczny do warunkowego zwolnienia. Rozwiązanie to jest niezbędne, gdyż możliwość warunkowego zwolnienia pomimo, że odległa w czasie i mająca charakter wyjątkowy, dyscyplinuje zachowanie skazanego w zakładzie karnym i przeciwdziała poczuciu beznadziejności oraz bezkarności w toku odbywania kary. Instytucja ta jest również zgodna z obowiązującą w polskim prawie zasadą humanitaryzmu.¹⁹⁷

Kara dożywotniego pozbawienia wolności jest orzekana bardzo rzadko w stosunku do ogólnej liczby skazanych na karę pozbawienia wolności (czyli karę pozbawienia wolności, karę 25 lat pozbawienia wolności oraz karę dożywotniego pozbawienia wolności). Z ostatnich danych statystycznych udostępnionych przez Ministerstwo Sprawiedliwości wynika, że w 2010 roku na karę pozbawienia wolności skazano prawomocnie 124.593 osoby dorosłe, przy czym aż 120.477 kar zostało orzeczonych w zawieszeniu. Spośród tej ogromnej liczby skazanych, tylko wobec 27 sprawców orzeczono karę dożywotniego pozbawienia wolności.¹⁹⁸

Jeżeli natomiast chodzi o liczbę osadzonych więźniów, to w 2007 roku w zakładach karnych w Polsce odbywało wyrok 72.714 osób skazanych na karę pozbawienia wolności. Spośród nich tylko 204 osoby były skazane na karę dożywotniego pozbawienia wolności.¹⁹⁹

Wspomnieć należy, że zdaniem Violetty Konarskiej-Wrzosek, zasadnym byłoby całkowite usunięcie kary dożywotniego pozbawienia wolności, z uwagi na fakt, że tylko w kilku przypadkach w skali roku istnieje ryzyko ponownego zaatakowania cennych dóbr chronionych prawem w przypadku wyjścia skazanego na wolność.²⁰⁰ Uważam, że jest to pogląd warty dalszego rozważania i dyskusji.

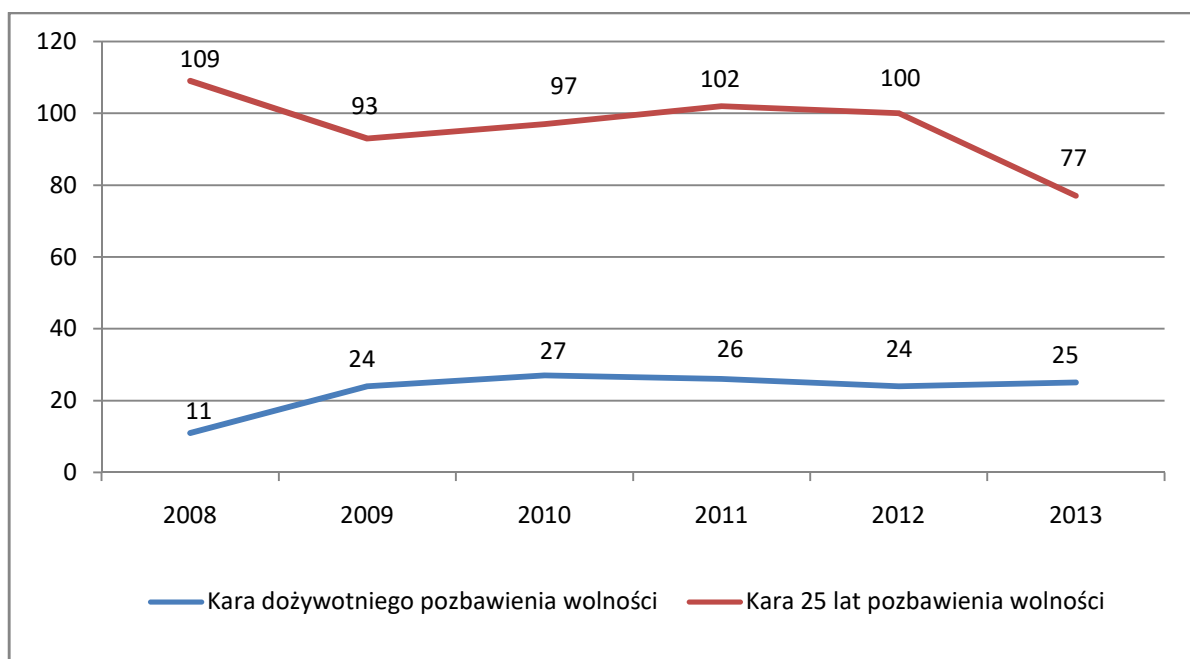
¹⁹⁷ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 121-123.

¹⁹⁸ Ministerstwo Sprawiedliwości Departament Organizacyjny, Prawomocnie skazani dorośli wg rodzajów przestępstw i wymiaru kary - czyn główny w latach 2006-2010, Warszawa 2010.

¹⁹⁹ A. Siemaszko (red.), Atlas Przestępczości w Polsce 4, Warszawa 2009, s.128-129.

²⁰⁰ V. Konarska-Wrzosek, Propozycje zmian katalogu kar w kodeksie karnym z 1997 roku w zakresie kar pozbawienia wolności oraz dolegliwości związanych z niektórymi rodzajami kar wolnościowych, w: Państwo prawa i prawo karne (..) Tom II, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, op. cit., s. 857-870.

Następny wykres prezentuje ilość osób dorosłych prawomocnie skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności w porównaniu do ilości osób dorosłych prawomocnie skazanych na karę 25 lat pozbawienia wolności, w latach 2008-2013:

Dorośli prawomocnie skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności oraz na karę 25 lat pozbawienia wolności.²⁰¹ (Opracowanie wykresu Mieszko Nowicki)

Kara 25 lat pozbawienia wolności, jak już wspomniano wcześniej, pojawiła się w polskim prawie karnym po raz pierwszy w kodeksie karnym z 1969 roku.

Kara ta ma charakter głównie izolacyjny, co podkreśla wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie, w którym Sąd podniósł fakt, iż „Kara 25 lat pozbawienia wolności ma charakter przede wszystkim eliminacyjny. Ze względu na bardzo długi czas izolacji skazanego trudno przypisywać jej pełnienie jakichkolwiek funkcji resocjalizacyjnych. Ukształtowane jeszcze w czasie obowiązywania kodeksu karnego z 1969 roku orzecznictwo wyraża pogląd, że karę 25 lat pozbawienia wolności należy stosować w stosunku do takich sprawców, którzy ze względu na znaczny stopień zdemoralizowania wymagają szczególnie długiego okresu izolacji od społeczeństwa. Karę 25 lat pozbawienia wolności należy stosować w przypadkach

²⁰¹ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przekazanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Prawomocnie skazani dorośli wg rodzajów przestępstw i wymiaru kary - czyn główny, kolejno za lata 2008-2013.

najcięższych przestępstw, gdy okoliczności obciążające zdecydowanie przeważają nad okolicznościami łagodzącymi."²⁰²

W powołanych przez Sąd Apelacyjny w Krakowie wyrokach²⁰³ odzwierciedlenie znajduje pogląd, iż kara 25 lat pozbawienia wolności powinna być stosowana w przypadkach najcięższych przestępstw, gdy okoliczności obciążające zdecydowanie przeważają nad okolicznościami łagodzącymi.

Obecnie obowiązujący kodeks kary przewiduje możliwość zastosowania kary 25 lat pozbawienia wolności w przypadku popełnienia przez sprawcę czynu zabronionego określonego w art. 117 § 1 kk, art. 118 § 1-2 kk, art. 118a § 1-2 kk, art. 120 kk, art. 122 § 1-2 kk, art. 123 § 1-2 kk, art. 127 § 1 kk, art. 130 § 4 kk, art. 134 kk, art. 148 § 1-3 kk, art. 166 § 3 kk, art. 252 § 2 kk lub art. 310 § 1 kk.

Z uwagi na fakt, iż kara 25 lat pozbawienia wolności podobnie jak kara dożywotniego pozbawienia wolności, ma charakter głównie izolacyjny, ustawodawca w tekście pierwotnym kodeksu karnego z 1997 roku, w każdym przypadku czynu zabronionego zagrożonego karą 25 lat pozbawienia wolności, umożliwiał sądowi stosowanie alternatywnie zwykłej kary pozbawienia wolności, a co za tym idzie indywidualizację kary w zgodzie z art. 53 kk.²⁰⁴ Wyjątkiem od tej reguły była regulacja wprowadzona przez tekst nowelizacji kodeksu karnego z dnia 27 lipca 2005²⁰⁵. Zgodnie z art. 1 pkt. 15 omawianej nowelizacji art. 148 § 2 kk otrzymał brzmienie: „Kto zabija człowieka : 1) ze szczególnym okrucieństwem, 2) w związku z wzięciem zakładnika, zgwałceniem albo rozbojem, 3) w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie, 4) z użyciem broni palnej

²⁰² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 6 października 2004 r., sygn. II AKa 166/04, KZS 2004, nr 11, poz. 11.

²⁰³ Do tych wyroków należą: Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 1973r., sygn. III KR 319/73, OSNKW 1974, nr 4, poz. 62, Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 10 stycznia 1991 r., sygn. II AKr 13/90, KZS 1991, nr 1, poz. 24, Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 17 września 1992 r., sygn. II AKr 140/92, KZS 1992 nr 10, poz. 13, Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 6 października 2004 r., sygn. II AKa 166/04, KZS 2004, nr 11, poz. 11, Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 23 grudnia 1993 r., sygn. II AKr 101/93, Prok. i Pr. 1995, nr 2, Wyrok Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 21 stycznia 1999 r., sygn. II AKa 78/98, Prok. i Pr. 1999, nr 7-8 oraz Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 16 grudnia 1997 r., sygn. II AKa 166/97, Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych 1998, nr 2, poz. K-11.

²⁰⁴ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 121-123.

²⁰⁵ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego i ustawy - Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. Nr 163 poz. 1363.

lub materiałów wybuchowych, podlega karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności."

Jednakże art. 1 pkt. 15 ustawy nowelizującej został uznany w 2009 roku przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z art. 118 ust. 1 i art. 119 ust. 1 i 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej jako, że został uchwalony przez Sejm bez dochowania trybu wymaganego do jego wydania.²⁰⁶

Kodeks karny w przypadkach zagrożonych karą 25 lat pozbawienia wolności zatem zawsze pozostawia sądom możliwość orzeczenia alternatywnie zwyczajnej kary pozbawienia wolności. Kara ta może być orzekana wobec sprawcy młodocianego lub nieletniego. Jednakże trudno jest pogodzić orzeczenie kary 25 lat pozbawienia wolności, czyli kary o charakterze eliminacyjnym, z art. 54 § 1 kk, zgodnie z którym sąd wymierzając karę nieletniemu albo młodocianemu, ma kierować się przede wszystkim tym, aby sprawcę wychować.²⁰⁷

Sprawca, który został skazany na karę 25 lat pozbawienia wolności, może zostać warunkowo zwolniony po odbyciu 15 lat kary, natomiast okres próby jest ustalany według reguły ogólnej, a więc w wymiarze od lat 2 do 5.²⁰⁸

Ilość osób prawomocnie skazanych na karę 25 lat pozbawienia wolności w ostatnich latach nie jest wysoka i rzadko przekracza ilość 100 osób w skali roku, co wskazane zostało w poprzednim wykresie.

Poza karą dożywotniego pozbawienia wolności oraz karą 25 lat pozbawienia wolności kodeks karny przewiduje karę pozbawienia wolności, zbliżoną do kary więzienia określonej w kodeksie karnym z 1932 roku.

Kara więzienia, z wyłączeniem kary dożywotniego więzienia, zgodnie z kodeksem karnym z 1932 roku mogła zostać orzeczona na okres od 6 miesięcy do 15 lat. Kara ta mogła zostać określona w miesiącach i latach, jednak nigdy w dniach. Kodeks karny z 1932 roku,

²⁰⁶ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 kwietnia 2009 r., sygn. P 11/08, Dz. U. 2009, nr 63, poz. 533.

²⁰⁷ G. Łabuda w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, red. J. Giezek, Warszawa 2012, s. 277-280.

²⁰⁸ A. Marek, Kodeks Karny. Komentarz, op. cit., s. 121-123.

w przeciwieństwie do polskich kodeksów karnych po nim następujących, w art. 41 § 2 kk wymienia szczegółowo sposób liczenia czasu określając, iż: „Miesiące i lata liczą się według czasu kalendarzowego, tydzień przyjmuje się za 7 dni, dzień za 24 godziny.”.

Drugim istotnym elementem kary więzienia określonej w kodeksie karnym z 1932 roku jest fakt, iż zgodnie z art. 39 § 2 tego kodeksu więzień miał obowiązek pracy według wskazań zarządu zakładu karnego, a co więcej było "można go używać do pracy poza zakładem".

Kara więzienia, określona w kodeksie karnym z 1932 roku została zmieniona na karę pozbawienia wolności wraz z wprowadzeniem kodeksu karnego z 1969 roku. Zgodnie z art. 32 § 1 kodeksu karnego z 1969 roku, kara pozbawienia wolności miała trwać co najmniej 3 miesiące, a najwięcej 15 lat.

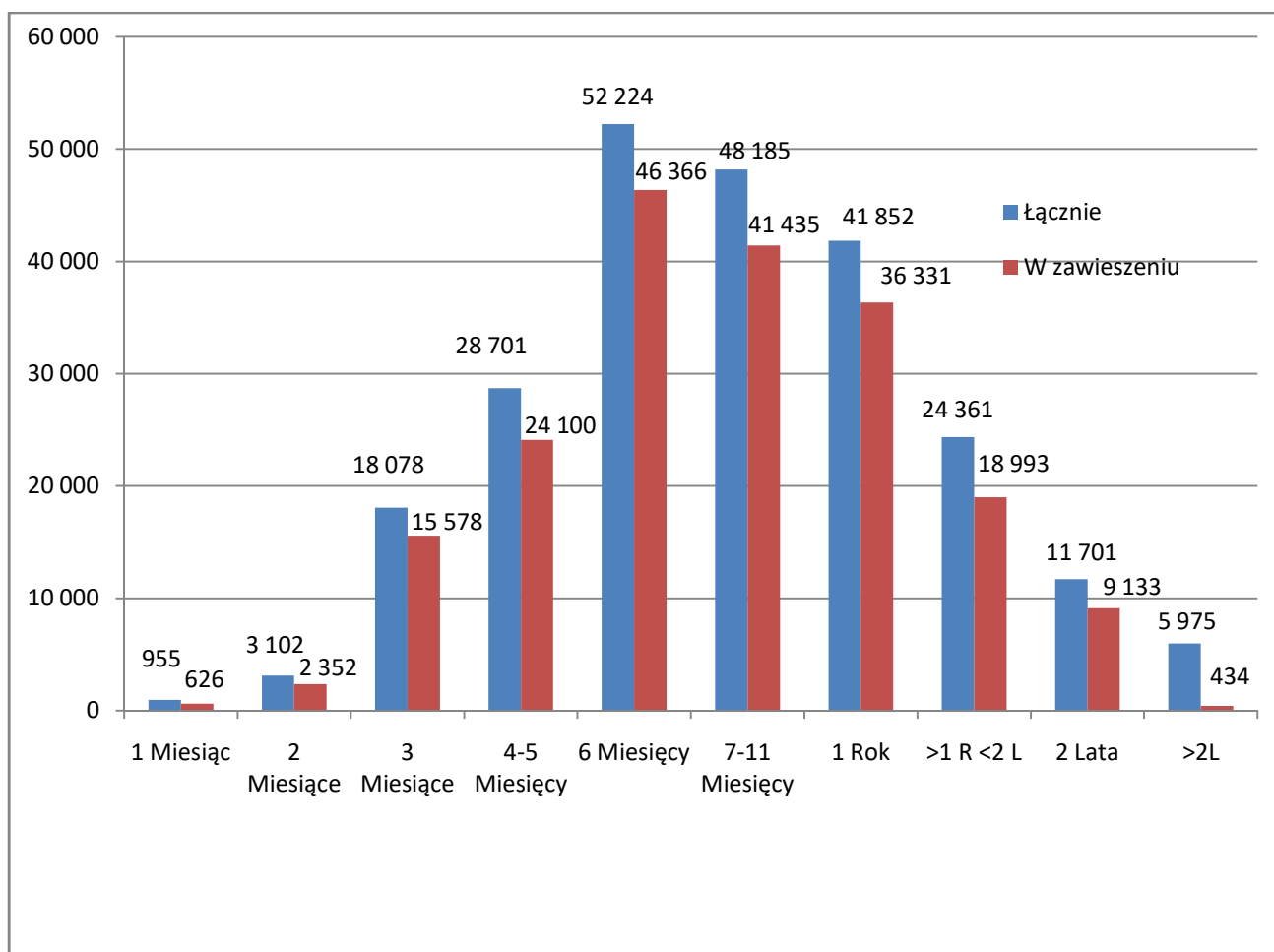
Kara pozbawiania wolności, określona w kodeksie karnym z 1969 roku podobnie jak w poprzedzającym ustawodawstwie, mogła zostać wymierzona w miesiącach i latach, jednakże ustawodawca zrezygnował zupełnie z postanowień przytoczonego wcześniej art. 41 § 2 kodeksu karnego z 1932 roku. Zgodnie z art. 32 § 2 kodeksu karnego z 1969 roku kara pozbawienia wolności, orzekana na okres poniżej jednego roku, była orzekana w miesiącach, natomiast kara pozbawienia wolności, orzekana na okres powyżej jednego roku, była orzekana w latach i miesiącach.

Obecnie obowiązujący kodeks karny przewiduje orzekanie kary pozbawienia wolności na okres od 1 miesiąca do 15 lat, przy czym kara ta nadal jest wymierzana w miesiącach i latach.²⁰⁹ Brak jest przepisu w kodeksie karnym odpowiadającego art. 32 § 2 kodeksu karnego z 1969 roku, gdyż oczywiście niemożliwe jest wymierzenie przez sąd kary pozbawienia wolności poniżej roku w latach, a co za tym idzie, przepis taki jest zbędny.²¹⁰

²⁰⁹ Art. 37 kodeksu karnego.

²¹⁰ G. Łabuda w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 296-298.

Poniżej znajduje się wykres ilustrujący ilość prawomocnie skazanych osób dorosłych na karę pozbawienia wolności w 2013 roku, z uwzględnieniem okresu, na jaki została ta kara orzeczona:

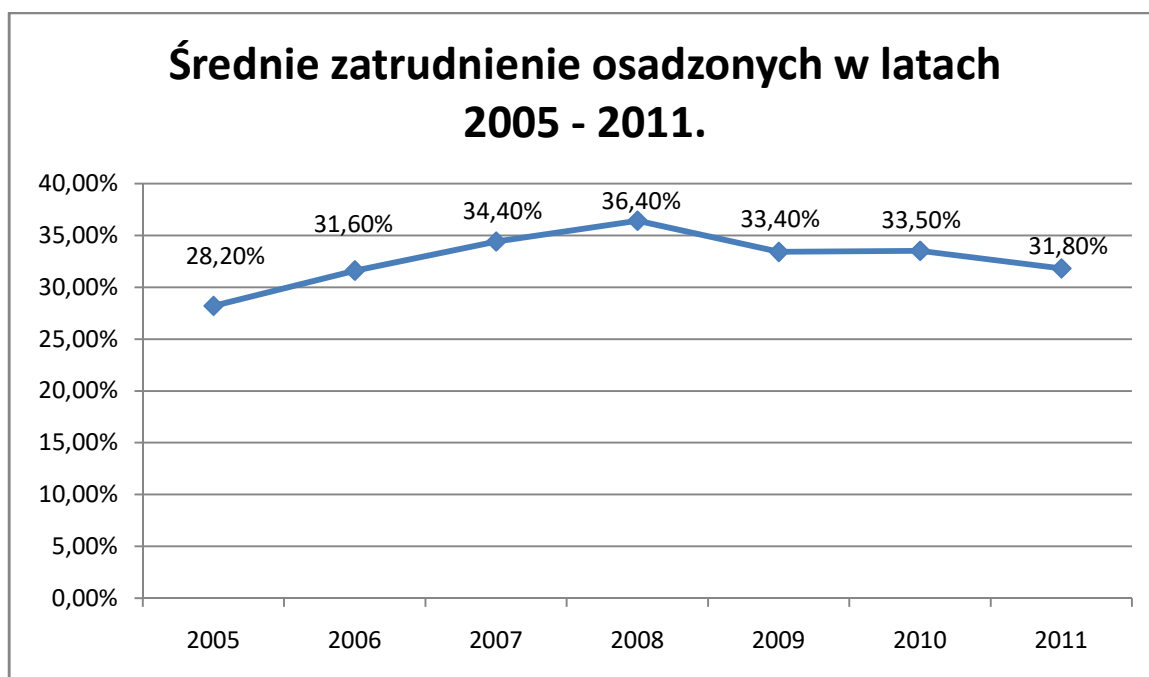
Ilość dorosłych prawomocnie skazanych na karę pozbawienia wolności w 2013 roku.²¹¹ (Opracowanie wykresu Mieszko Nowicki)

Jak wynika z powyższych danych w 2013 roku najczęściej orzekano karę pozbawienia wolności na okres od 6 miesięcy do 1 roku, a znaczna większość kar orzeczona została w zawieszeniu.

²¹¹ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przekazanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Prawomocnie skazani dorośli wg rodzajów przestępstw i wymiaru kary - czyn główny, za rok 2013.

Co ciekawe badanie przeprowadzone przez Aleksandrę Szymanowską²¹² wykazało, że spośród najcięższych wskazanych przez autorkę badania przestępstw²¹³, ankietowani w większości na karę bezwzględnego pozbawienia wolności skazaliby tylko sprawców najcięższych przestępstw, tj. sprawców przestępstwa zabójstwa (81%), zgwałcenia (78%) oraz handlu narkotykami (56%).

Na marginesie warto wspomnieć, że spośród osadzonych tylko ok. 1/3 pozostaje zatrudniona, co obrazuje poniższy wykres.

Średnie zatrudnienie osadzonych w polskich zakładach karnych w latach 2005 - 2011. Dane dotyczą zarówno sprawców skazanych na karę pozbawienia wolności jak i osób tymczasowo aresztowanych, wykonujących pracę odpłatną i nieodpłatną. Wykres przygotowany w oparciu o dane Ministerstwa Sprawiedliwości i Centralnego Zarządu Służby Więziennej.²¹⁴

²¹² A. Szymanowska, Polacy wobec przestępstw i karania, Warszawa 2008, s. 298-312.

²¹³ Tj. przestępstw: zabójstwa, zgwałcenia, handlu narkotykami, zgwałcenia spowodowanego prowokacyjnym zachowaniem kobiety, bicia i znęcania się nad członkiem rodziny, prowadzenia pod wpływem alkoholu, kradzieży z włamaniem, rabunku (z dużą lub małą szkodą), kradzieży (z dużą lub małą szkodą), pobicia, przyjmowania łapówki przez urzędnika, posiadania narkotyków, wręczenia łapówki policjantowi, niepłacenia lub uchylania się od płacenia alimentów oraz aborcji.

²¹⁴ Ministerstwo Sprawiedliwości Centralny Zarząd Służby Więziennej, Informacja o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania za rok 2005, oraz analogiczne sprawozdania za lata 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, Warszawa 2006-2012.

Odpowiadając na postawione na początku podrozdziału pytanie kara pozbawienia wolności jest obecnie orzekana najczęściej na krótki okres (poniżej 2 lat) i bardzo często w zawieszeniu. Powszechna znajomość tego faktu, połączona ze stosunkowo niewielką dolegliwością dla sprawcy kary orzeczonej w zawieszeniu powoduje, że sama kara pozbawienia wolności, nie spełnia moim zdaniem w wystarczający sposób funkcji represyjnej i funkcji prewencyjnej środków represji prawno-karnej.

Jest to zapewne jedna z przyczyn intensywnych prac nad katalogiem środków karnych: stanowić one mogą dodatkową dolegliwość dla sprawcy, często nawet przewyższającą dolegliwość orzeczonej kary głównej. Naturalnym jest, że obawa utraty prawa wykonywania zawodu²¹⁵, utrata prawa prowadzenia pojazdów czy nawet zakaz wstępu na imprezę masową będzie często stanowić dla sprawcy znacznie większą dotkliwość niż kara pozbawiania wolności orzeczona w zawieszeniu, a co za tym idzie często dopiero zagrożenie karą zasadniczą, uzupełnioną o odpowiedni środek karny, będzie w wystarczającym stopniu wypełniało funkcję represyjną i prewencyjną środków represji prawno-karnej.

2.4 Podsumowanie rozdziału drugiego

W rozdziale drugim pracy poruszona została kwestia usunięcia z prawa polskiego kary śmierci oraz kwestia spełniania przez karę pozbawienia wolności funkcji prewencyjnej i represyjnej.

Usunięcie kary śmierci, a więc kary niezwykle surowej, z polskiego prawa karnego spowodowało osłabienie funkcji represyjnej oraz prewencyjnej środków reakcji prawno-karnej²¹⁶.

²¹⁵ M. Wyrzykowski twierdzi, że karę zakazu wykonywania zawodu, orzeczoną w stosunku do sędziego Trybunału Konstytucyjnego, można nawet nazwać karą śmierci cywilnej, czyli karą dla sędziego najwyższą. Tak: M. Wyrzykowski, Kara śmierci cywilnej nie jest karą? w: Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla, Tom I, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012, s.450-451.

²¹⁶ W kwestii punitwności wymiaru sprawiedliwości karnej, a w szczególności kwestię zróżnicowania poziomu represji prawa karnego w XX wieku w Polsce por. M. Melezini, Punitwność wymiaru sprawiedliwości karnej w Polsce w XX wieku, Białystok 2003.

Uważam, wbrew polskiej opinii publicznej, że przywrócenie kary śmierci do polskiego prawa karnego byłoby dużym błędem.

Biorąc pod uwagę przytoczone w pracy doświadczenia systemu prawa Stanów Zjednoczonych kara śmierci jest w rozwiniętym państwie prawą karą niezwykle kosztowną. Już same względy ekonomiczne przemawiają przeciwko ponownemu wprowadzeniu jej do kodeksu karnego.

Ponadto trzeba wziąć pod uwagę przytoczone umowy międzynarodowe których Polska jest sygnatariuszem, jak również przytoczoną w rozdziale omylność sądów.

Wszystkie te względy wyraźnie moim zdaniem wskazują na niecelowość ponownego wprowadzenia kary śmierci do kodeksu karnego.

W rozdziale omówiona została również kara pozbawienia wolności. Niestety kara pozbawienia wolności jest obecnie orzekana najczęściej na krótki okres (poniżej 2 lat) i bardzo często w zawieszeniu. Powszechna znajomość tego faktu, połączona ze stosunkowo niewielką dolegliwością dla sprawcy kary orzeczonej w zawieszeniu powoduje, że sama kara pozbawienia wolności, nie spełnia moim zdaniem w wystarczający sposób funkcji represyjnej i funkcji prewencyjnej środków represji prawno-karnej.

Mając powyższe na uwadze uważam, za niezbędne w wielu indywidualnych przypadkach stosowanie przez sądy określonych w kodeksie karnym środków karnych w celu zwiększenia dolegliwości nakładanej na sprawcę, a co za tym idzie wypełnienia w większym stopniu funkcji prewencyjnej i represyjnej środków reakcji prawno-karnej.

Taki stan rzeczy uzasadnia poszerzenie katalogu środków represji karnej, co ustawodawca uczynił poprzez rozszerzenie katalogu środków karnych. Uważam, takie rozwiązanie za właściwe, mając na uwadze fakt, że większość środków karnych spełnia funkcję głównie prewencyjną i represyjną, o czym mowa będzie w trzecim i czwartym rozdziale niniejszej pracy.

Rozdział III

Środki karne w kodeksie karnym z 1997 roku

Środki karne odgrywają obecnie niezwykle istotną rolę w systemie reakcji prawno-karnej polskiego kodeksu karnego. Rola ta jest tym istotniejsza, że zarówno ustawodawca polski jaki ustawodawcy innych krajów zachodnioeuropejskich stawiają coraz większy nacisk na stosowanie środków reakcji prawno-karnej o charakterze nieizolacyjnym, jeżeli tylko zastosowanie tego typu środków jest wystarczające dla osiągnięcia z góry określonych funkcji prawa karnego.

Bardzo dobrym przykładem tej tendencji jest art. 58 § 1 kodeksu karnego o brzmieniu: „Jeżeli ustawa przewiduje możliwość wyboru rodzaju kary, sąd orzeka karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania tylko wtedy, gdy inna kara lub środek karny nie może spełnić celów kary”.²¹⁷

Zastosowanie nieizolacyjnej kary (oraz odpowiedniego środka karnego) w stosunku do sprawcy jest dodatkowo korzystne, gdyż w przypadku orzeczenia kary izolacyjnej dany sprawca czynu zabronionego pozostaje przez dłuższy okres czasu w bezpośrednim kontakcie z innymi więźniami, co może być kontr produktywne w procesie resocjalizacji.²¹⁸ Z oczywistych względów w przypadku zastosowania w stosunku do sprawcy kary izolacyjnej Skarb Państwa ponosi większe koszty, niż w przypadku orzeczenia kary nieizolacyjnej. Wobec powyższego nie dziwi fakt, iż ustawodawca traktuje karę pozbawienia wolności jako ultima ratio.²¹⁹

²¹⁷ Kwestia preferencji stosowania kar nieizolacyjnych przez polskiego ustawodawcę została podniesiona już w pracy magisterskiej autora zatytułowanej: Sądowy wymiar kary ze szczególnym uwzględnieniem nadzwyczajnego złagodzenia oraz nadzwyczajnego obostrzenia kary, Kraków 2009.

²¹⁸ W. Wróbel w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Tom I, red. A. Zoll, op. cit., s. 784-791.

²¹⁹ Tamże.

Problem pojawia się w przypadku, gdy orzeczona kara nieizolacyjna nie gwarantuje wypełnienia celów kary, a w szczególności gdy nie pełni funkcji prewencyjnej lub represyjnej.²²⁰ Środki karne mogą stanowić doskonałe uzupełnienie kar nieizolacyjnych, gdyż mogą spełniać one zarówno funkcje prewencyjne jak i represyjne.

Rezygnacja z systemu kar zasadniczych i kar dodatkowych na rzecz systemu kar i środków karnych wynikała z kilku powodów. Przede wszystkim chodziło o poziom dolegliwości kar. Często dolegliwość kary dodatkowej przewyższała dolegliwość kary głównej. Przykładem może być zakaz prowadzenia działalności gospodarczej orzeczony obok kary pozbawienia wolności orzeczonej w zawieszeniu. Kolejnym powodem był fakt, iż obecnie obowiązujący kodeks karny umożliwia orzekanie w wielu przypadkach środków karnych samoistnie, natomiast jak sama nazwa wskazuje kara dodatkowa powinna być orzekana wyłącznie dodatkowo, obok kary zasadniczej. Ponadto przesłanki stosowania większości środków karnych wskazują na fakt, iż mają one charakter w większości prewencyjny a nie represyjny, wobec czego omawiana zmiana nazwy ma wskazywać sędziemu, iż środki karne powinny być traktowane jako środki racjonalnej polityki kryminalnej mające na celu zapobieganie przestępstwom, odebranie korzyści oraz naprawienie szkody, a nie zwiększenie represji karnej.²²¹

Niektóre ze środków karnych w ogóle nie mają charakteru represyjnego, tak jak na przykład środek karny naprawienia szkody.²²²

Istnieją liczne podobieństwa pomiędzy karami a środkami karnymi. Jak już wspomniano powyżej porównywalny może być stopień dolegliwości poszczególnych kar i środków karnych, w zależności od konkretnego przypadku i sytuacji majątkowej, rodzinnej, zawodowej czy też osobistej sprawcy danego czynu zabronionego. Również funkcje przypisywane karom, takie jak funkcja represyjna, prewencyjna i kompensacyjna, znajdują

²²⁰ L. Gardocki, Prawo karne, Warszawa 2011, s. 159.

²²¹ Tamże.

²²² N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 354-358.

swoje odzwierciedlenie w środkach karnych.²²³ Oczywiście ze względu na różnorodność środków karnych mogą one zawierać nacisk na jedną z wymienionych funkcji, pomijając zupełnie lub częściowo pozostałe.

W rozdziale trzecim pracy przedstawię informacje dotyczące środków karnych w kodeksie karnym. W szczególności przedstawię zmiany w zakresie środków karnych, sposoby ich orzekania, łączenia, zasady i dyrektywy środków karnych, okresy na jakie mogą być orzekane, jak również dokonam podziału środków karnych według wybranych kryteriów.

3.1 Zmiany w zakresie środków karnych i kar dodatkowych

Środki karne, a dawniej kary dodatkowe, przeszły liczne zmiany w ostatnich latach. Następną tabelą obrazuje zmiany w zakresie kar dodatkowych oraz ich zmianę na środki karne. Później, dla porównania, opracowana została tabela obrazująca zmiany w zakresie kar zasadniczych.

W górnej części tabel, na niebieskim tle, znajduje się data wejścia w życie ustawy wprowadzającej dany zapis, pod datą znajdują się obowiązujące od tej daty kary dodatkowe, środki karne lub kary zasadnicze.

Na zielono zaznaczone są środki karne, kary dodatkowe lub zasadnicze wprowadzone albo rozszerzone przez daną nowelizację, natomiast na czerwono przekreślone są środki karne, kary dodatkowe lub zasadnicze usunięte przez daną ustawę.

²²³ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s.217-218.

Tabela zmian w zakresie środków karnych (kar dodatkowych) w przepisach polskiego prawa karnego, zmiany w art. 39 kk²²⁴:

01.09.1932	01.01.1970	01.07.1985
<p>Karami dodatkowymi są²²⁵:</p> <p>a) utrata praw publicznych; b) utrata obywatelskich praw honorowych; c) utrata prawa wykonywania zawodu; d) utrata praw rodzicielskich lub opiekuńczych; e) przepadek przedmiotów majątkowych i narzędzi; f) ogłoszenie wyroku w pismach.</p>	<p>Karami dodatkowymi są²²⁶:</p> <p>1) pozbawienie praw publicznych, b) utrata obywatelskich praw honorowych; 2) pozbawienie praw rodzicielskich lub opiekuńczych, 3) zakaz zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności, 4) zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych, 5) konfiskata mienia, 6) przepadek rzeczy, 7) podanie wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób.</p>	<p>Karami dodatkowymi są²²⁷:</p> <p>1) pozbawienie praw publicznych, 2) pozbawienie praw rodzicielskich lub opiekuńczych, 3) zakaz zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności, 4) zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych lub innych pojazdów, 5) konfiskata mienia, 6) przepadek rzeczy, 7) podanie wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób.</p>

²²⁴ W tabeli kolorem **zielonym** zaznaczono fragmenty dodane do omawianych przepisów, natomiast kolorem **czzerwonym** i przekreśleniem zaznaczono fragmenty usunięte z danych przepisów. Na niebieskim tle podano datę wejścia w życie danej zmiany. Ustawy na podstawie których dokonano przytoczonych zmian w zakresie kar dodatkowych zostały wskazane w poprzedniej części pracy, natomiast ustawy na podstawie których dokonano przytoczonych zmian w zakresie środków karnych zostaną wskazane w dalszej części pracy.

²²⁵ Art. 44 kodeksu karnego z 1932 roku.

²²⁶ Art. 38 kodeksu karnego z 1969 roku.

²²⁷ Tamże.

28.03.1990	01.09.1998	01.07.2003
<p>Karami dodatkowymi są²²⁸:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) pozbawienie praw publicznych, 2) pozbawienie praw rodzicielskich lub opiekuńczych, 3) zakaz zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności, 4) zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych lub innych pojazdów, 5) konfiskata mienia, 6) przepadek rzeczy, 7) podanie wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób. 	<p>Środkami karnymi są²²⁹:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) pozbawienie praw publicznych, 2) pozbawienie praw rodzicielskich lub opiekuńczych, 2) zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, 3) zakaz prowadzenia pojazdów, 4) przepadek przedmiotów, 5) obowiązek naprawienia szkody, 6) nawiązka, 7) świadczenie pieniężne, 8) podanie wyroku do publicznej wiadomości. 	<p>Środkami karnymi są²³⁰:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) pozbawienie praw publicznych, 2) zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, 3) zakaz prowadzenia pojazdów, 4) przepadek przedmiotów, 5) obowiązek naprawienia szkody, 6) nawiązka, 7) świadczenie pieniężne, 8) podanie wyroku do publicznej wiadomości.

²²⁸ Art. 38 kodeksu karnego z 1969 roku.

²²⁹ Art. 39 kk.

²³⁰ Tamże.

26.09.2005	01.08.2009	01.01.2010
<p>Środkami karnymi są²³¹:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) pozbawienie praw publicznych, 2) zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, 2a) zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, 2b) obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, 3) zakaz prowadzenia pojazdów, 4) przepadek, 5) obowiązek naprawienia szkody, 6) nawiązka, 7) świadczenie pieniężne, 8) podanie wyroku do publicznej wiadomości. 	<p>Środkami karnymi są²³²:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) pozbawienie praw publicznych, 2) zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, 2a) zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, 2b) obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, 2c) zakaz wstępu na imprezę masową 3) zakaz prowadzenia pojazdów, 4) przepadek, 5) obowiązek naprawienia szkody, 6) nawiązka, 7) świadczenie pieniężne, 8) podanie wyroku do publicznej wiadomości. 	<p>Środkami karnymi są²³³:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) pozbawienie praw publicznych, 2) zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, 2a) zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, 2b) obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, 2c) zakaz wstępu na imprezę masową, 2d) zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, 3) zakaz prowadzenia pojazdów, 4) przepadek, 5) obowiązek naprawienia szkody, 6) nawiązka, 7) świadczenie pieniężne, 8) podanie wyroku do publicznej wiadomości.

²³¹ Art. 39 kk.

²³² Tamże.

²³³ Tamże.

08.06.2010	01.08.2010	
<p>Środkami karnymi są²³⁴:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) pozbawienie praw publicznych, 2) zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, 2a) zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, 2b) obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, 2c) zakaz wstępu na imprezę masową, 2d) zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, 3) zakaz prowadzenia pojazdów, 4) przepadek, 5) obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, 6) nawiązka, 7) świadczenie pieniężne, 8) podanie wyroku do publicznej wiadomości. 	<p>Środkami karnymi są²³⁵:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) pozbawienie praw publicznych, 2) zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, 2a) zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, 2b) obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, 2c) zakaz wstępu na imprezę masową, 2d) zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, 2e) nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, 3) zakaz prowadzenia pojazdów, 4) przepadek, 5) obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, 6) nawiązka, 7) świadczenie pieniężne, 8) podanie wyroku do publicznej wiadomości. 	

(Opracowanie tabeli Mieszko Nowicki)

²³⁴ Art. 39 kk.

²³⁵ Tamże.

Tabela zmian w zakresie kar zasadniczych w prawie polskim²³⁶:

01.09.1932	01.01.1970
<p>Zasadniczymi karami są²³⁷:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) kara śmierci; b) więzienie; c) areszt; d) grzywna. 	<p>Karami zasadniczymi są²³⁸:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1) pozbawienie wolności, 2) ograniczenie wolności, 3) grzywna. <p>e) areszt;</p> <p>§ 2. Karą zasadniczą o charakterze wyjątkowym, przewidzianą za najcięższe zbrodnie, jest kara śmierci.</p> <p>§ 3. Za przestępstwo zagrożone karą śmierci oraz w innych wypadkach przewidzianych w ustawie można orzec karę zasadniczą 25 lat pozbawienia wolności.</p>
20.11.1995	01.09.1998
<p>Karami zasadniczymi są²³⁹:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1) pozbawienie wolności, 2) ograniczenie wolności, 3) grzywna. <p>§ 2. Karą zasadniczą o charakterze wyjątkowym, przewidzianą za najcięższe zbrodnie, jest kara śmierci.</p> <p>§ 3. Za przestępstwo zagrożone karą śmierci oraz w innych wypadkach przewidzianych w ustawie można orzec karę zasadniczą dożywotniego pozbawienia wolności albo 25 lat pozbawienia wolności.</p>	<p>Karami są²⁴⁰:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1) grzywna, 2) ograniczenie wolności, 3) pozbawienie wolności, 4) 25 lat pozbawienia wolności, 5) dożywotnie pozbawienie wolności. <p>§ 2. Karą zasadniczą o charakterze wyjątkowym, przewidzianą za najcięższe zbrodnie, jest kara śmierci.²⁴¹</p>

(Opracowanie tabeli Mieszko Nowicki)

²³⁶ W tabeli kolorem zielonym zaznaczono fragmenty dodane do omawianych przepisów, natomiast kolorem czerwonym i przekreśleniem zaznaczono fragmenty usunięte z danych przepisów. Ustawy na podstawie których dokonano przytoczonych zmian w zakresie kar zasadniczych zostały wskazane w poprzedniej części pracy.

²³⁷ Art. 37 kodeksu karnego z 1932 roku.

²³⁸ Art. 30 kodeksu karnego z 1969 roku.

²³⁹ Tamże.

²⁴⁰ Art. 32 kk.

²⁴¹ Formalne moratorium kary śmierci wprowadziła nowelizacja kk z 12 lipca 1995, lecz zniknęła ona z kodeksu karnego dopiero wraz z wprowadzeniem obecnie obowiązującego kodeksu karnego.

Z powyższego zestawienia jasno wynika, że środki karne, a wcześniej kary dodatkowe, przeszły liczne zmiany, szczególnie w okresie obowiązywania obecnego kodeksu karnego.

Dla porównania katalog kar zasadniczych w polskim kodeksie karnym przeszedł tylko trzy zasadnicze zmiany - wykreślenie z katalogu kar kary aresztu, stopniowe wprowadzenie podziału kary pozbawienia wolności na karę pozbawienia wolności, karę 25 lat pozbawienia wolności oraz karę dożywotniego pozbawienia wolności, a także usunięcie z kodeksu karnego kary śmierci²⁴².

Natomiast sam katalog środków karnych (kar dodatkowych) był modyfikowany jedenastokrotnie, z czego sześć zmian w jego zakresie zostało wprowadzonych od 2003 roku. Co do zasadności tak szybkiego rozwoju środków karnych w kodeksie karnym z 1997 roku będę odnosił się w dalszej części niniejszego rozdziału, należy jednak mieć na uwadze, że w przeciwieństwie do amerykańskiego Common Law, gdzie prawo zmienia się w naturalny sposób wraz z orzeczeniami sądowymi, prawo kontynentalne, a więc również prawo polskie, jest narażone na stagnację oraz brak elastyczności koniecznej do dopasowania się do zmieniających się realiów. Środki karne stanowią, w mojej ocenie, doskonałe narzędzie do wprowadzenia znaczących zmian w zakresie karania sprawców czynów zabronionych.

Jak już wspomniałem we wstępie, w niniejszej pracy uwzględniona zostanie również nowelizacja kodeksu karnego, na mocy ustawy z dnia 20 lutego 2015 roku o zmianie ustawy – kodeks karny oraz niektórych innych ustaw²⁴³, która wejdzie z dniem 1 lipca 2015 roku²⁴⁴.

²⁴² Propozycję zmian katalogu kar w kodeksie karnym przedstawia m.in. V. Konarska-Wrzošek, Propozycje zmian katalogu kar w kodeksie karnym z 1997 roku w zakresie kar pozbawienia wolności oraz dolegliwości związanych z niektórymi rodzajami kar wolnościowych, w: Państwo prawa i prawo karne (...) Tom II, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, op. cit., s. 857-870.

²⁴³ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2015, poz. 396.

²⁴⁴ Za wyjątkiem art. 1 pkt 63, art. 2 pkt 1 i 2, art. 3 pkt 1, art. 4 pkt 46 w zakresie art. 126 § 5 i 10 oraz art. 23 ust. 4, które wchodzi w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia oraz art. 1 pkt 39 lit. a, art. 8 pkt 2 i art. 12, które wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

Wskazana powyżej nowelizacja nada poniższym artykułom kodeksu karnego, odnoszącym się do niemajątkowych środków karnych, następujące brzmienie:

w art. 39:

- pkt 2b otrzyma brzmienie:

„2b) zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu,”

- pkt 2e otrzyma brzmienie:

„2e) nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym,”

- uchylony zostanie pkt 4–6

w art. 41 § 1a i 1b otrzymają brzmienie:

„§ 1a. Sąd może orzec zakaz zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi na czas określony albo dożywotnio w razie skazania na karę pozbawienia wolności za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego oraz w razie skazania na karę pozbawienia wolności za umyślne przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu na szkodę małoletniego.

§ 1b. Sąd orzeka dożywotnio zakaz, o którym mowa w § 1a, w razie ponownego skazania sprawcy w warunkach określonych w tym przepisie.”;

w art. 41a:

- § 1–3 otrzymają brzmienie:

„§ 1. Sąd może orzec zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, jak również nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego lub inne przestępstwo przeciwko wolności oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym zwłaszcza przemocy wobec osoby najbliższej. Zakaz lub nakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu, a zakaz zbliżania się do określonych osób – również kontrolowany w systemie dozoru elektronicznego.

§ 2. Sąd orzeka zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, jak również nakaz okresowego opuszczenia

lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, w razie skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego. Zakaz lub nakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu, a zakaz zbliżania się do określonych osób – również kontrolowany w systemie dozoru elektronicznego.

§ 3. Sąd może orzec zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu dożywotnio w razie ponownego skazania sprawcy w warunkach określonych w § 2.”,

- po § 3 dodany zostanie § 3a w brzmieniu:

„§ 3a. W razie orzeczenia nakazu okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym za przestępstwa określone w rozdziałach XXV i XXVI sąd orzeka na ten sam okres zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego.”,

- dodany zostanie § 5 w brzmieniu:

„§ 5. Orzekając nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, sąd określa termin jego wykonania.”;

w **art. 41b** § 3 otrzyma brzmienie:

„§ 3. Orzekając zakaz wstępu na imprezę masową za czyn popełniony w związku z masową imprezą sportową, sąd może orzec obowiązek przebywania skazanego w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego.”;

w **art. 43**:

- otrzyma brzmienie:

„§ 1. Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, pozbawienie praw publicznych oraz zakaz i nakaz wymienione w art. 39 pkt 2d i 2e orzeka się w latach, od roku do lat 10, zakazy wymienione w art. 39 pkt 2–2b i 3 orzeka się w latach, od roku do lat 15, a zakaz wymieniony w art. 39 pkt 2c orzeka się w latach, od lat 2 do 6.”,

- po § 1 dodany zostanie § 1a w brzmieniu:

„§ 1a. Obowiązek, o którym mowa w art. 41a § 1 zdanie drugie i § 2 zdanie drugie, orzeka się w miesiącach, najkrócej na 3 miesiące, najdłużej na 12 miesięcy.”,

- § 2 otrzyma brzmienie:

„§ 2. Pozbawienie praw publicznych, zakazy i nakaz obowiązują od uprawomocnienia się orzeczenia.”,

- po § 2 dodany zostanie § 2a i 2b w brzmieniu:

„§ 2a. Okres, na który orzeczono zakazy, nie biegnie w czasie odbywania kary pozbawienia wolności, chociażby orzeczonej za inne przestępstwo.

§ 2b. Okres, na który orzeczono pozbawienie praw publicznych za dane przestępstwo, nie biegnie w czasie odbywania kary pozbawienia wolności za to przestępstwo.”;

po **art. 43** dodany zostanie:

„Art. 43b. Sąd może orzec podanie wyroku do publicznej wiadomości w określony sposób, jeżeli uzna to za celowe, w szczególności ze względu na społeczne oddziaływanie skazania, o ile nie narusza to interesu pokrzywdzonego.”

Zmiany te zostaną szerzej omówione w rozdziale czwartym niniejszej pracy. Oczywiście najistotniejszą zmianą, spośród wskazanych powyżej, jest usunięcie z katalogu środków karnych wszystkich, za wyjątkiem świadczenia pieniężnego, środków karnych o charakterze majątkowym. Czyli przepadku, nawiązki oraz obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.

Po nowelizacji art. 39 kodeksu karnego będzie miał następujące brzmienie:

„**Art. 39.** Środkami karnymi są:

- 1) pozbawienie praw publicznych,
- 2) zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej,
 - 2a) zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi,
 - 2b) zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu,
 - 2c) zakaz wstępu na imprezę masową,
 - 2d) zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych,
 - 2e) nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym,
- 3) zakaz prowadzenia pojazdów,
- 4) (uchylony),
- 5) (uchylony),
- 6) (uchylony),

- 7) świadczenie pieniężne,
- 8) podanie wyroku do publicznej wiadomości.”

3.2 Środki karne w kodeksie karnym z 1997 roku

Rozważanie o środkach karnych należy rozpocząć od ich wyliczenia. Jak już wspomniano w rozdziale pierwszym, w chwili obecnej w kodeksie karnym znajduje się trzynaście odrębnych środków karnych, przy czym niektóre z nich mają więcej niż jedną postać, czyli obejmują więcej niż jeden nakaz lub zakaz.

Zgodnie z art. 39 kk, w jego wersji obecnie obowiązującej, środkami karnymi są:

- 1) pozbawienie praw publicznych,
- 2) zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej,
 - 2a) zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi,
 - 2b) obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu,
 - 2c) zakaz wstępu na imprezę masową,
 - 2d) zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych,
 - 2e) nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym,
- 3) zakaz prowadzenia pojazdów,
- 4) przepadek,
- 5) obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę,
- 6) nawiązka,
- 7) świadczenie pieniężne,
- 8) podanie wyroku do publicznej wiadomości.

Część wojskowa kodeksu karnego wymienia również środki karne stosowane w stosunku do żołnierzy. Zgodnie z art. 324 w stosunku do żołnierzy nie stosuje się środka karnego w postaci świadczenia pieniężnego, natomiast środkami karnymi stosowanymi wobec żołnierzy są także:

- 1) (uchylony - dawniej obniżenie stopnia wojskowego²⁴⁵)
- 2) wydalenie z zawodowej służby wojskowej,
- 3) degradacja.

Z uwagi na ograniczoną objętość niniejszej pracy nie zostaną w niej omówione środki karne określone w części wojskowej kodeksu karnego, wymienione w art. 324 kk.

Podkreślić należy, że zgodnie z art. 439 § 1 pkt. 5 kpk jeżeli orzeczone zostanie środki karne nieznane ustawie, to niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów oraz wpływu uchybienia na treść orzeczenia sąd odwoławczy na posiedzeniu uchyli zaskarżone orzeczenie.

Przepis ten odnosi się jednak do środków karnych niesfunkcjonujących rodzajowo w systemie prawa karnego, czyli na przykład środka karnego w postaci nakazu instalacji urządzenia blokady zapłonu w samochodzie sprawcy.²⁴⁶

Art. 439 § 1 pkt. 5 kpk nie ma natomiast zastosowania w przypadku orzeczenia przez sąd środka karnego w rozmiarach nieznanymi polskiemu prawu karnemu lub w innym wymiarze niż przewidziany za dany czyn zabroniony. W takim wypadku zastosowanie ma art. 438 pkt. 1 kpk,

²⁴⁵ Uchylony ustawą z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych, Dz. U. 2003, nr 179, poz. 1750.

²⁴⁶ B. Dudzik, Orzeczenie kary, środka karnego lub środka zabezpieczającego nieznanymi ustawie (zagadnienia wybrane), w: Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu, red. A. Michalska-Warias, Ireneusz Nowikowski, Joanna Piórkowska-Flieger, Lublin 2011, s. 850.

przewidujący uchylenie lub zmianę orzeczenia w razie stwierdzenia obrazy przepisów prawa materialnego.²⁴⁷

3.3 Sposoby orzekania środków karnych

Co do zasady, środek karny może być orzeczony na cztery sposoby - obok kary, obok środka probacyjnego, samoistnie lub jako środek zabezpieczający.

W niniejszym podrozdziale postaram się odpowiedzieć na pytanie: „W jaki sposób najczęściej orzekane są środki kare ?” oraz „Czy liczba wyroków w których sąd orzeka zastosowanie środka karnego zmieniła się w ostatnich latach ?”

Środek karny, jako wyspecjalizowany element reakcji prawno-karnej, może być stosowany jako dopełnienie kary, aby pomóc wypełnić jej cele. Wskażę tu tylko na jedną z wielu możliwych wersji orzeczenia karnego: sąd może orzec w stosunku do sprawcy przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji karę pozbawienia wolności oraz równocześnie orzec wobec tego sprawcy środek karny zakazu prowadzenia określonego pojazdu, w celu prewencyjnym, aby zminimalizować ryzyko popełnienia przez sprawcę podobnego przestępstwa.

Środki karne są orzekane fakultatywnie lub obligatoryjnie. Kwestia środków karnych orzekanych fakultatywnie lub obligatoryjnie zostanie bardziej szczegółowo poruszona w dalszej części niniejszego rozdziału.

W pierwszej kolejności omówię orzeczenie środka karnego samoistnie. Orzeczenie taki jest możliwe w trzech przypadkach.

W postaci świadczenia pieniężnego na rzecz organizacji określonych w art. 49 kk sąd może go orzec samoistnie w przypadku odstąpienia od wymierzenia kary.²⁴⁸

²⁴⁷ B. Dudzik, Orzeczenie kary, środka karnego lub środka zabezpieczającego nieznanymi ustawie (zagadnienia wybrane), op. cit., s.850.

²⁴⁸ P. Kozłowska-Kalisz w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, Warszawa 2014, s. 156-157.

Na podstawie art. 59 kk środek karny może zostać orzeczony samoistnie w przypadku gdy przestępstwo zagrożone jest karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 3 lat lub karą łagodniejszą, społeczna szkodliwość czynu jest nieznaczna, a cele kary zostaną przez ten środek karny spełnione. Przepisu art. 59 kk nie stosuje się do występków o charakterze chuligańskim.²⁴⁹

Należy nadmienić, że występuje w doktrynie pogląd, zgodnie z którym określenie środka karnego, orzeczonego w trybie art. 59 kk, jako samoistnego jest błędne. Ryszard A. Stefański twierdzi, iż omawiany środek karny wcale nie zastępuje kary od wymierzenia której sąd odstąpił, a jedynie jest on orzekany obok wymierzonej kary, od której następnie sąd odstąpił, a więc nie może być mowy w tym wypadku o środku karnym orzekanym samoistnie.²⁵⁰

Ostatnim przypadkiem, w którym może zostać orzeczony środek karny samoistnie jest przypadek nadzwyczajnego złagodzenia kary, określony w art. 60 § 7 kk, a więc w przypadku, gdy popełniony czyn zabroniony zagrożony jest alternatywnie karami wymienionymi w art. 32 pkt 1-3.²⁵¹

Słuszne natomiast wydaje się stanowisko Jana Skupińskiego który podnosi, iż nie istnieją żadne racjonalne powody aby samoistne stosowanie środków karnych mogło mieć miejsce wyłącznie w przypadku odstąpienia od wymierzenia kary lub jako sankcja dodatkowa. Słusznie podnosi on również propozycję wprowadzenia „równouprawnienia” pomiędzy karami i środkami karnymi wskazując, że środki karne, bez zastosowania innych sankcji, mogą spełniać cele kary.²⁵²

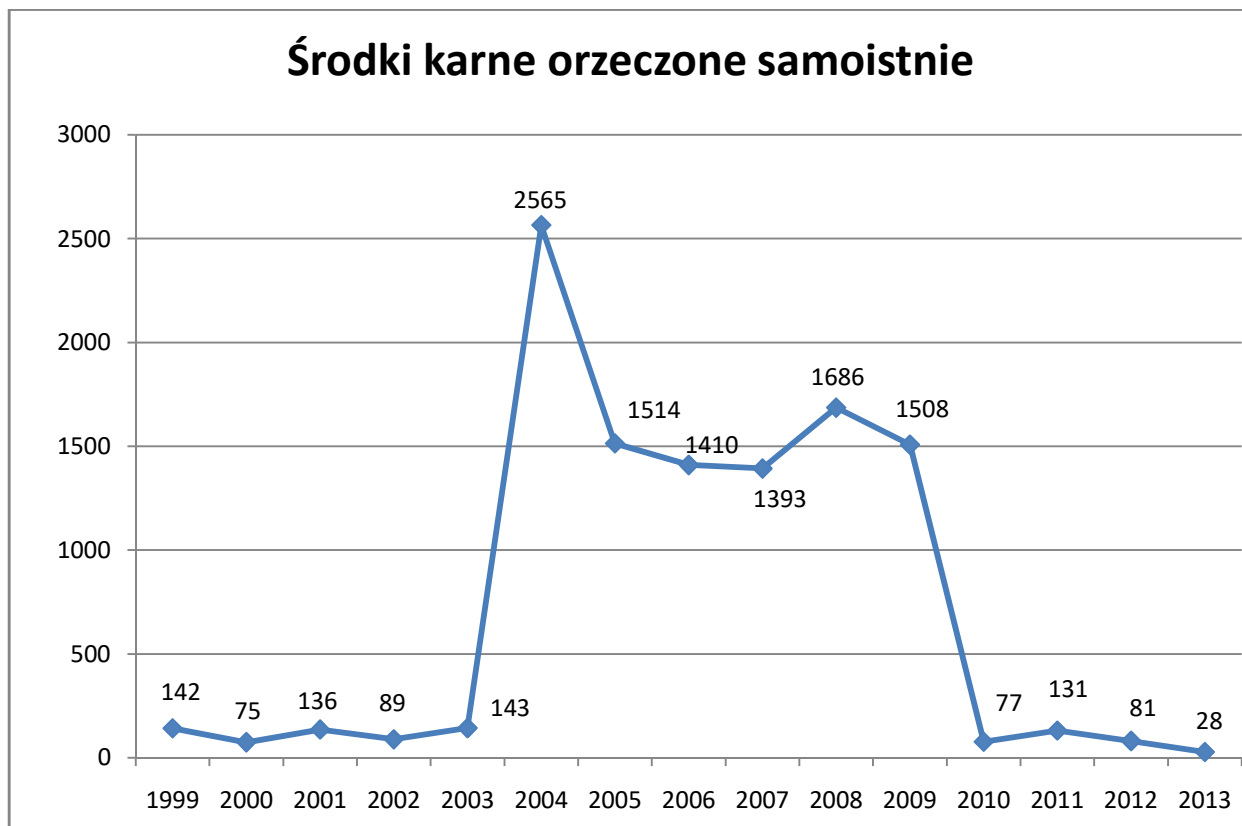
²⁴⁹ Tamże.

²⁵⁰ R.A. Stefański, Środek karny zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją, małoletnich lub opieką nad nimi, Prok. i Pr. 2007, nr 7, s. 273-275.

²⁵¹ Tamże.

²⁵² J. Skupiński, Problem alternatyw pozbawienia wolności w obecnej i przyszłej polskiej polityce kryminalnej, publikacja [w:] A. Błachnio- Parzych i inni, Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej, Warszawa 2009, s.318-319.

Środki karne nie są orzekane samoistnie zbyt często. Poniższy wykres przedstawia środki karne orzeczone samoistnie w latach 1999 – 2013.

Ilość środków karnych orzeczonych samoistnie w latach 1999-2013²⁵³. (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

Wskazane w powyższym wykresie liczby nie stanowią nawet 0,5% wszystkich wyroków skazujących wydanych w analogicznych latach. Uważam, że słusznie Mirosława Melezini wskazuje²⁵⁴, iż nagły wzrost orzeczonych samoistnie środków karnych w 2004 roku

²⁵³ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przesłanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Prawomocnie skazani dorośli wg rodzajów przestępstw i wymiaru kary - czyn główny, kolejno za lata 2008-2013 oraz danych statystycznych przytoczonych w: M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Białystok 2013, s.211 za lata 1999-2007.

Por. też M. Melezini, Samoistne orzeczenie środka karnego. Założenia i rzeczywistość, w: Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70 urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarca, red. Ł. Pohl, Poznań 2009.

²⁵⁴ M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Białystok 2013, s.211.

miął związek z nowelizacją §1 art. 343 kpk na mocy ustawy z dnia 10 stycznia 2003 roku²⁵⁵, któremu nadano brzmienie: „§1 Uwzględniając wniosek, o którym mowa w art. 335, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, warunkowo zawiesić jej wykonanie albo orzec wyłącznie środki karny wymieniony w art. 39 pkt 1-3, 5-8 Kodeksu karnego.” Przed przytoczoną zmianą z 2003 roku, sąd nie miał możliwości zastosowania powyższego złagodzenia. Na marginesie można zauważyć, że dnia 1 lipca 2015 roku²⁵⁶ wejdzie w życie kolejna zmiana kpk która nada §1 art. 335 kpk brzmienie: „§ 1. Jeżeli nie ma zastosowania art. 46 Kodeksu karnego, sąd może uzależnić uwzględnienie wniosku, o którym mowa w art. 335, od naprawienia szkody w całości albo w części lub od zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Przepis art. 341 § 3 stosuje się odpowiednio.”.

Orzeczenie środka karnego jako uzupełnienie środka probacyjnego może nastąpić w dwóch przypadkach. Zgodnie z art. 67 § 3 sąd w przypadku warunkowego umorzenia postępowania karnego zobowiązuje sprawcę do naprawienia szkody w całości a ponadto może zastosować w stosunku do tego sprawcy środek karny świadczenia pieniężnego lub zakazu prowadzenia pojazdów. Natomiast w przypadku zawieszenia wykonywania kary sąd może zastosować w stosunku do sprawcy środek karny w postaci obowiązku naprawienia szkody, świadczenia pieniężnego, jak również powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób lub zbliżania się do pokrzywdzonego lub innych osób, lub opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.²⁵⁷

Środek karny może również zostać orzeczony tytułem środka zabezpieczającego. Orzeczenie środka karnego tytułem środka zabezpieczającego następuje na podstawie art. 99 kk oraz art. 100 kk. Zgodnie z art. 99 kk, w stosunku do sprawcy, który dopuścił się czynu zabronionego w stanie niepoczytalności (określonej w art. 31 § 1 kk), sąd może

²⁵⁵ Ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych, Dz. U. 2003, nr 17, poz. 155.

²⁵⁶ Na podstawie ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2014 poz. 1247.

²⁵⁷ G. Łobuda w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 478-482.

orzec tytułem środka zabezpieczającego środek karny przepadku, a ponadto jest to konieczne ze względu na ochronę porządku prawnego (środki karne określone w art. 39 pkt 2-3 kk).²⁵⁸

Zgodnie z art. 100 kk środek karny przepadku może zostać orzeczony tytułem środka zabezpieczającego również w przypadku, gdy społeczna szkodliwość czynu jest znikoma, gdy następuje warunkowe umorzenie postępowania lub gdy zachodzi okoliczność wyłączająca ukaranie sprawcy czynu zabronionego.

Środki karne orzeczone tytułem środków zabezpieczających są stosowane przez polskie sądy sporadycznie. Poniższy wykres ilustruje liczbę środków karnych orzeczonych tytułem środków zabezpieczających w latach 2005 - 2011:

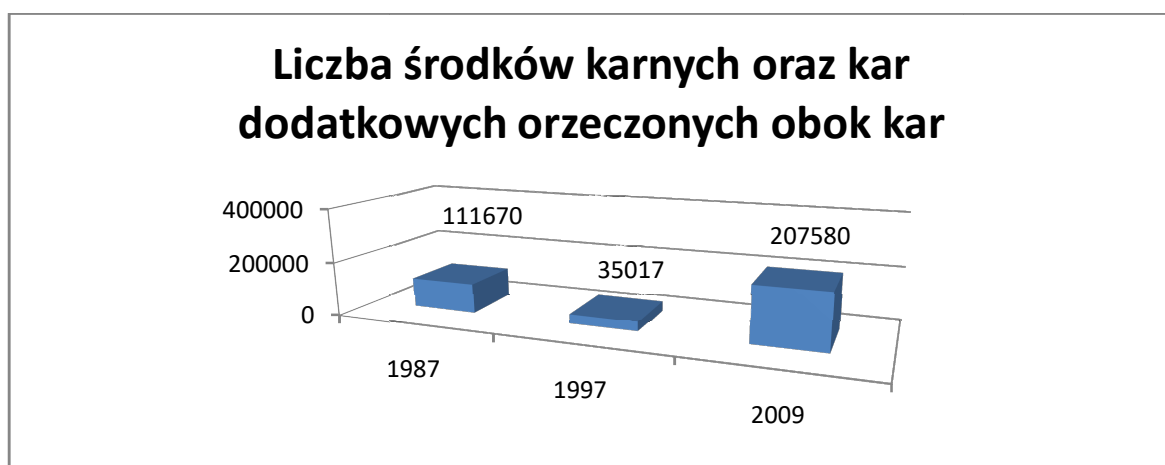
Liczba środków karnych orzeczonych tytułem środków zabezpieczających.²⁵⁹ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

²⁵⁸ M. Mozgawa w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 256-257.

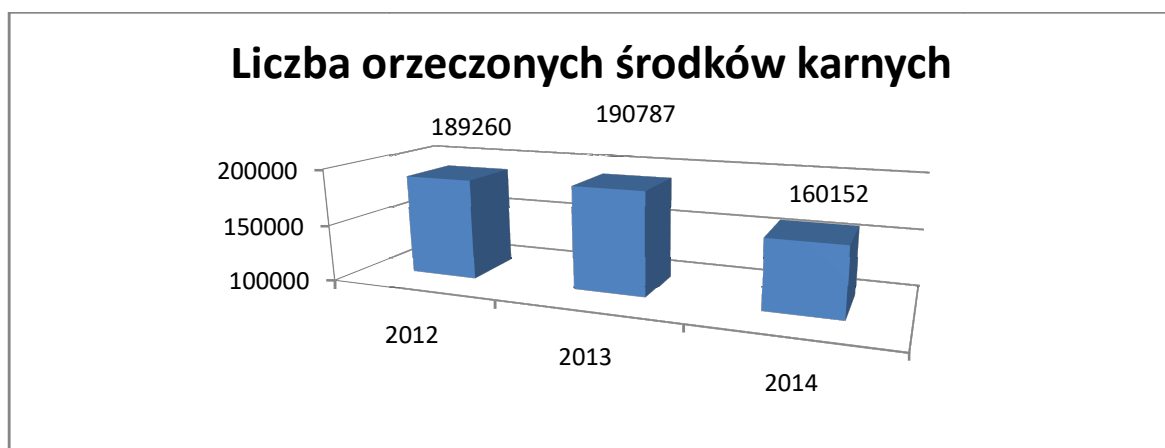
²⁵⁹ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przytoczonych w tabeli: M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Białystok 2013, s.223-224.

Najczęściej środki karne orzekane są obok kary. Od 2000 roku można zaobserwować znaczący wzrost orzekania środków karnych obok kary, zarówno biorąc pod uwagę faktyczną ilość orzeczonych środków karnych, jak i odsetek przypadków orzeczonych środków karnych w odniesieniu do ilości skazanych.

Poniżej zaprezentuję kilka wykresów dotyczących ilości orzeczonych środków karnych oraz kar dodatkowych w wybranych latach.

Liczba środków karnych orzeczonych oraz kar dodatkowych orzeczonych obok kar.²⁶⁰ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

Liczba środków karnych nałożonych prawomocnym orzeczeniem, w pierwszej instancji, w Sądach Rejonowych, w latach 2012-2014.²⁶¹ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

²⁶⁰ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przytoczonych w: T. Szymanowski, *Przestępczość i polityka karna w Polsce. W świetle faktów, i opinii społeczeństwa w okresie transformacji*, Warszawa 2012, s. 136-137.

Liczba środków karnych orzeczonych obok kar w stosunku do skazanych ogółem w wybranych latach.²⁶²
(Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

²⁶¹ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przesłanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Osądzeni w pierwszej instancji, Sądy Rejonowe, Sprawozdania MS-S6 za lata 2012-2014.

²⁶² Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przytoczonych w: M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Białystok 2013, s.173.

Z przedstawionych powyżej danych statystycznych na pierwszy wynika, że ilość orzekanych środków karnych w Polsce znacząco wzrosła w ostatnim dziesięcioleciu.

Podczas gdy w 1999-2000 roku środki karne orzekane były w mniej niż 20% wszystkich wyroków, to już po 2007 roku odsetek ten wynosił ponad 40%, a latach 2007-2009 przekroczył nawet 50%.

Z przedstawionych w rozdziale danych statystycznych wynika również, że ilość środków karnych orzekane obok kar, znacząco przewyższa ilość środków karnych orzekanych na inne sposoby.

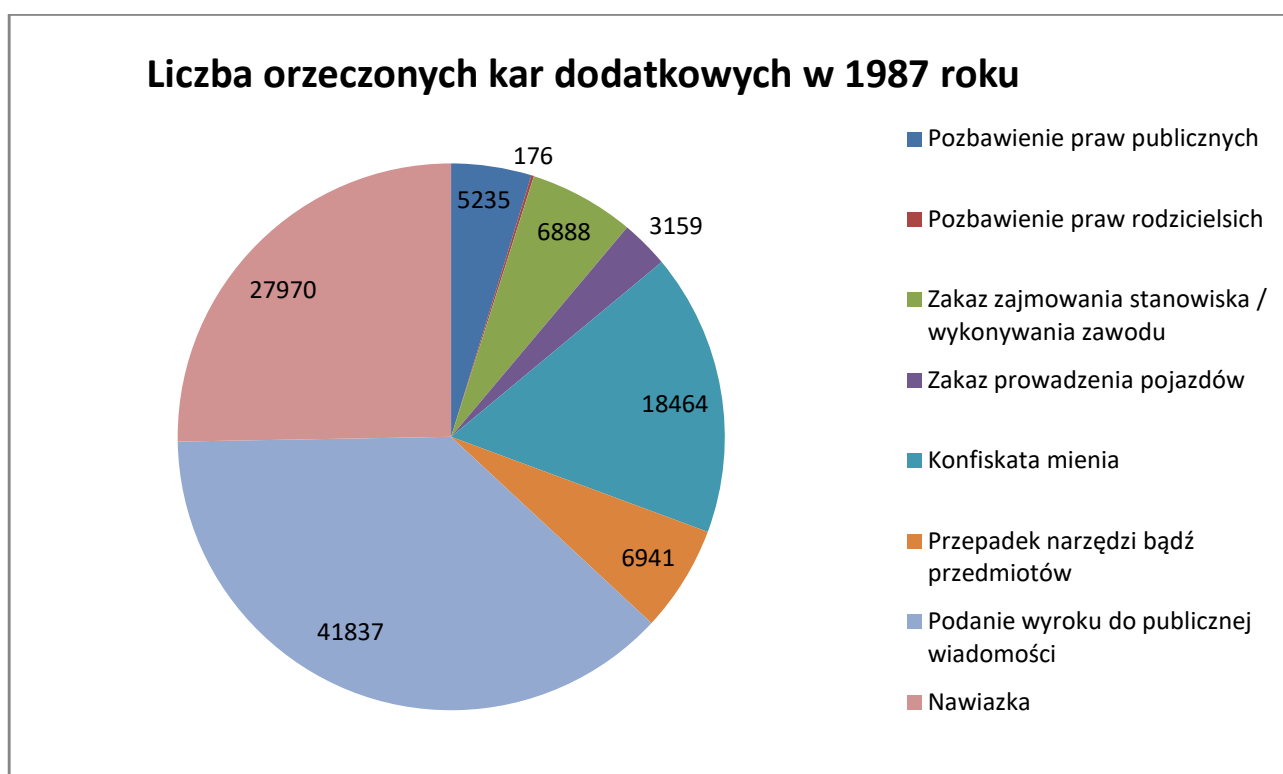
Interesujące twierdzenie podniósł Teodor Szymanowski. Podnosi on, że wzrost ilości orzeczonych środków karnych, porównując rok 1987, rok 1997, rok 2009 i rok 2010, związany był głównie ze wzrostem orzeczeń środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów.²⁶³

Na następnej stronie znajduje się tabela i wykres ilustrujące ilość kar dodatkowych orzeczonych obok kar zasadniczych w roku 1987.

²⁶³ T. Szymanowski, *Przestępczość i polityka karna w Polsce...*, op. cit., s. 136-139.

Kara dodatkowa	Liczba orzeczeń	Kara dodatkowa	Liczba Orzeczeń
1) Pozbawienie praw publicznych	5.235	5) Przepadek narzędzi bądź przedmiotów	6.941
2) Pozbawienie praw rodzicielskich	176	6) Konfiskata mienia	18.464
3) Zakaz zajmowania stanowiska lub wykonywania zawodu	6.888	7) Podanie wyroku do publicznej wiadomości	41.837
4) Zakaz prowadzenia pojazdów	3.159	8) Nawiązka	27.970

Liczba orzeczonych kar dodatkowych obok kar w 1987 roku.²⁶⁴ W sumie 111.670 orzeczonych kar dodatkowych. *(Przygotowanie tabeli Mieszko Nowicki)*

Liczba orzeczonych kar dodatkowych obok kar w 1987 roku.²⁶⁵ *(Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)*

²⁶⁴ Tabela przygotowana na podstawie danych statystycznych przytoczonych w: T. Szymanowski, *Przestępczość i polityka karna w Polsce...*, op. cit., s. 136-137.

Poniżej przedstawiona zostanie tabela, a następnie wykres, ilustrujące ilość środków karnych orzeczonych w 2014 roku w pierwszej instancji przez Sądy Rejonowe.

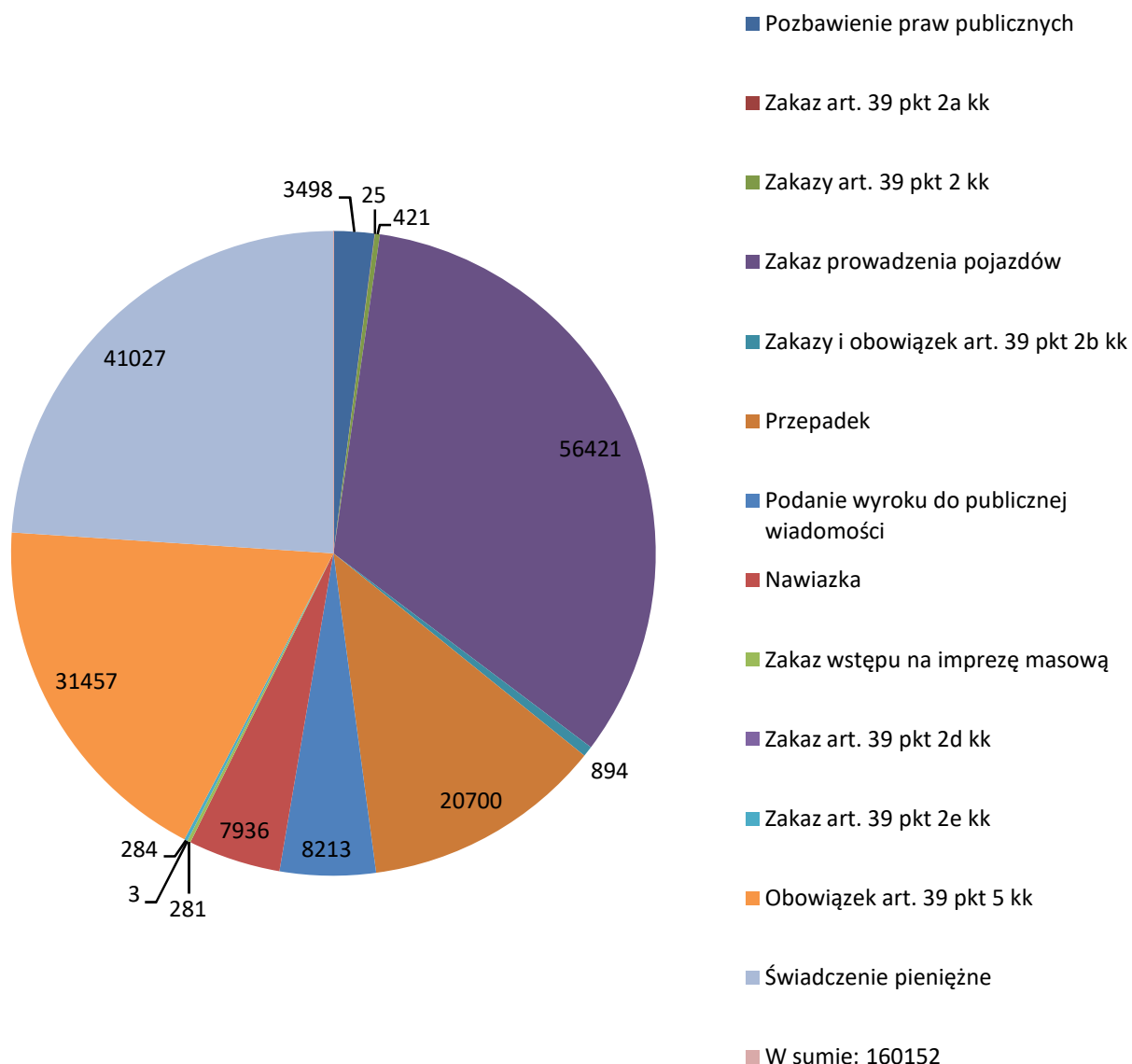
Środek karny	Liczba orzeczeń	Środek karny	Liczba orzeczeń
1) Pozbawienie praw publicznych	3.498	8) Nawiazka	7.936
2) Zakaz art. 39 pkt 2a kk	25	9) Zakaz wstępu na imprezę masową	281
3) Zakazy art. 39 pkt 2 kk	421	10) Zakaz art. 39 pkt 2d kk	3
4) Zakaz prowadzenia pojazdów	56.421	11) Zakaz art. 39 pkt 2e kk	284
5) Zakazy i obowiązek art. 39 pkt 2b kk	894	12) Obowiązek art. 39 pkt 5 kk	31.457
6) Przepadek	20.700	13) Świadczenie pieniężne	41.027
7) Podanie wyroku do publicznej wiadomości	8.213		

Liczba orzeczonych środków karnych w 2014 roku w pierwszej instancji przez Sądy Rejonowe.²⁶⁵ W sumie 160.152 orzeczonych środków karnych. *(Przygotowanie tabeli Mieszko Nowicki)*

²⁶⁵ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przytoczonych w: T. Szymanowski, *Przestępczość i polityka karna w Polsce...*, op. cit., s. 136-137.

²⁶⁶ Tabel przygotowana na podstawie danych statystycznych przesłanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Osądzeni w pierwszej instancji, Sądy Rejonowe, Sprawozdanie MS-S6 za rok 2014.

Liczba orzeczonych środków karnych w 2014 roku

Liczba orzeczonych środków karnych w 2014 roku w pierwszej instancji przez Sądy Rejonowe.²⁶⁷
 (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

²⁶⁷ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przesłanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Osądzeni w pierwszej instancji, Sądy Rejonowe, Sprawozdanie MS-S6 za rok 2014.

Jak widać z przedstawionych powyżej danych statystycznych, różnica w ilości orzeczonych kar dodatkowych w 1987 roku w stosunku do ilości orzeczonych środków karnych w 2014 roku jest porównywalna z różnicą głównie w ilości orzeczonych kar dodatkowych zakazu prowadzenia pojazdów w tychże latach.

Wobec powyższego, rzeczywiście trzeba zadać sobie pytanie o racjonalność rozszerzenia katalogu środków karnych które miało miejsce na gruncie kodeksu karnego z 1997 roku, jak wskazuje Teodor Szymanowski²⁶⁸. Na to pytanie, w stosunku do poszczególnych środków karnych o charakterze niemajątkowym, postaram się odpowiedzieć w rozdziale IV niniejszej pracy.

3.4 Łączenie środków karnych

Zgodnie z art. 90 kk środki karne w przypadku zbiegu przestępstw stosuje się, chociażby je orzeczono tylko co do jednego ze zbiegających się przestępstw. Natomiast w przypadku zbiegu orzeczonych środków karnych pozbawienia praw publicznych, zakazów lub nakazów tego samego rodzaju sąd stosuje odpowiednio przepisy o karze łącznej.

W niniejszym podrozdziale postaram się odpowiedzieć na pytanie: „Jak często w orzecznictwie dochodzi do łączenia środków karnych?”

Zgodnie z powyższą zasadą łączeniu podlegają środki karne pozbawienia praw publicznych, zakazu zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu, zakazu wstępu na imprezę masową, zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, zakazu prowadzenia pojazdów, jak również obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach²⁶⁹

²⁶⁸ T. Szymanowski, *Przestępczość i polityka karna w Polsce...*, op. cit., s. 136-139.

²⁶⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 2009 r., sygn. V KK 415/08, OSNwSK 2009, nr 1, poz. 851.

- czyli wszystkie środki karne mające charakter terminowy (czyli takie, które są orzeczone na określony w wyroku okres czasu).²⁷⁰

Powyżej wymienione środki karne nie podlegają jednak łączeniu na podstawie art. 90 kk w przypadku, gdy ich zakres przedmiotowy nie jest identyczny. Nie można więc orzec łącznie środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów w przypadku, gdy za jedno przestępstwo ma być orzeczony zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych w ruchu lądowym, natomiast za drugie zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych w ruchu wodnym.²⁷¹

Należy zauważyć, iż ze względu na zastosowanie przez ustawodawcę w przepisie art. 90 kk określenia „stosuje się”, a nie „orzeka”, sąd nie jest zobligowany do wydania w wyroku łącznym odrębnego rozstrzygnięcia w kwestii orzeczonego środka karnego lub środków karnych.²⁷²

Nie podlegają natomiast łączeniu się środki karne przepadku, obowiązku naprawienia szkody, nawiązki, świadczenia pieniężnego oraz podania wyroku do publicznej wiadomości - czyli środki karne pozbawione charakteru terminowego.²⁷³ W przypadku zbiegu tego typu środków karnych nie ma zastosowania zasada kumulatywnego ich stosowania, czyli pomimo²⁷⁴ że dochodzi do zbiegu przestępstw za które je orzeczono, każdy z orzeczonych środków karnych musi zostać wykonany odrębnie, na ogólnych zasadach określonych w kodeksie karnym.²⁷⁵

Zauważyć należy, że jeżeli sąd orzeka środek karny w przypadku zbiegu przestępstw, jest on zobowiązany do wskazania, za które ze zbiegających przestępstw dany środek karny orzeka. Wiąże się to z faktem, że środki karne są związane z konkretnym czynem, a nie z całokształtem

²⁷⁰ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz., red. J. Giezek, op. cit., s.337-338.

²⁷¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2011 r., sygn. IV KK 27/11, publikacja elektroniczna z bazy orzeczeń Sądu Najwyższego na www.sn.pl.

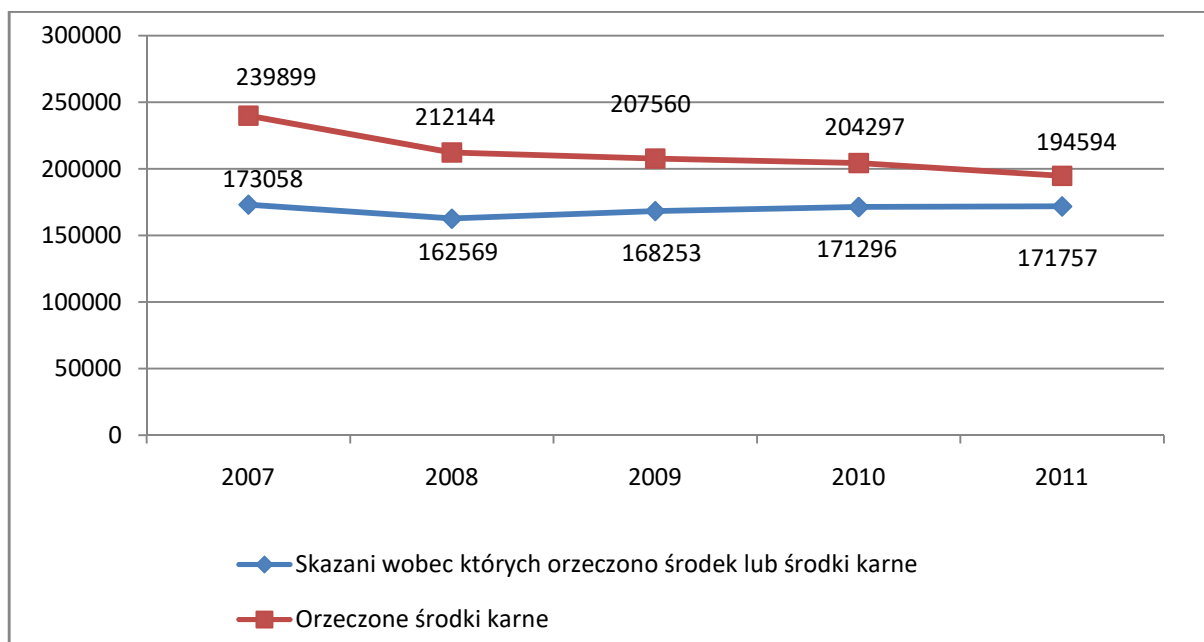
²⁷² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 października 2008 r., sygn. II KK 113/98, Prok. i Pr. 2009, nr 3.

²⁷³ J. Giezek w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 568-570.

²⁷⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2012 r., sygn. III KK 306/11, publikacja elektroniczna z bazy orzeczeń Sądu Najwyższego na www.sn.pl.

²⁷⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2007 r., sygn. I KZP 34/07, OSNKW 2008, nr 1, poz. 2.

Poniżej znajduje się wykres ilustrujący stosunek liczby osób wobec których orzeczono środki karne w porównaniu do liczby orzeczonych środków karnych:

Liczba osób wobec których orzeczono środki karne a liczba orzeczonych środków karnych w określonych latach. (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)²⁷⁶

Z przedstawionych danych statystycznych wynika, że w wyrokach z ostatnich lat coraz rzadziej orzekany jest więcej niż jeden środek karne. W 2007 roku na jednego skazanego, wobec którego zastosowano środek lub środki karne, przypadało średnio 1,4 środka karnego. Natomiast już w 2011 roku na każdego skazanego, wobec którego zastosowano środek lub środki karne przypadało średnio 1,1 środka karnego.

3.5 Zasady i dyrektywy wymiaru środków karnych.

W niniejszym podrozdziale przedstawione zostaną najważniejsze informacje dotyczące zasad i dyrektyw, mających zastosowanie do środków karnych.

²⁷⁶ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przedstawionych w: M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Białystok 2013, s.175

Ustawodawca, gdy pisze o dyrektywach, często posługuje się w kodeksie sformułowaniem „kary oraz inne środki przewidziane w tym kodeksie”. Poprzez wspomniane „inne środki przewidziane w kodeksie” można rozumieć środki karne oraz środki probacyjne w postaci warunkowego umorzenia postępowania i warunkowego zawieszenia wykonania kary.²⁷⁷ Nie mają one natomiast, zgodnie z twierdzeniem Andrzeja Marka, zastosowania przy orzekaniu środków zabezpieczających (gdyż ich orzekanie opiera się na odrębnych przesłankach) i przy orzekaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia (gdyż w przypadku jego orzekania ustawodawca formułuje odrębne dyrektywy).²⁷⁸ Niniejsza praca będzie odwoływać się oczywiście do zasad i dyrektyw wymiaru środków karnych, gdyż to środki karne są głównym tematem pracy.

Zgodnie z art. 3 kodeksu do środków karnych ma zastosowanie zasada humanitaryzmu (nieraz nazywana dyrektywą humanitaryzmu). Można stwierdzić, że z uwagi na wprowadzenie tej dyrektywy w czołowym miejscu kodeksu karnego, jest ona dyrektywą najważniejszą.²⁷⁹ Dyrektywa ta, zgodnie z twierdzeniem Sądu Najwyższego, sprowadza się do minimalizacji cierpień, dolegliwości i innych niedogodności zadawanych w związku z realizacją norm prawa karnego.²⁸⁰

Pierwsza zasada zawarta w art. 53 § 1 kk nazywana jest dyrektywą swobody sędziowskiej.²⁸¹ Zgodnie z tą zasadą, jak również z art. 178 Konstytucji RP²⁸², sędziowie są niezawisli, a więc nikt nie ma prawa wpływać na wydawana przez nich wyroki. Podlegają oni wyłącznie Konstytucji oraz ustawom.²⁸³

²⁷⁷ M. Budyn-Kulik w: Kodeks Karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 160-166.

²⁷⁸ A. Marek, Kodeks Karny. Komentarz, op. cit., s. 190-192. Inaczej twierdzi W. Wróbel w: Kodeks karny. Komentarz, Tom I, red. A. Zoll, op. cit., s. 718.

²⁷⁹ Tak: L. Gardocki, Prawo karne, op. cit., s. 189.

²⁸⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 października 2010 r., sygn. II KK 224/10, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 1978.

²⁸¹ Tamże.

²⁸² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.

²⁸³ A. Marek, Kodeks Karny. Komentarz, op. cit., s. 190-192.

Art. 53 § 1 kk wskazuje również cztery²⁸⁴ podstawowe dyrektywy środków karnych, którymi sąd musi się kierować przy wydawaniu orzeczenia.²⁸⁵

Do dyrektyw tych należą współmierność kary do stopnia winy oraz współmierność kary do stopnia społecznej szkodliwości czynu. Dyrektywy te mają za zadanie zapewnić sprawiedliwość orzekanych środków karnych.²⁸⁶

Do omawianych dyrektyw należą również zachowanie przez sąd celów zapobiegawczych i wychowawczych: zarówno w stosunku do skazanego (czyli prewencja szczególna) jak i w celu kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa (czyli prewencja ogólna).²⁸⁷

W art. 53 § 2 kk ustawodawca w otwartym katalogu wskazuje okoliczności wpływające na wymiar środków karnych.²⁸⁸ Do okoliczności tych należą, m.in.:

- motywacja i sposób zachowania się sprawcy,
- popełnienie przestępstwa wspólnie z nieletnim,
- rodzaj i stopień naruszenia ciężących na sprawcy obowiązków,
- rodzaj i rozmiar ujemnych następstw przestępstwa,
- właściwości i warunki osobiste sprawcy,
- sposób życia sprawcy przed popełnieniem przestępstwa i zachowanie tego sprawcy po popełnieniu przestępstwa (w szczególności staranie się o naprawienie szkody lub zadośćuczynienie w innej formie społecznemu poczuciu sprawiedliwości),
- zachowanie się pokrzywdzonego.

Wskazany powyżej katalog nie jest katalogiem zamkniętym, wobec czego sąd oczywiście może uwzględniać także inne okoliczności wpływające na wymiar środków karnych w danej konkretnej sprawie.²⁸⁹

²⁸⁴ Należy zauważyć, że zgodnie z twierdzeniem J. Giezka zawartym w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 375-396, toczy się w doktrynie spór co do kwestii czy w art. 53 § 1 określone są cztery, trzy czy też może dwie dyrektywy.

²⁸⁵ A. Marek, Kodeks Karny. Komentarz, op. cit., s. 190-192.

²⁸⁶ Tamże.

²⁸⁷ Tamże.

²⁸⁸ J. Giezek w: Kodeks Karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 375-396.

²⁸⁹ M. Budyn-Kulik w: Kodeks Karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 160-166.

Zgodnie z art. 53 § 3 wpływ na wymiar środków karnych ma również mediacja, a więc instytucja stosunkowo niedawno wprowadzona do kodeksu karnego.²⁹⁰ Instytucja mediacji, w zakresie kodeksu karnego, polega na dobrowolnym porozumieniu się sprawcy z pokrzywdzonym, przy pomocy bezstronnego mediatora, w celu naprawienia wyrządzonych szkód.²⁹¹

Art. 54 § 1, określa szczególną, dotyczącą sprawców nieletnich i młodocianych, dyrektywę zasady wymiaru środków karnych. Zgodnie z tą dyrektywą, w stosunku do sprawców nieletnich i młodocianych, czyli osób o nieukształtowanej jeszcze do końca osobowości, sąd powinien stosować w pierwszej kolejności kary (i inne środki określone w kodeksie karnym), o charakterze wychowawczym. Słuszne moim zdaniem jest twierdzenie, że osoby takie łatwiej podlegają wpływom, zarówno tym negatywnym jak i tym pozytywnym, a co za tym idzie zasadnym było zawarcie tej dyrektywy w kodeksie karnym.²⁹²

Zasada indywidualizacji odpowiedzialności za czyn zabroniony jest określona w art. 20 kk. Zgodnie z tym artykułem każdy ze współdziałających w popełnieniu czynu zabronionego odpowiada w granicach swojej umyślności lub nieumyślności niezależnie od odpowiedzialności pozostałych współdziałających. Niejako konsekwencją zasady określonej w art. 20 kk jest obejmująca środki karne zasada określona w art. 55 kk, zgodnie z którą okoliczności wpływające na wymiar kary uwzględnia się tylko co do osoby, której dotyczą, a więc do każdego z podżegaczy, pomocników oraz sprawców.²⁹³

Ponieważ przedmiotem niniejszej pracy jest katalog środków karnych a nie zasady ich orzekania, dalsze rozważania na ten temat nie będą w pracy prowadzone. Problem dyrektyw i zasad wymiaru kary jest szeroko poruszany w licznych monografiach.²⁹⁴

²⁹⁰ Por. np. A. Rękas, *Mediacja w polskim prawie karnym*, Warszawa 2011.

²⁹¹ A. Rękas, *Mediacja w polskim prawie karnym*, op. cit., s. 3.

²⁹² J. Giezek w: *Kodeks Karny. Komentarz*, red. J. Giezek, op. cit., s. 375-396.

²⁹³ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, op. cit., s. 204-205.

²⁹⁴ Por. np.: V. Konarska-Wrzošek, *Dyrektywy wyboru kary w polskim ustawodawstwie karnym*, Toruń 2002, M. Dąbrowska-Kardas, *Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, J. Majewski (red.), *Dyrektywy sądowego wymiaru kary : pokłosie X Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, Warszawa 2014, K. Buchała, *Dyrektywy sądowego wymiaru kary*, Warszawa 1964, T. Kaczmarek, *Ogólne dyrektywy wyboru kary w teorii i praktyce sądowej*, Wrocław 1980.

3.6 Wykonanie środków karnych.

Poniżej przedstawione zostaną najważniejsze zasady dotyczące wykonywania środków karnych, określone w kodeksie karnym.

Sąd może na mocy art. 61 § 2 kk w ogóle odstąpić od wymierzenia środka karnego²⁹⁵, w przypadku, gdy na podstawie art. 61 § 1 kk, odstępuje również od kary. Należy jednak mieć na uwadze, że omawiane odstąpienie nie jest równoznaczne z niewinnością sprawcy, albowiem sąd stwierdza winę sprawcy, a jedynie odstępuje od jego ukarania.²⁹⁶

W przypadku gdy sąd odstępuje od wymierzenia kary na podstawie art. 59 kk, którego przesłanką jest m.in. nieznaczna szkodliwość społeczna czynu, sąd jest zobligowany orzec wobec sprawcy środek karny.²⁹⁷

Zgodnie z art. 63 kk na poczet środków karnych określonych w art. 39 pkt 2-3 kk zalicza się okres rzeczywistego stosowania odpowiadających im rodzajowo środków zapobiegawczych, wymienionych w art. 275 lub 276 kpk. Do środków zapobiegawczych określonych w art. 275 i 276 kpk zalicza się m.in. zakaz kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami, zakaz przebywania w określonych miejscach, a także na innych ograniczeniach swobody oskarżonego niezbędnych do wykonywania dozoru, opuszczenie lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, zawieszenie oskarżonego w czynnościach służbowych, w wykonywaniu zawodu, nakazanie powstrzymania się od określonej działalności, jak również zakaz prowadzenia określonego rodzaju pojazdów.²⁹⁸

²⁹⁵ Por. też P. Gensikowski, Odstąpienie od wymierzenia kary w polskim prawie karnym, Warszawa 2011.

²⁹⁶ R.A. Stefański, Środek karny zakazu wstępu na imprezę masową, Prok. i Pr. 2010, nr 1-2, s. 273-275.

²⁹⁷ Tamże.

²⁹⁸ G. Łabuda w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 440-444.

Należy nadmienić, iż zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2009 r.²⁹⁹ na poczet środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów podlega zaliczeniu, na podstawie art. 63 § 2 kk, również okres rzeczywistego zatrzymania prawa jazdy lub innego dokumentu uprawniającego do prowadzenia pojazdów dokonanego na podstawie ustawy Prawo o ruchu drogowym³⁰⁰. Rozstrzygnięcie w tej kwestii powinno być zawarte w wyroku, a jeżeli zostanie ono w wyroku pominięte, sąd podejmuje je postanowieniem na posiedzeniu.³⁰¹

Jako że brak rozstrzygnięcia w zakresie zaliczenia na poczet orzeczonego środka karnego okresu zatrzymania prawa jazdy, może zostać uzupełnione przez sąd, który go wydał, to uchybienie braku rozstrzygnięcia w tym zakresie nie stanowi podstawy do uchylenia wyroku i skierowania sprawy do ponownego rozpatrzenia.³⁰²

Omawiana uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2009 r. spotkała się z aprobatą w glosach przygotowanych przez Janusza Raglewskiego³⁰³ oraz Ryszarda A. Stefańskiego³⁰⁴. Uchwała ta znalazła również potwierdzenie w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 2011 roku.³⁰⁵

Zgodnie z art. 84 kk sąd ma możliwość uznać za wykonane środki karne określone w art. 39 pkt. 1-3 kk po upływie połowy okresu na które zostały orzeczone jeżeli skazany przestrzegał porządku prawnego, a środek karny był w stosunku do niego wykonywany przynajmniej przez rok.

Powyższy przepis nie może być stosowany w stosunku do sprawcy skazanego na podstawie art. 41 § 1a kk (przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego), 41a § 3 kk (działanie w warunkach recydywy określonych w tym

²⁹⁹ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2009 r., sygn. I KZP 33/08, OSNKW 2009, nr 5, poz. 32.

³⁰⁰ Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym, Dz. U. 2012, poz. 1137.

³⁰¹ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2009 r., sygn. I KZP 33/08, OSNKW 2009, nr 5, poz. 32.

³⁰² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 października 2011 r., sygn. II KK 125/11, publikacja elektroniczna z bazy orzeczeń Sądu Najwyższego na www.sn.pl.

³⁰³ J. Raglewski, Glosa do uchwały SN z dnia 25 lutego 2009 r., I KZP 33/08, publikacja elektroniczna z 2009 roku, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

³⁰⁴ R. A. Stefański, Glosa do uchwały SN z dnia 25 lutego 2009 r., I KZP 33/08, publikacja elektroniczna z 2009 roku, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

³⁰⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 2011 r., sygn. III KK 452/10, publikacja elektroniczna z bazy orzeczeń Sądu Najwyższego na www.sn.pl.

przepisie), art. 42 § 2 lub 3 kk (przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji popełnione w warunkach szczególnych). Wyłączenia tego nie stosuje się w przypadku kar dodatkowych, orzeczonych na podstawie przepisów kodeksu karnego z 1969 roku, chociażby okoliczności ówczesnego skazania wyczerpywały warunki określone w art. 41 § 1a kk, 41a § 3 kk, 42 § 2 kk lub 42 § 3 kk obecnie obowiązującego kodeksu karnego.³⁰⁶

Sąd może również, na podstawie art. 84 § 3 kk, zwolnić skazanego z obowiązku przebywania w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w określonym miejscu stałego pobytu, poddając go kontroli w sposób określony w przepisach o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego. Skazany może również być zwolniony z obowiązku stawiennictwa w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w jednostce organizacyjnej Policji lub w miejscu określonym przez właściwego, ze względu na miejsce zamieszkania skazanego, komendanta powiatowego, rejonowego lub miejskiego Policji, jeżeli upłynęła połowa okresu, na który taki obowiązek orzeczono, obowiązek był stosowany przynajmniej przez rok, a zachowanie skazanego wskazuje, że dalsze stosowanie obowiązku nie jest niezbędne do spełnienia celów środka karnego.³⁰⁷

Środki karne, zgodnie z art. 103 § 2 kk, nie mogą zostać wykonane po upływie lat 10 od momentu uprawomocnienia się wyroku skazującego. Wyjątkiem jest środek karny obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, który nie może zostać wykonany po upływie lat 15 od momentu uprawomocnienia się wyroku skazującego. Określone w art. 103 kk terminy rozpoczynają swój bieg od momentu uprawomocnienia się pierwotnego wyroku skazującego, niezależnie od tego czy w późniejszym okresie zapadły orzeczenia modyfikujące wymiar orzeczonej kary³⁰⁸ (oraz per analogiam wymiar środków karnych).

Wykonanie, darowanie lub przedawnienie środka karnego jest, zgodnie z zapisem art. 107 § 6 kk, konieczne aby nastąpiło zatarcie skazania. Przepis ten jednak nie dotyczy środka karnego obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. W przypadku orzeczenia środka karnego samoistnie zatarcie skazania następuje z chwilą jego

³⁰⁶ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2006 r., sygn. I KZP 55/05, OSNKW 2006, nr 3, poz. 24.

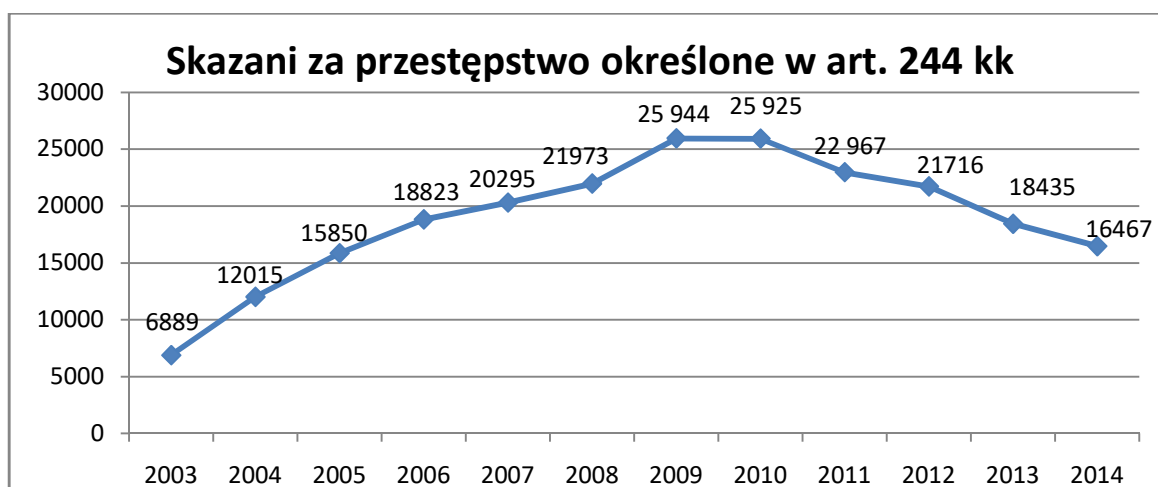
³⁰⁷ G. Łabuda w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 529-533.

³⁰⁸ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 2003 r., sygn. I KZP 4/03, OSNKW 2003, nr 3-4, poz. 27.

wykonania, darowania lub przedawnienia wykonania, a nie jak miało to miejsce w kodeksie karnym z 1969 roku po upływie dodatkowego pięcioletniego okresu niezbędnego do zatarcia skazania.³⁰⁹

Zgodnie z art. 244 kk, kto nie stosuje się do orzeczonego przez sąd zakazu zajmowania stanowiska, wykonywania zawodu, prowadzenia działalności, prowadzenia pojazdów, wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, wstępu na imprezę masową, obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu albo nie wykonuje zarządzenia sądu o ogłoszeniu orzeczenia w sposób w nim przewidziany, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Wraz ze wzrostem ilości orzeczonych środków karnych, nastąpił również wzrost ilości przypadków w których skazany nie stosuje się do orzeczonego środka karnego. Poniższy wykres prezentuje skazania za przestępstwo określone w art. 244 kk w latach 2003-2014.

Ilość osób skazanych za przestępstwo określone w art. 244 kk w latach 2003-2014.³¹⁰ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

³⁰⁹ N. Kłaczynska w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 648-653.

³¹⁰ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przesłanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Osądzeni w pierwszej instancji, Sądy Rejonowe, Sprawozdania MS-S6 za lata 2010-2014, osądzeni w pierwszej instancji, w Sądach Rejonowych, oraz danych statystycznych przesłanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, prawomocnie skazani dorośli wg rodzajów przestępstw i wymiaru kary - czyn główny, kolejno za lata 2002-2009.

Biorąc pod uwagę dane statystyczne przedstawione w powyższym wykresie, można wywnioskować, iż wraz ze wzrostem ilości orzeczonych środków karnych miał też miejsce wzrost ilości przypadków niestosowania się sprawców do orzeczonych przez sąd nakazów i zakazów określonych w art. 39 kk. Jednakże, warto zauważyć, że od 2010 roku widoczny jest stały spadek ilości osób skazanych na mocy art. 244 kk, co może sygnalizować fakt, iż społeczeństwo zaczyna akceptować i stosować się do środków karnych.

W przypadku skazania za przestępstwo określone w art. 244 kk sądy najczęściej skazują sprawców na karę pozbawienia wolności. W 2014 roku spośród 16469 skazanych na podstawie art. 244 kk, aż w 11582 przypadkach orzeczona została kara pozbawienia wolności, przy czym w 9084 przypadkach kara ta została orzeczona w zawieszeniu. Dodatkowo w 5639 przypadków obok kary pozbawienia wolności została orzeczona kara grzywny. Tak surowe kary za przestępstwo określone w art. 244 kk wskazują, iż sądy bardzo poważnie traktują przypadki nie stosowania się sprawców do orzeczonych wobec nich środków karnych.

3.7 Okres na jaki orzeka się środki karne

W chwili obecnej okresy na jakie orzekane mogą być poszczególne środki karne, są niezwykle niespójne. Wynika to zapewne z faktu, iż katalog środków karnych jest nieustannie zmieniany i uzupełniany, w związku z czym art. 43 kk określający okresy, na jakie orzeka się określone środki karne, był od momentu wejścia w życie obecnie obowiązującego kodeksu karnego zmieniany już pięciokrotnie. Poniżej postaram się znaleźć odpowiedź na pytanie „Czy zasadnym jest ujednolicenie okresów na które orzekane mogą być środki karne?”.

W badaniu przeprowadzonym przez Mirosławę Melezini ankietowanym sędziom i prokuratorom zadano pytanie czy górna granica czasu na jaki mogą być orzeczone środki karne powinna pozostać zróżnicowana. Aż 71,4% (spośród 770) sędziów i 71,7% (spośród 1674) prokuratorów odpowiedziało twierdząco. Na przeciwnym stanowisku stoi 22,9% sędziów i 20,7% prokuratorów. Pomimo tego w nielicznych poczynionych przez

respondentów omawianej ankiety dopiskach podniesiono, że górna granica powinna być zależna przede wszystkim od oceny sądu.³¹¹

W chwili obecnej, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, pozbawienie praw publicznych oraz zakazy i nakaz wymienione w art. 39 pkt 2, 2d, 2e i 3 kk orzeka się w latach, od roku do lat 10, zakazy oraz obowiązek wymienione w art. 39 pkt 2a i 2b kk orzeka się w latach, od roku do lat 15, a zakaz wymieniony w art. 39 pkt 2c kk orzeka się w latach, od lat 2 do 6.

Kolejnym zagadnieniem, wartym poruszenia, w związku z okresem, na jaki orzeka się środki karne, jest fakt, iż mogą one być orzekane wyłącznie w latach. W badaniu przeprowadzonym przez Mirosławę Melezini 69,7% sędziów oraz 55,2% prokuratorów wskazało, iż należy stworzyć możliwość orzekania środków karnych w miesiącach i latach.³¹²

Pogląd ten wydaje się być w pełni zasadny. W szczególności w przypadku środka karnego zakazu wstępu na imprezy masowe, jeżeli rozgrywany ma być ciąg zawodów sportowych. Na przykład Mistrzostwa Piłki Nożnej EURO, a istnieje ryzyko, że sprawca może dopuścić się czynów zabronionych w związku z tymi zawodami, sąd powinien mieć możliwość ustanowienia środka karnego w postaci zakazu wstępu na imprezy masowe do końca trwania tego typu imprezy. Jeżeli impreza taka miałaby zakończyć się na przykład za 26 miesięcy, najkrótszy okres na jaki sąd może orzec rzeczony zakaz, tak aby obejmował całość takiej imprezy będzie wynosił 3 lata, co oznacza konieczność niepotrzebnego wydłużenia okresu orzeczenia omawianego środka karnego o 10 miesięcy w stosunku do sytuacji, gdyby środek ten mógł zostać orzeczony w miesiącach.

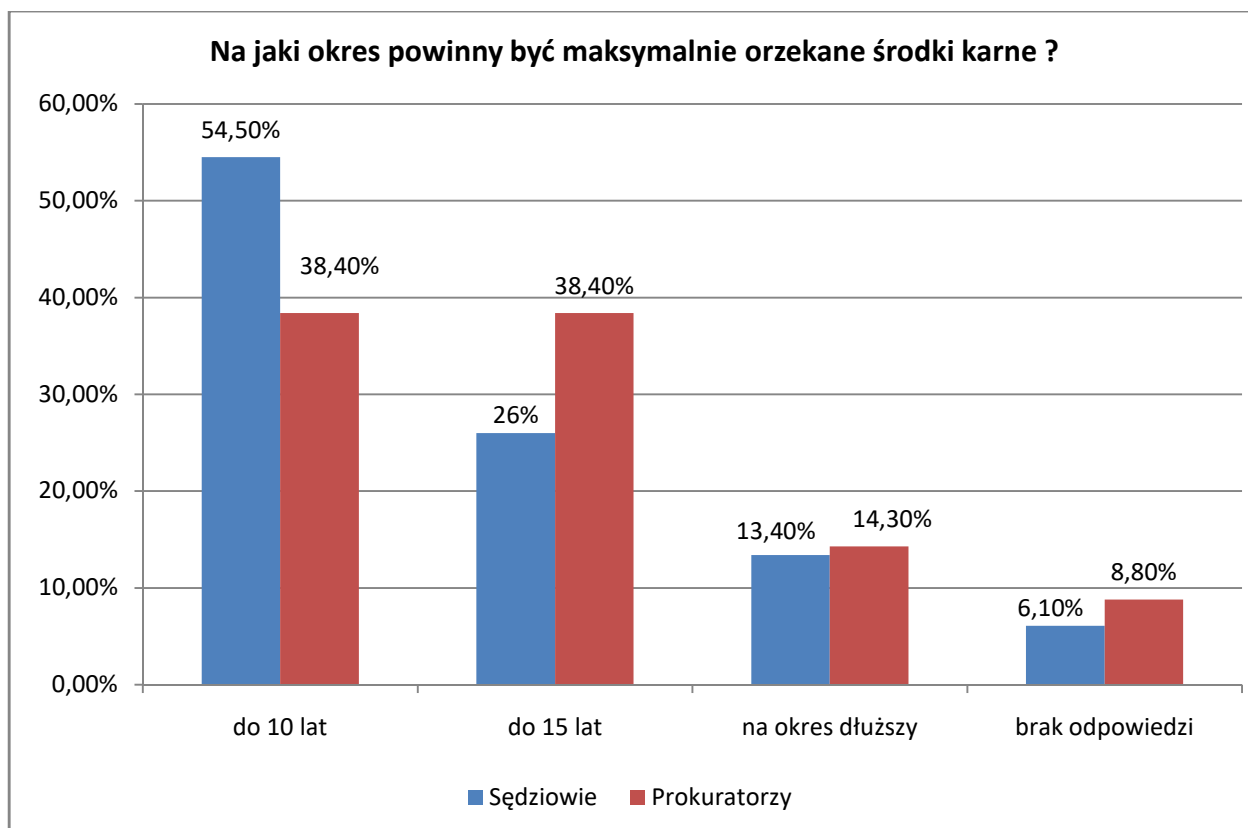
Opinia, zgodnie z którą górna granica orzekanych środków karnych powinna być zależna przede wszystkim od oceny sądu wydaje się w pełni uzasadniona. Jest to konieczne do właściwej indywidualizacji orzekanej kary. Jednakże mając na uwadze, że kodeks karny powinien być spójny oraz przejrzysty, zasadnym wydaje się ustanowienie uniwersalnych ram czasowych na które orzekane mogą być wszystkie wymierne w czasie środki karne.

³¹¹ M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Białystok 2013, s. 253.

³¹² Tamże.

Badanie przeprowadzone przez Mirosławę Melezini dotyczyło między innymi poglądów sędziów i prokuratorów dotyczących granic wymiaru środków karnych.

Następująca tabela odpowiada na pytanie jak zdaniem sędziów i prokuratorów powinna wyglądać górna granica wymiaru środków karnych.³¹³

Odpowiedź ankietowanych na pytanie „Na jaki maksymalny okres, zdaniem sędziów i prokuratorów, powinny być orzekane środki karne?”.³¹⁴ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

W powyższym badaniu nieznaczna większość sędziów (54% spośród 770) i 38% prokuratorów (spośród 1674) stwierdziła, że środki karne powinny być orzekane na okres maksymalnie 10 lat. Natomiast 39,4% sędziów i większość prokuratorów (52,7%) stwierdziło, że środki karne powinny być orzekane na okres 15 lat lub dłuższy.

Mając na uwadze powyższe dane oraz fakt, że szersze granice wymiaru środków karnych wpływają pozytywnie na możliwości indywidualizacji kary moim zdaniem zasadnym

³¹³ M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Białystok 2013, s. 254.

³¹⁴ Tamże.

wyduje się ustanowienie górnej granicy wymiaru środków karnych na poziomie 15 lat, a w szczególnych przypadkach wskazanych w ustawie dożywotnio.

Jeżeli chodzi o dolną granicę to interesującą koncepcją byłoby ustalenie jej na poziomie 6 miesięcy, co oczywiście wiązałoby się ze zmianą polegającą na wprowadzeniu możliwości orzekania okresu środków karnych w latach i w miesiącach, a nie wyłącznie w latach jak ma to miejsce w chwili obecnej.

Zgodnie z omawianym badaniem za ustaleniem dolnej granicy orzekania środków karnych na poziomie 6 miesięcy opowiedziało się 61,3 % spośród ankietowanych sędziów (przeciwnych było 33,9%), natomiast wśród prokuratorów za taką zmianą opowiedziało się 39% (przeciwnych było aż 54,8%). Zdania są zatem podzielone. Jednakże mając na uwadze zasadę indywidualizacji kary zmiana taka wydaje mi się być zasadna.³¹⁵

Wbrew opinii większości sędziów i prokuratorów biorących udział w ankiecie Mirosławy Melezini, wydaje mi się zasadnym wprowadzenie uniwersalnego okresu orzekania terminowych środków karnych gdzie dolna granica będzie wynosić 6 miesięcy, natomiast górna 15 lat. Do wprowadzenia takiej zmiany konieczna byłaby następująca zmiana art. 43 §1 kodeksu karnego:

Art. 43. § 1. Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, **środki karne określone w art. 39 wymierne w czasie orzeka się w miesiącach i latach, od 6 miesięcy do lat 15.** ~~pozbawienie praw publicznych oraz zakazy i nakaz wymienione w art. 39 pkt 2, 2d, 2e i 3 orzeka się w latach, od roku do lat 10, zakazy oraz obowiązek wymienione w art. 39 pkt 2a i 2b orzeka się w latach, od roku do lat 15, a zakaz wymieniony w art. 39 pkt 2e orzeka się w latach, od lat 2 do 6.~~

Powyższa zmiana nie tylko uprościłaby omawiany przepis ale dałaby sędziom większą możliwość możliwości indywidualizacji kary, a co za tym idzie zwiększyła zarówno prewencję jak i represję środków karnych orzekanych na z góry wskazany okres.

³¹⁵ M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Białystok 2013, s. 257.

Co do kwestii orzekania określonych środków karnych w określonych sytuacja „na zawsze”³¹⁶ zostanie ona omówiona w dalszej części pracy, jednakże co do zasady w określonych przypadkach orzekanie określonych środków karnych bezterminowo wydaje mi się uzasadnione. Na podobnym stanowisku stoi 71,7% sędziów oraz 78,8% prokuratorów którzy wypowiedzieli się w tej kwestii w badaniu przeprowadzonym przez Mirosławę Melezini.³¹⁷ Stoję również na przekonaniu, że zasadna byłaby zmiana wyrażenia „na zawsze” na znane kodeksowi karnemu wyrażenie „dożywotnio”.

Należy zauważyć, że nowelizacja kodeksu karnego która ma wejść w życie 1 lipca 2015 roku, zmieni art. 43 kodeksu karnego i nada mu następujące brzmienie:

„Art. 43. § 1. Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, pozbawienie praw publicznych oraz zakaz i nakaz wymienione w art. 39 pkt 2d i 2e orzeka się w latach, od roku do lat 10, zakazy wymienione w art. 39 pkt 2-2b i 3 orzeka się w latach, od roku do lat 15, a zakaz wymieniony w art. 39 pkt 2c orzeka się w latach, od lat 2 do 6.

§ 1a. Obowiązek, o którym mowa w art. 41a § 1 zdanie drugie i § 2 zdanie drugie, orzeka się w miesiącach, najkrócej na 3 miesiące, najdłużej na 12 miesięcy.

§ 2. Pozbawienie praw publicznych, zakazy i nakaz obowiązują od uprawomocnienia się orzeczenia.

§ 2a. Okres, na który orzeczono zakazy, nie biegnie w czasie odbywania kary pozbawienia wolności, chociażby orzeczonej za inne przestępstwo.

§ 2b. Okres, na który orzeczono pozbawienie praw publicznych za dane przestępstwo, nie biegnie w czasie odbywania kary pozbawienia wolności za to przestępstwo.

§ 3. Orzekając zakaz określony w art. 42, sąd nakłada obowiązek zwrotu dokumentu uprawniającego do prowadzenia pojazdu; do chwili wykonania obowiązku okres, na który orzeczono zakaz, nie biegnie.”

³¹⁶ Albo „na zawsze” jak używając błędnego sformułowania w kontekście kodeksu karnego określa to ustawodawca.

³¹⁷ M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, op. cit., s. 255.

Następna tabela prezentuje okresy na jakie, zgodnie z art. 43 kk, orzekane są w chwili obecnej środki karne, w porównaniu z okresami na jakie orzekane zostaną środki karne po nowelizacji kodeksu karnego która wejdzie w życie 1 lipca 2015 roku.

Okres na jaki orzekane są środki karnego	Przed nowelizacją z dnia 1 lipca 2015 roku	Po nowelizacji z dnia 1 lipca 2015 roku
1 - 10 lat	<p>2) zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej</p> <p>2d) zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych</p> <p>2e) nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym</p> <p>3) zakaz prowadzenia pojazdów</p>	<p>2d) zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych,</p> <p>2e) nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym,</p>
1 - 15 lat	<p>2a) zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi</p> <p>2b) obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu</p>	<p>2) zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej,</p> <p>2a) zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi,</p> <p>2b) zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu,</p> <p>3) zakaz prowadzenia pojazdów</p>
2 - 6 lat	2c) zakaz wstępu na imprezę masową	2c) zakaz wstępu na imprezę masową

(Przygotowanie tabeli Mieszko Nowicki)

Jak wynika z powyższej tabeli ustawodawca wydaje się dążyć, tak jak proponowałem wcześniej, do ujednolicenia okresów na które orzekane będą środki karnego. Jedyne trzy ze środków karnych o charakterze okresowym, będą po 1 lipca 2015 roku orzekane na okres inny, niż okres od jednego do 15 lat.

Oczywiście w wypadkach w skazanych w ustawie sąd może orzec dany środek karny dożywotnio (na zawsze).

Przytoczona powyżej zmiana polegająca na wprowadzeniu §1a do art. 43 kk oznacza, że przepis ten będzie regulował okres na jaki orzekany może być, określony w art. 41a § 1 i § 2 kk, obowiązek zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu oraz kontrolę w systemie dozoru elektronicznego.

Ponadto zgodnie ze zmianami pozbawienie praw publicznych, zakazy i nakaz określone w art. 43 kk będą obowiązywać od uprawomocnienia się orzeczenia. Okres, na który orzeczono omawiane zakazy, nie będą biegły w czasie odbywania kary pozbawienia wolności, chociażby orzeczonej za inne przestępstwo, a okres na który orzeczono pozbawienie praw publicznych za dane przestępstwo, nie będzie biegł w czasie odbywania kary pozbawienia wolności za to przestępstwo.

Należy też wspomnieć, że omawiana nowelizacja kodeksu karnego, dokona wreszcie zmiany określenia „na zawsze” na właściwe określenie „dożywotnio”. Zmiana ta, jak wynika z uzasadnienia do druku sejmowego 2393 zawierającego nowelizację kodeksu karnego która wejdzie w życie dnia 1 lipca 2015 roku, będzie miała miejsce ze względów językowych.³¹⁸

Uważam, że wszystkie zmiany w zakresie art. 43 kk, które wejdą w życie 1 lipca 2015 roku, są zmianami potrzebnymi i stanowić będą one krok w stronę proponowanego przeze mnie ujednolicenia okresów na jakie orzekane są środki karne.

³¹⁸ Uzasadnienie druku sejmowego 2393, wersja dostępna na <http://www.law.uj.edu.pl/~kpk/strona/reforma-kodeksu-karnego/>, stan na dzień 01.05.2015 rok, s. 24-25.

3.8 Podział środków karnych

Różnorodność środków karnych sprawia, że można je podzielić ze względu na wiele różnych czynników. Poniżej przedstawione zostaną najistotniejsze rozróżnienia rodzajów środków karnych. Zgodnie jednym z głównych założeń pracy dokonam także podziału środków karnych na środki karne o charakterze niemajątkowym oraz środki karne o charakterze majątkowym.

Zgodnie z twierdzeniami m.in. Patrycji Kozłowskiej-Kalisz³¹⁹, środki karne możemy podzielić na terminowe oraz jednorazowe. Do środków terminowych zaliczyć można wszystkie środki karne, które są wymierne w czasie, czyli możliwe jest ustalenie momentu ich rozpoczęcia, zakończenia oraz ustalenie okresu ich obowiązywania. Do środków karnych o charakterze terminowym możemy zaliczyć środki karne określone w art. 39 pkt 1-3 kk, czyli pozbawienie praw publicznych, zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, zakaz wstępu na imprezę masową, zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym oraz zakaz prowadzenia pojazdów.³²⁰

Natomiast do środków karnych jednorazowych zaliczyć można wszystkie środki karne, które nakładają na skazanego obowiązek dokonania jednorazowej czynności. Do środków karnych jednorazowych zaliczyć można środki karne określone w art. 39 pkt. 4-8 kk, czyli przepadek, obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, nawiązka, świadczenie pieniężne oraz podanie wyroku do publicznej wiadomości.³²¹

³¹⁹ P. Kozłowska-Kalisz w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 118-120.

³²⁰ Tamże.

³²¹ Tamże.

Inna klasyfikacja środków karnych wyróżnia środki obligatoryjne oraz fakultatywne.³²² W obecnie obowiązującym kodeksie karnym zawsze fakultatywnie mogą być orzekane następujące środki karne: pozbawienie praw publicznych, zakaz prowadzenia działalności gospodarczej, podanie wyroku do publicznej wiadomości, zakaz uczestniczenia w grach hazardowych oraz zakaz wstępu do ośrodków gier, jak również zakaz zajmowania stanowiska i zakaz wykonywania zawodu w przypadku gdy są one niezwiązane z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub opieką nad nimi. Natomiast wszystkie pozostałe środki karne mogą zgodnie z kodeksem karnym, mieć charakter bądź fakultatywny bądź obligatoryjny.³²³

Wspomnieć należy, że niezależnie od tego, czy nałożenie danego środka karnego ma charakter obligatoryjny czy też fakultatywny, zgodnie z art. 61 § 2kk, w przypadku gdy sąd odstępuje od wymierzenia kary może on również odstąpić od wymierzenia środka karnego, o czym pisałem.

Natalia Kłaczyńska wskazuje, w komentarzu do kodeksu karnego³²⁴, podział środków karnych ze względu na funkcję, jaką ten środek ma spełniać. Autorka wyróżnia w swojej klasyfikacji podział na środki karne prewencyjne, represyjne oraz kompensacyjne.

Do środków karnych prewencyjnych zalicza zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, zakaz wstępu na imprezę masową, zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, zakaz prowadzenia pojazdów, jak również środek karny w postaci przepadku, jednakże tylko w przypadkach przepadku narzędzi przestępstwa oraz przepadku przedmiotów których wytwarzanie posiadanie, obrót nimi oraz ich przewóz są zabronione.³²⁵

³²² P. Kozłowska-Kalisz w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 118-120.

³²³ Tamże.

³²⁴ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 308-309.

³²⁵ Tamże, s. 218-221.

Do środków karnych represyjnych zalicza się pozbawienie praw publicznych, przepadek korzyści pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa lub ich równowartości, nawiązka na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej lub nawiązka na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, a także świadczenie pieniężne.

Natomiast do środków karnych kompensacyjnych zalicza obowiązek naprawienia szkody, nawiązka na rzecz pokrzywdzonego oraz podanie wyroku do publicznej wiadomości.

Sam autor jednakże przyznaje, że środek karny podania wyroku do publicznej wiadomości, pomimo iż w zamyśle ustawodawcy miał mieć charakter kompensacyjny, faktycznie pełni coraz częściej funkcję ogólnoprewencyjną i represyjną w stosunku do skazanego³²⁶, wobec czego należałoby się zastanowić, czy nie powinien on zostać zaliczony do środków karnych o charakterze prewencyjnym.

Podobny podział do przedstawionego sformułowany został przez Andrzeja Marka. Autor ten przedstawił podział środków karnych na środki karne o charakterze represyjnym, prewencyjnym oraz kompensacyjnym, klasyfikując poszczególne środki w sposób podobny jak w paragrafie poprzedzającym, pomijając jednakże klasyfikację środka karnego podania wyroku do publicznej wiadomości.³²⁷

Uważam, że potrzebny jest jeszcze jeden podział środków karnych - na środki karne o charakterze majątkowym oraz na środki karne o charakterze niemajątkowym. Pojęcie „charakter niemajątkowy” oraz „charakter majątkowy” są dobrze znane doktrynie prawa cywilnego. W doktrynie prawa cywilnego już od lat toczy się debata, czy określone w art. 23 kc dobra osobiste mają charakter majątkowy czy też niemajątkowy.³²⁸ Można jednak zgodzić się z wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Katowicach, który stwierdził, iż „Niekwestionowaną cechą dóbr osobistych - w tym również omawianego - jest ich niemajątkowy charakter, co nie przekreśla jednak faktu, że reperkusje ich naruszenia mogą się

³²⁶ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 259-260.

³²⁷ A. Marek, Kodeks Karny. Komentarz, op. cit., s. 140-142.

³²⁸ J. Balcarczyk, Prawo do wizerunku i jego komercjalizacja, Warszawa 2008, s. 69-71.

odbijać w sferze majątkowej.”³²⁹ oraz konsekwentną glosą aprobującą omawiany wyrok, sporządzoną przez Michała Niedośpiała³³⁰.

Można wobec powyższego przyjąć, iż dobra osobiste mają charakter niemajątkowy, czyli nie sposób jest ich wyrazić w kategoriach ekonomicznych, pomimo że naruszenie tychże dóbr może mieć wpływ na majątek poszkodowanego.³³¹

Wobec tego per analogiam można przyjąć, że środek karny orzeczony wobec danego sprawcy, który powoduje temu sprawcy dolegliwość nie dającą się wyrazić w kategoriach ekonomicznych, będzie środkiem karnym o charakterze niemajątkowym pomimo faktu, iż orzeczenie tego środka może mieć wpływ na majątek rzeczonoego sprawcy.

Korzystając z powyższej definicji do środków karnych o charakterze niemajątkowym można zaliczyć pozbawienie praw publicznych, zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, zakaz wstępu na imprezę masową, zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, zakaz prowadzenia pojazdów oraz podanie wyroku do publicznej wiadomości.

Natomiast do środków karnych o charakterze majątkowym trzeba zaliczyć przepadek, nawiązkę oraz świadczenie pieniężne.

³²⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 18 lipca 2001 r., sygn. I ACa 242/01, OSA 2002, nr 9, poz. 50.

³³⁰ Niedośpiał Michał, Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 18 lipca 2001 r., I ACa 242/01, OSA 2002, nr 9, poz. 50.

³³¹ M. Pyziak-Szafnicka (red.), Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz, Warszawa 2009, s. 169-171.

Należy podnieść, że środek karny obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę ma charakter majątkowy - w części odnoszącej się do naprawienia szkody, jak również może przybrać postać niemajątkową - w części odnoszącej się do zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Wynika to bezpośrednio z cywilistycznego rozumienia, czyli rozumienia pojęcia szkody jako uszczerbku majątkowego (materialnego), natomiast krzywdy jako uszczerbku niemajątkowego (niematerialnego), a co za tym idzie przy wyrównaniu uszczerbku niemajątkowego stosowany jest termin „zadośćuczynienie”, a przy wyrównaniu uszczerbku majątkowego stosuje się termin „odszkodowanie”.³³² Tym niemniej zadośćuczynienie przybiera zwykle postać pieniężną.

Poniżej przedstawiona zostanie tabela obrazująca podział środków karnych.

Środek karny	ch. majątkowy / niemajątkowy ³³³	oblig./ fakult. ³³⁴	termin./ jednoraz. ³³⁵	główna funkcja: prewencyjna/ represyjna/ kompensacyjna ³³⁶
Pozbawienie praw publicznych.	niemajątkowy	fakult.	terminowy	represyjna
Zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej.	niemajątkowy	fakult. lub oblig.	terminowy	prewencyjna

³³² A. Marek, Kodeks Karny. Komentarz, op. cit., s. 164-166.

³³³ Podział na środki karne o charakterze niemajątkowym i majątkowym.

³³⁴ Podział na środki karne fakultatywne i obligatoryjne.

³³⁵ Podział na środki karne jednorazowe i terminowe.

³³⁶ Podział środków karnych ze względu na funkcję prewencyjną, represyjną lub kompensacyjną.

Zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi.	niemajątkowy	fakult. lub oblig.	terminowy	prewencyjna
Obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu.	niemajątkowy	fakult. lub oblig.	terminowy	prewencyjna
Zakaz wstępu na imprezę masową.	niemajątkowy	fakult. lub oblig.	terminowy	prewencyjna
Zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych.	niemajątkowy	fakult.	terminowy	prewencyjna
Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.	niemajątkowy	fakult. lub oblig.	terminowy	prewencyjna
Zakaz prowadzenia pojazdów.	niemajątkowy	fakult. lub oblig.	terminowy	prewencyjna
Przepadek.	majątkowy	fakult. lub oblig.	jednoraz.	prewencyjna lub represyjna

Obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.	głównie majątkowy	fakult. lub oblig.	jednoraz.	kompensacyjna
Nawiązka.	majątkowy	fakult. lub oblig.	jednoraz.	represyjna lub kompensacyjna
Świadczenie pieniężne.	majątkowy	fakult. lub oblig.	jednoraz.	represyjna
Podanie wyroku do publicznej wiadomości.	niemajątkowy	fakult.	jednoraz.	represyjna oraz kompensacyjna

Tabela dotycząca podziału środków karnych z uwagi na określone kryteria.³³⁷ (Przygotowanie tabeli Mieszko Nowicki)

Z powyższej tabeli wynika, że większość z zawartych w polskim kodeksie karnym środków karnych ma charakter niemajątkowy, oraz że spełniają one głównie funkcje represyjną i prewencyjną.

Odpowiadając na jedno z głównych pytań postawionych w pracy następujące środki karne mają charakter niemajątkowy: pozbawienie praw publicznych, zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem,

³³⁷ Na podstawie: P. Kozłowska-Kalisz w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 118-120, s.164-166, A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s.140-142, W. Zalewski w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom II, red. M. Królikowski, W. Zawłocki, Warszawa 2011, s. 94-100 oraz P. Jędrusiak w: Prawo karne. Repetytorium, red. E. Blaski, Warszawa 2008, s. 173-179.

leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, zakaz wstępu na imprezę masową, zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, zakaz prowadzenia pojazdów, podanie wyroku do publicznej wiadomości.

Obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę jest środkiem karnym który może w niektórych przypadkach przybrać charakter niemajątkowy, jednakże co do zasady, w szczególności w praktyce sądowej, ma on charakter majątkowy.

Pozostałe środki karne mają charakter majątkowy.

3.9 Podsumowanie rozdziału trzeciego.

Z analizy danych statystycznych jasno wynika, że rola środka karnego w prawie polskim wzrosła w ostatnim dziesięcioleciu w sposób znaczący. Podczas gdy w 1999-2000 roku środki karne orzekane były w mniej niż 20% wszystkich wyroków, to już po 2007 roku odsetek ten wynosił ponad 40%, a latach 2007-2009 przekroczył nawet 50%.

Z przedstawionych danych statystycznych wynika również, że ilość środków karnych orzekanych obok kar, znacząco przewyższa ilość środków karnych orzekanych na inne sposoby.

W wyrokach z ostatnich lat coraz rzadziej orzekany jest więcej niż jeden środek karny. W 2007 roku na jednego skazanego, wobec którego zastosowano środek lub środki karne, przypadało średnio 1,4 środka karnego. Natomiast już w 2011 roku na każdego skazanego, wobec którego zastosowano środek lub środki karne przypadało średnio 1,1 środka karnego.

Wraz ze wzrostem ilość orzekanych środków karnych, rośnie również liczba przypadków w których skazany nie przestrzega orzeczonego środka karnego. Rozpoczynając od 2007 roku, liczba przypadków skazania za nieprzestrzeganie orzeczonego środka karnego przekracza w Polsce 20.000 przypadków.

Sądy bardzo poważnie podchodzą do przestrzegania orzeczonych środków karnych i stosują niezwykle surowe kary, za brak ich przestrzegania przykładowo w 2011 roku w ponad 60% przypadków niestosowania się sprawców do orzeczonych środków karnych sąd orzekł bezwzględną karę pozbawienia wolności.

Wbrew opinii większości sędziów i prokuratorów biorących udział w ankiecie Mirosławy Melezini, wydaje mi się zasadnym wprowadzenie uniwersalnego okresu orzekania terminowych środków karnych gdzie dolna granica będzie wynosić 6 miesięcy, natomiast górna 15 lat. Zmiana ta nie tylko uprościłaby omawiany przepis ale dałaby również sędziom większą możliwość możliwości indywidualizacji kary, a co za tym idzie zwiększyła zarówno prewencję jak i represję środków karnych orzekanych na z góry wskazany okres.

Uważam jednakże, że w niektórych przypadkach zasadne byłoby pozostawienie możliwości orzekania środków karnych dożywotnio. Za w pełni uzasadnioną uznaję również zmianę sformułowania „na zawsze” na znane kodeksowi karnemu wyrażenie „dożywotnio”, która będzie miała miejsce wraz z wejściem w życie dnia 1 lipca 2015 roku najnowszej nowelizacji kodeksu karnego.

W powyższym rozdziale dokonano podziału środków karnych, m.in. na środki karne o charakterze niemajątkowym oraz środki karne o charakterze majątkowym.

Następujące środki karne mają charakter niemajątkowy: pozbawienie praw publicznych, zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, zakaz wstępu na imprezę masową, zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, nakaz

opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, zakaz prowadzenia pojazdów, podanie wyroku do publicznej wiadomości.

Obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę jest środkiem karnym który może w niektórych przypadkach przybrać charakter niemajątkowy, jednakże co do zasady, w szczególności w praktyce sądowej, ma on charakter majątkowy.

Pozostałe środki karne mają charakter majątkowy.

Zgodnie z przedstawionym w niniejszym rozdziale podziałem, można stwierdzić, iż środki karne spełniają w polskim kodeksie karnym przede wszystkim funkcję represyjną oraz funkcję prewencyjną.

Rozdział IV

Charakterystyka poszczególnych środków karnych o charakterze niemajątkowym.

W rozdziale czwartym dokonam charakterystyki poszczególnych środków karnych o charakterze niemajątkowym. Jako, że niniejsza praca skupia się właśnie na środkach karnych o charakterze niemajątkowym uważam, że rozdział ten jest dla pracy kluczowy.

Pisząc o charakterystyce szczególną wagę przywiązuję do wykładni sądowej, gdyż to ona kształtuje instytucję środka karnego. Statystyki sądowe, które będą przytaczane dostarczają innych ważnych informacji o funkcjonowaniu środka w praktyce sądowej. W niektórych przypadkach przedstawię także doświadczenie ustawodawstw obcych, w szczególności Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, gdyż są to informacje nowe i wskazują na potencjalne pole modyfikacji funkcjonujących w Polsce środków karnych. Przedstawione w rozdziale zostaną również wybrane poglądy przedstawicieli doktryny.

4.1 Środek karny pozbawienia praw publicznych

Pierwszym środkiem karnym o charakterze niemajątkowym, wymienionym w art. 39 kk, jest środek karny pozbawienia praw publicznych. Obecnie środek karny pozbawienia praw publicznych jest poddawany procesowi regresji³³⁸, wobec tego głównym pytaniem na które postaram się odpowiedzieć poniżej brzmi: „Czy zasadnym jest całkowite usunięcie środka karnego pozbawienia praw publicznych z kodeksu karnego?”.

Historia kary dodatkowej pozbawienia praw publicznych została opisana w rozdziałach poprzedzających, należy jednak przypomnieć, że środek karny pozbawienia praw publicznych został stworzony na podstawie kar dodatkowych utraty praw publicznych

³³⁸ Por. D. Szeleszczuk, Środek karny pozbawienia praw publicznych w polskim prawie karnym, op. cit., s. 247-248.

oraz utraty obywatelskich praw honorowych określonych w kodeksie karnym z 1932 roku. W kodeksie karnym z 1969 roku zakres tych dwóch kar dodatkowych został w dużej mierze połączony w jednej karze dodatkowej pozbawienia praw publicznych. Ta kara dodatkowa z kolei znalazła odzwierciedlenie w środku karnym o tej samej nazwie w obecnie obowiązującym kodeksie karnym.

Wojciech Zalewski, środek karny pozbawienia praw publicznych nazywa „instytucją niejednolitą”, składającą się z utraty praw publicznych w sensie ścisłym oraz utraty obywatelskich praw honorowych.³³⁹

W obecnej formie środek karny pozbawienia praw publicznych obejmuje, zgodnie z zapisem art. 40 § 1 kk, utratę czynnego i biernego prawa wyborczego do organu władzy publicznej, organu samorządu zawodowego lub gospodarczego, utratę prawa do udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości oraz do pełnienia funkcji w organach i instytucjach państwowych i samorządu terytorialnego lub zawodowego, jak również utratę posiadanego stopnia wojskowego i powrót do stopnia szeregowego. Pozbawienie praw publicznych obejmuje ponadto utratę orderów, odznaczeń i tytułów honorowych oraz utratę zdolności do ich uzyskania w okresie trwania pozbawienia praw.

Zgodnie z art. 40 § 2, środek karny pozbawienia praw publicznych może zostać orzeczony w stosunku do sprawcy skazanego na karę pozbawienia wolności na okres nie krótszy niż 3 lata, za przestępstwo popełnione w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie.

Jeżeli sprawca, w stosunku do którego orzeczono środek karny pozbawienia praw publicznych, odbywa karę pozbawienia wolności, nawet jeżeli kara ta została orzeczona za przestępstwo inne niż przestępstwo, za które w stosunku do skazanego orzeczono omawiany środek karny, środek ten, co prawda, obowiązuje, czyli skazany nie może głosować, jednakże bieg okresu na który orzeczono omawiany środek, rozpoczyna się dopiero po odbyciu przez skazanego kary pozbawienia wolności.³⁴⁰ Do okresu orzeczonego środka karnego pozbawienia praw publicznych nie wlicza się okresu w którym skazany opuszcza

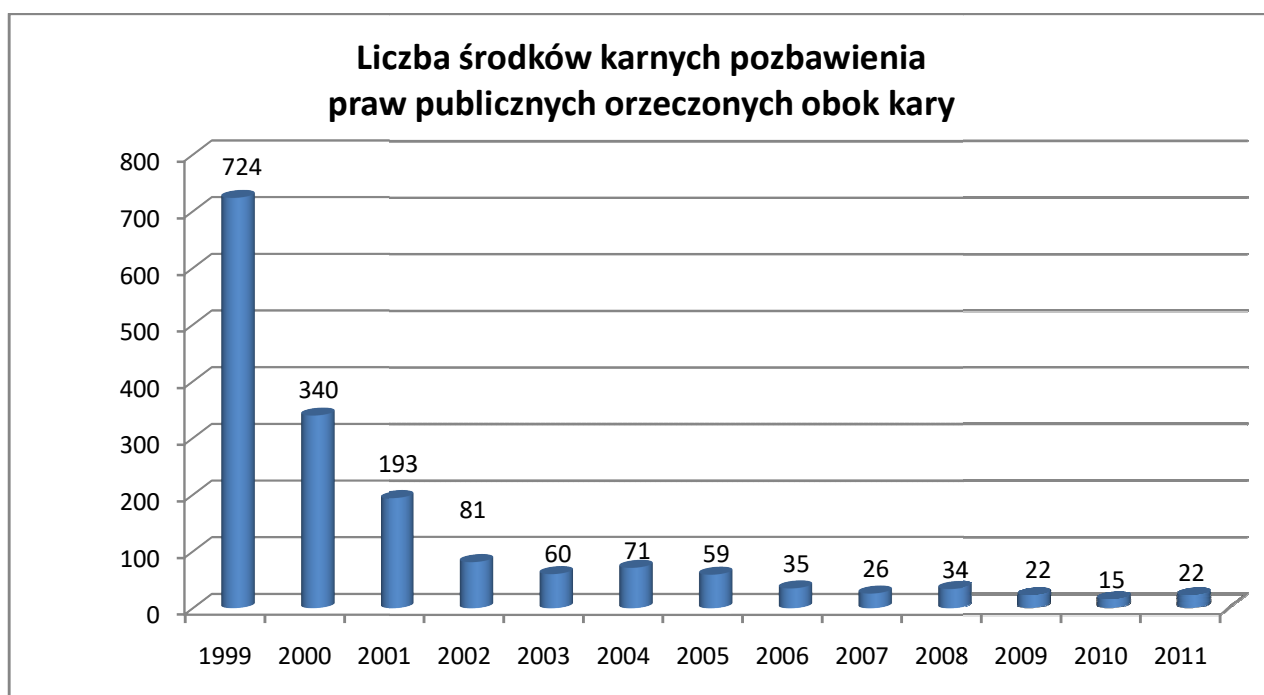
³³⁹ W. Zalewski w: Kodeks karny. Część ogólna. Tom II, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, op. cit., s. 100-101.

³⁴⁰ Małgorzata Tomkiewicz, Utrata praw publicznych w prawie polskim: przyczyny, zakres i skutki, Przegląd Sądowy, 2012, nr 1, s. 101-104.

zakład karny w ramach przepustki (na podstawie art.138 §1pkt 8 oraz art. 140 kkw), jednak wlicza się okres uzyskanej przez skazanego przerwy w karze (na podstawie art. 152 kkw), okres na który wykonanie kary pozbawienia wolności zostało odroczone (art. 150 i 151 kkw), jak również okres pomiędzy uprawomocnieniem się wyroku skazującego, a osadzeniem skazanego w zakładzie zamkniętym.³⁴¹

Pozbawienie praw publicznych jest środkiem karnym orzekanym fakultatywnie, ma charakter niemajątkowy, terminowy, oraz pełni funkcję represyjną. Andrzej Marek podnosił nawet, w okresie wprowadzania obecnie obowiązującego kodeksu karnego, że jest to najsurowszy środek karny (kara dodatkowa) cechujący się wysokim poziomem represji.³⁴²

Pozbawienie praw publicznych było środkiem karnym orzekanym stosunkowo rzadko w latach 2002-2011, co prezentuje poniższy wykres.

Liczba orzeczonych środków karnych pozbawienia praw publicznych orzeczonych obok kary.³⁴³ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

³⁴¹ Małgorzata Tomkiewicz, Utrata praw publicznych..., op. cit., s. 101-104.

³⁴² A. Marek, Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki, Warszawa 1997, s. 269-271.

³⁴³ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przedstawionych w: M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, op. cit., s.117.

Jednakże w ostatnich latach środek karny pozbawienia praw publicznych orzekany jest coraz częściej, co wynika z najnowszych danych Ministerstwa Sprawiedliwości. Poniższy wykres obrazuje liczbę orzeczeń środka karnego pozbawienia praw publicznych w latach 2012-2014.

Liczba orzeczonych środków karnych pozbawienia praw publicznych orzeczone w pierwszej instancji, w Sądach Rejonowych. ³⁴⁴ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

Trudno jest w chwili obecnej spekulować co wywołało taki wzrost orzeczeń środka karnego pozbawienia praw publicznych, jednakże w 2014 roku orzeczenia te stanowiły około 2,18% spośród wszystkich orzeczonych środków karnych. Jeszcze w 2012 roku odsetek ten wynosił ok. 0,5%. Nie ulega jednak wątpliwości, że jeżeli informacje dostarczone przez Ministerstwo Sprawiedliwości są prawidłowe, liczba przypadków w których orzekany jest

³⁴⁴ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przesłanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Osądzeni w pierwszej instancji, Sądy Rejonowe, Sprawozdania MS-S6 za lata 2012-2014.

środek karny pozbawienia praw publicznych w ostatnich latach w Polsce systematycznie rośnie.

Być może wzrost ten ma związek z faktem omawianą wcześniej w pracy polityką karną polegającą na stosowaniu kary pozbawienia wolności jako ultima ratio. Być może w ocenie wielu sędziów zastosowanie tego, mimo wszystko surowego, środka karnego będzie wystarczające do wypełnienia celów kary bez konieczności orzekania bezwzględnej kary pozbawienia wolności.

Faktem jest, że w okresie funkcjonowania kodeksu karnego z 1969 roku, kara dodatkowa pozbawienia praw publicznych orzekana była znacznie częściej w okresie funkcjonowania obecnego kodeksu karnego. Przykładowo, była ona orzeczona kolejno w latach: 1970 - 8141 razy, 1980 - 4651 razy, 1989 - 2681 razy, 1995 - 5050 razy.³⁴⁵ Jerzy Kulesza podnosi, iż zmniejszenie ilości orzekania omawianego środka karnego mogło być związane z wprowadzeniem art. 148 § 2 pkt. 3 kk, który spowodował ograniczenie możliwości stosowania środka karnego pozbawienia praw publicznych w przypadku zabójstwa, do zabójstwa kwalifikowanego określonego właśnie w tym artykule.³⁴⁶

Nie wykluczone, że ponowny wzrost ilości orzeczeń środka karnego pozbawienia praw publicznych wiąże się z wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 17 czerwca 2009 r., II AKA 93/09. W wyroku tym Sąd Apelacyjny w Krakowie stanął na stanowisku, że pozbawienie praw publicznych może być orzekane za każde zabójstwo, nie tylko zabójstwo kwalifikowane, oraz za inne przestępstwa spełniające przesłanki w art. 40 § 2 kk.³⁴⁷ Wytlumaczenie takie wydaje się być jednak wątpliwe, z uwagi na fakt, że w 2014 roku na podstawie art. 148 § 1, 2, 3 i 4 kk skazano ogółem w Sądach Okręgowych jedynie 475 osób,³⁴⁸ podczas gdy środek karny pozbawienia praw publicznych został orzeczony 3489 razy.

Należy mieć na uwadze fakt, że w ostatnich latach statystyki dotyczące środków karnych są zamieszczane na formularzach MS-6, które wysyłane są przez Ministerstwo Sprawiedliwości do sądów. Być może właśnie wprowadzenie tego nowego narzędzia

³⁴⁵ J. A. Kulesza, Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 17 czerwca 2009 r., II AKA 93/09, *Palestra* 2011, nr 5-6.

³⁴⁶ Tamże.

³⁴⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 17 czerwca 2009 r., II AKA 93/09, KZS 2009, nr 10.

³⁴⁸ Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Osądzeni w pierwszej instancji, Sądy Okręgowe, Sprawozdanie MS-S6 za rok 2014.

statystycznego ma wpływ na przedstawiony wzrost ilości orzeczeń omawianego środka karnego.

Niestety, pomimo dołożenia wszelkich starań, w chwili pisania niniejszej pracy nie znajduję wyjaśnienia wzrostu liczby orzeczeń środka karnego pozbawienia praw publicznych który miał miejsce w ostatnich latach.

4.1.1 „Motywacja zasługująca na szczególne potępienie”

W przypadku omawianego środka karnego sformułowanie ustawy: „motywacja zasługująca na szczególne potępienie”, wymaga szczególnej uwagi.

Zwrot: „motywacja zasługująca na szczególne potępienie”, zawarty w obecnie obowiązującym kodeksie karnym zastąpił zwrot: „z niskich pobudek”, zawarty w kodeksie karnym z 1969 roku. Zmiana ta miała na celu m.in. zwężenie omawianej przesłanki, gdyż dawny zapis „niskie pobudki” był w praktyce interpretowany nadmiernie szeroko.³⁴⁹ Ponadto wyodrębnione w kodeksie karnym pojęcie „pobudka”, w przeciwieństwie do pojęcia „motywacja”, nie znalazło odzwierciedlenia w literaturze z zakresu psychologii. Sztucznym było wobec tego używanie przez kodeks karny z 1969 roku nieokreślonego w ujęciu psychologicznym pojęcia „pobudka”, w związku czym słusznym wydaje się zmiana rzeczzonego określenia.³⁵⁰

Zgodnie z art. 40 §2 kk: „Sąd może orzec pozbawienie praw publicznych w razie skazania na karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 za przestępstwo popełnione w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie.”. Natomiast zgodnie z art. 148 § 2 pkt 3 kk: „Kto zabija człowieka (..) w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie (..) podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.”.

³⁴⁹ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 87-88.

³⁵⁰ P. Kozłowska-Kalisz oraz M. Budyn-Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s.120-123.

Motywacja, jak już wspomniano wcześniej, jest pojęciem występującym zarówno w prawie karnym jak i w psychologii. Z punktu widzenia psychologii motywacja jest zagadnieniem bardzo złożonym, starającym się znaleźć przyczyny ludzkiego zachowania, również tego naruszającego porządek prawny oraz etyczny.³⁵¹ Jedną z niedawno wydanych publikacji, szeroko poruszającą zagadnienie motywacji w kontekście prawa karnego, jest publikacja Józefa Krzysztofa Gierowskiego zatytułowana „Diagnoza procesów motywacyjnych - nowe wyzwania i niewykorzystane możliwości psychologii sądowej”, która została wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego w 2011.³⁵² Publikacja ta ukazuje szczegółowo zagadnienie motywacji w prawie karnym, natomiast w niniejszej pracy motywacja zostanie omówiona jedynie w zakresie koniecznym do rozważania zastosowania środka karnego pozbawienia praw publicznych.

Należy wspomnieć, że u podłoża wszelkich teorii psychologicznych dotyczących motywacji leży stwierdzenie, iż wszystkie ludzkie zachowania są motywowane, wobec czego mają przyczynę.³⁵³

Współczesna psychologia coraz częściej zastępuje termin „motywacja” terminem „proces motywacyjny”, określanym jako zjawisko regulacyjne, które pełni funkcję sterującą w taki sposób, aby doprowadzić do określonego wyniku. Wobec tego badanie określonego w kodeksie karnym motywu, a nazwanego zdaniem obecnych psychologów trafniej procesem motywacyjnym, wymaga uwzględnienia i analizy całego dynamicznego i złożonego procesu odpowiedzialnego za zachowanie sprawcy.³⁵⁴

W pierwszej kolejności analizy procesu motywacyjnego konieczne jest nakreślenie ogólnego tła motywacyjnego. Analiza ta obejmuje zarówno osobowość sprawcy, jego czynniki biologiczne, jak również ogólną sytuację życiową sprawcy i sytuację bezpośrednio poprzedzającą popełnienie przez sprawcę czynu zabronionego. Do powyższych czynników zalicza się między innymi predyspozycje sprawcy, odporność na stres, skłonność do kumulowania emocji, niedojrzałość emocjonalną, sytuację zagrożenia, sytuację

³⁵¹ J.K. Gierowski, *Diagnoza procesów motywacyjnych - nowe wyzwania i niewykorzystane możliwości psychologii sądowej* [w:] *Psychologia a prawo - płaszczyzny teoretyczne i aplikacyjne (związki i różnice)*, red. J. M. Stanik, Katowice 2011, s. 132.

³⁵² Tamże.

³⁵³ Tamże, s. 132-133.

³⁵⁴ Tamże, s. 135.

konfliktową, sytuację prowokacji, deprawację ważnych potrzeb biologicznych oraz psychologicznych, przeciążenie, frustrację, presję społeczną.³⁵⁵

Drugim etapem analizy procesu motywacyjnego jest psychologiczna diagnoza kierunku motywacji, jej nasilenia, poziomu regulacji czynności oraz stopnia samokontroli. Kierunek motywacji polega na zmierzaniu do określonych celów, tzw. celów dodatnich, albo na unikaniu określonych celów i działań, określonych jako ujemne. Natomiast natężenie celów charakteryzuje się poprzez korelacje parametrów siły, wielkości oraz intensywności. Poziom regulacji, w znacznym uproszczeniu, obejmuje wzajemne oddziaływanie regulacji na poziomie popędowo-emocjonalnym (takich jak potrzeby seksualne, pokarmowe, agresywne) oraz regulacji na poziomie poznawczym (np. współczucie, zazdrość czy tęsknota). Natomiast samokontrola obejmuje zasób doświadczeń psychicznych sprawcy, które umożliwiają mu reakcję w określonej sytuacji w sposób społecznie pożądanym, bez rezygnacji z własnej indywidualności.³⁵⁶

Wobec wszystkich powyższych założeń, które i tak zostały na potrzeby niniejszej pracy uproszczone, można wywnioskować, iż aby określić motywację (lub raczej proces motywacyjny) sprawcy, bardzo przydatna, jeżeli nie konieczna, będzie opinia biegłego psychiatry lub psychologa, przygotowana na podstawie wnikliwej analizy oraz badania sprawcy.

W momencie, kiedy zostanie już ustalona motywacja sprawcy, należy określić, czy jest to motywacja zasługująca na szczególne potępienie.³⁵⁷ W kodeksie karnym brak jest definicji „motywacji zasługującej na szczególne potępienie”, jak również brak jest definicji „potępienia”.

Sąd Najwyższy w wyroku z 5 sierpnia 1971 roku pierwszy raz odniósł się do określenia „potępienie”, wskazując, że aby określić stopień potępienia należy odwołać się do oceny moralnej działania sprawcy.³⁵⁸

W orzecznictwie pojawiło się kilka prób wykładni określenia „szczególne potępienie”. Sąd Apelacyjny w Lublinie, w wyroku z 27 kwietnia 1999 roku, stwierdził, iż „Motywacja zasługująca na szczególne potępienie to motywacja, która w rozumieniu powszechnym jest

³⁵⁵ J.K. Gierowski, *Diagnoza procesów motywacyjnych...*, op. cit., s. 135-139.

³⁵⁶ Tamże, s. 139-141.

³⁵⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 czerwca 2001 r., sygn. II KKN 74/99, Prok. i Pr. 2002, nr 1.

³⁵⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 sierpnia 1971 r., sygn. IV KR 144/71, OSNKW 1972, nr 1, poz. 8.

jaskrawo naganna, wywołuje silne reakcje repulsywne w społeczeństwie, takie jak oburzenie, potępienie, gniew. Oznacza ona działanie z motywów zasługujących na szczególne napiętnowanie, a więc ocenianych wyjątkowo negatywnie.”³⁵⁹

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 2 grudnia 1999 r. wskazał, że sformułowanie „motywacja zasługująca na szczególne potępienie”, jako sformułowanie niesprecyzowane w kodeksie karnym, podlega swobodnej ocenie sędziowskiej.³⁶⁰

Zarówno Sąd Apelacyjny w Krakowie w wyroku z dnia 29 grudnia 1999 roku³⁶¹, jak i Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 15 maja 2000 roku³⁶², słusznie zauważył, iż w przypadku zabójstwa określonego w art. 148, aby było możliwe orzeczenia środka karnego pozbawienia praw publicznych, konieczne jest skazanie sprawcy na formę kwalifikowaną tego czynu określoną w art. 148 § 2 pkt. 3 kk.³⁶³

Zgodnie z orzecnictwem do motywacji zasługującej na szczególne potępienie nie zalicza się między innymi : motywacji seksualnej w przypadku dopuszczenia się przez sprawcę gwałtu³⁶⁴ lub innych przestępstw przeciwko wolności seksualnej³⁶⁵, samej chęci dopuszczenia się korzyści majątkowej w przypadku przestępstw niższego rzędu³⁶⁶.

Natomiast do motywacji zasługującej na szczególne potępienie, zgodnie z orzecnictwem, zalicza się między innymi: przypadek skazania sprawcy za kwalifikowane przestępstw zabójstwa określone w art. 148 § 2 pkt. 3³⁶⁷, w tym w szczególności zabicie człowieka na zlecenie za opłatą, zabicie świadka, morderstwo mające na celu uzyskanie

³⁵⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 27 kwietnia 1999 r., sygn. II AKa 12/99, OSP 2000, nr 9, poz. 127.

³⁶⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 1999 r., sygn. V KKN 477/99, Prok. i Pr. 2000, nr 6.

³⁶¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 29 grudnia 1999 r., sygn. II AKa 239/99, KZS 2000, nr 2, poz. 20.

³⁶² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2000 r. sygn. V KKN 88/00, OSNKW 2000, nr 7-8, poz. 63.

³⁶³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 grudnia 2001 r., sygn. V KKN 289/00, publikacja elektroniczna LEX nr 51575, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

³⁶⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 31 maja 2001 r., sygn. II AKa 90/01, Prok. i Pr. 2002, nr 5.

³⁶⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 27 maja 2002 r., sygn. II AKa 99/02, KZS 2003, nr 3, poz. 62.

³⁶⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 21 marca 2002 r., sygn. II AKa 47/02, KZS 2002, nr 4, poz. 26 oraz Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 23 lutego 2006 r., sygn. II AKa 14/06, KZS 2006, nr 3, poz. 32.

³⁶⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 12 czerwca 2001 r., sygn. II AKa 98/01, KZS 2002, nr 2, poz.46.

spadku, zabójstwo w celu awansu zawodowego, zabójstwo „dla zabawy” bez istotnego motywu, jak również zabójstwo rabunkowe.³⁶⁸ Motywacją, zasługującą na szczególne potępienie, będzie również motywacja seksualna³⁶⁹, w przypadku gdy sprawca pod wpływem tej motywacji dopuszcza się ataku na wolność w sferze seksualnej własnego małoletniego dziecka, jednocześnie kalecząc rozwój psychofizyczny tego dziecka - ponieważ takie działanie, z tej motywacji, wywołuje w społeczeństwie odrazę, gniew i potępienie.³⁷⁰ Za motywację zasługującą na szczególne potępienie uznaje się w orzecznictwie także bezpodstawne upokorzenie drugiego człowieka rzutujące na wykreowanie długotrwałego stresu pourazowego.³⁷¹

Wymienione powyżej orzecznictwo, a w szczególności przypadek motywacji seksualnej, która to motywacja zdaniem Sądu Najwyższego, w niektórych przypadkach, nie stanowi motywacji zasługującej na szczególne potępienie, natomiast w niektórych zasługuje na takie miano, stanowi zdecydowany argument za przedstawioną wcześniej koniecznością pełnej analizy łańcucha motywacyjnego sprawcy w każdym przypadku orzekania środka karnego pozbawienia praw publicznych. Nie wystarczy stwierdzić, że sama motywacja seksualna za każdym razem stanowi motywację zasługującą (lub nie zasługującą) na szczególne potępienie, gdyż konieczne jest nakreślenie tła motywacyjnego sprawcy, a następnie psychologiczna diagnoza kierunku motywacji tego sprawcy, nasilenia tego kierunku, poziomu regulacji czynności oraz stopnia samokontroli. Przede wszystkim należy jednak konfrontować motyw ze sposobem jego realizacji.³⁷²

W przypadku orzekania środka karnego pozbawienia praw publicznych istotny jest również fakty, czy dane przestępstwo zostało popełnione umyślnie, czy też nieumyślnie.

³⁶⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 16 stycznia 2002 r., sygn. II AKa 308/01, KZS 2002, nr 2, poz. 32.

³⁶⁹ Więcej o motywacji przestępstw seksualnych por. np. K. Pospiszyl, *Przestępstwa seksualne*, Warszawa 2009.

³⁷⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 listopada 2002 r., sygn. V KKN 304/01, publikacja elektroniczna LEX nr 56857, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

³⁷¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 19 kwietnia 2007 r., sygn. II AKa 40/07, KZS 2007, nr 11, poz. 42.

³⁷² M. Lubelski, *Pojęcie pobudki w kodeksie karnym PRL*, Pal. 1975, nr 5–6, s. 51–56.

Słuszne wydaje się być stanowisko Jerzego Lachowskiego³⁷³ oraz Magdaleny Budyn³⁷⁴, zgodnie z którym orzeczenie omawianego środka karnego jest możliwe w przypadku popełnienia przestępstwa umyślnego niezależnie od tego, czy sprawca działał z zamiarem bezpośrednim czy też zamiarem ewentualnym. Na przykład sprawca działający w celu zaspokojenia swoich tendencji sadystycznych oraz seksualnych, dusząc swoją ofiarę podczas stosunku seksualnego może doprowadzić do jej śmierci - w tym przypadku sprawcy można przypisać zamiar ewentualny³⁷⁵ w zakresie popełnionego zabójstwa.

Problem stanowi przypadek, gdy sprawca popełnia przestępstwo z winy kombinowanej, czyli albo w przypadku, gdy sprawca wypełnia znamiona typu podstawowego w zamiarze co najmniej ewentualnym, natomiast następstwo tego czynu jest już objęte nieumyślnością, albo w przypadku, gdy sprawca popełnia nieumyślnie przestępstwo, którego następstwo również jest objęte nieumyślnością.³⁷⁶

Sąd Najwyższy w wyroku z 9 maja 2000 roku³⁷⁷ stwierdził, że w razie skazania sprawcy za nieumyślne przestępstwo nie jest możliwe orzeczenie środka karnego pozbawienia praw publicznych, gdyż u sprawcy takiego przestępstwa nie może być mowy o motywacji zasługującej na szczególne potępienie.

Jerzy Lachowski twierdzi, że omawianego środka karnego nie można orzekać w przypadkach przestępstw nieumyślnie-nieumyślnych, jednakże że może on być zastosowany w przypadkach przestępstw umyślnie-nieumyślnych, gdy znamiona typu podstawowego są umyślne, wobec czego sprawcy można przypisać motywację zasługującą na szczególne potępienie.³⁷⁸

Natomiast w swojej glosie do określonego powyżej wyroku Sądu Najwyższego Marek Lubelski nie wyklucza zastosowania środka karnego pozbawienia praw publicznych w przypadku przestępstw nieumyślnych, podnosząc, że termin „motywacja zasługująca

³⁷³ J. Lachowski, Pozbawienie praw publicznych w polskim kodeksie karnym, Prok. i Pr. 2003, nr 10, s.57-58.

³⁷⁴ M. Budyn, Motywacja zasługująca na szczególne potępienie (próba analizy), Prok. i Pr. 2000, nr 9, s. 36-38.

³⁷⁵ Ciekawą zależność wskazuje Jacek Giezek, który podnosi, że o nieumyślności można mówić w sytuacji, w której sprawca nie odbierałby żadnych sygnałów wskazujących na uruchomienie przyczynowego łańcucha zdarzeń, który zgodnie ze znaną mu prawidłowością kauzalną, miałby prowadzić przynajmniej niekiedy do negatywnych rezultatów. Tak: J. Giezek, Świadomość sprawcy czynu zabronionego, Warszawa 2013, s.253-255.

³⁷⁶ J. Lachowski, Pozbawienie praw publicznych (...), op. cit. , s.59-60.

³⁷⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 2000 r., sygn. WA 13/00, OSNKW 2000, nr 7-8, poz. 62.

³⁷⁸ J. Lachowski, Pozbawienie praw publicznych (...), op. cit. , s.59-60.

na szczególne potępienie” nie jest wystarczająco sprecyzowany w kodeksie karnym oraz, że zdarzają się przestępstwa nieumyślne z odrażającej motywacji.³⁷⁹

Jerzy Kulesza wyraził natomiast pogląd, że o motywacji zasługującej na szczególne potępienie można mówić, w przypadku przestępstwa popełnionego z winy kombinowanej, a konkretnie gdy przestępstwo wyjściowe popełnione zostało umyślnie, zaś następstwo było nieumyślne, w sytuacji gdy przestępstwo wyjściowe popełnione zostało z motywacji zasługującej na szczególne potępienie.³⁸⁰

Niniejsza praca zakłada przyjęcie technik nauki psychologii w celu interpretacji pojęcia „motywacja zasługująca na szczególne potępienie”, natomiast techniki te zostały omówione w sposób uproszczony we wcześniejszym fragmencie tego rozdziału. Biorąc pod uwagę złożoność oraz skomplikowanie prawidłowego określenia łańcucha motywacyjnego sprawcy, uzasadnione wydaje mi się stanowisko Marka Lubelskiego, które zakłada możliwość pojawienia się sytuacji, w której sprawca przestępstwa nieumyślnego działał w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie.

4.1.2 Skutki orzeczenia środka karnego pozbawienia praw publicznych

Jak wynika wprost z art. 40 kk orzeczenie środka karnego pozbawienia praw publicznych powoduje utratę czynnego i biernego prawa wyborczego do organu władzy publicznej, organu samorządu zawodowego lub gospodarczego, utratę prawa do udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości oraz do pełnienia funkcji w organach i instytucjach państwowych i samorządu terytorialnego lub zawodowego, jak również utratę posiadanego stopnia wojskowego i powrót do stopnia szeregowego; pozbawienie praw publicznych obejmuje ponadto utratę orderów, odznaczeń i tytułów honorowych oraz utratę zdolności do ich uzyskania w okresie trwania pozbawienia praw.

³⁷⁹ M. Lubelski, Głosa do wyroku SN z dnia 9 maja 2000 r., WA 13/2000, PiP 2001, nr 8, s. 110-114.

³⁸⁰ J. Kulesza w: M. Melezini, System prawa karnego. Tom 6. Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie, Warszawa 2010, s. 473-476.

Ponadto orzeczenie omawianego środka karnego niesie za sobą m.in. następujące konsekwencje wynikające z przepisów szczególnych:

- Utrata stanowiska prokuratora - na podstawie art. 16 pkt. 4a ustawy o prokuraturze³⁸¹.
- Utrata urzędu i stanowiska sędziego - na podstawie art. 68 § 2 ustawy o ustroju sądów powszechnych³⁸².
- Skreślenie z listy radców prawnych - na podstawie art. 29 pkt. 4 ustawy o radcach prawnych³⁸³.
- Skreślenie z listy adwokatów - na podstawie art. 72 ustawy o adwokaturze³⁸⁴.
- Odwołanie notariusza - na podstawie art. 16 ustawy o notariacie³⁸⁵.
- Rozwiązanie stosunku pracy z kuratorem zawodowym z jego winy i bez wypowiedzenia - art. 32 ustawy o kuratorach sądowych³⁸⁶.
- Wygaśnięcie z mocy prawa stosunku pracy mianowanego nauczyciela akademickiego - art. 127 pkt. 1 ustawy o szkolnictwie wyższym³⁸⁷.
- Wygaśnięcie z mocy prawa stosunku pracy nauczyciela - art. 26 karty nauczyciela³⁸⁸.
- Osoba taka nie może zostać ustanowiona opiekunem - art. 148 kro.
- Pozbawienie czynnego prawa wyborczego do Parlamentu Europejskiego - art. 10 kodeksu wyborczego³⁸⁹ (bierne prawo wyborcze do Parlamentu Europejskiego nie przysługuje natomiast skazanym prawomocnym wyrokiem na karę pozbawienia wolności za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe - art. 11 kodeksu wyborczego).

Należy mieć na uwadze, że wiele z powyższych ustaw przewidują utratę stanowiska lub urzędu w przypadku skazania za przestępstwo umyślne. W tych wypadkach orzeczenie środka karnego pozbawienia praw publicznych wydają się być zbędne i wtórne.

³⁸¹ Ustawa z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze, Dz. U. 2011, nr 270, poz. 1599.

³⁸² Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz. U. 2013, poz. 427.

³⁸³ Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, Dz. U. 2010, nr 10, poz. 65.

³⁸⁴ Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze, Dz. U. 2009, nr 146, poz. 1188.

³⁸⁵ Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie, Dz. U. 2008, nr 189, poz. 1158.

³⁸⁶ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych, Dz. U. 2001, nr 98, poz. 1071.

³⁸⁷ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz. U. 2012, poz. 572.

³⁸⁸ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, Dz. U. 2014, poz. 191.

³⁸⁹ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy, Dz. U. 2011, nr 21, poz. 112.

Określona w art. 40 kk utrata prawa do pełnienia funkcji w organach i instytucjach państwowych i samorządu terytorialnego lub zawodowego nie ma zastosowania do instytucji, nie mających charakteru władzy publicznej, takich jak m.in. partii politycznych, stowarzyszeń, związków zawodowych czy fundacji.³⁹⁰ Uważam, że rozszerzenie omawianego środka karnego na wskazane powyżej instytucje nie mające charakteru władzy publicznej może być trudne, ze względu na złożoność przepisów regulujących te instytucje, jednakże wymagałoby głębszego rozważenia.

W doktrynie panuje zgoda co do faktu, iż ordery, tytuły honorowe i odznaczenia, o których mowa w art. 40 kk, są nadawane przez Prezydenta RP jak również inne organy polskiej władzy państwowej oraz polskiego samorządu terytorialnego, wobec czego orzeczenie środka karnego pozbawienia praw publicznych nie pozbawia skazanego orderów, odznaczeń i tytułów honorowych nadawanych przez inne państwa (tak: Maria Szewczyk³⁹¹, Patrycja Kozłowska-Kalisz³⁹², Magdalena Budyn-Kulik³⁹³, Andrzej Marek³⁹⁴, Natalia Kłaczyńska³⁹⁵).

Sprawca, wobec którego orzeczono omawiany środek karny, traci wszystkie posiadane w chwili orzekania stanowiska, ordery, odznaczenia i tytuły określone w art. 40 kk bezpowrotnie. Traci on również możliwość ich nabywania w okresie obowiązywania środka karnego.³⁹⁶

Należy zauważyć, że zgodnie z art. 36 ustawy z dnia 16 października 1992 r. o orderach i odznaczeniach³⁹⁷ prezydent może podjąć decyzję o pozbawieniu orderów i odznaczeń na wniosek Kapituł Orderów w razie stwierdzenia, że: nadanie orderu

³⁹⁰ P. Kozłowska-Kalisz oraz M. Budyn-Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s.120-123.

³⁹¹ M. Szewczyk w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Tom I, red. A. Zoll, op. cit., s. 629-634.

³⁹² P. Kozłowska-Kalisz oraz M. Budyn-Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s.120-123.

³⁹³ Tamże.

³⁹⁴ A. Marek, Kodeks Karny. Komentarz, op. cit., s. 87-89.

³⁹⁵ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 309-314.

³⁹⁶ P. Kozłowska-Kalisz oraz M. Budyn-Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s.120-123.

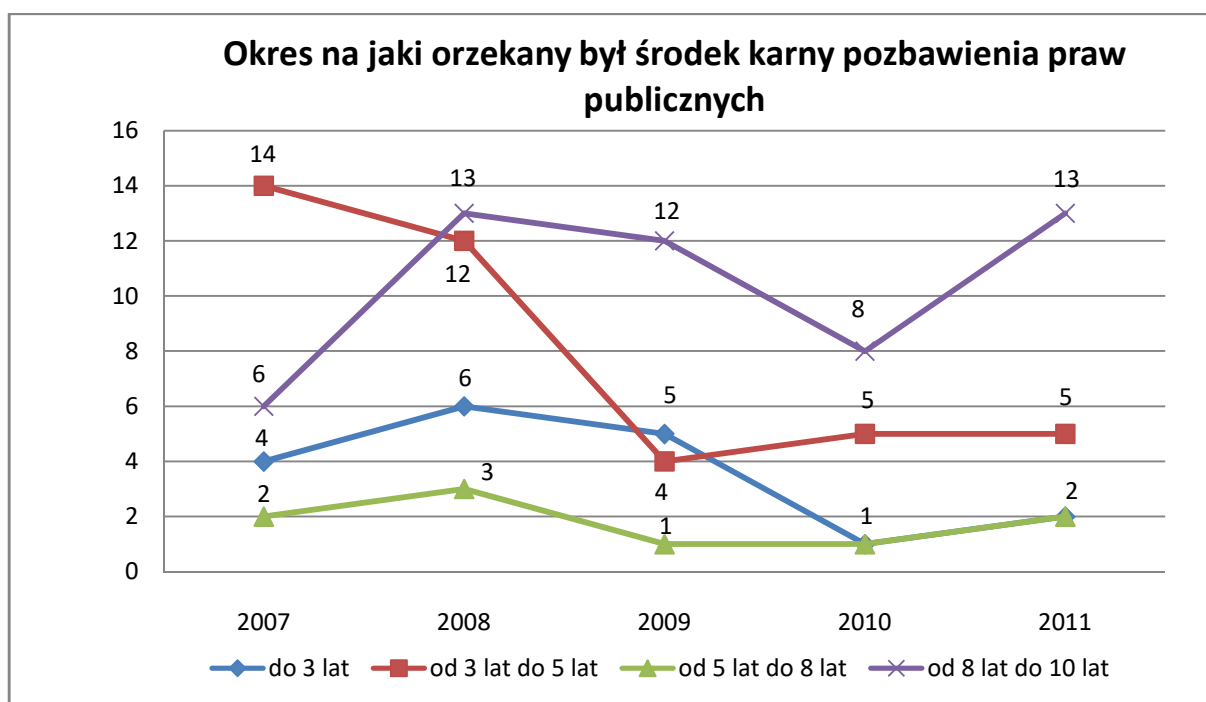
³⁹⁷ Ustawy z dnia 16 października 1992 r. o orderach i odznaczeniach, Dz. U. 1992 nr 90 poz. 450.

lub odznaczenia nastąpiło w wyniku wprowadzenia w błąd lub gdy odznaczony dopuścił się czynu, wskutek którego stał się niegodny orderu lub odznaczenia. Decyzja ta może dotyczyć wszystkich lub tylko niektórych orderów i odznaczeń.

Środek karny pozbawienia praw publicznych może być orzeczony na okres od roku do 10 lat. Co ciekawe, podczas gdy inne środki karne podlegające orzeczeniu na wskazany okres najczęściej orzekane są na czas krótszy niż 3 lata, omawiany środek karny najczęściej zostaje orzeczony na okres dłuższy niż 3 lata.

W latach od 2009 do 2011 ponad połowa orzeczonych środków karnych pozbawienia praw publicznych orzeczona została na okres od 8 lat do 10 lat.³⁹⁸

Następujący wykres obrazuje wymiar pozbawienia praw publicznych orzekanego pomiędzy rokiem 2007 a rokiem 2011.³⁹⁹

Okres na jaki orzekany był środek karny pozbawienia praw publicznych w wybranych latach.⁴⁰⁰ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

³⁹⁸ M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, op. cit., s.188-189.

³⁹⁹ Tamże.

⁴⁰⁰ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przedstawionych w: M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Białystok 2013, s.188-189.

Ponieważ niniejsza praca koncentruje się głównie na prawie karnym materialnym, nie zostaną w niej opisane procedury związane z implementacją poszczególnych środków karnych określonych w polskim kodeksie karnym.

Utrata orderów, odznaczeń, tytułów honorowych, stopnia wojskowego, stanowiska i funkcji w związku z orzeczeniem środka karnego pozbawienia praw publicznych ma charakter nieodwracalny. Po wykonaniu, darowaniu albo przedawnieniu omawianego środka karnego skazany nie odzyskuje utraconych orderów, odznaczeń, tytułów honorowych, stopnia wojskowego, stanowiska i funkcji, a jedynie prawo do ich ponownego uzyskania.⁴⁰¹

4.1.3 Podsumowanie rozważań o środku karnym pozbawienia praw publicznych.

Środek karny pozbawienia praw publicznych ma bardzo długą tradycję w polskim kodeksie karnym. Zrada się jednak pytanie: Czy zasadnym jest utrzymanie w mocy tego środka karnego ?

Być może w obecnym społeczeństwie prawa publiczne nie są już postrzegane jako zbyt istotne, zważywszy, że frekwencja w wyborach prezydenckich, które odbyły się w 2010 roku, wyniosła 55,31%⁴⁰², a w 2015 wyniosła 55,34%, czyli niemal połowa społeczeństwa nie skorzystała ze swojego prawa wyborczego. Tym bardziej ciężko byłoby odnaleźć sprawcę czynu zabronionego posiadającego order czy tytuły narodowe. Natomiast jeżeli głównym celem tego środka miałyby być uniemożliwienie skazanemu sprawowania udziału w wymiarze sprawiedliwości, w większości przypadków ustawy szczególne i tak wyłączają możliwość sprawowania takiego udziału przez osoby prawomocnie skazane za określone przestępstwa.

Warto wspomnieć, że ankieta przeprowadzona przez Mirosławę Melezini, która została przeprowadzona pośród 770 sędziów i 1674 prokuratorów, wykazała, iż za całkowitym usunięciem z kodeksu karnego środka karnego pozbawienia praw publicznych opowiada się 20 sędziów i 52 prokuratorów, co stanowi drugi najwyższy wynik

⁴⁰¹ R. A. Stefański w: Kodeks karny. Komentarz, red. R. A. Stefański, Warszawa 2015, s. 330.

⁴⁰² <http://prezydent2010.pk.gov.pl/PZT/PL/WYN/F/index.htm>, stan na dzień 11.12.2013 r.

wśród środków karnych o charakterze niemajątkowym, zaraz po środku karnym zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych.⁴⁰³

Damian Szeleszczuk, który w swojej monografii „Środek karny pozbawienia praw publicznych w polskim prawie karnym” wskazuje, iż omawiany środek karny w chwili obecnej jest poddawany postępującemu procesowi regresji i dodaje, iż przypuszczalnie ten środek karny zostanie w przyszłości całkowicie wyeliminowany z systemu prawnokarnych środków.⁴⁰⁴

Damian Szeleszczuk w swojej pracy proponuje jeszcze kilka innych zmian pozbawienia praw publicznych. Między innymi proponuje wprowadzenie modelu orzekania tego środka karnego w którym to od uznania sądu zależałoby jakie prawa traci skazany, ograniczenie pozbawienia praw publicznych poprzez np. rezygnację z utraty orderów odznaczeń i tytułów honorowych, obniżenie górnej granicy wymiaru tego środka karnego, uzupełnienie jego zakresu o udział w referendum czy też dodanie pozbawienia praw publicznych do art. 244 kk.⁴⁰⁵

Nie będę odnosił się do propozycji Damiana Szeleszczuka, gdyż osobiście uważam, że środek karny pozbawienia praw publicznych powinien zostać usunięty z katalogu środków karnych obecnie obowiązującego kodeksu karnego.

Przemawia za tym fakt, że poszczególne sankcje pozbawienia praw publicznych, czyli np. utrata prawa do udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, czy też odebranie orderów, mogą być z powodzeniem ujęte w ustawach szczególnych. Ponadto, pomimo wzrostu ilości orzeczeń pozbawienia praw publicznych w latach 2012-2014, przez wiele lat był to środek karny stosowany sporadycznie w praktyce sądowej (w latach 2002-2011 liczba orzeczeń pozbawienia praw publicznych nie przekraczała 100 przypadków rocznie).⁴⁰⁶

⁴⁰³ M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, op. cit., s.247.

⁴⁰⁴ D. Szeleszczuk, Środek karny pozbawienia praw publicznych w polskim prawie karnym, op. cit., s. 247-248.

⁴⁰⁵ D. Szeleszczuk, Środek karny pozbawienia praw publicznych w polskim prawie karnym, op. cit., s. 250-251.

⁴⁰⁶ Należy zauważyć, że nowelizacja kodeksu karnego która ma wejść w życie 1 lipca 2015 roku nie usunie pozbawienia praw publicznych z katalogu środków karnych obecnie obowiązującego kodeksu karnego, jak również nie wprowadzi żadnych zmian do art. 40 kk, dotyczącego pozbawienia praw publicznych.

Mając powyższe na uwadze, a także mając na uwadze rozważania przedstawione w niniejszym rozdziale, sądzę, że środek karny pozbawienia praw publicznych powinien zostać całkowicie usunięty z kodeksu karnego, natomiast przepisy dotyczące odbierania poszczególnych praw publicznych, orderów, odznaczeń i tytułów honorowych powinny zostać zawarte w ustawach szczególnych, na podstawie których są one nadawane lub regulowane.

4.2 Środki karne zakazu zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej oraz zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi

Określony w art. 39 §2 kk, środek karny zakazu zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej wywodzi się z opisanej we wcześniejszej części pracy kary dodatkowej zakazu zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności. Środek ten został wprowadzony do polskiego prawa karnego wraz z wejściem w życie obecnie obowiązującego kodeksu karnego. Jednakże ustawą z dnia 27 lipca 2005 r.⁴⁰⁷ wprowadzony został środek karny bardzo zbliżony do omawianego środka karnego, a mianowicie środek karny, zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, określony w art. 39 § 2a kk. W niniejszej części pracy zostaną szczegółowo omówione dwa wymienione powyżej środki karne oraz korelacja, jaka pomiędzy nimi następuje. Postaram się w niniejszym podrozdziale odpowiedzieć na pytanie: „Czy środki karne zakazu zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej oraz zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem,

⁴⁰⁷ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego i ustawy - Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 2005, nr 163, poz. 1363.

leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi powinny zostać uporządkowane, połączone lub czy któryś z nich powinien być usunięty z kodeksu karnego ?”.

Zgodnie z tekstem pierwotnym art. 41 kodeksu karnego z 1997 roku sąd mógł orzec zakaz zajmowania określonego stanowiska albo wykonywania określonego zawodu, jeżeli sprawca nadużył przy popełnieniu przestępstwa stanowiska lub wykonywanego zawodu albo okazał, że dalsze zajmowanie stanowiska lub wykonywanie zawodu zagraża istotnym dobrom chronionym prawem. Sąd mógł również orzec zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej w razie skazania za przestępstwo popełnione w związku z prowadzeniem takiej działalności, jeżeli dalsze jej prowadzenie zagraża istotnym dobrom chronionym prawem.

Powyższe przepisy pozostają w mocy, jednakże ustawodawca ustawą z dnia 27 lipca 2005 r. dodał do art. 41 kk następujące paragrafy: § 1a zgodnie z którym sąd może orzec zakaz zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi, na zawsze w razie skazania na karę pozbawienia wolności (wystarczająca jest kara pozbawienia wolności orzeczona z warunkowym zawiedzeniem⁴⁰⁸) za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego, oraz § 1b, zgodnie z którym sąd jest zobligowany do orzeczenia zakazu, o którym mowa w § 1a, na zawsze w razie ponownego skazania sprawcy w warunkach określonych w tym przepisie.

Zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej oraz zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi mają charakter niemajątkowy, terminowy, są orzekane fakultatywnie lub obligatoryjnie i spełniają przede wszystkim funkcję prewencyjną.

W następnej części niniejszego podrozdziału omówione zostaną poszczególne zakazy wskazane w art. 39 §2 oraz §2a kk.

⁴⁰⁸ R. A. Stefański w: Kodeks karny. Komentarz, red. R. A. Stefański, op. cit., s. 335.

4.2.1 Zakaz prowadzenia działalności gospodarczej

Zakaz prowadzenia działalności gospodarczej został określony w art. 41 § 2 kk. Zgodnie z tym paragrafem, sąd może orzec zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej w razie skazania za przestępstwo popełnione w związku z prowadzeniem takiej działalności, jeżeli dalsze jej prowadzenie zagraża istotnym dobrom chronionym prawem. Zakaz ten ma charakter wyłącznie fakultatywny.

Zakaz prowadzenia działalności gospodarczej występuje również w kodeksie karno skarbowym, jednakże w niniejszej pracy zostanie on omówiony na gruncie kodeksu karnego.

Działalność gospodarcza jest definiowana przez ustawę o swobodzie działalności gospodarczej.⁴⁰⁹ Zgodnie z art. 2 omawianej ustawy działalnością gospodarczą jest zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, handlowa, usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalin ze złóż, a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły.⁴¹⁰ Ta definicja jest w zupełności wystarczająca na potrzeby niniejszej pracy.⁴¹¹

Zakaz prowadzenia działalności gospodarczej może zostać orzeczony na okres od roku do dziesięciu lat, zgodnie z art. 43 § 1 kk. Należy nadmienić, że zgodnie z brzmieniem art. 39 § 2 kk o treści: „zakaz (..) prowadzenia określonej działalności gospodarczej” sąd jest zobligowany określić przy orzekaniu środka karnego określonego w art. 39 § 2 kk zakres przedmiotowy zakazu, co w swoim wyroku z dnia 14 stycznia 2009 r.⁴¹² podkreśla Sąd Najwyższy. Zakaz musi obejmować działalność w związku z którą popełnione

⁴⁰⁹ Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz. U. 2013, poz. 672.

⁴¹⁰ Tamże.

⁴¹¹ Więcej informacji na definicji: „działalność gospodarcza” por. np. M. Sieradzka, M. Zdyb, Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej. Komentarz, Warszawa 2013, J. Noworolski, Pojęcie sprawy gospodarczej w świetle legis latae, PPH 2013, nr 1, s. 29-41 lub J. Lic, M. Łuc, Definicje pojęć "działalność gospodarcza" i "przedsiębiorca" (potrzeba rewizji), PiP 2008, nr 10, s. 59 – 71.

⁴¹² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2009 r., sygn. V KK 245/08, publikacja elektroniczna LEX nr 485021, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

zostało przestępstwo.⁴¹³ Nie jest zatem możliwe, poprzez orzeczenie omawianego środka karnego, całkowite wykluczenie skazanego z aktywnego uczestnictwa w obrocie gospodarczym.⁴¹⁴

Zgodnie z art. 41 § 2 kk istnieją dwie przesłanki do orzeczenia zakazu prowadzenia działalności gospodarczej: 1. sprawca popełnił przestępstwa w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą; 2. dalsze prowadzenie działalności gospodarczej przez sprawcę zagraża istotnym dobrom chronionym prawem.⁴¹⁵ Należy zwrócić uwagę, że konieczne jest spełnienie obydwu wskazanych powyżej przesłanek w celu orzeczenia zakazu prowadzenia działalności gospodarczej.

W przypadku orzekania zakazu zajmowania określonego stanowiska albo wykonywania określonego zawodu wystąpić musi sprawca musi alternatywnie albo nadużyć przy popełnieniu przestępstwa stanowiska lub wykonywanego zawodu albo okazać, że dalsze zajmowanie stanowiska lub wykonywanie zawodu zagraża istotnym dobrom chronionym prawem.

Z kolei w przypadku orzekania środka karnego określonego w art. 39 § 2a kk występuje jedynie przesłanka skazania sprawcy na karę pozbawienia wolności za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego.

Istnieje szereg przestępstw których może dopuścić się przedsiębiorca w ramach prowadzonej działalności gospodarczej. Należą do nich między innymi: spowodowanie zdarzenia, które zagraża życiu lub zdrowiu wielu osób albo mieniu w wielkich rozmiarach określone w art. 163 kk, zanieczyszczenie w świetle roślinnym lub zwierzęcym określone w art. 181 kk, czy prowadzenie działalności zagrażającej środowisku określone w art. 188 kk.

⁴¹³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 lutego 2006 r., sygn. IV KK 18/06, Prok. i Pr. 2006 roku, nr 6 oraz Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 sierpnia 2008 r., sygn. IV KK 206/08, publikacja elektroniczna LEX nr 445505, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

⁴¹⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 lipca 2011 r., sygn. III KK 169/11, publikacja elektroniczna LEX nr 860611, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl oraz Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2012 r., sygn. V KK 449/11, publikacja elektroniczna LEX nr 1165303, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

⁴¹⁵ W. Dadak, Rola środka karnego zakazu prowadzenia działalności gospodarczej w zapobieganiu przestępczości, Prok. i Pr. 2010, nr 4, s. 89.

Natomiast do dóbr chronionych prawem można zaliczyć m.in. życie i zdrowie ludzi, szeroko pojęte środowisko czy też mienie.

Dobrym przykładem będzie głośny medialnie przypadek śmierci młodej kobiety, która w 2013 roku zmarła w związku z zażyciem ditrofenolu (DNP)⁴¹⁶, substancji w Polsce zakazanej, a dostępnej na „czarnym rynku” jako bardzo skuteczny środek odchudzający. Jeżeli przedsiębiorca podjąłby się wyrobu tej substancji, dopuściłby się czynu zabronionego spowodowania niebezpieczeństwa dla życia lub zdrowia wielu osób, wyrabiając szkodliwe dla zdrowia substancje określone w art. 165 kk. Można również przyjąć, że dalsze prowadzenie przez takiego sprawcę działalności zagrażałoby istotnym dobrom chronionym prawem, w szczególności życiu i zdrowiu ludzi. Założenie takie jednak sąd musiałby odpowiednio uzasadnić, na przykład poprzez wskazanie, że sprawcy brakuje podstawowej wiedzy z zakresu farmakologii do prowadzenia tego typu działalności.⁴¹⁷

Natalia Kłaczyńska, zgadzając się ze stanowiskiem Oktawii Górniok, wskazuje, że w związku z zasadą *in dubio pro reo* zagrożenie o którym mowa w omawianym przepisie, musi być w sposób niebudzący wątpliwości uznane za realne, a co za tym idzie bardzo rzadko sędzia będzie miał możliwość orzec zakaz prowadzenia działalności gospodarczej.⁴¹⁸ Takie stanowisko wydaje się być nie do końca zasadne, ponieważ w większości przypadków, w których sprawca dopuścił się określonego przestępstwa, pojawia się realne zagrożenie, że sprawca może dopuścić się podobnego przestępstwa po raz kolejny. Owszem, zasada *in dubio pro reo*, określona w art. 5 kpk oznacza, że nie dające się usunąć wątpliwości powinny być rozstrzygane na korzyść oskarżonego, jednakże zasada ta odnosi się do zero jedynkowego systemu w którym oskarżony jest winny lub niewinny. W omawianym przepisie nie chodzi, o udowodnienie lub zaprzeczenie sytuacji przyszłej, co jest przecież niemożliwe, ale o ustalenie, czy popełnienie przez określonego sprawcę danego czynu zabronionego w przyszłości jest realistyczne, czy też nie. Wobec tego zasadnym wydaje się stwierdzenie, że jeżeli sędzia nie dojdzie do przekonania, że popełnienie przez sprawcę ponownie

⁴¹⁶ http://uwaga.tvn.pl/64733,news,,kto_jest_winny_smierci_21-letniej_martyny,reportaz.html, stan na dzień 28.10.2013r.

⁴¹⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2007 r., sygn. IV KK 114/07, Prok. i Pr. 2007, nr 9.

⁴¹⁸ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s 314-321.

określonego przestępstwa nie stanowi realnej możliwości, będzie mógł orzekać omawiany środek karny.⁴¹⁹

Wojciech Zalewski wskazuje natomiast, że do zagrożenia istotnych dóbr chronionych prawem, w kontekście art. 41 kk, dojdzie wtedy, gdy działanie lub zaniechanie sprawcy wskazywać będzie na brak dostatecznej wiedzy zawodowej, należytej staranności w wykonywaniu czynności zawodowych, brak niezbędnego doświadczenia, jak również predyspozycji psychicznych, fizycznych lub moralnych.⁴²⁰

Należy mieć również na uwadze, że orzeczenie zakazu prowadzenia działalności gospodarczej może zostać orzeczone w stosunku do sprawcy określonego czynu zabronionego niezależnie od tego, czy popełnił ten czyn umyślnie, czy też nieumyślnie.⁴²¹

Aby orzec zakaz prowadzenia działalności gospodarczej, wobec danego sprawcy, musi on być przedsiębiorcą, czyli samodzielnie, we własnym imieniu prowadzić działalność gospodarczą. Nie należą do grona przedsiębiorców m.in. prokurenci i pełnomocnicy przedsiębiorców, personel pracujący w danym przedsiębiorstwie niezależnie od możliwości podejmowania decyzji, wspólnicy handlowych spółek osobowych, akcjonariusze spółek akcyjnych.⁴²² Są natomiast przedsiębiorcami wspólnicy spółki cywilnej.

Chociaż zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej może być orzeczony na okres od roku do 10 lat, jest on najczęściej orzekany jest na czas krótszy niż 3 lata. Jak obrazują dane statystyczne przytoczone przez Mirosławę Melezini, zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej w latach 2007 - 2011 został orzeczony na okres dłuższy niż 5 lat w mniej niż 15% przypadków.

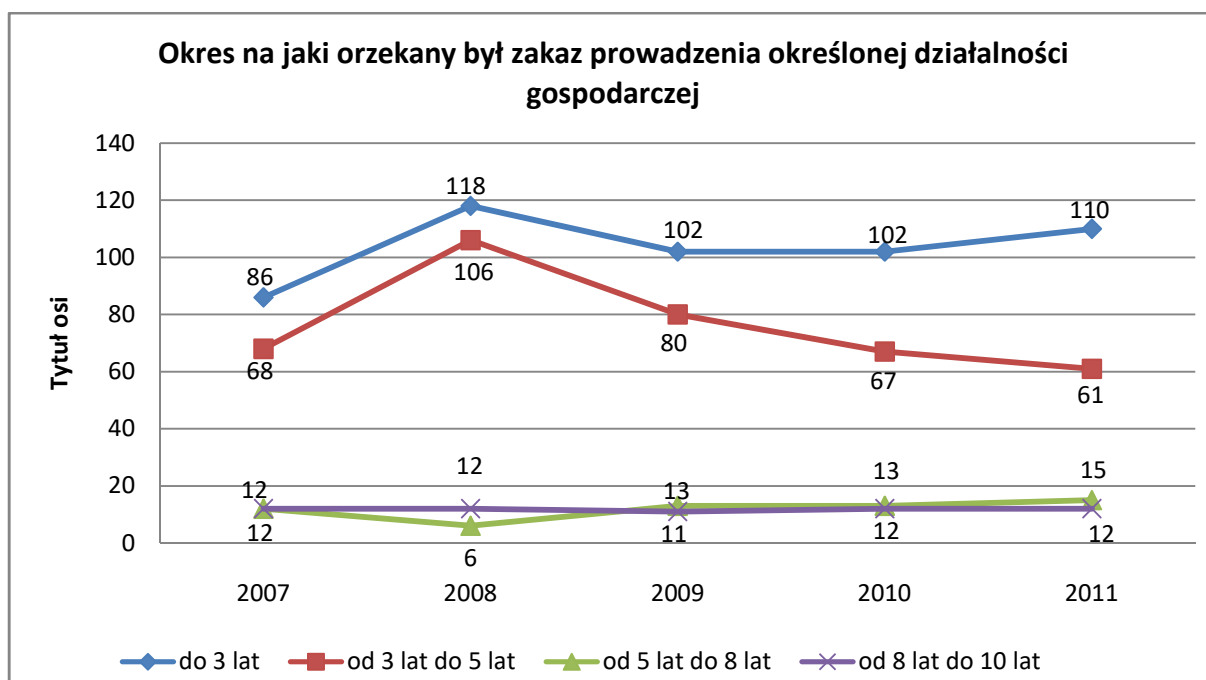
Następny wykres obrazuje okres na jaki orzekany był zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej w latach 2007-2011.

⁴¹⁹ Por. J. Kulesza w: M. Melezini, System prawa karnego. Tom 6, op. cit., s. 151-216.

⁴²⁰ W. Zalewski w: Kodeks karny. Część ogólna. Tom II, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, op. cit., s. 121.

⁴²¹ M. Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s.123-126.

⁴²² W. Dadak, Rola środka karnego zakazu prowadzenia działalności gospodarczej w zapobieganiu przestępczości, op. cit., s. 97-98.

Okres na jaki orzekany był zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej w latach 2007-2011.⁴²³
(Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

4.2.2 Zakaz zajmowania określonego stanowiska lub wykonywania określonego zawodu

Zakaz wykonywania określonego zawodu jest bardzo dobrze znaną polskiemu prawu karnemu konstrukcją prawną - stanowił on karę dodatkową już w kodeksie karnym z 1932 roku. W kodeksie karnym z 1969 roku do zakazu wykonywania określonego zawodu dodano zakaz zajmowania określonego stanowiska oraz zakaz prowadzenia określonej działalności, łącząc te zakazy w jedną karę dodatkową.

Podkreślić należy, że do orzeczenia na podstawie kodeksu karnego zakazu zajmowania określonego stanowiska lub wykonywania określonego zawodu potrzebna jest jedna z dwóch przesłanek: nadużycie przez sprawcę stanowiska lub zawodu przy popełnieniu przestępstwa lub okazanie przez fakt popełnienia przestępstwa, że dalsze zajmowanie stanowiska lub wykonywanie zawodu zagraża istotnym dobrom chronionym przez prawo.

⁴²³ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przytoczonych w: M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, op. cit., s.190.

Należy zauważyć, że w przeciwieństwie do zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej wymagana jest tylko jedna z tych przesłanek, a nie jest konieczne zaistnienie obydwu tych przesłanek, aby sąd mógł orzec omawiany zakaz. Można przyjąć, że fakt, iż do orzeczenia zakazu działalności gospodarczej są konieczne dwie przesłanki, a nie, jak w omawianym przypadku, tylko jedna z tych dwóch, wiąże się z faktem, że swoboda prowadzenia działalności gospodarczej jest chroniona przez art. 20 i 22 Konstytucji RP⁴²⁴ lub też z faktem, że rozwój działalności gospodarczej przez obywateli stanowi podstawę do rozwoju ekonomicznego państwa.

Terminy użyte w omawianym zakazie, takie jak: „stanowisko”, „zawód”, „nadużycie zawodu (lub stanowiska)”, nie są zdefiniowane w ustawie, jednakże zostały one dosyć precyzyjnie określone przez Sąd Najwyższy.

Wymienione w art. 39 § 2 kk pojęcie „stanowisko”, można zgodnie z linią orzecznictwa Sądu Najwyższego, interpretować jako „pozycję zajmowaną przez obywatela w systemie i hierarchii instytucji państwowych i społecznych, a także prywatnych, którą wyznaczać mogą określone funkcje, np. funkcja kierownicza, kontrolna, nadzorcza”.⁴²⁵ Dodatkowo funkcja ta może zostać dookreślona przez podmiot w którym sprawca nie może zajmować danego stanowiska, przykładem może być zakaz pełnienia funkcji kierowniczej w podmiotach gospodarczych.⁴²⁶

Pojęcie „zawód” Sąd Najwyższy określa jako „zajęcie zarobkowe wymagające określonych umiejętności, najczęściej potwierdzonych urzędowo”.⁴²⁷

Z kolei określenie „nadużycie zawodu przy popełnieniu przestępstwa” (oraz per analogiam nadużycie stanowiska) zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego ma miejsce, „gdy sprawca popełniając określony czyn przestępny działa formalnie w ramach uprawnień

⁴²⁴ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit. s. 314-321.

⁴²⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 lipca 2006 r., sygn. IV KK 177/06, Prok. i Pr. 2006, nr 11

⁴²⁶ Tamże.

⁴²⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 2001 r., sygn. III KKN 152/99, publikacja elektroniczna LEX nr 52000, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

sprzężonych z wykonywaniem danego zawodu, ale umyślnie czyni niewłaściwy (sprzeczny z zasadami wykonywania tego zawodu lub obowiązującym prawem) użytek z owych uprawnień, gdy zatem wykorzystuje uprawnienia zawodowe przy popełnieniu przestępstwa.”.⁴²⁸

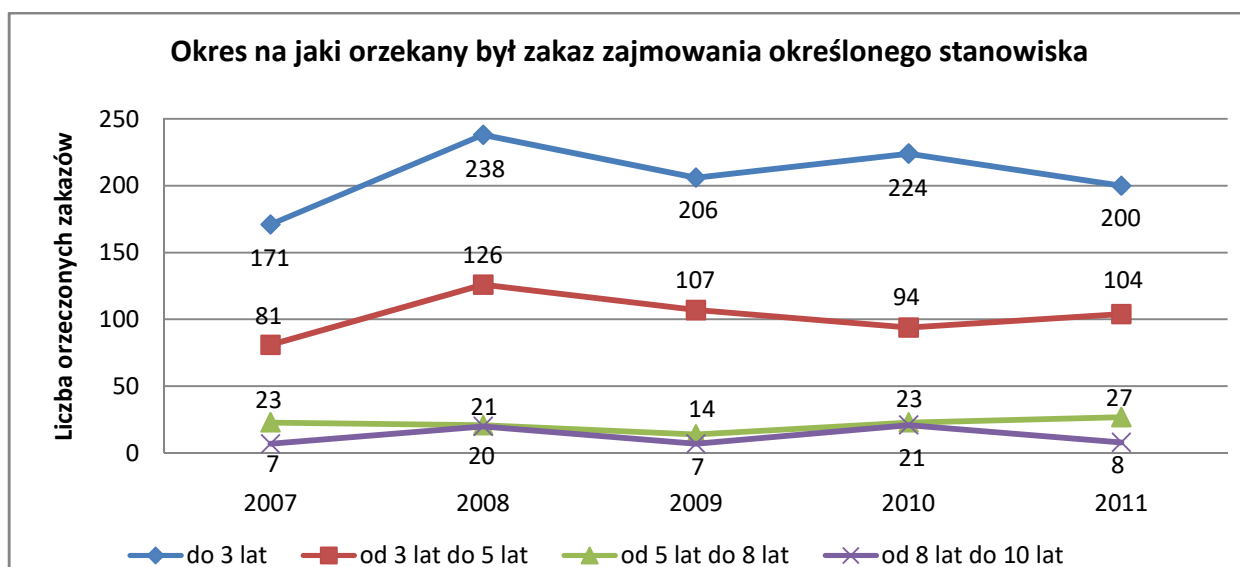
Podobnie jak zakaz prowadzenia działalności gospodarczej, zakaz zajmowania określonego stanowiska oraz zakaz wykonywania określonego zawodu może zostać orzeczony na okres od jednego roku do lat 10. Są one zawsze orzekane fakultatywnie.

Jeżeli chodzi o przesłanki orzekania zakazu zajmowania określonego stanowiska oraz zakazu wykonywania określonego zawodu kształtują się one analogicznie, jak w przypadku zakazu prowadzenia działalności gospodarczej. Nadużycie zawodu (lub stanowiska) przy popełnieniu przestępstwa zostało określone powyżej, natomiast zagrożenie istotnych dóbr chronionych prawnie zostało opisane przy zakazie prowadzenia określonej działalności.

Środek karny zakazu wykonywania określonego zawodu oraz środek karny zakazu zajmowania określonego stanowiska może być orzeczony na okres od roku do 10 lat. Jak dowodzą badania M. Melezini, omawiane środki karne najczęściej są orzekane na czas krótszy niż 3 lata.

Następny wykres obrazuje okres na jaki orzekany był zakaz zajmowania określonego stanowiska pomiędzy rokiem 2007 a rokiem 2011.

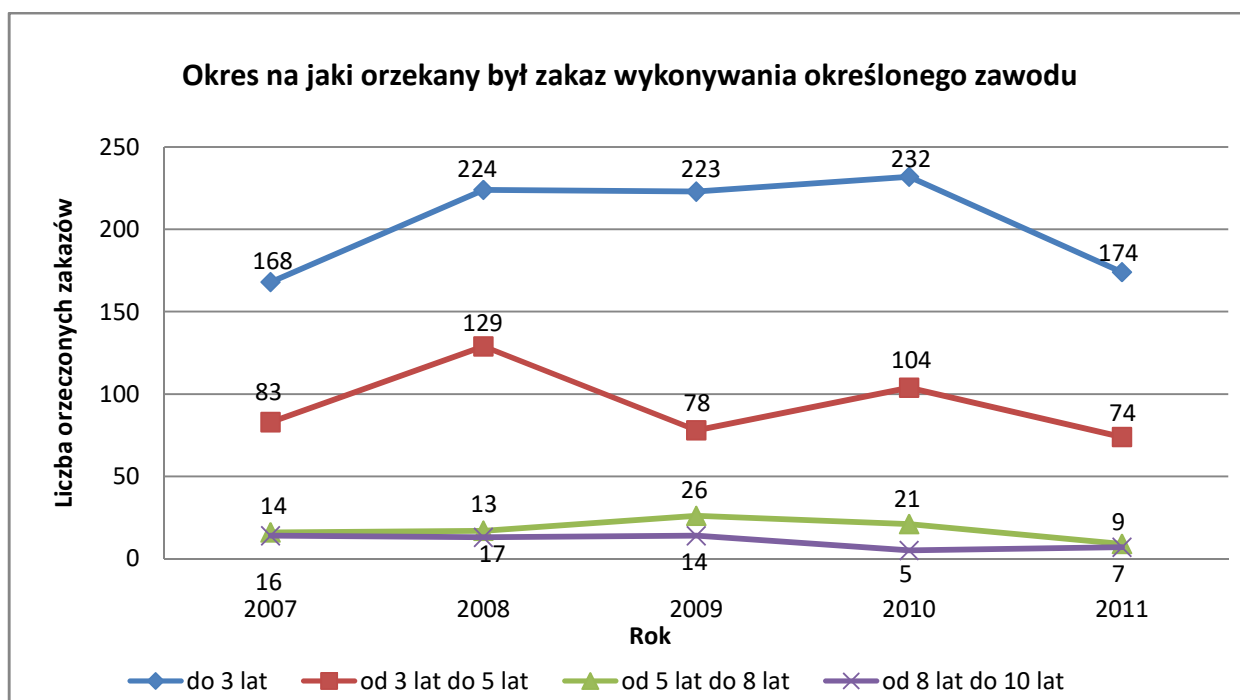
⁴²⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 1996 r., sygn. III KKN 15/96, OSNKW 1996, nr 9-10, poz. 55.

Okres na jaki orzekany był zakaz zajmowania określonego stanowiska latach 2007-2011.⁴²⁹ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

Następny wykres obrazuje okres na jaki orzekany był zakaz wykonywania określonego zawodu pomiędzy rokiem 2007 a rokiem 2011.

⁴²⁹ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przytoczonych w: M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, op. cit., s.190.

Okres na jaki orzekany był zakaz wykonywania określonego zawodu latach 2007-2011.⁴³⁰ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

4.2.3 Zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi

Zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi jest określony w art. 39 pkt. 2a kodeksu karnego. Został on wprowadzony do kodeksu karnego ustawą z dnia 27 lipca 2005 roku.⁴³¹ Można spekulować, iż wprowadzenie tego zakazu miało częściowo charakter polityczny, związany z silną reakcją opinii publicznej na jaskrawo przedstawiany w mediach problem pedofilii⁴³², przy czym należy zauważyć, iż dostosowywanie prawa w celu rozwiązania aktualnych problemów społecznych, moim zdaniem, jest co do zasady zjawiskiem pozytywnym.

⁴³⁰ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przytoczonych w: M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, op. cit., s.190.

⁴³¹ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego i ustawy - Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 2005, nr 163, poz. 1363.

⁴³² N. Kłaczyńska w: J. Giezek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 321-323.

Zgodnie z art. 41 § 1a oraz §1b kk sąd może orzec zakaz zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi, na zawsze w razie skazania na karę pozbawienia wolności za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego. Ponadto sąd orzeka omawiany zakaz na zawsze w razie ponownego skazania sprawcy w warunkach określonych w tym przepisie.

Do zastosowania środka karnego określonego w art. 39 pkt. 2a, w przeciwieństwie do zakazu prowadzenia działalności gospodarczej oraz do zakazu zajmowania określonego stanowiska i zakazu wykonywania określonego zawodu, konieczne jest zaistnienie tylko jednej przesłanki, czyli skazania sprawcy na karę pozbawienia wolności za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności małoletniego.

Orzeczenie środka karnego zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi ma co do zasady charakter fakultatywny, jednakże w przypadku gdy sprawca zostaje skazany za określone w art. 41 § 1a kk przestępstwo po raz drugi sąd jest zobligowany do zastosowania omawianego środka karnego.

Omawiany środek karny może zostać orzeczony na okres od roku do lat 15 w przypadku określonym w art. 41 § 1a kk, lub dożywotnio, w przypadku określonym w art. 41 §1b kk.

Wracając do opisu przesłanki koniecznej do orzeczenia środka karnego, określonego w art. 39 § 2a kk, składa się ona z trzech zasadniczych elementów. Po pierwsze, sprawca musi dopuścić się przestępstwa przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności. Po drugie, przestępstwa tego musi dopuścić się względem małoletniego. Trzecim elementem jest orzeczenie przez sąd wobec sprawcy takiego przestępstwa kary pozbawienia wolności.

Zmiana brzmienia przepisu kodeksu karnego z: „nieletni poniżej lat 17” na: „małoletni”, oraz samo pojęcie małoletni zostało omówione we wcześniejszej części niniejszej pracy. Wystarczy tu wspomnieć, że małoletnim jest osoba, która nie ukończyła 18 roku życia i nie wstąpiła w związek małżeński.

Co do orzeczenia kary pozbawienia wolności jedyną trudność sprawiać może stwierdzenie, czy konieczne jest do zastosowania omawianego środka karnego orzeczenie bezwzględnej kary pozbawienia wolności, czy też wystarczającym jest orzeczenie kary pozbawienia wolności w zawieszeniu. Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego⁴³³ oraz Ryszarda Stefańskiego⁴³⁴ orzeczenie kary pozbawienia wolności w zawieszeniu będzie wystarczające do orzeczenia omawianego środka karnego. Jest to spowodowane faktem, iż warunkowe zawieszenie kary dotyczy wyłącznie jej wykonania i nie stanowi uwolnienia sprawcy od tej kary.⁴³⁵ Ponadto należy mieć na uwadze, że w przypadku środka karnego określonego w art. 39 pkt. 2b kk ustawodawca w art. 41a §2 kk wskazuje wyraźnie „(..)w razie skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania(..)”, wobec czego można założyć, że skoro w omawianym przypadku nie doszło do podobnego wskazania, to orzeczenie środka karnego określonego w art. 39 pkt 2a będzie mogło nastąpić również w przypadku skazania sprawcy na karę pozbawienia wolności w zawieszeniu za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego.

Uważam, że zawarte w art. 41a § 2 kk wyrażenie „przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności” odnosi się zarówno do przestępstw określonych w rozdziale XXV kodeksu karnego, obejmującego art. 197 - 205 kk, jak również do przestępstw naruszających wolność seksualną lub obyczajność określonych w innych ustawach. Gdyby ustawodawca chciał ograniczyć się do przestępstw określonych w rozdziale XXV kodeksu karnego, mógłby wyrazić taką wolę wprost, tak jak ma to miejsce na przykład w art. 185a kpk, w którym zawarto następujący zapis: „W sprawach o przestępstwa określone w rozdziałach XXV i XXV kodeksu karnego...”.

⁴³³ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 września 1996r., sygn. I KZP 19/96 [w:] R.A Stefański, „Środek karny zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją, małoletnich lub opieką nad nimi”, Prok. i Pr. 2007, nr 7, s. 44.

⁴³⁴ R.A Stefański, Środek karny zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją, małoletnich lub opieką nad nimi, Prok. i Praw. 2007, nr 7, s. 44.

⁴³⁵ Tamże.

Zarówno Andrzej Marek⁴³⁶, jak i Ryszard Stefański⁴³⁷ wskazują, iż istnieją zastrzeżenia co do zasadności orzekania omawianego środka karnego w przypadku niektórych przestępstw przeciwko obyczajności, takich jak np. określony w art. 202 § 2 kk czyn zabroniony umożliwienia małoletniemu poniżej 15 lat kontaktu z przedmiotami zawierającymi treści pornograficzne albo rozpowszechnianie takich treści w sposób, który jedynie umożliwia małoletniemu kontakt z nimi⁴³⁸. Rzeczywiście w przypadku niektórych czynów zabronionych o mniejszej szkodliwości społecznej orzekanie stosunkowo surowego środka karnego zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi może wydawać się nazbyt dla sprawcy dotkliwie. Jednakże zauważyć należy, że omawiany środek karny ma charakter fakultatywny, za wyjątkiem przypadku ponownego popełnienia przestępstwa, więc to od uznania sędziego będzie zależało, czy w danym konkretnym stanie faktycznym orzeczenie środka karnego określonego w art. 39 pkt. 2a będzie zasadne, czy też nie. Takie rozwiązanie wydaje się być w pełni uzasadnione i właściwe.

Zgodnie z art. 41 § 1a kk zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, może dotyczyć zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi.

Pojęcia „stanowisko” oraz „zawód” zostały już w niniejszej pracy omówione, jednakże problem stanowi interpretacja pojęcia „działalność”. Można przyjąć, że ustawodawca miał w tym przypadku na myśli zarówno działalność gospodarczą, jak również inne rodzaje działalności, takie jak na przykład działalność społeczna, czy też działalność zarobkowa, nie posiadająca charakteru wykonywania zawodu.⁴³⁹

Interesujący w przypadku środka karnego zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi jest fakt,

⁴³⁶ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 91.

⁴³⁷ R.A. Stefański, Środek karny zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją, małoletnich lub opieką nad nimi”, Prok. i Pr. 2007, nr 7, s. 44-45.

⁴³⁸ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 91.

⁴³⁹ Tak: N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, J. Giezek, op. cit., s. 314-321.

że w przeciwieństwie do pozostałych zakazów, określonych w art. 41 kk, zakaz ten może zostać orzeczony w zakresie nie tylko do określonego zawodu, stanowiska lub działalności, ale również w zakresie kilku lub nawet wszelkich zawodów stanowisk lub działalności związanych z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi.⁴⁴⁰ Do orzeczenia omawianego środka karnego nie jest konieczne, aby sprawca dopuścił się określonego przestępstwa w związku z wykonywanym zawodem, zajmowanym stanowiskiem albo prowadzoną działalnością. Zakaz ten może być nawet orzeczony w zakresie zawodów, stanowisk lub działalności, których sprawca nigdy nie wykonywał.⁴⁴¹

Kolejnym problemem, związanym ze środkiem karnym zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, jest określenie, które zawody, stanowiska i działalności są związane z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, a które nie. W przypadku orzeczenia przez sąd zakazu wykonywania określonego zawodu, np. nauczyciela, interpretacja nie będzie sprawiała oczywiście problemu, jednakże w przypadku orzeczenia przez sąd ogólnego zakazu prowadzenia przez sprawcę wszelkich działalności związanych z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi interpretacja orzeczonego środka karnego będzie leżała po stronie pracodawcy, a więc zostanie ona przesunięta całkowicie poza zakres wymiaru sprawiedliwości. Jak wywodzi Natalia Kłaczyńska taka sytuacja nie jest w pełni zgodna z zasadą pewności prawa i stwarza poważne niebezpieczeństwo nadinterpretacji orzeczonego środka karnego⁴⁴².

Określenie „opieka”, w kontekście art. 39 pkt. 2a kk zgodnie z poglądami prezentowanymi w doktrynie m.in. przez Andrzeja Marka⁴⁴³ oraz Marka Mozgawę⁴⁴⁴, powinno być interpretowane szeroko, a więc szerzej niż określa to art. 145 kodeksu

⁴⁴⁰ R.A. Stefański, Środek karny zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją, małoletnich lub opieką nad nimi, Prok. i Pr. 2007, nr 7, s. 46-47.

⁴⁴¹ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. : J. Giezek, op. cit., s. 314-321.

⁴⁴² N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 314-321.

⁴⁴³ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 91-92.

⁴⁴⁴ P. Kozłowska-Kalisz oraz M. Budyn-Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s.120-123.

rodzinnego i opiekuńczego. Do opieki zaliczyć można sprawowanie pieczy nad małoletnim w oparciu o jakąkolwiek podstawę prawną.⁴⁴⁵

Natomiast zgodnie ze słownikiem języka polskiego PWN wychowanie oznacza: „ogół zabiegów mających na celu ukształtowanie człowieka pod względem fizycznym, moralnym i umysłowym oraz przygotowanie go do życia w społeczeństwie”, leczenie oznacza: „przywracanie komuś zdrowia za pomocą leków lub zabiegów”, natomiast edukacja oznacza: „zapewnienie wychowania oraz wykształcenia”.⁴⁴⁶

4.2.4 Porównanie środków karnych określonych w art. 39 § 2 kk oraz art. 39 § 2a kk

Poniżej omówię podobieństwa pomiędzy środkami karnymi określonymi w art. 39 §2 kk oraz art. 39 §2a kk, a także zasadność wprowadzenia do kodeksu karnego środka karnego zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi.

W art. 39 § 2 kk oraz 39 § 2a kk określone są dwa środki karne, jednakże można w tych zapisach wyróżnić cztery różne zakazy:

1. Zakaz zajmowania określonego stanowiska.
2. Zakaz wykonywania określonego zawodu.
3. Zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej.
4. Zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi.

Ustawodawca dzieli wskazane powyżej zakazy w sposób który wydaje się niekonsekwentny, łącząc zakazy pkt. 1-3 w jeden środek karny, natomiast wyodrębniając zakaz określony w pkt. 4 jako oddzielny środek karny.

⁴⁴⁵ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 92.

⁴⁴⁶ Słownik Języka Polskiego PWN, <http://sjp.pwn.pl>, stan na dzień 01.11.2013r.

Poniżej znajduje się zestawienie obrazujące różnice i podobieństwa omawianych zakazów.

1. Zakaz zajmowania określonego stanowiska:

- ma zawsze charakter fakultatywny,
- do jego orzeczenia konieczne jest spełnienie jednej z dwóch przesłanek,
- jest orzekany na okres od roku do 10 lat,
- dotyczy stanowiska w związku z którym zostało popełnione określone przestępstwo,
- przedmiot zakazu musi być szczegółowo określony.

2. Zakaz wykonywania określonego zawodu:

- ma zawsze charakter fakultatywny,
- do jego orzeczenia konieczne jest spełnienie jednej z dwóch przesłanek,
- jest orzekany na okres od roku do 10 lat,
- dotyczy zawodu w związku z którym zostało popełnione określone przestępstwo,
- przedmiot zakazu musi być szczegółowo określony.

3. Zakaz prowadzenia określonej działalności:

- ma zawsze charakter fakultatywny,
- do jego orzeczenia konieczne jest spełnienie dwóch przesłanek,
- jest orzekany na okres od roku do 10 lat,
- dotyczy działalności w związku z którą zostało popełnione określone przestępstwo,
- przedmiot zakazu musi być szczegółowo określony.

4. Zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi:

- może mieć charakter fakultatywny lub obligatoryjny,
- do jego orzeczenia konieczne jest spełnienie jednej przesłanki,
- jest orzekany na okres od roku do 15 lat,
- dotyczy wszystkich określonych w przepisie działalności, niezależnie od okoliczności popełnionego przez sprawcę przestępstwa,
- przedmiot zakazu może być określony szczegółowo lub bardziej ogólnie.

Nie ulega wątpliwości, że zakaz zajmowania określonego stanowiska oraz zakaz wykonywania określonego zawodu są zakazami niezwykle zbliżonymi⁴⁴⁷ i mogą one z powodzeniem zostać ujęte w jednym środku karnym, jednakże dwa pozostałe zakazy, określone w pkt. 3 i 4, są wystarczająco różne od pozostałych dwóch, aby mogły zostać określone jako odrębne środki karne, jednocześnie będąc wystarczająco do nich podobne, aby można było połączyć je w jednym środku karnym.

Mając to na uwadze, bardziej konsekwentnym od obecnego zapisu kodeksowego wydaje się być utworzenie trzech odrębnych środków karnych, w sposób wskazany poniżej:

1. Zakaz zajmowania określonego stanowiska lub zakaz wykonywania określonego zawodu,
2. Zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej,
3. Zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi.

⁴⁴⁷ Por. też M. Melezini, A. Sakowicz, Zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej (wybrane problemy), w: Z zagadnień prawa rolnego, cywilnego i samorządu terytorialnego. Księga Jubileuszowa Profesora Stanisława Prutisa, red. J. Bieluk, A. Doliwa, A. Malarewicz-Jakubów, T. Mróz, Białystok 2012 oraz M. Melezini, A. Sakowicz, Zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi jako nowy środek karny, Arch. Krym. 2007-2008, nr XXIX-XXX.

Inną propozycją może być przyłączenie §2a art. 39 kk do §2 art. 39kk, w sposób poniższy :

1. Zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu, prowadzenia określonej działalności gospodarczej lub prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi.

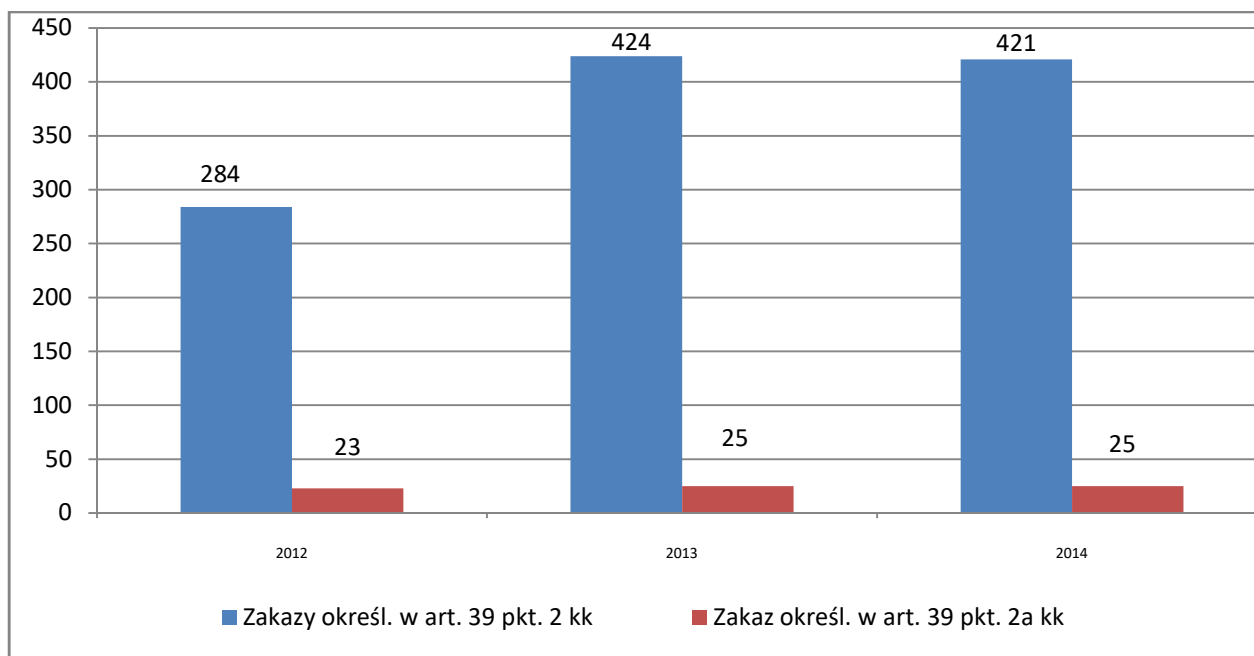
Zarówno połączenie wszystkich czterech zakazów w jeden środek karny, jak i utworzenie z nich trzech odrębnych środków karnych nie wymagałoby nadmiernej ingerencji w tekst ustawy, ponieważ art. 41 kk już reguluje zasady orzekania omawianych zakazów w sposób, który zachowuje swą funkcjonalność, niezależnie od połączenia tych zakazów w jeden, dwa lub trzy oddzielne środki karne.

Podsumowując, należy stwierdzić, że wprowadzenie przez ustawodawcę w 2005 roku zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi, nie było przejawem, omawianej już w tej pracy zbędnej inflacji prawnej, gdyż zarówno przedmiot rzeczzonego zakazu, jak również przesłanki jego orzekania i charakter tego zakazu, są w znaczącym stopniu różne od zakazów określonych w art. 39 § 2 kk. Jednakże wyodrębnienie tego zakazu jako oddzielnego środka karnego wydaje się rzeczywiście być niekonsekwentne, gdyż zakaz ten mógłby zostać z powodzeniem dołączony do już istniejącego środka karnego, określonego w art. 39 § 2 kk. Natomiast jego wyodrębnienie jako oddzielnego środka karnego rodzi pytanie, czy zasadnym nie byłoby również wyodrębnienie jako oddzielnego środka karnego zakazu prowadzenia działalności gospodarczej. Moim zdaniem lepszym rozwiązaniem byłoby przyłączenie §2a art. 39 kk do §2 art. 39kk.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że zgodnie z danymi statystycznymi środek karny zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi jest orzekany rzadko.

Kolejny wykres prezentuje ilość orzeczonych w pierwszej instancji, w Sądach Rejonowych, środków karnych zakazu zajmowania określonego stanowiska, zakazu wykonywania określonego zawodu, zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej

oraz zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi.

Ilość orzeczonych w pierwszej instancji, w Sądach Rejonowych, środków karnych zakazu zajmowania określonego stanowiska, zakazu wykonywania określonego zawodu, zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej oraz zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi w latach 2012-2014.⁴⁴⁸ (*Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki*)

Jak już wspomniano niewykluczonym jest, iż wprowadzenie środka karnego zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi mogło mieć charakter populistyczny. Jego wprowadzenie mogło mieć na celu pokazanie, że obecny ustawodawca podejmuje działania mające na celu walkę z przestępstwami o charakterze pedofilskim⁴⁴⁹. Niska częstotliwość orzekania omawianego środka karnego mogłaby uzasadniać jego usunięcie z kodeksu karnego. W omawianym przypadku ustawodawca wprowadził przepis, który jest bardzo rygorystyczny, ale nie można mu zarzucić wtórności ani też bycia zbędnym. Jest to interesująca konstrukcja prawna, która

⁴⁴⁸ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przesłanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Osądzeni w pierwszej instancji, Sądy Rejonowe, Sprawozdania MS-S6 za lata 2012-2014.

⁴⁴⁹ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 314-321.

ma szansę być skutecznym narzędziem w zakresie przeciwdziałania pedofilii. Ponadto w badaniu przeprowadzonym przez Mirosławę Melezini jedynie 8 sędziów (spośród 770 ankietowanych) i 7 prokuratorów (spośród 1674 ankietowanych) wyraziło pogląd, że środek karny określony w art. 39 pkt. 2a powinien być usunięty z kodeksu karnego.⁴⁵⁰

Wobec powyższego uważam, że środek karny zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi nie powinien zostać usunięty z kodeksu karnego.

Warto jednak, moim zdaniem, połączyć środki karne wskazane w § 2 oraz §2a art. 39 kk, aby uczynić katalog środków karnych bardziej czytelnym. Takie przyłączenie będzie miało sens szczególnie po nowelizacji dnia 1 lipca 2015 roku, gdy dokonane zostanie ujednolicenie okresów na które orzekane mogą być omawiane środki karne.

Nowelizacja kodeksu karnego, która ma mieć miejsce 1 lipca 2015 roku, nie przyniesie znacznych zmian w zakresie art. 41 kodeksu karnego. Zmienione zostanie błędne wyrażenie „na zawsze” na poprawne „dożywotnio”. Zgodnie ze zmienionym art. 41 § 1a sąd będzie mógł może orzec zakaz zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi na czas określony albo dożywotnio, a nie, jak ma to miejsce obecnie, wyłącznie na zawsze. Ponadto sąd będzie mógł orzec omawiany środek karny w razie skazania na karę pozbawienia wolności za umyślne przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu na szkodę małoletniego. Obydwie te zmiany są w moim mniemaniu uzasadnione.

⁴⁵⁰ M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, op. cit., s. 247.

4.3 Środki karne obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu oraz nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym

Środki karne obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu oraz nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, są środkami bardzo zbliżonymi.

W niniejszym rozdziale, wykorzystując m.in. rozwiązania systemu prawa Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej oraz Australii⁴⁵¹, postaram się odpowiedzieć na pytanie: „Czy środki obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu oraz nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym można połączyć w jeden spójny środek karny?”

4.3.1 Środki karne w postaci obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu oraz nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym w kodeksie karnym z 1997 roku.

⁴⁵¹ Pomimo, że niniejsza praca nie ma charakteru prawno-porównawczego uważam, że przytoczone w podrozdziale doświadczenia prawa obcego mogą mieć znaczący wpływ na przyszłość omawianych w podrozdziale środków karnych, wobec czego za zasadne uważam ich przedstawienie.

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 roku⁴⁵² wprowadziła do kodeksu karnego m.in. art. 39 § 2b, w którym został określony środek karny obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu. Art. 39 §2b został następnie zmieniony, na mocy ustawy z dnia 10 czerwca 2010 roku⁴⁵³, która nadała mu następujące brzmienie: „obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu”.

Środek karny nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, określony w art. 39 §2e kk, został wprowadzony do kodeksu karnego przez ustawę z dnia 10 czerwca 2010 roku. Pomimo że omawiany środek karny jest odrębny od środka karnego określonego w art. 39 §2b kk, zasady jego orzekania reguluje art. 41a kk, podobnie jak ma to miejsce w przypadku środka karnego określonego w art. 39 §2b kk. Wobec takiego stanu rzeczy zasadna jest omówienie obydwu tych środków karnych razem.

Zasady orzekania omawianych środków karnych zostały określone w wielokrotnie modyfikowanym art. 41a kk. Poniżej zostanie przedstawione brzmienie art. 41a kk wraz z następującymi nowelizacjami kodeksu karnego.

Art. 41a kk został wprowadzony do kodeksu karnego, podobnie jak art. 39 § 2b kk, ustawą z dnia 27 lipca 2005 roku. Pierwotne brzmienie tego przepisu wyglądało następująco:

„Art. 41a. § 1. Sąd może orzec obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego; obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu.

⁴⁵² Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego i ustawy - Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 2005, nr 163, poz. 1363.

⁴⁵³ Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2010, nr 125, poz. 842.

§ 2. Sąd orzeka obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu w razie skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego; obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu.

§ 3. Sąd może orzec obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu na zawsze w razie ponownego skazania sprawcy w warunkach określonych w § 2.”

Następnie ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie⁴⁵⁴ zmieniła §1 art. 41a kk nadając mu brzmienie:

„Art. 41a § 1. Sąd może orzec obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego **oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej**; obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu.”

Kolejna zmiana omawianego przepisu została dokonana na mocy ustawy z dnia 10 czerwca 2010 roku. Zmiana ta objęła wszystkie dotychczasowe paragrafy art. 41a kk, jak również dodała dodatkowo §4, nadając temu przepisowi brzmienie:

„Art. 41a. § 1. Sąd może orzec obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami ~~lub zakaz opuszczania~~, **zakaz zbliżania się do określonych osób, zakaz opuszczania** określonego miejsca pobytu bez zgody sądu **lub nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie**

⁴⁵⁴ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz. U. 2005, nr 180, poz. 1493.

z pokrzywdzonym w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej; obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu.

§ 2. Sąd orzeka obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami ~~lub~~, **zakaz zbliżania się do określonych osób**, zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu **lub nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym** w razie skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego; obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu.

§ 3. Sąd może orzec obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, **zakaz zbliżania się do określonych osób** lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu na zawsze w razie ponownego skazania sprawcy w warunkach określonych w § 2.

§ 4. Orzekając zakaz zbliżania się do określonych osób, sąd wskazuje odległość od osób chronionych, którą skazany obowiązany jest zachować.”

Ostatnia zmiana omawianego artykułu miała miejsce dnia 25 lutego 2011 r.⁴⁵⁵ Zmiana ta nadała § 1 art. 41a następujące brzmienie:

„§ 1 Sąd może orzec obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób, zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu lub nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego **lub inne przestępstwo przeciwko wolności** oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo

⁴⁵⁵ Ustawa z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, Dz. U. 2011, nr 72, poz. 381.

z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej; obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu.”

Obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób oraz zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu mają charakter niemajątkowy, terminowy, są orzekane fakultatywnie lub obligatoryjnie a ich główną funkcją jest funkcja prewencyjna.

W dalszej części scharakteryzowane zostaną wymienione w art. 39 §2b poszczególne środki karne. Swoje stanowisko przedstawię po scharakteryzowaniu poszczególnych środków karnych.

4.3.2 Przesłanki orzekania obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób, zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu oraz nakazu opuszczenia miejsca zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym

Określone w art. 41a kk zakazy, nakaz oraz obowiązek mają w przypadkach określonych w art. 41a §1 oraz §3 kk charakter fakultatywny, natomiast w przypadku określonym w art. 41 §2 charakter obligatoryjny.

Omawiane zakazy, nakaz oraz obowiązek są co do zasady orzekane na okres od roku do lat 15, natomiast w przypadku określonym w art. 41a §3 mogą być one orzekane dożywotnio (za wyjątkiem nakazu opuszczenia lokalu, który w żadnym przypadku nie może zostać orzeczony dożywotnio). Należy zauważyć, że ustawodawca zamiast określenia „dożywotnio”, użył, podobnie jak w art. 42, zwrotu: „na zawsze”, co w doktrynie (m.in. przez Marka Mozgawę⁴⁵⁶) uznawane jest za błąd.

⁴⁵⁶ P. Kozłowska-Kalisz oraz M. Budyn-Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s.120-123.

Sąd może orzec zakazy, nakaz lub obowiązek określone w art. 39 pkt 2b i 2e kk wobec sprawcy, w razie:

1. skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego,
2. skazania za inne przestępstwo przeciwko wolności,
3. skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy (w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej).

Sąd obligatoryjnie orzeka zakazy, nakaz lub obowiązek określone w art. 39 pkt 2b i 2e kk wobec sprawcy, w razie:

1. skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego.

Wskazane powyżej obowiązki lub zakazy mogą być połączone z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu.

Określenie „przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego” zostało już omówione w poprzedniej części pracy. Warto jednak wspomnieć, iż chodzi tu zarówno o przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, określone w XXV rozdziale kodeksu karnego, jak również o przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności określone w innych (również przyszłych) ustawach⁴⁵⁷.

Analogicznie za „inne przestępstwa przeciwko wolności” można rozumieć przestępstwa przeciwko wolności określone w XXIII rozdziale kodeksu karnego, jak również inne przestępstwa przeciwko wolności określone w innych ustawach.

⁴⁵⁷ R.A. Stefański, Środek karny zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją, małoletnich lub opieką nad nimi, Prok. i Pr. 2007, nr 7, s. 44.

Użyte w omawianym artykule określenie „przestępstwo z użyciem przemocy” jest pojęciem nieprecyzyjnym i może być rozumiane w dwojaki sposób.⁴⁵⁸ Może zostać zinterpretowane wąsko, w tym wypadku będzie chodzić o przestępstwo, którego jednym ze znamion jest użycie przemocy, tak jak ma to miejsce na przykład w przypadku przestępstwa określonego w art. 197 kk. Może natomiast również zostać zinterpretowane szeroko. W tym wypadku będzie mowa o przestępstwie w którym sprawca faktycznie użył przemocy, niezależnie od tego, czy przemoc należy do znamion tego przestępstwa. W doktrynie zarówno Patrycja Kozłowska-Kalisz⁴⁵⁹, Magdalena Budyn-Kulik⁴⁶⁰, A. Marek⁴⁶¹ jak i Natalia Kłaczyńska⁴⁶² stoją na stanowisku, że określona powyżej szeroka interpretacja określenia „przestępstwo z użyciem przemocy” jest interpretacją właściwą.

Słuszne wydaje się być również stwierdzenie, iż w zwrocie: „za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej”, zupełnie zbędny jest fragment: „w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej”, z uwagi na fakt, że zależność pomiędzy sprawcą a ofiarą przestępstwa nie ma wpływu na pociągnięcie sprawcy do odpowiedzialności karnej na gruncie polskiego prawa karnego, jeżeli tylko nie zachodzą okoliczności, które na zasadach ogólnych wyłączają przestępczość danego czynu.⁴⁶³

Celem omawianych środków karnych jest przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, w szczególności przemocy seksualnej w stosunku do osób małoletnich, co wynika zarówno z samej treści art. 41a kk, jak również z faktu, iż w uzasadnieniu do projektu ustawy z dnia 27 lipca 2005 roku, która to ustawa wprowadziła do kodeksu karnego art. 41a kk,

⁴⁵⁸ Niestety, jak podnosi Mirosława Melezini i Andrzej Sakowicz, środki karne zawarte w art. 39 pkt 2b kk są sformułowane w sposób ogólnikowy i nieprecyzyjny. Tak: M. Melezini, A. Sakowicz, Środek karny w postaci obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu (art. 39 pkt 2b kk), CzPKiNP 2008, nr 2, s. 211.

⁴⁵⁹ P. Kozłowska-Kalisz oraz M. Budyn-Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s.120-123.

⁴⁶⁰ Tamże.

⁴⁶¹ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 110-111.

⁴⁶² N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 322-323.

⁴⁶³ P. Kozłowska-Kalisz oraz M. Budyn-Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s.120-123.

wprost podniesiono, że „proponowane przepisy mają na celu ochronę przed kontynuowaniem działalności przestępczej przez osoby, które z pobudek seksualnych dopuszczają się groźnych przestępstw”.⁴⁶⁴

4.3.3 Obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach

Ustawodawca postanowił użyć określenia „obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach”. Nie użyto natomiast oczekiwanego sformułowania „zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach”, co pozostawałoby w zgodzie ze sposobem nazywania w ustawie pozostałych środków karnych.⁴⁶⁵ Bardzo nieostre pozostają również pojęcia „miejsce” oraz „środowisko”. W przypadku miejsca może mieć zastosowanie definicja „Słownika języka polskiego PWN” zgodnie z którą miejsce jest to „część jakiejś przestrzeni, na której ktoś przebywa, coś się znajduje lub odbywa, lub też pomieszczenie służące określonym celom”.⁴⁶⁶

Słownik definiuje również „miejsce pracy”, czyli jest to „instytucja, firma, itp., w której ktoś pracuje”, miejsce publiczne czyli „teren lub pomieszczenie przeznaczone dla wszystkich ludzi, np. ulica, park, teatr”, jak również miejsce zamieszkania, czyli „miejscowość, w której ktoś mieszka i zwykle jest zameldowany”, chociaż na potrzeby omawianego środka karnego miejsce zamieszkania powinno raczej odnosić się do budynku lub mieszkania, w którym dana osoba mieszka.⁴⁶⁷

Ryszard Stefański wskazuje, że określenie „środowisko” będzie odnosić się do środowiska np. rówieśników, osób nadużywających alkoholu, czy też osób nadużywających narkotyków, a więc takich środowisk, które negatywnie będą oddziaływały

⁴⁶⁴ R.A. Stefański, Środek karny nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, Prok. i Pr. 2011, nr 2, s. 5-6.

⁴⁶⁵ Nowelizacja kodeksu karnego która ma wejść w życie 1 lipca 2015 roku ma nadać art. 39 §2b kk brzmienie: „zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach..”.

⁴⁶⁶ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/miejsce>, stan na dzień 03.11.2013r.

⁴⁶⁷ Tamże.

na sprawcę.⁴⁶⁸ Jest to jedna z możliwych interpretacji, wydająca się być interpretacją poprawną. Jednakże należy zauważyć, że raczej bezcelowe będzie użycie w omawianym artykule określenia „środowisko” i wskazywanie wymienionych powyżej środowisk, gdyż takie określenia, jak np. „środowisko osób nadużywających alkohol”, są bardzo nieostre. Czy spotkanie anonimowych alkoholików jest już środowiskiem osób nadużywających alkohol? Paradoksalnie wydaje się, że tak. Analogiczna sytuacja ma miejsce również w przypadku osób nadużywających narkotyków.

Pozwalam sobie stwierdzić, w zgodzie z Ryszardem Stefańskim, że znacznie lepszym byłoby stosowanie wyłącznie określenia „miejsce”, wskazując na przykład „miejsce gdzie spożywany jest alkohol” lub „miejsce gdzie spożywane są narkotyki”. Również są to pojęcia podlegające interpretacji, jednakże przynajmniej zapobiegą absurdalnym sytuacjom, w których alkoholik nie mógłby udać się na spotkanie anonimowych alkoholików, gdyż odbywa się ono w środowisku osób nadużywających alkohol.

4.3.4 Zakaz kontaktowania się z określonymi osobami

Zarówno przesłanki orzekania zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, określone w art. 41a kk, jak i cele orzekania tego zakazu zostały już przedstawione.

Przy analizie zakazu kontaktowania się z określonymi osobami w pierwszej kolejności można zwrócić uwagę na użycie pojęcia „osobami”, a więc zastosowanie liczby mnogiej. Zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2001 r. „samo tylko użycie w treści normy prawnej liczby mnogiej dla określenia przedmiotu bezpośredniej ochrony, przedmiotu czynności sprawczej lub środka służącego do popełnienia przestępstwa nie oznacza, że ustawodawca używa jej w znaczeniu zwrotu: "co najmniej dwa"”.⁴⁶⁹ Z tezą tą zgadzają się m.in. Ryszard Stefański⁴⁷⁰ oraz Olga Sitarz⁴⁷¹. Można wobec tego bez przeszkód założyć, że

⁴⁶⁸ R. A. Stefański, Środek karny w postaci obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami lub zakazu opuszczenia określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, *Przeg. Sąd.* 2006, nr 6, s. 73.

⁴⁶⁹ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2001 r., sygn. I KZP 26/01, OSNKW 2002, nr 1-2, poz. 4.

⁴⁷⁰ R. A. Stefański, Środek karny w postaci (...), *op. cit.*, s. 73-74.

⁴⁷¹ O. Sitarz, Glosa do uchwały SN z dnia 21 listopada 2001 r., I KZP 26/01, *PiP* 2003, nr 10, s. 127-130.

omawiany zakaz może odnosić się zarówno do grupy co najmniej dwóch osób, jak również do jednej osoby.

Ustawodawca nie precyzuje, co rozumie pod pojęciem „kontaktowania się”. Pojęcie to może być interpretowane szeroko, czyli jako brak całkowitego kontaktu, lub w sposób wąski, czyli np. zakaz zbliżania się do określonej osoby w określonych miejscach lub sytuacjach⁴⁷². Wydaje się, że to do obowiązków sądu będzie należało szczegółowe ustanowienie w wydawanym wyroku, w jakim zakresie oraz w jaki sposób skazany nie będzie mógł kontaktować się ze wskazanymi osobami, chociaż ustawa nie nakłada na sąd wprost takiego obowiązku.

Na podobnym stanowisku stoi Patrycja Kozłowska-Kalisz oraz Magdalena Budyn-Kulik podnosząc, omawiany zakaz kontaktowania się, nie musi, jak się wydaje, oznaczać całkowitego braku kontaktu sprawcy z danymi osobami⁴⁷³.

Natalia Kłaczyńska wskazuje natomiast, że „zbliżanie się” powinno być interpretowane w kontekście fizycznej bliskości, wobec czego sąd orzekając omawiany zakaz powinien wyłącznie wskazać odległość, którą skazany winien zachowywać od osób objętych ochroną.⁴⁷⁴

Andrzej Marek natomiast podnosi, iż omawiany zakaz dotyczył będzie jedynie kontaktu osobistego, nie zaś kontaktów urzędowych, czy też realizowanych „za pomocą osób trzecich w celu wyjaśnienia lub uzgodnienia określonych spraw”⁴⁷⁵. Należy zastanowić się jednak, czy kontakt, nawet poprzez osoby trzecie, nie będzie stanowił kontaktu w rozumieniu art. 39 pkt. 2b. W ustawodawstwie amerykańskim, przytoczonym w późniejszej części pracy, zakaz zbliżania się (*restraining order*) obejmuje również zakaz kontaktowania się z określoną osobą poprzez osoby trzecie, przy czym wyjątek stanowi kontaktowanie się z określoną w zakazie osobą za pośrednictwem prawnika tej osoby. Takie rozwiązanie wydaje się być zasadne, mając na uwadze, że wysyłanie przez skazanego bliżej nieokreślonych osób w celu nawiązania kontaktu z pokrzywdzonym może wywoływać u takiej osoby

⁴⁷² O. Sitarz, Glosa do uchwały SN z dnia 21 listopada 2001 r., I KZP 26/01, PiP 2003, nr 10, s. 127-130.

⁴⁷³ P. Kozłowska-Kalisz oraz M. Budyn-Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 126-130.

⁴⁷⁴ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 322-323.

⁴⁷⁵ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 93-94.

pokrzywdzonej uzasadnione poczucie zagrożenia. Natomiast sytuacja, w której za sprawcę występuje odpowiednio umocowany adwokat lub radca prawny, wydaje się być w pełni zgodna z zamierzeniami ustawodawcy.

Należy mieć również na uwadze art. 41a § 4 kk, w myśl którego „orzekając zakaz zbliżania się do określonych osób, sąd wskazuje odległość od osób chronionych, którą skazany obowiązany jest zachować”. Z powyższego zapisu można wywnioskować, że omawiany zakaz powinien obejmować również, choć niekoniecznie, wyłącznie zakaz zbliżania się do samej osoby poszkodowanej określony w jednostkach odległości, zapewne w metrach.

Słusznie moim zdaniem A. Marek podnosi, iż w przypadku gdy orzekany zostaje zakaz zbliżania się do osoby pokrzywdzonej, z którą sprawca wspólnie zamieszkuje, powinien zostać również orzeczony w stosunku do takiego sprawcy nakaz opuszczenia takiego lokalu określony w art. 39 pkt. 2e kk.⁴⁷⁶

Osobiście zgadzam się z przedstawionymi powyżej poglądami Andrzeja Marka.

4.3.5 Zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu

Zarówno przesłanki orzekania zakazu opuszczania określonego miejsca bez zgody sądu, określone w art. 41a kk, jak i cele orzekania tego zakazu zostały już przedstawione.

Zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, określony w art. 39 pkt. 2b kk, jest zakazem zbliżonym do środka zabezpieczającego dozoru policyjnego, określonego w art. 275 kpk, zgodnie z którym na oskarżonego poddanego pod dozór policyjny można nałożyć również zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu.

Analizę powyższego zakazu można zacząć od interpretacji terminu „opuszczenie” określonego miejsca pobytu. Poprzez opuszczanie, zgodnie z interpretacją słownika języka polskiego, można rozumieć oddalenie się od czegoś, odejście, wyjechanie z jakiegoś

⁴⁷⁶ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 93-94.

miejsca⁴⁷⁷. Problem stanowi interpretacja, jak długo musi trwać wskazane oddalenie się, aby można było mówić o opuszczeniu miejsca.

Art. 75 kpk mówi o opuszczaniu określonego miejsca pobytu na dłużej niż 7 dni⁴⁷⁸, jednakże w art. 39 pkt. 2b kk nie ma określonego terminu, podobnie jak w art. 275 kpk, więc można przyjąć iż każdorazowe, nawet jednorazowe i krótkotrwałe oddalenie się od wskazanego przez sąd miejsca, będzie stanowić jego opuszczenie.⁴⁷⁹

Omawiany zakaz zabrania skazanemu opuszczania określonego miejsca pobytu, a nie miejsca zamieszkania określonego w art. 25 kc. Naczelny Sąd Administracyjny w Warszawie określił „pobyt stały w danym lokalu” jako „zamieszkiwanie w określonej miejscowości pod oznaczonym adresem z zamiarem stałego lub długotrwałego przebywania, z wolą koncentracji w danym miejscu swoich spraw życiowych, w tym założenia ośrodka osobistych i majątkowych interesów.”⁴⁸⁰. Per analogiam miejsce pobytu można określić jako zamieszkiwanie w określonej miejscowości pod oznaczonym adresem albo też, zgodnie z twierdzeniem Natalii Kłaczyńskiej, jako każde miejsce, w którym sprawca, choćby czasowo, przebywa, pomimo że w nim nie zamieszkuje, takie jak szpital czy placówka lecznicza⁴⁸¹. Twierdzenie Natalii Kłaczyńskiej jednak stoi poniekąd w sprzeczności z okresem na jaki kara ta może być orzeczona. Na przykład ciężko jest sobie wyobrazić sytuację w której sprawca przebywa w szpitalu lub placówce leczniczej dożywotnio, podczas gdy art. 41a §3 umożliwia orzeczenie omawianego zakazu „na zawsze”.

Należy zauważyć również, że zapis art. 39 pkt. 2b kk nakłada na sąd w przypadku orzekania zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu obowiązek określenia w orzeczeniu konkretnego miejsca. Brak jest wskazówek, jaką skalę może przyjąć sąd. Czy zakaz może obejmować miejscowość zamieszkiwania sprawcy, dzielnicę tej miejscowości, gminę, powiat, województwo czy może nawet kraj. Omawiany zakaz jednakże nie powinien odnosić się do konkretnego lokalu, gdyż stanowiłby on wtedy areszt domowy, a więc instytucję nieznaną ustawodawstwu polskiemu. Na przykład orzeczenie

⁴⁷⁷ Słownik Języka Polskiego PWN, <http://sjp.pwn.pl/>, stan na dzień 10.11.2013 rok.

⁴⁷⁸ K. Wielewicz, Zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, CVS 2013, nr 2, s. 17.

⁴⁷⁹ T. Pudo, Środek karny w postaci zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu – próba analizy, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych 2006, nr 2, s. 81-83.

⁴⁸⁰ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 14 maja 2001 r., sygn. V SA 1496/00, publikacja elektroniczna LEX nr 54454, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

⁴⁸¹ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 322-323.

zakazu opuszczania przez sprawcę określonej miejscowości lub nawet dzielnicy danej miejscowości na okres dożywotni, a nawet na okres od roku do lat 10 wydaje się niezwykle surowy i utrudniający sprawcy w znacznym stopniu funkcjonowanie.⁴⁸²

Gdy pojawia się trudność z ustaleniem miejscowości, którą sąd mógłby uznać za miejsce pobytu, sąd mógłby zażądać de facto osiedlenia się w miejscowości, w której koncentrują się sprawy życiowe skazanego. Nakazanie skazanemu osiedlenia się w miejscowości zupełnie dla niego obcej stanowiłoby odpowiednik zesłania.⁴⁸³

Oczywiście należy pamiętać, że orzekany zakaz opuszczania przez sprawcę określonego miejsca pobytu nie jest zakazem bezwzględnym, a jedynie warunkowym. Sprawca może opuścić określone miejsce pobytu za zgodą sądu, a konkretnie, zgodnie z art. 181a § 3 kkw, za zgodą sądu rejonowego, w którego okręgu zostało ustalone wskazane w orzeczeniu miejsce pobytu skazanego.⁴⁸⁴

W doktrynie panuje zgodny pogląd, że zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu ma za cel przede wszystkim ochronę pokrzywdzonego. Takiego zdania są m.in. Magdalena Budyn-Kulik⁴⁸⁵ oraz Andrzej Marek⁴⁸⁶. Jednakże w takim wypadku środek ten wydaje się nadmiernie surowy, gdy ten cel może być w równym stopniu osiągnięty poprzez orzeczenie zakazu zbliżania się do określonej osoby, a więc zakaz w znacznie mniejszym stopniu ograniczający wolność skazanego. Natomiast ogólna kontrola poczynąń sprawcy, może zostać uzyskana poprzez orzeczenie kary ograniczenia wolności.

Uważam, że w świetle przeprowadzonych wywodów, słusznym byłoby całkowite usunięcie zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu z katalogu środków karnych, ze względu na wtórność omawianego zakazu.

⁴⁸² N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 322-323.

⁴⁸³ Tamże.

⁴⁸⁴ Tamże.

⁴⁸⁵ M. Budyn-Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 126-130.

⁴⁸⁶ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 93-94.

4.3.6 Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym

Zarówno przesłanki orzekania nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, określone w art. 41a kk, jak i cele orzekania tego nakazu, zostały już omówione.

Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, wraz z wykładnią gramatyczną tego zapisu, nakłada na sprawcę obowiązek opuszczenia danego lokalu oraz uniemożliwia danemu sprawcy korzystanie z tego lokalu przez okres, na jaki zostaje orzeczony dany środek karny. Nakaz ten nie wpływa na prawo własności, jakie sprawca rości sobie względem tego lokalu.

Art. 275a §1 kpk umożliwia orzeczenie, w określonych sytuacjach, środka zapobiegawczego opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym. Zastanawiającym więc jest, dlaczego w środku karnym nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, pojawia się określenie „lokal”, a nie, jak ma to miejsce w przytoczonym art. 275a §1 kpk, „lokal mieszkalny”. Być może było to niedopatrzenie ze strony ustawodawcy, a być może ustawodawca celowo w przytoczonym artykule obejmuje bliżej nieokreślone lokale niebędące lokalami mieszkalnymi, które skazany wspólnie zajmuje z pokrzywdzonym.

Słuszne wydaje się być stanowisko A. Marka, że pojęcie „lokal” obejmuje również „samodzielny lokal mieszkalny”, który jest określony w art. 2 § 2 ustawy o własności lokali⁴⁸⁷. Zgodnie z przytoczonym artykułem: „Samodzielnym lokalem mieszkalnym, w rozumieniu ustawy, jest wydzielona trwałymi ścianami w obrębie budynku izba lub zespół izb przeznaczonych na stały pobyt ludzi, które wraz z pomieszczeniami pomocniczymi służą zaspokajaniu ich potrzeb mieszkaniowych.”⁴⁸⁸

Jednakże za „lokal” w szerszym tego słowa znaczeniu można uznać m.in. część budynku, mieszkanie, pomieszczenie, zakład prowadzący działalność gospodarczą lub rozrywkową.⁴⁸⁹ Trudno jest sobie wyobrazić sytuację w której sprawca wspólnie

⁴⁸⁷ Ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali, Dz. U. 2000, nr 80, poz. 903.

⁴⁸⁸ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 93-94.

⁴⁸⁹ R.A. Stefański, Środek karny nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, Prok. i Pr. 2011, nr 2, s. 14-15.

z pokrzywdzonym zajmuje lokal w którym prowadzona jest działalność rozrywkowa, jednakże nie jest to niemożliwe. Może zaistnieć sytuacja, kiedy mąż i żona prowadzą bar, zamieszkując jednocześnie wraz ze swoim dzieckiem na zapleczu takiego lokalu, przy czym to zaplecze nie może zostać sklasyfikowane jako samodzielny lokal mieszkalny.

Zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego omawiany nakaz pozornie ma charakter jednorazowy, polegający na opuszczeniu przez sprawcę lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, jednakże de facto ma charakter czasowy, gdyż sprawca nie może powrócić do określonego lokalu w okresie, na jaki orzeczono omawiany nakaz.⁴⁹⁰

Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym może być orzeczony na okres od roku do 10 lat, zgodnie z art. 43 §1 kk. Natomiast nie może być orzeczony dożywotnio w warunkach określonych w art. 41a §3 kk, gdyż nie został w tym paragrafie ujęty.

Magdalena Budyn-Kulik słusznie stawia pytanie: czy przy stosowaniu omawianego nakazu mają zastosowanie przepisy dotyczące eksmisji oraz czy konieczne jest zapewnienie sprawcy lokalu zastępczego?⁴⁹¹

Czy sąd powinien orzekać omawiany nakaz wskazując konkretnie adres lokalu, czy też poprzez wskazanie poszkodowanego. Sąd Najwyższy opowiedział się za stanowiskiem, że powinien zostać w takiej sytuacji wskazany adres.⁴⁹² Jednakże nasuwa się pytanie, co w przypadku, gdy pokrzywdzony zmieni swoje miejsce zamieszkania i przestanie zajmować wskazany w wyroku lokal ? Czy sprawca będzie mógł na powrót zamieszkać w opuszczonym przez pokrzywdzonego lokalu przed zakończeniem okresu, na jaki została orzeczona kara, czy też nie? A jeżeli pokrzywdzony przeniesie się, w czasie trwania rzeczzonego środka karnego, do innego lokalu, który zajął sprawca po orzeczeniu omawianego środka karnego, czy sprawca będzie musiał opuścić również ten lokal ?

⁴⁹⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2012 r., sygn. V KK 306/12, publikacja elektroniczna LEX nr 1231655, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

⁴⁹¹ M. Budyn-Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. : M. Mozgawa, op. cit., s. 126-130.

⁴⁹² Por. np.: Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2012 r., sygn. V KK 306/12, publikacja elektroniczna LEX nr 1231655, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wraz z pokrzywdzonym, pomimo, iż prezentuje interesującą i przydatną dla orzecznictwa konstrukcję prawną, wymaga dopracowania przez ustawodawcę.

Osobiście uważam, że jest to nakaz potrzebny, szczególnie w przypadku gdy sprawca dopuszcza się przemocy wobec kobiet⁴⁹³ lub osób małoletnich. Nie trudno jest wyobrazić sobie sytuacje w których orzeczenie tego środka karnego może być najlepszym sposobem ochrony ofiary czynu zabronionego przed sprawcą tego czynu. Mając to na uwadze, sądzę, że istnieje możliwość połączenia nakazu opuszczenia miejsca lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym określonego w art. 39 pkt. 2e kk ze środkiem karnym określonym w art. 39 pkt. 2b kk, co omówię w dalszej części rozdziału.

4.3.7 Zakaz zbliżania się do określonych osób

Zakaz zbliżania się do określonych osób został wprowadzony do kodeksu karnego ustawą z dnia 10 czerwca 2010 roku⁴⁹⁴, która dodała rzeczony zakaz do treści zarówno art. 39 §2b kk, jak również do art. 41a kk.

Przesłanki orzekania zakazu zbliżania się do określonych osób, określone w art. 41a kk, zostały już omówione.

Ustawa nie precyzuje katalogu określonych osób, do których sprawca ma zakaz zbliżania się po orzeczeniu omawianego środka karnego. Wobec czego zakaz może dotyczyć zbliżania się nie tylko do pokrzywdzonego przez dany czyn zabroniony, lecz również do innych określonych przez sąd osób.⁴⁹⁵

Zakaz zbliżania się do określonych osób może być orzeczony obok pozostałych zakazów, nakazu oraz obowiązku określonych w §2b oraz §2e art. 39 kk, a w przypadku, gdy zakaz zbliżania się dotyczy pokrzywdzonego, który zamieszkuje wspólnie ze sprawcą,

⁴⁹³ Por. np. B. Gruszczyńska, *Przemoc wobec kobiet w Polsce. Aspekty prawno kryminologiczne*, Warszawa 2007.

⁴⁹⁴ Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2010, nr 125, poz. 842.

⁴⁹⁵ M. Budyn-Kulik w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 126-130.

wyduje się konieczne również orzeczenie nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.⁴⁹⁶

Określone w omawianym zakazie pojęcie „zbliżanie się”, można rozumieć jako przebywanie w pewnej określonej z góry odległości. Na podstawie art. 41a kk sąd ma obowiązek w przypadku orzekania zakazu zbliżania się do określonych osób wskazać odległość od osób chronionych, którą skazany obowiązany jest zachować.⁴⁹⁷

Poniżej zostanie wskazane kilka odpowiedników zakazu zbliżania się w różnych ustawodawstwach obcych. Wskazany poniżej opis będzie ogólnym zarysem wybranych konstrukcji prawnych.

W australijskiej ustawie *Procedure Act 1921*⁴⁹⁸, dywizja 7, pkt. 99AA - 99KA, określony jest zakaz zbliżania się w celu przeciwdziałania pedofilii. Zgodnie z zapisami powyższej ustawy wniosek o ustanowienie zakazu zbliżania się może być złożony:

1. Przez policjanta, w przypadku gdy na oskarżonego nałożono obowiązki określone przez *Child Sex Offenders Registration Act 2006*⁴⁹⁹, oraz gdy „wałęsa się”⁵⁰⁰ nieopodal dzieci lub kontaktuje się za pomocą internetu z dziećmi lub osobami które uważa, że są dziećmi.

W powyższym przypadku zakaz zbliżania się może objąć „wałęsanie się” w pobliżu dzieci w określonym miejscu, grupie miejsc lub „wałęsanie się” w pobliżu dzieci w dowolnych okolicznościach. Zakaz ten może również objąć zakaz korzystania z Internetu lub zakaz korzystania z internetu w określony sposób, a nawet zakaz posiadania lub użytkowania komputera, lub innych urządzeń umożliwiających korzystanie z Internetu.

Określone w ustawie „wałęsanie się” w pobliżu dzieci zostało sprecyzowane jako przebywanie bez rozsądnego wytłumaczenia w okolicy szkoły, toalety publicznej lub innego

⁴⁹⁶ M. Budyn-Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 126-130.

⁴⁹⁷ R. A. Stefański w: Kodeks karny. Komentarz, red. R. A. Stefański, op. cit., s. 337-338.

⁴⁹⁸ South Australia Summary Procedure Act 1921, tekst jednolity, <http://www.legislation.sa.gov.au>, stan na dzień 05.11.2013r.

⁴⁹⁹ W wolnym tłumaczeniu: Ustawa o rejestracji sprawców przestępstw o charakterze seksualnym popełnionych na szkodę dzieci, <http://www.legislation.sa.gov.au/>, stan na dzień 05.11.2013r.

⁵⁰⁰ z ang. loiter - wałęsać się, włóczyć się podejrzenie, kręcić się w okolicy.

miejsca, gdzie dzieci zazwyczaj przebywają, niezależnie czy dzieci przebywają tam w danym momencie.

2. Przez policjanta, dziecko lub opiekuna prawnego dziecka w przypadku gdy oskarżony jest osobą dorosłą, która zamieszkuje lub zamieszkiwała z osobą małoletnią poniżej lat 17, nie będąc opiekunem prawnym tej osoby, oraz gdy opiekun ustawowy dziecka nie zamieszkuje ze wskazanymi powyżej osobami, a sąd dojdzie do uzasadnionego przekonania, że przebywanie dziecka w takiej sytuacji może stwarzać ryzyko nadużycia natury seksualnej, psychicznej lub fizycznej, zaniedbywania, a także narażenia dziecka na nadużywanie lub bycie świadkiem nadużycia substancji zakazanych.

W ustawie *Procedure Act 1921*⁵⁰¹ znajduje się kilka stron dotyczących procedury dotyczącej orzekania i odwoływania zakazu zbliżania się, jednak z uwagi na ograniczone miejsce niniejszej pracy nie zostanie przytoczona pełna procedura.

Warto jednak wspomnieć, że za niezastosowanie się do określonego powyżej zakazu zbliżania się, grozi kara pozbawienia wolności do lat 2.

W przypadku określonego powyżej australijskiego zakazu zbliżania się, mającego na celu przeciwdziałanie pedofilii, interesujący jest fakt, że zakaz ten nie musi być powiązany z żadnym konkretnym przestępstwem. Co więcej osobą zgłaszającą się z wnioskiem do sądu o wydanie określonego zakazu może być nie tylko osoba zagrożona lub jej opiekun ustawowy, ale również policjant. W powyższym przypadku zakaz zbliżania się ma bardziej charakter środka zabezpieczającego niż środka karnego.

Dobrym przykładem, obrazującym różnego rodzaju zakazy zbliżania się stosowane w USA jest ustawodawstwo Stanu Wisconsin , określone w statucie *2011-12 Wisconsin Statutes & annotations*⁵⁰².

⁵⁰¹ South Australia Summary Procedure Act 1921, tekst jednolity, <http://www.legislation.sa.gov.au>, stan na dzień 05.11.2013r.

⁵⁰² Zebrane statuty, adnotacje oraz nakazy Sądu Najwyższego stanu Wisconsin, <http://docs.legis.wisconsin.gov/statutes/statutes/1>, stan na 25.10.2013r.

Rozdział 813 Statutu *2011-12 Wisconsin Statutes & Annotations* zawiera stosowane w tym stanie zakazy zbliżania się.

Pierwszy zakaz zbliżania się, omówiony w punkcie 122 rozdziału 813 powyższego statutu, jest związany z nadużyciami w stosunku do dzieci. Do tych nadużyć Statut zalicza m.in. powodowanie obrażeń cielesnych, wykorzystywanie seksualne, a nawet nadużywanie przez kobietę w ciąży alkoholu lub substancji zakazanych.

Natomiast jako „dziecko” statut określa osobę, która nie ukończyła 18 lat.

Określony przez prawo Stanu Wisconsin zakaz zbliżania się jest wydawany na wniosek. Wniosek taki, w przypadku nadużycia w stosunku do dziecka, może zostać złożony przez samo dziecko będące ofiarą, rodzica tego dziecka, przysposabiającego to dziecko lub opiekuna ustawowego. Omawiany wniosek składa się do Sądu Okręgowego (*Circuit Court*).

Petent we wniosku może wnosić również o ustanowienie tymczasowego zakazu zbliżania się. Decyzja o wydaniu tymczasowego zakazu zbliżania się jest wydawana na posiedzeniu niejawnym przez określony organ sądu⁵⁰³.

Omawiany powyżej tymczasowy zakaz zbliżania się może obejmować zakaz zbliżania się do miejsca zamieszkania lub aktualnego miejsca przebywania dziecka, jak również zakaz kontaktowania się osobiście lub pośrednio z dzieckiem (wyjątkiem jest kontaktowanie się z prawnikiem dziecka).

Podczas rozprawy, dotyczącej wydania właściwego zakazu zbliżania się określonego w rozdziale 813 punkt 122 Statutu *2011-12 Wisconsin Statutes & Annotations*, sąd przeprowadza postępowanie dowodowe, włącznie z dowodem z przesłuchania stron i jeżeli po przeprowadzeniu postępowania sąd dojdzie do uzasadnionego przekonania, że pozwany może dopuścić się w przyszłości nadużyć w stosunku do określonego dziecka, może on wydać zakaz zbliżania się.

⁵⁰³ Decyzję o wydaniu tymczasowego zakazu zbliżania się wydaje *circuit court commissioner* (tłum: komisarz sądu okręgowego).

Zakaz ten może obejmować, podobnie jak tymczasowy zakaz zbliżania się, zakaz zbliżania się do miejsca zamieszkania lub aktualnego miejsca przebywania dziecka, jak również zakaz kontaktowania się osobiście lub pośrednio z dzieckiem.

Wskazany powyżej zakaz może zostać orzeczony na okres do lat dwóch, jednakże traci on moc w momencie osiągnięcia przez wskazane w zakazie dziecko 18 lat.

Z uwagi na ograniczone miejsce nie zostaną w tej pracy przytoczone zagadnienia wykonawcze dotyczące powyższego zakazu.

Bardzo zbliżona procedura, jak ta opisana powyżej, jest stosowana również w przypadku przemocy domowej. Wniosek o orzeczenie zakazu zbliżania się może być złożony przez członka rodziny, określonego w przepisach szczególnych. Zakaz ten jest zawarty w rozdziale 813 punkt 12 Statutu *2011-12 Wisconsin Statutes & Annotations*.

Zakaz zbliżania się może obejmować zakaz zbliżania się do miejsca zamieszkania, aktualnego miejsca przebywania wnioskodawcy jak również zakaz kontaktowania się osobiście lub pośrednio z wnioskodawcą lub inny uzasadniony zakaz, będący w zgodzie ze złożonym przez wnioskodawcę wnioskiem. Warto zwrócić uwagę na otwarty charakter niniejszego środka karnego, pozwalający na znaczną indywidualizację omawianego zakazu.

Omawiany zakaz może być orzeczony na okres nie dłuższy niż 4 lata.

Kolejną konstrukcją prawną, podobną do zakazu zbliżania się określoną w *2011-12 Wisconsin Statutes & Annotations*, jest nakaz zaprzestania oraz unikania ze względu na molestowanie.

Zgodnie z rozdziałem 813 punkt 125 *Wisconsin Statutes & Annotations* poprzez „molestowanie” rozumie się między innymi bicie, popychanie, kopanie innego rodzaju kontakt fizyczny z ofiarą określony w przepisach szczególnych⁵⁰⁴, atak na tle seksualnym

⁵⁰⁴ Rozdział 48 pkt. 02 (1) *Wisconsin Statutes & Annotations*, <http://docs.legis.wisconsin.gov/statutes/statutes/> stan na dzień 06.11.2013r.

określony w przepisach szczególnych⁵⁰⁵, lub stalking (nękanie), również określony w przepisach szczególnych⁵⁰⁶. Drugą przesłanką do orzeczenia omawianego zakazu jest bezprawne wielokrotne dokonywanie czynności, które molestują lub zastraszają inną osobę, nie służąc przy tym żadnym innym celom.

Aby uzyskać omawiany nakaz, osoba pokrzywdzona musi złożyć określony wniosek do Sądu Okręgowego.

Podobnie jak we wcześniejszych omawianych przypadkach, możliwe jest otrzymanie również tymczasowego nakazu zaprzestania i unikania.

Orzeczony nakaz może obejmować nakaz zaprzestania lub unikania molestowania innej osoby, nakaz unikania miejsca zamieszkania lub przebywania wnioskodawcy, jak również dowolne połączenie tych nakazów. Omawiany nakaz może być orzeczony na okres do lat 4.

Stosunkowo nową konstrukcją prawną w stanie Wisconsin jest wprowadzony kilka lat temu zakaz lub nakaz w stosunku do osób narażonych na zwiększone ryzyko, określony w rozdziale 813 punkcie 123 *Wisconsin Statutes & Annotations*.

Przepis ten ma na celu ochronę:

1. „Osób dorosłych, narażonych na zwiększone ryzyko”, czyli zgodnie z definicją statutu⁵⁰⁷, osób dorosłych, których stan fizyczny lub psychiczny w znacznym stopniu zmniejsza możliwość tych osób do zaspokajania ich potrzeb, oraz które obecnie doświadczają lub są zagrożone nadużyciami, zaniedbaniem, samo-zaniedbaniem lub wyzyskiem finansowym”.

⁵⁰⁵ Rozdział 940 pkt. 225 *Wisconsin Statutes & Annotations*, <http://docs.legis.wisconsin.gov/statutes/statutes/> stan na dzień 06.11.2013r.

⁵⁰⁶ Rozdział 940 pkt. 32 *Wisconsin Statutes & Annotations*, <http://docs.legis.wisconsin.gov/statutes/statutes/> stan na dzień 06.11.2013r.

⁵⁰⁷ Rozdział 55 pkt. 01 *Wisconsin Statutes & Annotations*, <http://docs.legis.wisconsin.gov/statutes/statutes/>, stan na dzień 06.11.2013r.

2. „Starszych osób dorosłych narażonych na zwiększone ryzyko”, czyli zgodnie z definicją statutu⁵⁰⁸, osób powyżej 60 roku życia, które obecnie doświadczają lub są zagrożone nadużyciami, zaniedbaniem, samo-zaniedbaniem lub wyczerpaniem finansowym.

Ochrona tych osób jest konieczna ze względu na trudną sytuację, w jakiej się znajdują. Osoby te często są narażone na nadużycia ze strony osób opiekujących się nimi, często nawet ze strony osób najbliższych.⁵⁰⁹

Wniosek o wydanie zakazu lub nakazu w stosunku do osób narażonych na szczególne ryzyko może być złożony przez osobę narażoną, dowolną osobę działającą w imieniu osoby narażonej oraz wskazane agencje rządowe.

Zakaz zbliżania się w stanie Wisconsin może obejmować następujące zakazy i nakazy:

1. Zakaz ingerowania w śledztwo w sprawie konieczności umieszczenia osoby zagrożonej w domu opieki.
2. Zakaz zachowania w postaci nadużywania, wykorzystywania finansowego, zaniedbywania, niepokojenia, nękania osoby zagrożonej lub znęcania się nad zwierzęciem, jak również dopuszczania się grożenia osobie zagrożonej takimi zachowaniami.
3. Nakaz unikania miejsca zamieszkania lub przebywania osoby zagrożonej.
4. Zakaz kontaktowania się bezpośredniego lub pośredniego z osobą zagrożoną (za wyjątkiem kontaktów poprzez prawnika osoby zagrożonej).
5. Nakaz lub zakaz innego rodzaju zachowania konieczny w danej sytuacji, niebędący sprzeczny ze złożonym przez wnioskodawcę wnioskiem.

⁵⁰⁸ Rozdział 46 pkt. 90 *Wisconsin Statutes & Annotations*, <http://docs.legis.wisconsin.gov/statutes/statutes/>, stan na dzień 06.11.2013r.

⁵⁰⁹ B.J. Abramson, M.M. Mansfield, J. A. Raymond, Wisconsin's Individual-At-Risk Restraining Order: An Analysis of the First Thirty Months, *The Elder Law Journal* 2010, nr 2, s. 250-254.

Następująca tabela prezentuje stosowanie omawianego powyżej zakazu w stanie Wisconsin w okresie od dnia 1 grudnia 2006 roku do dnia 1 czerwca 2009 roku.⁵¹⁰

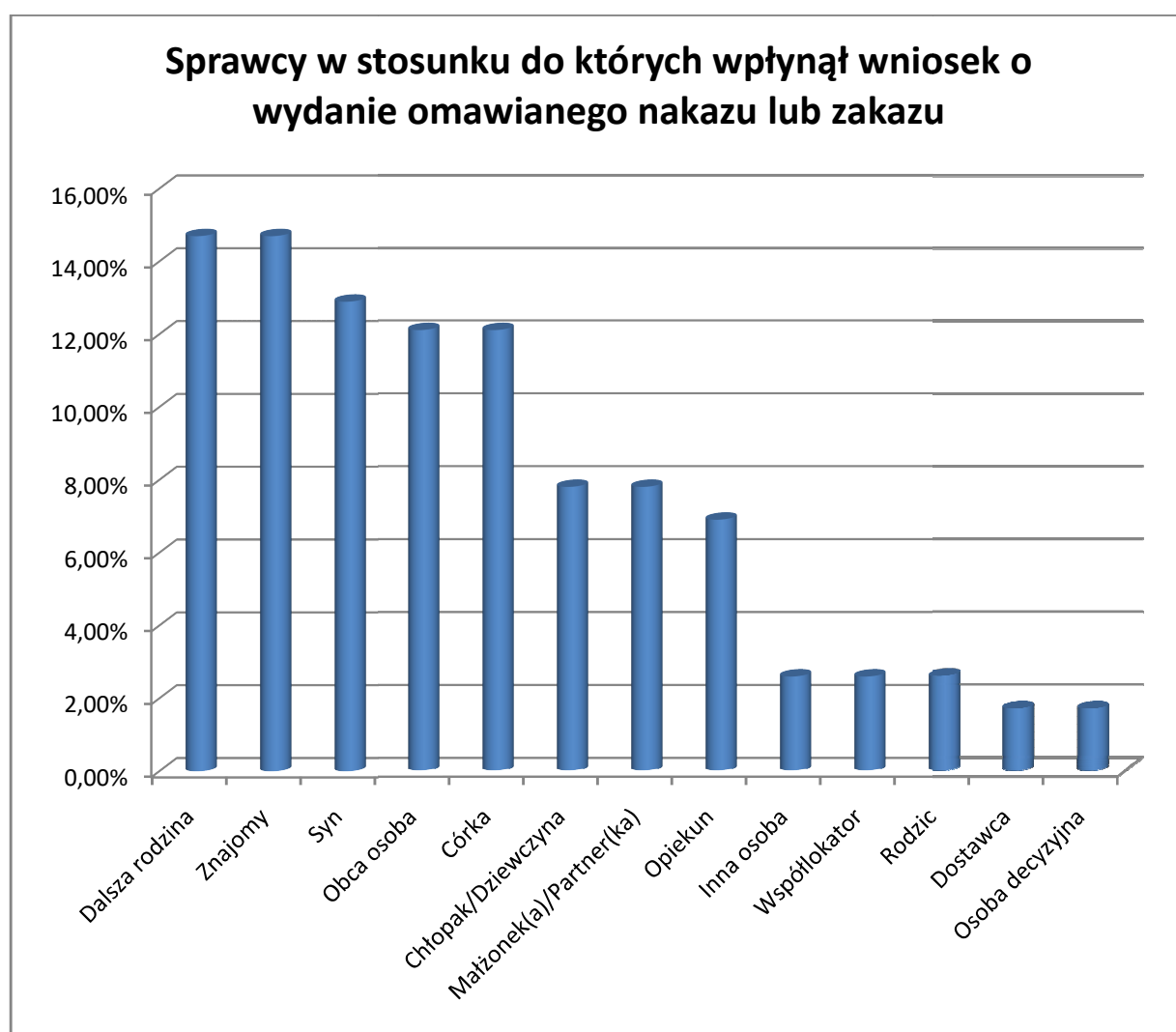
	Wniosek złożony przez zagrożoną osobę.	Wniosek złożony przez członka rodziny osoby zagrożonej.	Wniosek złożony z ramienia hrabstwa.	Wniosek złożony przez inną osobę.
Złożone wnioski	150	72	60	39
Ustanowiono tymczasowe zakazy	134 (89.3%)	55 (76.4%)	59 (98.3%)	36 (92.3%)
Orzeczono zakaz	72 (53.7%)	35 (63.6%)	38 (64.4%)	21 (58.3%)
Odrzucono wniosek pomimo ustanowienia tymczasowego zakazu	62 (46.2%)	20 (36.4%)	21 (35.6%)	15 (41.7%)

Wnioski o wydanie zakazu zbliżania się w stanie Wisconsin w okresie od dnia 1 grudnia 2006 roku do dnia 1 czerwca 2009 roku (*Przygotowanie tabeli Mieszko Nowicki*)

⁵¹⁰ B.J. Abramson, M.M. Mansfield, J. A. Raymond, Wisconsin's Individual-At-Risk Restraining Order: An Analysis of the First Thirty Months, *The Elder Law Journal* 2010, nr 2, s. 258.

Wniosek o wydanie zakazu lub nakazu w stosunku do osób narażonych na szczególne ryzyko może być złożony przez osobę narażoną, dowolną osobę działającą w imieniu osoby narażonej oraz wskazane agencje rządowe.⁵¹¹

Następny wykres ilustruje wzajemny stosunek pomiędzy ilością sprawców a wzajemną relację pomiędzy pokrzywdzonym i pozwanym, wobec którego wpłynął wniosek o wydanie omawianych zakazów i nakazów.

Stosunek pomiędzy ilością sprawców a wzajemną relację pomiędzy pokrzywdzonym i sprawcą, wobec którego wpłynął wniosek o wydanie omawianych zakazów i nakazów.⁵¹² (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

⁵¹¹ B.J. Abramson, M.M. Mansfield, J. A. Raymond, Wisconsin's Individual-At-Risk Restraining Order: An Analysis of the First Thirty Months, *The Elder Law Journal* 2010, nr 2, s. 250-254.

⁵¹² Tamże, s. 262.

Jak widać największe zagrożenie dla osób szczególnie narażonych stanowi dalsza rodzina oraz osoby znajome, natomiast w drugiej kolejności zagrożenie stanowią dzieci osób szczególnie narażonych oraz osoby obce.

Należy wspomnieć, że we wspomnianych wyżej wnioskach powodem ich złożenia najczęściej było wykorzystywanie finansowe (aż 60,3%), nadużywanie emocjonalne (56,9%) oraz ogólne molestowanie (49,1%). Najrzadszymi przyczynami złożenia wniosku było wykorzystywanie seksualne (11,6%), nękanie (6,9%) oraz krzywdzenie zwierząt (3,4%).⁵¹³ Oczywiście wiele wniosków zawierało kilka przyczyn stanowiących podstawę do wydania nakazu lub zakazu.

Z powyższych rozważań wynika, że zakaz kontaktowania się może przybierać wiele form. Mając na uwadze powyższe rozważania, uważam, że środek karny zakazu kontaktowania się jest bardzo potrzebny w prawie karnym, również w Polsce. Mając na uwadze fakt, że zakaz kontaktowania się może przybierać wiele różnych form i spełniać różnego rodzaju funkcje, sądzę, że powinny być prowadzone dalsze dyskusje i prace nad możliwością rozwoju i zmian w zakresie tego zakazu w obecnie obowiązującym polskim kodeksie karnym.

4.3.8 Środki karne określone w art. 39 § 2b kk oraz art. 39 § 2e kk

Omówione w niniejszym rozdziale środki karne określone w art. 39 § 2b kk oraz art. 39 § 2e kk, które zostały wprowadzone do kodeksu karnego w ostatnich latach, były już wielokrotnie zmieniane i nie pozostawia wątpliwości, iż nie są one idealnie sformułowane.

Interesujący w przytoczonych wcześniej przykładach ustawodawstwa Stanów Zjednoczonych jest fakt, że duży nacisk kładziony jest na dyskrecjonalność sędziowską, jak również na wolę pokrzywdzonego. Te dwa elementy mogą w znaczącym stopniu wpłynąć

⁵¹³ B.J. Abramson, M.M. Mansfield, J. A. Raymond, Wisconsin's Individual-At-Risk Restraining Order: An Analysis of the First Thirty Months, *The Elder Law Journal* 2010, nr 2, s. 262.

zarówno na indywidualizację zastosowanego środka karnego, jak również na jego skuteczność.

Uważam, że należy zastanowić się nad integracją wprowadzonych w ostatnich latach środków karnych: obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób, zakaz oraz nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, oraz modyfikacją związanych z nimi zapisów kodeksowych, w taki sposób, aby wypełnić jak najlepiej cele tych środków karnych, równocześnie upraszczając zasady ich orzekania.

Aby osiągnąć integrację tych środków karnych, należałoby moim zdaniem wprowadzić następujące zmiany do kodeksu karnego:

Art. 39 Środkami karnymi są:

(..)

2b zakaz kontaktowania się z określonymi osobami oraz przebywania w określonych miejscach

(..)

~~2e) nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym,~~

(..)

Art. 41a. § 1. Sąd może orzec zakaz kontaktowania się z określonymi osobami oraz przebywania w określonych miejscach w razie skazania za przestępstwo popełnione umyślnie, jeżeli w opinii sądu brak orzeczenia takiego zakazu zagraża istotnym dobrom chronionym prawem. Zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu.

§ 2. Zakaz kontaktowania się z określonymi osobami może objąć zakaz zbliżania się do określonych osób, zakaz zbliżania do miejsca zamieszkania stałego lub tymczasowego określonych osób, zakaz zbliżania się do innych z góry określonych miejsc w których osoby te przebywają, zakaz bezpośredniego oraz pośredniego komunikowania się z określonymi osobami lub dowolną kombinację powyższych zakazów. Orzekając zakaz

zbliżania się do określonych osób lub miejsc, sąd wskazuje odległość którą skazany obowiązany jest zachować.

§ 3. W przypadku orzeczenia zakazu zbliżania się do miejsca w którym skazany aktualnie zamieszkuje z pokrzywdzonym sąd orzeka eksmisję skazanego ze wskazanego lokalu. Zastosowanie mają ogólne przepisy o eksmisji, jednakże skazanemu nie przysługuje prawo do lokalu socjalnego, zamiennego ani wskazanego przez gminę pomieszczenia tymczasowego. Jeżeli skazanemu nie przysługuje tytuł prawny do innego lokalu lub pomieszczenia w którym może zamieszkać, komornik usunie skazanego do noclegowni, schroniska lub innej placówki zapewniającej miejsca noclegowe wskazanej przez gminę właściwą ze względu na miejsce położenia lokalu podlegającego opróżnieniu.

§ 4 Zakaz przebywania w określonych miejscach może dotyczyć zarówno konkretnego miejsca wraz ze wskazaniem adresu tego miejsca, jak również miejsc wskazanych rodzajowo takich jak szkoły czy place zabaw.

§ 5. W przypadku gdy sprawca ponownie dopuszcza się umyślnego przestępstwa wobec tej samej osoby zakazy określone w §1 mogą zostać orzeczone dożywotnio.

Celem zakazu opuszczania przez skazanego miejsca pobytu bez zgody sądu jest nie tylko ogólna kontrola nad skazanym ale przede wszystkim ochrona pokrzywdzonego.⁵¹⁴ Jednakże zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego zapewnia mu podobną ochronę co zakaz opuszczania przez skazanego miejsca pobytu bez zgody sądu, natomiast kara ograniczenia wolności określona w art. 34 kk nakłada na skazanego zakaz zmiany miejsca stałego pobytu bez zgody sądu. Wobec tego cele zakazu opuszczania przez skazanego miejsca pobytu bez zgody sądu mogą być spełnione przez zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego połączony z karą ograniczenia wolności, a co za tym idzie zasadnym moim zdaniem byłoby całkowite usunięcie z kodeksu karnego zakazu opuszczania przez skazanego miejsca pobytu bez zgody sądu.

⁵¹⁴ M. Budyn-Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 126-130.

Proponowana zmiana kodeksu karnego wymaga oczywiście dalszej dyskusji, jednakże moim zdaniem, przedstawione powyżej rozwiązanie jest mniej zawiłe od rozwiązania obecnie przyjętego w kodeksie karnym.

Już sama nazwa „zakaz kontaktowania się z określonymi osobami oraz przebywania w określonych miejscach” jest znacznie krótsza i mniej złożona niż „obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu” w połączeniu z „nakazem opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym”, podczas gdy proponowany środek karny może spełniać dokładnie te same funkcje, co środki karne określone w art. 39 §2b oraz §2e kodeksu karnego.

Pozostawienie dużej dyskrecjonalności sędziemu, co do orzekania proponowanego środka karnego, pomimo pewnych wątpliwości dotyczących nadmiernej swobody w kształtowaniu sankcji za czyn zabroniony, w moim przekonaniu sprzyjałoby indywidualizacji stosowania środka karnego.

Zmiana przesłanki „skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego lub inne przestępstwo przeciwko wolności oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej” na przesłankę „przestępstwo popełnione umyślne” poszerza znacząco możliwość stosowania omawianego środka karnego, jednakże należy zwrócić uwagę na zmianę charakteru tego środka na środek karny wyłącznie o charakterze fakultatywnym. Raz jeszcze to sędzia decydowałby o zastosowaniu tego środka karnego. Byłoby to bardzo korzystne z tego względu, iż w chwili obecnej środki karne określone w art. 39 §2b kk oraz art. 39 §2e kk mogą być stosowane jedynie w bardzo ograniczonym zakresie.

Bardzo dobrym przykładem będzie przestępstwo określone w art. 151 kk, polegające na doprowadzeniu człowieka do targnięcia się na własne życie poprzez namowę lub udzielenie mu pomocy. Przestępstwo takie jak najbardziej powinno kwalifikować się do orzeczenia zakazu zbliżania się do pokrzywdzonego, jednakże w obecnym stanie prawnym

orzeczenie takiego zakazu wobec sprawcy tego przestępstwa nie jest możliwe, gdyż nie jest to przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego ani przestępstwo przeciwko wolności, ani też umyślne przestępstwo z użyciem przemocy.

W przypadku niezwykle istotnych środków karnych które mają chronić osoby pokrzywdzone, często nieletnie osoby pokrzywdzone, zdecydowanie lepszym rozwiązaniem wydaje się być ustalenie szerokiej możliwości stosowania tych środków karnych i pozostawienie sędziom decyzji, czy orzeczenie danego środka w danym wypadku jest zasadne, niż ustalenie wąskiej możliwości stosowania tych środków karnych i uniemożliwienie sędziom orzeczenia ich w niektórych wypadkach, gdy ich orzeczenie wydaje się wskazane, a nawet konieczne.

Proponowana zmiana zakłada zrezygnowanie z nieostrego pojęcia „przebywania w określonych środowiskach”. Oczywiście można twierdzić, że ustawodawca używając pojęcia „środowisko” mógł mieć na myśli na przykład środowisko szkolne, jednakże w takim wypadku zupełnie wystarczający byłby zakaz zbliżania się do określonych miejsc, a konkretnie do szkół. Przychodzące na myśl środowisko szkolne czy też może medyczne, albo może środowisko kościelne wydaje się stanowić pojęcie niezwykle nieostre i podlegające różnym interpretacjom, znacznie bardziej zasadnym zdaje się orzeczenie zakazu zbliżania do szkół, szpitali czy kościołów (czyli z góry określonych miejsc, a nie środowisk).

Zrezygnowano by również z „zakazu zbliżania się do określonych osób”, gdyż zakaz kontaktowania się z określonymi osobami może równocześnie obejmować zakaz zbliżania się określonych osób, jak również zakaz zbliżania się do miejsca zamieszkania lub przebywania określonych osób, który to zakaz nie został ujęty w obecnie obowiązujących przepisach, jest natomiast z powodzeniem stosowany zarówno w prawie Stanów Zjednoczonych, jak również w prawie Australii.

Zrezygnowanie z określonego w art. 41a §2 kk, obligatoryjnego orzekania określonych środków karnych, wynikałoby ze znacznego rozszerzenia możliwości stosowania proponowanego powyżej środka karnego. Cała zresztą proponowana zmiana opiera się na założeniu, że sędzia jako doświadczony i wykształcony specjalista z zakresu prawa, będzie w

stanie znacznie lepiej zdecydować w konkretnym przypadku, czy orzeczenie określonego środka karnego jest zasadne, niż może w tym zakresie zdecydować ustawodawca, opierający się nie na konkretnej sytuacji, ale wyłącznie na abstrakcyjnym założeniu, jak dana sytuacja może wyglądać. Nie jest przecież możliwe przewidzenie przez ustawodawcę wszystkich sytuacji faktycznych, w jakich zastosowanie określonego środka karnego byłoby zasadne.

Proponowana zmiana opiera się również na sprecyzowaniu w art. 41a §2 kk, co obejmować ma orzeczenie zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, natomiast w art. 41a §4 kk, co może objąć zakaz przebywania w określonych miejscach.

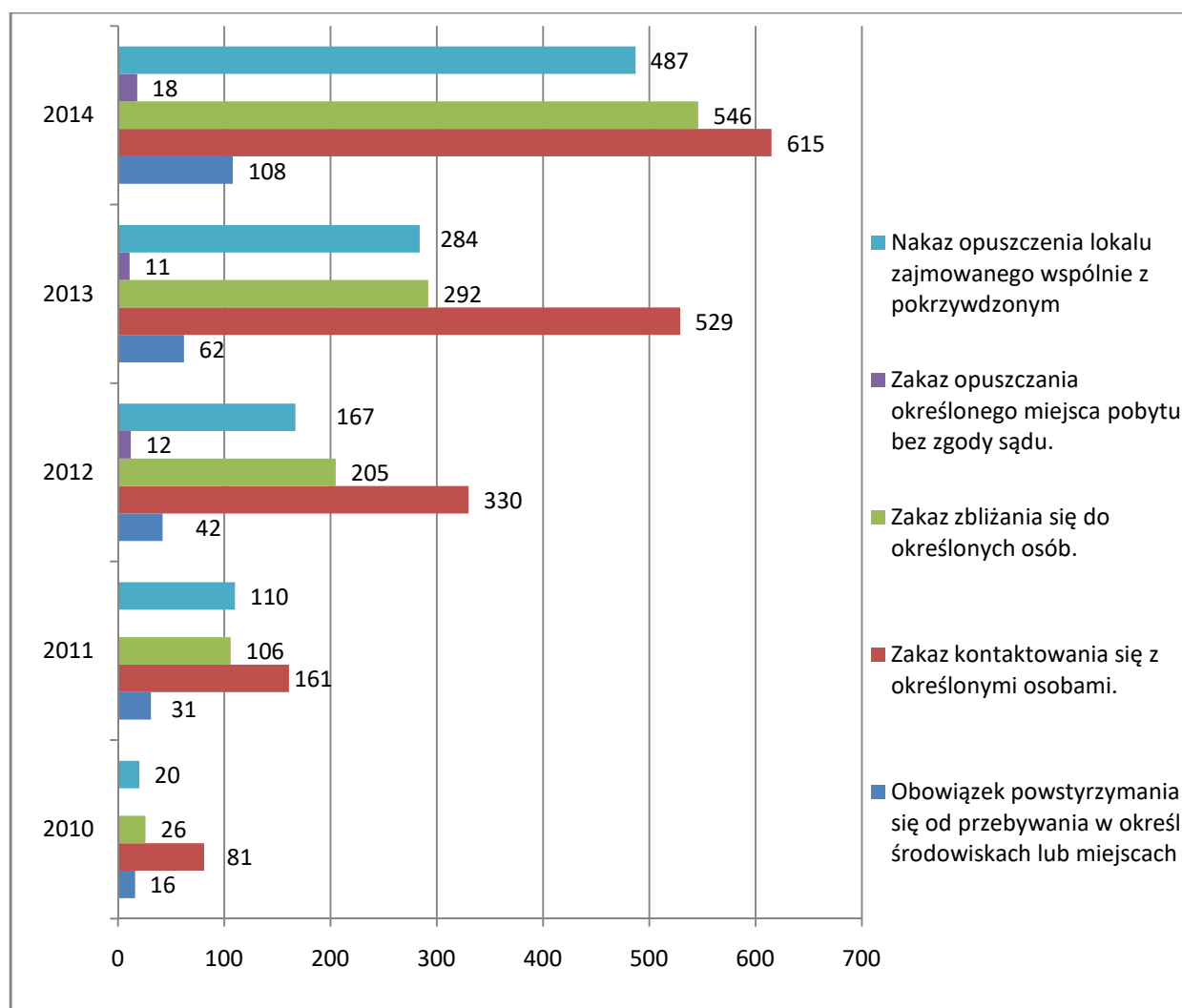
Art. 41a § 3 kk precyzowałoby ponadto sytuację, w której sąd orzeka wobec sprawcy zakaz zbliżania się do miejsca w którym aktualnie sprawca zamieszkuje z pokrzywdzonym. Ustawodawstwo posiada zdefiniowane oraz dopracowane procedury związane z eksmisją, wobec czego można założyć, że nic nie stoi na przeszkodzie, aby procedury te były zastosowane we wskazanym powyżej przypadku. Jedyne czynniki, wyróżniające opisaną sytuację, to fakt, iż eksmisja musi zostać przeprowadzona bezzwłocznie, wobec czego proponuję zapis, w myśl którego skazanemu nie przysługuje prawo do lokalu socjalnego, zamiennego ani wskazanego przez gminę pomieszczenia tymczasowego, a co za tym idzie, jeżeli skazanemu nie przysługuje tytuł prawny do innego lokalu lub pomieszczenia, w którym może zamieszkać, komornik usunie skazanego do noclegowni, schroniska lub innej placówki zapewniającej miejsca noclegowe wskazanej przez gminę właściwą ze względu na miejsce położenia lokalu podlegającego opróżnieniu.

Proponowana zmiana miałaby formę zbliżoną do art. 1046 kpc §4, w myśl którego „(..) Jeżeli dłużnikowi nie przysługuje tytuł prawny do innego lokalu lub pomieszczenia, w którym może zamieszkać, komornik wstrzyma się z dokonaniem czynności do czasu, gdy gmina właściwa ze względu na miejsce położenia lokalu podlegającego opróżnieniu, na wniosek komornika, wskaże dłużnikowi tymczasowe pomieszczenie, nie dłużej jednak niż przez okres 6 miesięcy. Po upływie tego terminu komornik usunie dłużnika do noclegowni, schroniska lub innej placówki zapewniającej miejsca noclegowe wskazanej przez gminę właściwą ze względu na miejsce położenia lokalu podlegającego opróżnieniu. (..)” Główną różnicą jest pominięcie określonego w art. 1046 kpc sześciomiesięcznego terminu przeznaczonego na wskazanie przez gminę pomieszczenia tymczasowego.

Proponowane zmiany są moim zdaniem potrzebne w kodeksie karnym. W szczególności często stosowanym w orzecznictwie środkiem karnym zdaje się być zakaz

kontaktowania się z określonymi osobami oraz nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, co wynika z przedstawionego poniżej wykresu.

Poniższy wykres obrazuje ilość orzeczonych środków karnych określonych w art. 39 § 2b kk oraz w art. 39 § 2e kk, w pierwszej instancji, w Sądach Rejonowych, w latach 2010 - 2014.

Ilość orzeczonych środków karnych określonych w art. 39 § 2b kk oraz w art. 39 § 2e kk, w pierwszej instancji, w Sądach Rejonowych, w okresie od 2010 roku do 2014 roku.⁵¹⁵ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

⁵¹⁵ Wykres przygotowana na podstawie: Wyciąg z informacji o realizacji przez wymiar sprawiedliwości Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w 2012 roku - dane statystyczne, dostępne na stronie, <http://ms.gov.pl/>, stan na dzień 11.03.2015 rok oraz na podstawie danych statystycznych przesłanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie

Zmiana kodeksu karnego która ma wejść w życie dnia 1 lipca 2015 roku przewiduje zmiany w zakresie omawianych środków karnych. Przede wszystkim środek karny obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach zostanie zmieniony na zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, co jest krokiem w stronę ujednolicenia katalogu środków karnych, co uważam za niezbędne.

Zmieniony zostanie również środek karny nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym na środek karny nakazu okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym. Jest to zmiana która moim zdaniem w sposób właściwy doprecyzowuje ten środek karny.

Wspomniana powyżej nowelizacja obejmie w dużym zakresie art. 41a kk. Poza zmianami językowymi, oraz zmianami wynikającymi z zamiany nakazu na zakaz wprowadzony do kodeksu zostanie art. 41a § 3a kk o treści: „W razie orzeczenia nakazu okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym za przestępstwa określone w rozdziałach XXV i XXVI sąd orzeka na ten sam okres zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego”. Uważam za logiczne połączenie tych zakazów.

Dodany zostanie również 41a § 5 kk o treści: „Orzekając nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, sąd określa termin jego wykonania”. Nałożenie na sąd obowiązku sprecyzowania określenia terminu wykonania tego środka karnego uważam za w pełni uzasadnione.

Dodatkowo zmiana umożliwi w przypadku orzeczenia zakazu zbliżania się do określonych osób kontrolę wykonania tego środka karnego w systemie dozoru elektronicznego. Ciężko jest mi stwierdzić, czy rozwiązanie takie zda egzamin.

Podsumowując, uważam, że ponowne przemyślenie oraz konsolidacja środków karnych określonych w art. 39 §2b kk oraz w art. 39 § 2e kk wydaje się być niezbędna do prawidłowego funkcjonowania tych środków karnych. Niestety, liczne zmiany w omawianych środkach karnych, a w szczególności w art. 41a kk, zostały wprowadzone poprzez dodawanie kolejnych treści, nie do końca spójnych z treściami już istniejącymi. Spowodowało to pewnego stopnia chaosu legislacyjnego. Zmiana kodeksu która ma wejść w życie 1 lipca 2015

roku jest moim zdaniem właściwym krokiem w kierunku konsolidacji i doprecyzowania środków karnych określonych w art. 39 § 2b oraz 2e. Uważam jednak, że zaproponowana przeze mnie w niniejszym podrozdziale zmiana integruje omawiane przepisy w jedną spójną całość.

Jak zaproponowałem wcześniej uważam, że środki karne obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu oraz nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym mogłyby z powodzeniem zostać zastąpione przez środek karny zakazu kontaktowania się z określonymi osobami oraz przebywania w określonych miejscach. Myślę, że w przypadku tych środków karnych ustawodawca niepotrzebnie komplikuje przepisy, jednocześnie tworząc parę odrębnych środków karnych, których funkcje mogłyby zostać zrealizowane przez jeden spójny środek karny.

4.4 Środek karny zakazu wstępu na imprezę masową

Środek karny zakazu wstępu na imprezę masową jest przykładem na to, jak rozwój technologiczny prowadzi do tworzenia nowych, interesujących konstrukcji prawnych. Środek karny zakazu wstępu na imprezę masową został wprowadzony do kodeksu karnego na mocy ustawy dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych⁵¹⁶.

W niniejszym podrozdziale postaram się odpowiedzieć na pytanie: „Czy środek karny zakazu wstępu na imprezę masową powinien zostać zmieniony lub usunięty z kodeksu karnego?”.

Sama nazwa środka karnego zakazu wstępu na imprezę masową, określona w art. 39 pkt. 2c kk, nie uległa zmianie od jej wprowadzenia, jednakże zmianom podlegała art. 41b kk, dotyczącego omawianego środka karnego.

⁵¹⁶ Ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych, Dz. U. 2009 nr 62 poz. 504.

W tekście pierwotnym art. 41b kk brzmiał:

§ 1. Sąd może orzec, a w przypadkach wskazanych w ustawie orzeka, zakaz wstępu na imprezę masową, jeżeli przy popełnieniu przestępstwa zachowanie sprawcy wskazuje, że jego udział w imprezach masowych zagraża istotnym dobrom chronionym prawem.

§ 2. Zakaz wstępu na imprezę masową jest połączony z obowiązkiem osobistego stawiennictwa w jednostce organizacyjnej Policji lub w miejscu określonym przez właściwego, ze względu na miejsce zamieszkania osoby skazanej, komendanta powiatowego (rejonowego, miejskiego) Policji, w czasie trwania imprezy masowej.

§ 3. Sąd, orzekając zakaz wstępu na imprezę masową, określa rodzaje imprez masowych, w czasie trwania których ukarany jest obowiązany do osobistego stawiennictwa w jednostce Policji, w tym nazwy dyscyplin sportowych, nazwy klubów sportowych oraz zakres terytorialny obowiązywania orzeczonego środka.

§ 4. Zakaz wstępu na imprezę masową dotyczy również meczu piłki nożnej rozgrywanego przez polską kadrę narodową i polski klub sportowy poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

W 2010 roku wprowadzona została ustawa o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz ustawy - Kodeks karny⁵¹⁷. Zmiana ta w zakresie art. 41b kk ograniczała się jedynie do zastąpienia, znajdującego się w §3 rzeczonoego artykułu wyrażenia „ukarany”, poprzez poprawne wyrażenie „skazany”.

Natomiast znacząca zmiana art. 41b kk miała miejsce dopiero wraz z wprowadzeniem ustawy z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw⁵¹⁸.

⁵¹⁷ Ustawa z dnia 22 lipca 2010 r. o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz ustawy - Kodeks karny, Dz. U. 2011, nr 152, poz. 1018.

⁵¹⁸ Ustawa z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2011, nr 217, poz. 1280.

W przeciwieństwie do środków karnych, opisanych w art. 41a kk, nowelizacja art. 41b kk nie polegała na stopniowym dopisywaniu kolejnych treści ale na przeredagowaniu całego artykułu, co wydaje się być metodą znacznie bardziej skuteczną.

W związku z wspomnianą wyżej nowelizacją, zmodyfikowano §1 art. 41b kk, nadając mu następujące brzmienie:

„§ 1. Sąd może orzec, ~~a w przypadkach wskazanych w ustawie orzeka,~~ zakaz wstępu na imprezę masową, ~~jeżeli przy popełnieniu przestępstwa zachowanie sprawcy wskazuje, że jego udział~~ przestępstwo zostało popełnione w związku z taką imprezą, a udział sprawcy w imprezach masowych zagraża istotnym dobrom chronionym prawem. Sąd orzeka zakaz wstępu na imprezę masową w wypadkach wskazanych w ustawie.”

Zmiana ta uprościłaby omawiany środek karny. Usunięta zostałaby całkowicie bardzo nieostra przesłanka dotycząca zachowania sprawcy przy popełnieniu przestępstwa, a w jej miejsce wprowadzona zostałaby przesłanka popełnienia przestępstwa w związku z określoną imprezą. Zmianie uległoby również określenie „istotne dobra chronione prawem” na szersze określenie „dobra chronione prawem”.

Nowelizacja art. 41b kk z 2011 roku całkowicie zmieniła treść §2, §3 oraz §4 omawianego artykułu. Zostało nadane im brzmienie następujące:

„Art. 41b

(..)

§ 2. Zakaz wstępu na imprezę masową obejmuje wszelkie imprezy masowe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz mecze piłki nożnej rozgrywane przez polską kadrę narodową lub polski klub sportowy poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

§ 3. Orzekając zakaz wstępu na imprezę masową za czyn popełniony w związku z masową imprezą sportową, sąd może orzec obowiązek przebywania skazanego w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w określonym miejscu stałego pobytu, kontrolowany w sposób określony w przepisach o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego.

§ 4. Sąd orzeka zakaz wstępu na imprezę masową i obowiązek określony w § 3, w razie ponownego skazania sprawcy za przestępstwo popełnione w związku z imprezą masową.

§ 5. W szczególnie uzasadnionych wypadkach sąd może orzec, że po upływie okresu, na który orzeczono obowiązek określony w § 3, skazany będzie obowiązany do stawiennictwa w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w jednostce organizacyjnej Policji lub w miejscu określonym przez właściwego, ze względu na miejsce zamieszkania skazanego, komendanta powiatowego, rejonowego lub miejskiego Policji.

§ 6. Łączny czas stosowania wobec skazanego obowiązków, określonych w § 3 i 5, nie może przekroczyć okresu orzeczonego wobec skazanego zakazu wstępu na imprezę masową.

§ 7. Jeżeli z okoliczności wynika, że wykonanie obowiązku określonego w § 3 jest niemożliwe lub jego orzeczenie jest oczywiście niecelowe, w miejsce tego obowiązku orzeka się obowiązek stawiennictwa skazanego w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w jednostce organizacyjnej Policji lub w miejscu określonym przez właściwego, ze względu na miejsce zamieszkania skazanego, komendanta powiatowego, rejonowego lub miejskiego Policji.

§ 8. Nakładając obowiązek, o którym mowa w § 3, 5 lub 7, sąd określa imprezy masowe, w czasie trwania których obowiązek ten ma być wykonywany, wskazując w szczególności nazwy dyscyplin sportowych, nazwy klubów sportowych oraz zakres terytorialny imprez, których obowiązek dotyczy.

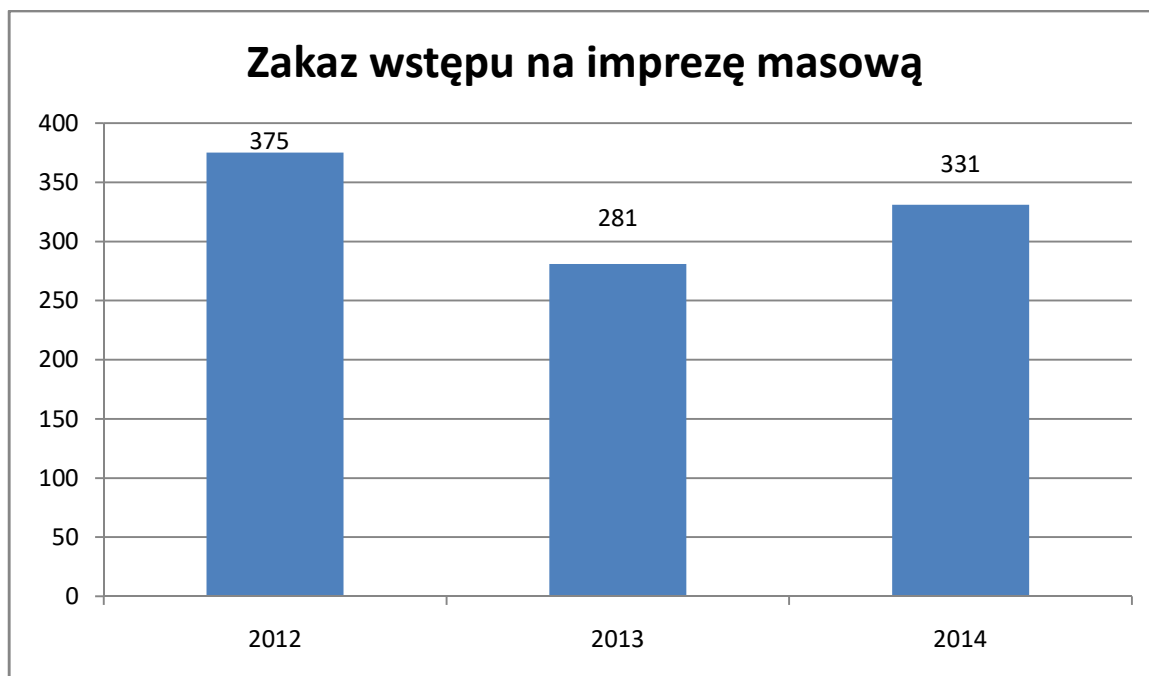
§ 9. Obowiązki orzekane na podstawie § 3, 5 i 7 orzeka się w miesiącach i latach. Obowiązek, o którym mowa w § 3, orzeka się na okres nie krótszy niż 6 miesięcy i nie dłuższy niż 12 miesięcy, zaś obowiązek, o którym mowa w § 7, orzeka się na okres od 6 miesięcy do lat 6, nieprzekraczający okresu, na jaki orzeczono zakaz wstępu na imprezę masową.”

Zmodyfikowany art. 41b kk ma dłuższy tekst, jednakże jest bardziej precyzyjnym.

Orzeczenie zakazu wstępu na imprezę masową ma charakter fakultatywny, w przypadku określonym w art. 41b §1 kk, lub obligatoryjny w wypadkach wskazanych w ustawie. Środek karny zakazu wstępu na imprezę masową ma charakter niemajątkowy i terminowy. Spełnia on głównie funkcję prewencyjną.

Omawiany środek karny został wprowadzony do kodeksu karnego w związku z rozwijającą się przestępczością stadionową (tzw. chuligaństwo stadionowe)⁵¹⁹.

Poniższy wykres prezentuje ilość orzeczonych w pierwszej instancji, w Sądach Rejonowych, środków karnych zakazu wstępu na imprezę masową w latach 2012-2014.

Liczba orzeczonych w pierwszej instancji, w Sądach Rejonowych, środków karnych zakazu wstępu na imprezę masową w latach 2012-2014.⁵²⁰ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

Jak wynika z powyższego wykresu, środek karny zakazu wstępu na imprezę masową pomimo, że jest stosunkowo nowym środkiem karnym, jest orzekany w ilości uzasadniającej, moim zdaniem, jego byt w katalogu środków karnych.

Wypadki, w których środek karny zakazu wstępu na imprezę masową jest orzekany obligatoryjnie, są wskazane w art. 66 ustawy z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych. Zgodnie z art. 66 u.o b.i.m. środek karny zakazu wstępu na imprezę masową orzeka się wobec sprawców przestępstw, o których mowa w art. 59 i 60 tejże ustawy.

⁵¹⁹ Tak: T. Bojarski w: Kodeks karny. Komentarz, red. T. Bojarski, Warszawa 2011, s. 120.

⁵²⁰ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przesłanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Osądzeni w pierwszej instancji, Sądy Rejonowe, Sprawozdania MS-S6 za lata 2012-2014.

Art. 59 u.o b.i.m. nakłada odpowiedzialność karną na sprawców, którzy wnoszą lub posiadają na imprezie masowej broń, w rozumieniu ustawy z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (Dz. U. z 2012 r. poz. 576), wyroby pirotechniczne, materiały pożarowo niebezpieczne lub inne niebezpieczne przedmioty, lub materiały wybuchowe.

Natomiast zgodnie z art. 60 u.o b.i.m. czynu zabronionego dopuszcza się sprawca który:

1. W czasie trwania masowej imprezy sportowej, w tym meczu piłki nożnej, wdzierają się na teren, na którym rozgrywane są zawody sportowe, albo wbrew żądaniu osoby uprawnionej miejsca takiego nie opuszcza,

2. w czasie trwania imprezy masowej wdzierają się na teren obiektu lub na teren, gdzie prowadzona jest impreza masowa albo wbrew żądaniu osoby uprawnionej miejsca takiego nie opuszcza,

3. w czasie i w miejscu trwania imprezy masowej narusza nietykalność cielesną członka służby porządkowej lub służby informacyjnej.

Orzeczenie we wskazanych powyżej przypadkach środka karnego zakazu wstępu na imprezę masową ma charakter obligatoryjny, w związku z tym, że powyższe zachowania na imprezie masowej stanowią poważne zagrożenie dla pozostałych uczestników tego typu imprez, a co za tym idzie wyeliminowanie takich sprawców z udziału w przyszłych imprezach masowych stanowi zadanie priorytetowe.⁵²¹

Należy również mieć na uwadze, że zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2012 roku, w przypadkach określonych w art. 66 u.o b.i.m., do orzeczenia środka karnego zakazu wstępu na imprezy masowe nie jest konieczne spełnienie przesłanki określonej w art. 41b §1 kk w postaci zagrożenia dobrom chronionym prawem przez udział sprawcy w imprezach masowych.⁵²²

⁵²¹ C. Kąkol, Bezpieczeństwo imprez masowych. Komentarz, Warszawa 2012, s.287-288.

⁵²² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2012 r., sygn. II KK 264/11, OSNKW 2012, nr 4, poz. 43.

Zakaz wstępu na imprezę masową może być również orzeczony fakultatywnie za wykroczenia określone w art. 65 pkt. 1 u. o b.i.m. oraz jest orzekany obligatoryjnie za wykroczenia określone w art. 65 pkt. 2 u. o b.i.m.

Środek karny zakazu wstępu na imprezę masową może zostać orzeczony, zgodnie z art. 41b §1 kk, w przypadku popełnienia przez sprawcę dowolnego przestępstwa w związku z imprezą masową, jeżeli udział sprawcy w imprezach masowych zagraża dobrom chronionym prawem.

Dla orzeczenia zakazu wstępu na imprezę masową nie ma znaczenia jakiego przestępstwa dopuścił się sprawca, ani też jaką karę za popełnione przestępstwo przewiduje kodeks karny. Zofia Sienkiewicz wskazuje, że najczęściej będą to przestępstwa związane z przemocą lub groźbą, skierowane na mienie, nietykalność cielesną, zdrowie lub też życie.⁵²³

Nowelizacja z 2012 roku zmieniła obowiązujące w art. 41b §1 kk przed nowelizacją określenie „istotne dobra chronione prawem” na „dobra chronione prawem”.

Zmiana ta wydaje się być zasadna, gdyż zdejmuje z sądu obowiązek określenia przy orzekaniu omawianego środka karnego, czy dane dobro chronione prawem jest „istotne”, czy też nie. Dobra chronione prawem podlegają stopniowaniu. Istnieją dobra chronione prawem, które mają większą wartość i podlegają szczególnej ochronie, takie jak np. życie czy zdrowie człowieka⁵²⁴. Niektóre natomiast mają wartość nieco niższą, na przykład prawo do tajemnicy korespondencji. Jednakże wielką trudność sprawiłoby określenie, czy dane dobro chronione prawem nie jest istotne. Równocześnie należy podkreślić, że zasadnym jest stwierdzenie, iż każde dobro, które jest chronione przez prawo, jest w mniejszym lub większym stopniu istotne.

Dotyczące omawianego środka karnego wyrażenie „udział sprawcy w imprezach masowych zagraża dobrom chronionym prawem” stanowi przesłankę podobną do omówionych we wcześniejszej części pracy przesłanek określonych w art. 41 kk. Sąd może stwierdzić czy udział sprawcy w przyszłych imprezach masowych będzie stanowił

⁵²³ Z. Sienkiewicz w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Filar, Warszawa 2014, s. 192-197.

⁵²⁴ D. Gruszecka, Pojęcie dobra prawnego w prawie karnym, Wrocławskie Studia Erazmiańskie Zeszyty Studenckie, Wrocław 2009, s. 135-155.

zagrożenie dla dóbr chronionych prawem, biorąc pod uwagę zachowanie sprawcy w trakcie imprezy masowej, okoliczności popełnienia przez sprawcę czynu zabronionego⁵²⁵, jak również zachowanie sprawcy podczas rozprawy i jego ewentualną skruchę. Bardzo dobry materiał dowodowy w omawianym przypadku mogą stanowić nagrania obejmujące zachowanie osób uczestniczących w imprezie masowej, które organizator takiej imprezy może utrzymywać na podstawie art. 11 ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych.

Kolejną przesłanką, określoną w art. 41b §1 kk, jest popełnienie przestępstwa w związku z imprezą masową. Ustawodawca nie określa zamkniętego katalogu przestępstw, w przeciwieństwie do art. 66 u. o b.i.m., wobec czego przesłanka ta może zostać zrealizowana poprzez popełnienie przez sprawcę dowolnego przestępstwa, jeżeli tylko pozostanie ono w związku z imprezą masową.

Określenie, czy dane przestępstwo pozostaje w związku z imprezą masową, może powodować pewne trudności. Nie można zrównać określenia „przestępstwo popełnione podczas imprezy masowej” z określeniem: „przestępstwo popełnione w związku z imprezą masową”, ponieważ nie można uznać, że każde przestępstwo popełnione w trakcie imprezy masowej na terenie na którym ta impreza się odbywa, jest przestępstwem związanym z imprezą masową, podobnie jak nie można uznać, że każde przestępstwo popełnione poza czasem⁵²⁶ i miejscem trwania imprezy masowej, nie będzie stanowiło przestępstwa popełnionego w związku z imprezą masową.⁵²⁷

Przykładem może być sytuacja, w której określona osoba przy wejściu na stadion sportowy przed rozpoczęciem imprezy masowej nawołuje inne osoby do pobicia⁵²⁸ służb porządkowych lub wtargnięcia siłą na teren stadionu.⁵²⁹ W tej sytuacji można mówić o przestępstwie związanym z imprezą masową pomimo, że z technicznego punktu widzenia zostało ono popełnione jeszcze przed rozpoczęciem imprezy masowej, jak również poza miejscem imprezy masowej.

Natomiast jeżeli sprawca, działający w afekcie, w związku na przykład ze zdradą małżeńską, przypadkowo podczas imprezy masowej spotyka mężczyznę, z którym zdradziła

⁵²⁵ P. Kozłowska-Kalisz w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s.130-135.

⁵²⁶ Czasem trwania imprezy masowej, zgodnie z art. 3 pkt. 6 u.o b.i.m., jest okres od chwili udostępnienia obiektu lub terenu uczestnikom imprezy masowej do chwili opuszczenia przez nich tego obiektu lub terenu.

⁵²⁷ Za: C. Kąkol, Bezpieczeństwo imprez masowych. Komentarz, Warszawa 2012r., s.282-283.

⁵²⁸ Por. np. A. Nowosad, Bójka i pobicie, Warszawa 2014.

⁵²⁹ Tamże.

go żona i rani lub zabija takiego mężczyznę, to ciężko jest mówić o przestępstwie popełnionym w związku z imprezą masową, chociaż przestępstwo to zostało popełnione w trakcie trwania i w miejscu imprezy masowej. Omawiany związek przestępstwa z imprezą masową powinien mieć charakter oczywisty, a nie jedynie przypadkowy lub domniemany.⁵³⁰

Stwierdzenie, czy dane konkretne przestępstwo zostało popełnione w związku z imprezą masową, zależy od oceny sędziego. Można przyjąć, że przestępstwa popełnione w związku z imprezą masową, to takie, które nie zostałyby popełnione, gdyby nie została zorganizowana impreza masowa.

Samo określenie: „impreza masowa” jest definiowane przez art. 3 ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych. Za imprezę masową uważa się:

„1. imprezę masową artystyczno-rozrywkową - czyli imprezę o charakterze artystycznym, rozrywkowym lub zorganizowane publiczne oglądanie przekazu telewizyjnego na ekranach lub urządzeniach umożliwiających uzyskanie obrazu o przekątnej przekraczającej 3 m, która ma się odbyć na stadionie, w innym obiekcie niebędącym budynkiem lub na terenie umożliwiającym przeprowadzenie imprezy masowej, na których liczba udostępnionych przez organizatora miejsc dla osób, ustalona zgodnie z przepisami prawa budowlanego oraz przepisami dotyczącymi ochrony przeciwpożarowej, wynosi nie mniej niż 1000, w hali sportowej lub w innym budynku umożliwiającym przeprowadzenie imprezy masowej, w których liczba udostępnionych przez organizatora miejsc dla osób, ustalona zgodnie z przepisami prawa budowlanego oraz przepisami dotyczącymi ochrony przeciwpożarowej, wynosi nie mniej niż 500,

2. masową imprezę sportową - czyli imprezę masową mającą na celu współzawodnictwo sportowe lub popularyzowanie kultury fizycznej, organizowaną na stadionie lub w innym obiekcie niebędącym budynkiem, na którym liczba udostępnionych przez organizatora miejsc dla osób, ustalona zgodnie z przepisami prawa budowlanego oraz przepisami dotyczącymi ochrony przeciwpożarowej, wynosi nie mniej niż 1.000, a w przypadku hali sportowej lub innego budynku umożliwiającego przeprowadzenie imprezy masowej - nie mniej niż 300,

⁵³⁰ M. Licznerski, Środek karny zakazu wstępu na imprezy masowe, Prok. i Pr. 2012, nr 5, s.54.

terenie umożliwiającym przeprowadzenie imprezy masowej, na którym liczba udostępnionych przez organizatora miejsc dla osób wynosi nie mniej niż 1.000,

3. mecz piłki nożnej - czyli masową imprezę sportową mającą na celu współzawodnictwo w dyscyplinie piłki nożnej, organizowaną na stadionie lub w innym obiekcie sportowym, na którym liczba udostępnionych przez organizatora miejsc dla osób, ustalona zgodnie z przepisami prawa budowlanego oraz przepisami dotyczącymi ochrony przeciwpożarowej, wynosi nie mniej niż 1.000.”

Nie stanowią natomiast imprezy masowej, zgodnie z art. 3 ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych, imprezy organizowane w teatrach, operach, operetkach, filharmoniach, kinach, muzeach, bibliotekach, domach kultury i galeriach sztuki lub w innych podobnych obiektach, imprezy organizowane w szkołach i placówkach oświatowych przez zarządzających tymi szkołami i placówkami, imprezy organizowane w ramach współzawodnictwa sportowego dzieci i młodzieży, imprezy sportowe organizowane dla sportowców niepełnosprawnych, imprezy sportu powszechnego o charakterze rekreacji ruchowej, ogólnodostępnym i nieodpłatnym, organizowane na terenie otwartym, jak również imprezy zamknięte organizowane przez pracodawców dla ich pracowników - jeżeli rodzaj imprezy odpowiada przeznaczeniu obiektu lub terenu, gdzie ma się ona odbyć.

Zakaz wstępu na imprezę masową obejmuje wszelkie imprezy masowe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz mecze piłki nożnej rozgrywane przez polską kadrę narodową lub polski klub sportowy poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z art. 41b §2 kk. Nie ma możliwości dyferencji imprez których dotyczyć ma omawiany zakaz.⁵³¹

Przed nowelizacją art. 41b kk, która miała miejsce w 2011 roku, można było przyjąć, że zakaz wstępu na imprezę masową mógł obejmować zarówno zakaz wstępu na wszelkie imprezy masowe, jak również zakaz wstępu na określone imprezy masowe, czyli na przykład wszelkie imprezy artystyczno-rozrywkowe, a nawet imprezy masowe określone rodzajowo, czyli np. na wszystkie mecze piłki nożnej klubu sportowego Wisła.⁵³² Jednakże obecny zapis wskazuje wprost, że obejmuje wszelkie imprezy masowe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz mecze piłki nożnej rozgrywane przez polską kadrę narodową lub polski klub

⁵³¹ R. A. Stefański w: Kodeks karny. Komentarz, red. R. A. Stefański, op. cit., s. 340.

⁵³² R.A. Stefański, Środek karny zakazu wstępu na imprezę masową, Prok. i Pr. 2010, nr 1-2, s.280-282.

sportowy poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, wobec czego nie wydaje się być możliwa personalizacja kary w stopniu, w jakim umożliwiały to przepisy przed nowelizacją.⁵³³ Środek karny zakazu wstępu na imprezę masową ma w obecnym brzmieniu postać zakazu zintegrowanego wobec czego obejmuje on wszystkie imprezy masowe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wskazane w ustawie imprezy mające miejsce za granicą.⁵³⁴

Należy mieć na uwadze, że omawiany zakaz obejmuje mecze piłki nożnej rozgrywane przez polską kadrę narodową lub polski klub sportowy poza terytorium RP, a nie obejmuje żadnych innych masowych imprez sportowych, w których rywalizują polskie drużyny lub zawodnicy. Może się to wiązać z długą historią występowania agresywnych pseudokibiców piłki nożnej zarówno w Polsce jak i w większości krajów europejskich.⁵³⁵

W Polsce, jak wynika z raportu policyjnego z 2012 roku, mecze piłki nożnej stanowiły tylko 23% wszystkich imprez masowych, natomiast do ich zabezpieczenia oddelegowane zostało ponad 65 % sił policyjnych kierowanych do zabezpieczenia imprez masowych. Ponadto spośród wszystkich przestępstw związanych z imprezami masowymi aż 68% było związanych z przeprowadzaniem meczów piłki nożnej.⁵³⁶

Rodzi się pytanie, dlaczego ustawodawca nie przewidział możliwości indywidualizacji środka karnego zakazu wstępu na imprezy masowe poprzez wprowadzenie środka karnego: „zakaz wstępu na określone imprezy masowe”, na wzór środka karnego określonego w art. 39 § 2 kk. Można spekulować, że wiąże się to z charakterem zakazu, zupełne wykluczenie skazanego z rynku pracy lub nałożenie na niego całkowitego zakazu prowadzenia działalności gospodarczej byłoby zdecydowanie zbyt surowe gdyż prawo do pracy czy działalności gospodarczej jest prawem chronionym konstytucyjnie i niezwykle ważnym, jeżeli nie niezbędnym, dla niemal każdego człowieka. Natomiast prawo do udziału w imprezach masowych nie przedstawia aż tak wysokiej wartości, wobec czego całkowite pozbawienie go nie będzie raczej stanowić sankcji przesadnie surowej dla określonego

⁵³³ P. Kozłowska-Kalisz w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s.130-135.

⁵³⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2012 r., sygn. III KK 453/11, publikacja elektroniczna LEX nr 1226719, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

⁵³⁵ Na temat subkultury pseudokibiców w Europie są dostępne różnego rodzaju publikacje, np.: G. Armstrong, *Football Hooligans - Knowing the Score*, Oxford 1998.

⁵³⁶ Komenda Główna Policji, *Bezpieczeństwo imprez masowych w 2012 roku. Raport.*, Warszawa 2013, s. 4-8.

sprawcy, szczególnie biorąc pod uwagę fakt, że większość istotnych imprez masowych, w szczególności tych o charakterze sportowym, jest transmitowana w telewizji oraz w Internecie.

Obok orzeczenia zakazu wstępu na imprezę masową za czyn popełniony w związku z masową imprezą sportową, sąd może dodatkowo orzec, na mocy art. 41b §3 kk, obowiązek przebywania skazanego w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w określonym miejscu stałego pobytu, poddając go kontroli w sposób określony w przepisach o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego.

Wyznaczonym miejscem poza terytorium RP może być również polska ambasada lub konsulat.⁵³⁷

System dozoru elektronicznego został wprowadzony do polskiego ustawodawstwa ustawą z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego⁵³⁸. System ten został określony w art. 83a tejże ustawy.⁵³⁹

W szczególnie uzasadnionych przypadkach, po upływie obowiązku wskazanego w art. 41b §3 kk, sąd może, na podstawie art. 41b §5 kk, nałożyć na skazanego obowiązek stawiennictwa w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w jednostce organizacyjnej Policji lub w miejscu określonym przez właściwego, ze względu na miejsce zamieszkania skazanego, komendanta powiatowego, rejonowego lub miejskiego Policji. Ustawodawca w żadnym zakresie nie wskazuje, o jakie „uzasadnione przypadki” chodzi w omawianym artykule, co stoi poniekąd w sprzeczności z określonością ustawy karnej, wobec czego wymaga dopracowania.⁵⁴⁰ Należy zauważyć, że czas trwania

⁵³⁷ W. Zalewski w: Kodeks karny. Część ogólna. Tom II, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, op.cit, s. 146.

⁵³⁸ Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, Dz. U. 2010, nr 142, poz. 960.

⁵³⁹ Szczegółowa analiza przepisów dotyczących dozoru elektronicznego została przeprowadzona przez m.in.: M. Rusinek, Ustawa o dozorcze elektronicznym. Komentarz., Warszawa 2010.

⁵⁴⁰ M. Licznerski, Środek karny zakazu wstępu na imprezy masowe, Prok. i Pr. 2012, nr 5, s.62.

omawianego obowiązku, po zsumowaniu z okresem trwania obowiązku określonego w art. 42b §3 kk nie może przekraczać okresu trwania, na jaki orzeczono środek karny zakazu wstępu na imprezę masową.

W pełni zasadne wydaje mi się pozostawienie sądowi wyboru poprzez umożliwienie mu, na podstawie art. 41b §7 kk, orzeczenia obowiązku określonego w art. 41b §5 kk alternatywnie do obowiązku określonego w art. 41b §3 kk, a nie jako obowiązku suplementującego, w przypadku, gdy z okoliczności danej sprawy wynika, że wykonanie obowiązku określonego w § 3 art. 41b kk jest niemożliwe lub jego orzeczenie jest oczywiście niecelowe.

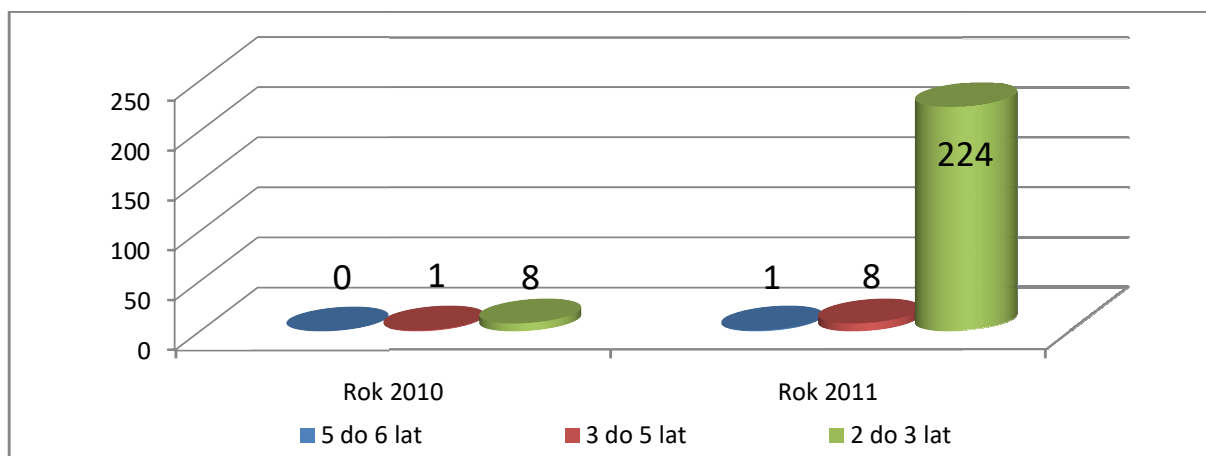
Zarówno zakaz wstępu na imprezę masową, jak również obowiązek określony w art. 41b §3 kk, zostaje obligatoryjnie orzeczony w przypadku, gdy sprawca zostaje ponownie skazany za przestępstwo popełnione w związku z imprezą masową.

Sąd nakładając na skazanego obowiązki określone w art. 41b § 3, 5 lub 7 kk, wymienia imprezy masowe, w czasie trwania których obowiązek ten ma być wykonywany, wskazując w szczególności nazwy dyscyplin sportowych, nazwy klubów sportowych oraz zakres terytorialny imprez, których obowiązek dotyczy.

Zgodnie z art. 41b §9 obowiązki orzekane na podstawie art. 41b § 3, 5 i 7 kk orzeka się w miesiącach i latach. Obowiązek, o którym mowa w art. 41b § 3 kk, orzeka się na okres nie krótszy niż 6 miesięcy i nie dłuższy niż 12 miesięcy, zaś obowiązek, o którym mowa w art. 42b § 7 kk, orzeka się na okres od 6 miesięcy do lat 6, nieprzekraczając okresu, na jaki orzeczono zakaz wstępu na imprezę masową.

Środek karny zakazu wstępu na imprezy masowe orzeka się w latach, na okres od lat 2 do lat 6.

Poniższy wykres prezentuje na jaki okres orzekany zakaz wstępu na imprezę masową w latach 2010 - 2011.⁵⁴¹

Okres na jaki orzekany był zakaz wstępu na imprezę masową w latach 2010 - 2011.⁵⁴²

Obok omawianego zakazu, sąd może (a w niektórych przypadkach jest zobligowany) nałożyć na skazanego:

1. Obowiązek przebywania skazanego w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w określonym miejscu stałego pobytu określonym w art. 41b §3 kk. Obowiązek ten orzeka się miesiącami i latami na okres od 6 miesięcy do 12 miesięcy.
2. W bliżej nieokreślonych uzasadnionych przypadkach sąd może orzec wobec sprawcy, po upływie okresu, na jaki orzekł obowiązek określony w art. 41b §3 kk, obowiązek stawiennictwa w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w jednostce organizacyjnej Policji lub w miejscu określonym przez właściwego, ze względu na miejsce zamieszkania skazanego, komendanta powiatowego, rejonowego lub miejskiego Policji. Obowiązek ten jest orzekany na okres nie dłuższy niż okres orzeczonego zakazu wstępu na imprezę masową pomniejszony o okres orzeczonego obowiązku określonego w art. 41b §3kk.
3. Jeżeli z okoliczności wynika, że wykonanie obowiązku określonego w 41b § 3 kk jest niemożliwe lub jego orzeczenie jest oczywiście niecelowe w miejsce tego obowiązku orzeka się obowiązek stawiennictwa skazanego w czasie trwania niektórych imprez masowych

⁵⁴¹ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przytoczonych w: M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, op. cit., s.195.

⁵⁴² Tamże.

objętych zakazem w jednostce organizacyjnej Policji lub w miejscu określonym przez właściwego, ze względu na miejsce zamieszkania skazanego, komendanta powiatowego, rejonowego lub miejskiego Policji. Obowiązek ten może zostać orzeczony na okres od 6 miesięcy do 6 lat, jednakże okres ten nie może być wyższy niż okres, na który orzeczono zakaz wstępu na imprezę masową.

Wydaje się, że w przypadku obowiązków określonych w art. 41b kk ustawodawca niepotrzebnie nadmiernie skomplikował przepisy, pozostawiając je jednocześnie ponieważ nie do końca sprecyzowanymi.⁵⁴³

Znacznie prostszym rozwiązaniem byłoby umożliwienie sędziom decydowania o orzeczeniu obok środka karnego zakazu wstępu na imprezę masową alternatywnie obowiązku określonego w art. 41b §3 kk lub obowiązku określonego w art. 41b § 5 kk.

Wystarczy nadać art. 41b §3 kk brzmienie:

„Orzekając zakaz wstępu na imprezę masową za czyn popełniony w związku z masową imprezą sportową, sąd może orzec obowiązek przebywania skazanego w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w określonym miejscu stałego pobytu, kontrolowany w sposób określony w przepisach o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego lub obowiązek stawiennictwa w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w jednostce organizacyjnej Policji lub w miejscu określonym przez właściwego, ze względu na miejsce zamieszkania skazanego, komendanta powiatowego, rejonowego lub miejskiego Policji, albo kombinację obydwu tych obowiązków w różnych przedziałach czasowych.”

Następnie nadać art. 41b §9 brzmienie:

„Obowiązki ujęte w § 3, orzeka się w miesiącach i latach. Obowiązek przebywania, o którym mowa w § 3, orzeka się na okres nie krótszy niż 6 miesięcy i nie dłuższy niż 12 miesięcy, zaś obowiązek stawiennictwa, o którym mowa w § 3, orzeka się na okres od 6 miesięcy do lat 6, jednak nie przekraczając okresu, na jaki orzeczono zakaz wstępu na imprezę masową . Okresy, na jakie orzekane są obowiązki określone § 3, nie mogą się

⁵⁴³ Za: M. Licznerski, Środek karny zakazu wstępu na imprezy masowe, Prok. i Pr. 2012, nr 5, s.62-64.

pokrywać a ich zsumowane okresy nie mogą przekraczać okresu, na jaki orzeczono zakaz wstępu na imprezę masową.”

W takim wypadku możliwe byłoby całkowite usunięcie art. 41b §5, 6 i 7 kk.

Powyższa modyfikacja zdaje się znacząco upraszczać omawiany środek karny, jednocześnie pozostawiając sądom możliwość orzekania omawianych obowiązków w jeszcze szerszym zakresie niż jest to możliwe na podstawie obecnie obowiązujących przepisów.

Zmiana kodeksu karnego która ma wejść w życie 1 lipca 2015 roku wprowadzi zmianę tylko jednego paragrafu w zakresie środka karnego zakazu wstępu na imprezę masową.

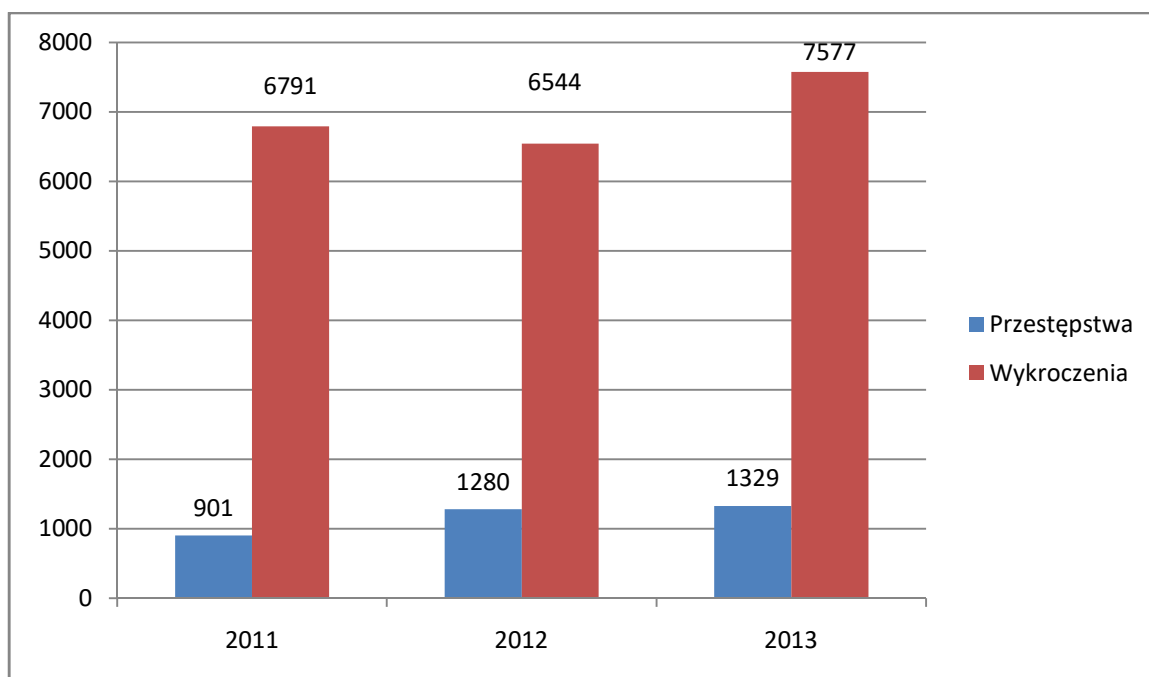
Art. 41 b § 3 kk otrzyma brzmienie: „Orzekając zakaz wstępu na imprezę masową za czyn popełniony w związku z masową imprezą sportową, sąd może orzec obowiązek przebywania skazanego w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w miejscu stałego pobytu, lub w innym wyznaczonym miejscu z zastosowaniem dozoru elektronicznego.”

Usunięty z omawianego artykułu zostanie wyraz „określonym”, który rzeczywiście wydawał się zbędny w odniesieniu do miejsca stałego pobytu. Usunięte zostanie również odniesienie do przepisów o wykonaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego. Po planowanej zmianie sąd będzie mógł po prostu orzec obowiązek przebywania skazanego w czasie trwania niektórych imprez objętych zakazem w miejscu stałego pobytu, bądź alternatywnie w innym wyznaczonym przez sąd miejscu, z zastosowaniem dozoru elektronicznego. Uważam, że jest to zmiana uzasadniona.

Orzekanie środka karnego zakazu wstępu na imprezy masowe wydaje się być bardzo dobrym sposobem ochrony uczestników imprez masowych. Ma to szczególnie duże znaczenie w przypadku sportowych imprez masowych, podczas których stosunkowo często dochodzi do incydentów zachowania niezgodnego z prawem. W 2013 roku aż 63% przestępstw, jak również 63% wykroczeń, w związku z przeprowadzaniem imprez masowych, związanych było z przeprowadzaniem meczów piłki nożnej.⁵⁴⁴

⁵⁴⁴ Komenda Główna Policji, Bezpieczeństwo imprez masowych w 2013 roku, Warszawa 2014.

Zakaz wstępu na imprezy masowe jest moim zdaniem potrzebnym środkiem karnym. Co roku dochodzi do licznych przestępstw związanych z imprezami masowymi, co demonstruje poniższy wykres.

Ilość przestępstw i wykroczeń związanych z imprezami masowymi w latach 2011-2013.⁵⁴⁵ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

Duża ilość przestępstw i wykroczeń związanych z imprezami masowymi w pełni uzasadnia działania ustawodawcy, mające na celu przeciwdziałanie w tym zakresie, włącznie z nowelizacją wyspecjalizowanego środka karnego zakazu wstępu na imprezę masową.

Odpowiadając na pytanie postawione na początku podrozdziału uważam, że środek karny zakazu wstępu na imprezę masową jest środkiem karnym bardzo potrzebnym. Uważam jednak, że zasadne byłoby skrócenie art. 41b kk, w sposób wskazany przeze mnie w pracy, gdyż w chwili obecnej jest on niepotrzebnie nadmiernie skomplikowany.

Uważam również, że potrzebne jest wprowadzenie możliwości wskazania przez sąd konkretnego rodzaju imprezy masowej, na którą skazany miałby zakaz wstępu. Umożliwiłoby to moim zdaniem lepszą indywidualizację orzekanego środka karnego.

⁵⁴⁵ Wykres przygotowany na podstawie: Komenda Główna Policji, Bezpieczeństwo imprez masowych w 2013 roku, op. cit. oraz Komenda Główna Policji, Bezpieczeństwo imprez masowych w 2012 roku, Warszawa 2013.

4.5 Środek karny zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych

Poniżej przedstawiony zostanie bardzo kontrowersyjny środek karny zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych. Głównym pytaniem na które postaram się w niniejszym podrozdziale odpowiedzieć, brzmi: „Czy środek karny zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych powinien być usunięty z kodeksu karnego ?”.

Środek karny zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych został wprowadzony do kodeksu karnego na mocy ustawy z dnia 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych⁵⁴⁶.

Jest to środek karny o charakterze niemajątkowym i terminowym, jest orzekany fakultatywnie i spełnia przede wszystkim funkcję prewencyjną.

Ustawa o grach hazardowych budzi wiele kontrowersji⁵⁴⁷, w szczególności na tle prawa Unii Europejskiej⁵⁴⁸, jednakże rozważania na ten wykraczają poza ramy niniejszej pracy.

Artykuł 99 u.o g.h. wprowadził zmiany do art. 39 pkt. 2d kk oraz art. 41c kk. Na mocy art. 99 rzeczony ustawy zostały również zmodyfikowane art. 43 kk oraz 244 kk w taki sposób, aby ich treści obejmowały nowo wprowadzony środek karny.

Zgodnie z § 1 art. 41c kk: „zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych nie obejmuje uczestnictwa w loteriach promocyjnych.” natomiast zgodnie z § 2 art. 41c kk: „Sąd może orzec zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, w razie skazania za przestępstwo popełnione w związku z urządzaniem gier hazardowych lub udziałem w nich.”

⁵⁴⁶ Ustawa z dnia 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych, Dz. U. 2009, nr 201, poz. 1540.

⁵⁴⁷ L. Wilk, W sprawie zakazu hazardu niereglamentowanego, PiP 2013, nr 4, s. 60-71.

⁵⁴⁸ M. Lewandowicz, Ustawa o grach hazardowych w świetle norm unijnych, EPS 2012, nr 6, s. 24-27.

Niestety, już sama konstrukcja art. 41c kk łamie zasady prawidłowej legislacji.⁵⁴⁹ Ustawodawca zamiast określić zakaz w § 1 art. 41c kk, a następnie w §2 art. 41c kk wskazać wyjątek od tego zakazu, postąpił dokładnie odwrotnie: w pierwszej kolejności wskazując wyjątek od zakazu, a dopiero w następnej sam zakaz.

W doktrynie panuje ponadto spór co do możliwości orzekania omawianego środka karnego.

Andrzej Marek wskazuje, iż kodeks karny nie penalizuje występków związanych z urządzaniem gier hazardowych lub uczestnictwem w nich, ani nawet nie określa tego typu występków. Wobec tego, jak twierdzi Andrzej Marek, przestępstwa za które sąd mógłby orzec zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych nie istnieją.⁵⁵⁰ Przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe związane z organizacją gier hazardowych są natomiast określone w rozdziale 9 kodeksu karno-skarbowego. Wobec tego zasadne byłoby ewentualne przeniesienie omawianego środka karnego do kodeksu karno-skarbowego. Warto jednakże nadmienić, iż większość z wskazanych powyżej przestępstw i wykroczeń skarbowych dotyczy nielegalnego urządzania lub prowadzenia gier hazardowych, lub uczestnictwa w nielegalnie zorganizowanych grach hazardowych, a zważywszy, że nielegalnie gry hazardowe są najczęściej organizowane poza ośrodkami gier, orzekanie w tych przypadkach omawianego środka karnego byłoby w dużej mierze bezzasadne, gdyż środek ten nie spełniałby zamierzonej funkcji prewencyjnej.

Na odmiennym stanowisku stoją między innymi Ryszard Stefański⁵⁵¹, Natalia Kłaczyńska⁵⁵², Zofia Sienkiewicz⁵⁵³ i Marek Kulik⁵⁵⁴, którzy uważają, że chociaż określenie „przestępstwa popełnione w związku z urządzaniem gier hazardowych lub udziałem w nich” budzi wątpliwości, to biorąc pod uwagę, że ustawodawca powinien być racjonalny i nie

⁵⁴⁹ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s 95.

⁵⁵⁰ Tamże.

⁵⁵¹ R.A. Stefański, Zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, WPP 2010, nr 2, s. 28-39.

⁵⁵² N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 327-329.

⁵⁵³ Z. Sienkiewicz w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Filar, op. cit., s. 197-200.

⁵⁵⁴ M. Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, s.135-138.

wprowadzać do kodeksu karnego całkowicie fikcyjnego przepisu, należy przyjąć szeroką interpretację tego określenia.

Zgodnie z szeroką interpretacją pojęcia „przestępstwa popełnione w związku z urządzaniem gier hazardowych lub udziałem w nich”, chodzi o przestępstwa, które pozostają w funkcjonalnym związku z udziałem gier hazardowych lub urządzaniem ich.⁵⁵⁵

Jeżeli przyjmie się szeroką interpretację omawianego powyżej pojęcia, to zasadne wydaje się być stwierdzenie, iż wystarczające do orzeczenia omawianego środka karnego jest istnienie związku funkcjonalnego pomiędzy popełnionym przez sprawcę przestępstwem, a uczestnictwem w grach hazardowych lub urządzeniem ich.⁵⁵⁶ Do tego typu przestępstw można zaliczyć na przykład dokonanie przez organizatora nielegalnej gry hazardowej zabójstwa osoby która chciała poinformować prokuraturę o urządzaniu tejże gry lub rozbój, mający na celu uzyskanie pieniędzy koniecznych do uczestnictwa w grach hazardowych.

Zakaz określony w art. 41c kk obejmuje zakaz wstępu do ośrodków gier, jak i zakaz uczestnictwa w grach hazardowych. Nie obejmuje natomiast uczestnictwa w loteriach promocyjnych. Użycie przez ustawodawcę spójnika „i” oznacza, że nie jest możliwe orzeczenie samego zakazu wstępu do ośrodków gier albo samego zakazu uczestnictwa w grach hazardowych.⁵⁵⁷ W związku z brakiem sprecyzowania ze strony ustawodawcy można również założyć, że określony zakaz w omawianym środku karnym dotyczy wstępu do ośrodków gier zarówno w charakterze organizatora, gracza, obserwatora, a nawet pracownika.⁵⁵⁸

Literalna interpretacja omawianego zakazu uniemożliwia skazanemu nawet podejmowania czynności zawodowych niezwiązanych z hazardem w ośrodkach gier, takich jak kucharz czy sprzątaczką.⁵⁵⁹

⁵⁵⁵ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 327-329.

⁵⁵⁶ R.A. Stefański, Zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, op. cit., s. 32.

⁵⁵⁷ M. Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, s.135-138.

⁵⁵⁸ Za: N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 327-329.

⁵⁵⁹ Tamże.

Należy również mieć na uwadze, że obecnie hazard w Polsce, jak i na całym świecie, przenosi się z realnych ośrodków gier do Internetu, jak wskazuje Gazeta Prawna. Według szacunków Gazety Prawnej rynek hazardu internetowego w Polsce rozwija się w tempie ok. 20 procent w skali roku.⁵⁶⁰ Już w 2009 roku Polacy wydali o 60% więcej pieniędzy w kasynach internetowych niż w legalnie działających kasynach i salonach bukmacherskich.⁵⁶¹ Z tego względu zasadnym byłoby rozważenie zmiany omawianego środka karnego „zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych”, na środek karny „zakazu uczestnictwa w grach hazardowych”. W ten sposób wyeliminowany zostałby element środka karnego odpowiadający środkowi karnemu zakazu wykonywania określonego zawodu, gdyż orzeczenie zakazu wstępu do ośrodków gier wyłącza możliwość podjęcia przez skazanego pracy w tychże ośrodkach. Sama funkcja prewencyjna omawianego środka karnego nie uległaby zmianie, zważywszy że art. 41c kk przewiduje sankcję za przestępstwa popełnione w związku z urządzaniem gier hazardowych lub udziałem w nich, a nie za przestępstwa popełnione w związku ze wstępem do ośrodków gier lub przebywaniem w tychże ośrodkach. Mając powyższe na uwadze, objęcie zakazem, określonym w art. 41c kk, już samego wstępu do ośrodków gier, wydaje się być przesadne.

Definicję wyrażenia „ośrodek gier” można zaczerpnąć bezpośrednio z ustawy o grach hazardowych. Artykuł 4 u.o.g.h. zalicza do ośrodków gier kasyno gry czyli „wydzielone miejsce, w którym prowadzi się gry cylindryczne, gry w karty, gry w kości lub gry na automatach, na podstawie zatwierdzonego regulaminu, przy czym minimalna łączna liczba urządzanych gier cylindrycznych i gier w karty wynosi 4, a liczba zainstalowanych automatów wynosi od 5 do 70 sztuk” oraz salon gry bingo pieniężne czyli „wydzielone miejsce, w którym prowadzi się grę bingo pieniężne na podstawie zatwierdzonego regulaminu”.

Do pojęcia „ośrodek gier” nie zalicza się punktu przyjmowania zakładów wzajemnych, czyli zgodnie z art. 4 u.o.g.h., wydzielonego miejsca, „w którym przyjmowane są zakłady totalizatora lub bukmacherstwa, na podstawie zatwierdzonego regulaminu”.

⁵⁶⁰ Krawiec P., Hazard online w Polsce szybko rośnie, *GazetaPrawna.PL*, 11.06.2013r.

⁵⁶¹ Tamże.

Do gier hazardowych, w rozumieniu ustawy o grach hazardowych, zalicza się gry losowe, zakłady wzajemne i gry na automatach, o których mowa w art. 2 tejże ustawy. We wskazanym artykule ustawodawca enumeratywnie wymienia gry które uznać można za gry hazardowe. Należą do nich określone w ustawie gry liczbowe, loterie pieniężne, gra telebingo, gry cylindryczne, gry w karty, gry w kości, gra bingo pieniężne, gra bingo fantowe, loterie fantowe, loterie promocyjne, loterie audioteksowe, zakłady wzajemne oraz gry na automatach.⁵⁶²

Należy zauważyć, że ustawodawca w art. 2 ustawy o grach hazardowych do karcianych gier losowych zaliczył grę w pokera (w tym w pokera sportowego), natomiast nie zaliczył do nich gry w brydża (w tym w brydża sportowego). Określenie pokera jako gry losowej stanowi temat sporny, ponieważ wiele osób, słusznie moim zdaniem, obydwie te gry zalicza do gier umiejętności, a nie gier losowych.⁵⁶³

Ustawodawca nie sprecyzował również czy orzekany zakaz ma obejmować wszelkie ośrodki gier i wszelkie gry hazardowe czy też może dotyczyć tylko określonych z nich.⁵⁶⁴ Natalia Kłaczyńska słusznie moim zdaniem twierdzi, że w tej kwestii ustawodawca popełnił błąd z niedbałości.⁵⁶⁵ Wystarczyłoby dodać do zakazu wyrażenie „wszelkich” lub „określonych”, tak jak ma to miejsce w przypadku środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów.⁵⁶⁶ Ryszard Stefański zabierając głos w omawianej kwestii stwierdził, że brak omawianego dookreślenia oznacza, iż ustawodawca chciał dać sądowi wybór pomiędzy orzeczeniem zakazu określonego lub całkowitego.⁵⁶⁷ Wydaje się jednak, że nawet w przypadku, gdy ustawodawca chciałby pozostawić sądowi wskazany przez Ryszarda Stefańskiego wybór, mógłby on zastosować podobny zabieg, jak w przypadku art. 42 §2 kk, zgodnie z którym „sąd orzeka zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju (..)”.

⁵⁶² Za: M. Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, s.135-138.

⁵⁶³ M. Czajkowski, Poker – gra szczęścia czy umiejętności? Przegląd analiz teoretycznych i empirycznych oraz wnioski dla regulacji”, <http://www.wolnypoker.org/>, stan na dzień 20.11.2013r.

⁵⁶⁴ R.A. Stefański, Zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, op. cit., s. 33.

⁵⁶⁵ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 327-329.

⁵⁶⁶ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 327-329.

⁵⁶⁷ R.A. Stefański, Zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, op. cit., s. 33-34.

Określony w art. 41c kk zakaz uczestnictwa w grach hazardowych obejmuje również gry hazardowe organizowane poza ośrodkami gier, włączając w to również gry hazardowe odbywające się przez Internet.⁵⁶⁸

Zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, zgodnie z art. 41c §1 kk, nie obejmuje uczestnictwa w loteriach promocyjnych. Niestety, brak jest definicji zarówno w kodeksie karnym jak i w ustawie o grach hazardowych definicji pojęcia „loteria promocyjna”. Natalia Kłaczyńska omyłkowo w komentarzu do kodeksu karnego wskazuje, że wyłączenie wskazane w art. 41c §1 kk obejmuje loterie pieniężne, czyli zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 2 u.o.g.h. loterie, „w których uczestniczy się przez nabycie losu lub innego dowodu udziału w grze, a podmiot urządzający loterię oferuje wyłącznie wygrane pieniężne”⁵⁶⁹, jednakże w rzeczywistości obejmuje ono loterie promocyjne, które są określone w art. 2 ust. 1 pkt 10 u.o.g.h. jako loterie „w których uczestniczy się przez nabycie towaru, usługi lub innego dowodu udziału w grze i tym samym nieodpłatnie uczestniczy się w loterii, a podmiot urządzający loterię oferuje wygrane pieniężne lub rzeczowe”.

Słusznie moim zdaniem Natalia Kłaczyńska twierdzi, iż wyłączenie to odnosi się tylko do samego zakazu orzekanego przez sąd, natomiast określone w art. 41c §2 kk przestępstwo popełnione w związku z urządzaniem gier hazardowych lub udziałem w nich może dotyczyć również loterii promocyjnych.

Problem stanowi również możliwość orzeczenia omawianego środka karnego w stosunku do osób nieuprawnionych do wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, czyli osób, które nie ukończyły 18 roku życia. Słuszne wydaje się twierdzenie, iż w stosunku do takich osób możliwe jest orzeczenie omawianego środka karnego, jeżeli okres, na który zakaz ten ma być orzeczony, obejmuje również okres, w którym rzeczony sprawca będzie już miał ukończony 18 rok życia.⁵⁷⁰

⁵⁶⁸ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 327-329.

⁵⁶⁹ Tamże.

⁵⁷⁰ R.A. Stefański, Zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, op. cit., s. 36.

Określony w art. 39 pkt. 2d środek karny zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych orzeka się na okres od jednego roku do 10 lat, a jego orzeczenie ma zawsze charakter fakultatywny.

Niestety, jak podniesiono w literaturze, środek karny zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych wydaje się być środkiem nieprecyzyjnym⁵⁷¹, łamie zasady prawidłowej legislacji⁵⁷², jest środkiem karnym przygotowanym w sposób niedbały⁵⁷³, a w przypadku jego wąskiej interpretacji w ogóle nie może zostać orzeczony⁵⁷⁴.

Poniższy wykres prezentuje ilość orzeczonych środków karnych zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych w latach 2012-2014.

Liczba orzeczonych w pierwszej instancji, w Sądach Rejonowych, środków karnych zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych w latach 2012-2014.⁵⁷⁵ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

Jak wynika z powyższego wykresu, zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych jest orzekany przez sądy sporadycznie.

⁵⁷¹ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 327-329.

⁵⁷² A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 95.

⁵⁷³ Tamże.

⁵⁷⁴ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 95.

⁵⁷⁵ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przesłanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Osądzeni w pierwszej instancji, Sądy Rejonowe, Sprawozdania MS-S6 za lata 2012-2014.

Z uwagi na wskazane powyżej fakty, zasadnym wydaje się usunięcie omawianego środka karnego całkowicie z kodeksu karnego lub przeniesienie go do kodeksu karnego skarbowego.

W przypadku pozostawienia środka karnego zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych w katalogu środków karnych, zasadne byłoby dokonanie znaczącej jego zmiany, uwzględniającej podniesione powyżej błędy.

Proponuję nadanie następującego brzmienia poniższym artykułom dotyczącym zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych:

„**Art. 39.** Środkami karnymi są:

(..)

2d) zakaz ~~wstępu do ośrodków gier i~~ uczestnictwa w grach hazardowych,

(..)

Art. 41c. § 1. Sąd może orzec zakaz ~~wstępu do ośrodków gier i~~ uczestnictwa w **określonych grach hazardowych lub we wszystkich** grach hazardowych, w razie skazania za przestępstwo **pozostające w funkcjonalnym** ~~popelnione w~~ związku z urządzaniem gier hazardowych lub udziałem w nich.

§ 2. Zakaz ~~wstępu do ośrodków gier i~~ uczestnictwa w grach hazardowych nie obejmuje uczestnictwa w loteriach promocyjnych.”

Zmiana ta wpłynęłaby na konstrukcję art. 41c kk w taki sposób, żeby w pierwszej kolejności wskazywać zakaz, a dopiero w paragrafie drugim wyjątek od tego zakazu.

Usunięty z treści omawianego środka karnego zostałby również zakaz wstępu do ośrodków gier, który wydaje się nie tylko ekscesywny, ale również zbędny, aby omawiany środek karny mógł pełnić zamierzoną funkcję prewencyjną.

Wydaje mi się potrzebne skorygowanie treści: „przestępstwo popełnione w związku z urządzaniem gier hazardowych lub udziałem w nich”, na wyrażenie zaproponowane przez Ryszarda Stefańskiego ⁵⁷⁶ : „przestępstwo pozostające w funkcjonalnym związku z urządzaniem gier hazardowych lub udziałem w nich.”, co nie stanowiłoby już bezpośredniego odniesienia do rozdziału 9 kodeksu karno skarbowego, a także ułatwiłoby interpretację omawianego przepisu. Niestety zmiana kodeksu karnego która ma wejść w życie 1 lipca 2015 roku nie zmienia art. 41c kk ani nie przewiduje usunięcia zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych z katalogu środków karnych.

W obecnej formie środek karny zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych wydaje się być nieprawidłowo skonstruowany i zbyt nieprecyzyjny, aby mógł w sposób prawidłowy funkcjonować w polskim prawie karnym. Niestety zmiana kodeksu karnego która ma wejść w życie 1 lipca 2015 roku nie zmienia art. 41c kk ani nie przewiduje usunięcia zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych z katalogu środków karnych.

W badaniu przeprowadzonym przez Mirosławę Melezini dotyczącym poglądów sędziów i prokuratorów na temat rezygnacji ze środka karnego, spośród wszystkich środków karnych największa ilość sędziów i prokuratorów opowiedziała się za usunięciem z kodeksu karnego właśnie środka karnego zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestniczenia w grach hazardowych.⁵⁷⁷

Osobiście uważam, iż w obliczu przedstawionych powyżej rozważań, środek karny zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych powinien być usunięty z kodeksu karnego lub przynajmniej zmodyfikowany w przedstawiony przeze mnie w pracy sposób.

⁵⁷⁶ R.A. Stefański, Zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, op. cit., s. 32-33.

⁵⁷⁷ M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Białystok 2013, s.247.

4.6 Środek karny zakazu prowadzenia pojazdów

Środek karny zakazu prowadzenia pojazdów jest następcą ustawowym kary dodatkowej zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych określonej w kodeksie karnym z 1969 roku, która następnie została zmieniona na mocy nowelizacji z 1985 roku na karę dodatkową zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych lub innych pojazdów. Wskazane kary dodatkowe zostały szczegółowo omówione we wcześniejszej części niniejszej pracy.⁵⁷⁸

Zakaz prowadzenia pojazdów był odpowiedzią na znaczny wzrost wypadków drogowych w krajach rozwiniętych w latach 1960-tych.⁵⁷⁹ Sytuacja była na tyle zła, że w 1967 roku L.B.Johnson, ówczesny prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, w orędziu do Kongresu USA powiedział: „Straty nasze w związku z pojawienie się samochodów są nieprawdopodobne [...] Jeśli nie zatrzymamy tego przelewu krwi, z każdego dwóch obywateli jeden zginie albo będzie ciężko ranny w wypadkach na naszych drogach”.⁵⁸⁰

Wraz z wprowadzeniem obecnie obowiązującego kodeksu karnego kara dodatkowa zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych została przekształcona w środek karny zakazu prowadzenia pojazdów. Jest to zresztą zmiana w pełni zasadna, gdyż omawiany środek karny obejmuje wszelkiego rodzaju pojazdy.

Obecnie zakaz prowadzenia pojazdów może być orzeczony, na podstawie kodeksu karnego, w charakterze środka karnego, w ramach warunkowego umorzenia postępowania (art. 67 §3 kk) lub jako środek zabezpieczający (art. 99 §1 kk).⁵⁸¹

W niniejszym rozdziale postaram się przede wszystkim znaleźć odpowiedź na pytanie: „Jakie zmiany powinny zostać dokonane w zakresie środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów?”.

⁵⁷⁸ Por. też J. Szumski, Prowadzenie pojazdu po użyciu alkoholu (Ewolucja ustawodawstwa oraz polityki karnej), SP 1989, nr 4 lub J. Szumski, O penalizacji wypadku drogowego w świetle projektu kodeksu karnego, PiP 1991, nr 11.

⁵⁷⁹ Por. np. B. Hołtys, Przystępczość drugiej połowy XX wieku, Warszawa 1978.

⁵⁸⁰ Cyt. za B. Hołtys, Przystępczość drugiej połowy XX wieku, op. cit., s. 232.

⁵⁸¹ K. Łucarz, Zakaz prowadzenia pojazdów jako środek polityki kryminalnej, Wrocław 2005, s. 50-62.

4.6.1 Zmiany w zakresie środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów w kodeksie karnym z 1997 roku.

Poniżej przedstawię zmiany jakie zaszły w dotyczącym środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów art. 42 kk.

Art. 42 kk w swoim pierwotnym brzmieniu stanowił, że:

„§ 1. Sąd może orzec zakaz prowadzenia pojazdów określonego rodzaju w razie skazania osoby uczestniczącej w ruchu za przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, w szczególności jeżeli z okoliczności popełnionego przestępstwa wynika, że prowadzenie pojazdu przez tę osobę zagraża bezpieczeństwu w komunikacji.

§ 2. Sąd orzeka zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych albo pojazdów mechanicznych określonego rodzaju, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa wymienionego w § 1 był w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia określonego w art. 173, 174 lub 177.”

Zgodnie tekstem pierwotnym omawianego artykułu, środek karny zakazu prowadzenia pojazdów można było podzielić na dwa rodzaje.

Zakaz określony w §1 miał charakter wyłącznie fakultatywny i obejmował zakaz prowadzenia określonego rodzaju pojazdów (zarówno mechanicznych jak i innego rodzaju). Paragraf ten obligował sąd do wskazania rodzajowo jakich pojazdów ma dotyczyć omawiany zakaz, nie zezwalając jednocześnie na orzeczenie zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów.

Natomiast zakaz określony w §2 miał charakter wyłącznie obligatoryjny i obejmował jedynie zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych, pozostawiając sądowi wybór co do albo orzeczenia całkowitego zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych, albo orzeczenia prowadzenia pojazdów mechanicznych określonego rodzaju.

Zmiana art. 42 kk na mocy ustawy z dnia 14 kwietnia 2000 roku⁵⁸², dodała do omawianego artykułu §3 oraz §4 o następującym brzmieniu:

⁵⁸² Ustawa z dnia 14 kwietnia 2000 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, Dz. U. 2000, nr 48, poz. 548.

„§ 3. Sąd może orzec zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 173 lub 174, którego następstwem jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu, albo w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 177 § 2 lub w art. 355 § 2 był w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia.

§ 4. Sąd orzeka zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze w razie ponownego skazania osoby prowadzącej pojazd mechaniczny w warunkach określonych w §3.”

Nowelizacja ta⁵⁸³ wprowadziła możliwość orzeczenia zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze w przypadkach określonych w art. 42 kk §3 oraz obowiązek orzeczenia zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze w przypadkach określonych w §4. Należy zwrócić uwagę, że te nowe paragrafy odnosiły się wyłącznie do prowadzenia pojazdów mechanicznych, pomijając całkowicie, z niewiadomych przyczyn, innego rodzaju pojazdy.

Kolejna nowelizacja art. 42 kk miała miejsce na mocy ustawy z dnia 12 lutego 2010 roku.⁵⁸⁴ Zmiana ta objęła wyłącznie §3 art. 42 kk, nadając mu następujące brzmienie:

„§ 3. Sąd ~~może orzec~~ **orzeka** zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 173 ~~lub 174~~, którego następstwem jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu, albo w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 177 § 2 lub w art. 355 § 2 był w stanie nietrzeźwości, ~~pod~~ **lub** pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia, **chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami.**”

⁵⁸³ Ustawa z dnia 14 kwietnia 2000 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, Dz. U. 2000, nr 48, poz. 548.

⁵⁸⁴ Ustawa z dnia 12 lutego 2010 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks karny wykonawczy oraz ustawy - Prawo ochrony środowiska, Dz. U. 2010, nr 40, poz. 227.

Powyższa zmiana nałożyła na sąd obowiązek obligatoryjnego orzeczenia zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze w przypadkach wymienionych w przepisie. Jednocześnie z zamkniętego katalogu przestępstw określonego w art.42 §3 kk wyłączono przestępstwo określone w art. 174kk, a więc przestępstwo spowodowania bezpośredniego niebezpieczeństwa katastrofy w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym.

Ustawodawca pozostawił jednakże sądom „furtkę”, umożliwiając im odstąpienie od orzeczenia wskazanego w §3 zakazu w wyjątkowych przypadkach uzasadnionych szczególnymi okolicznościami. Rozwiązanie takie wydaje się zasadne, jednakże zmiana ta powoduje, że sąd zamiast zastanawiać się, czy okoliczności danego stanu faktycznego uzasadniają orzeczenie omawianego zakazu, będzie musiał zastanowić się, czy okoliczności danego stanu faktycznego są na tyle szczególne i wyjątkowe⁵⁸⁵, że powinien odstąpić od orzeczenia omawianego zakazu.

Zmieniono również §3 omawianego artykułu kodeksu karnego w brzmieniu: „w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego”, któremu to zapisowi po nowelizacji z 2010 roku nadano brzmienie „w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego”, wyjaśniając ostatecznie, że ustawodawcy chodziło m.in. o sprawcę w stanie nietrzeźwości albo o sprawcę pod wpływem środka odurzającego, a nie o sprawcę będącego jednocześnie w stanie nietrzeźwości oraz pod wpływem środka odurzającego, jak mogła wskazywać bezpośrednia interpretacja gramatyczna omawianego paragrafu przed jego nowelizacją.

Nie zmieniono natomiast §2 art. 42 kk i do chwili obecnej brzmi on: „był w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego”.

⁵⁸⁵ Należy mieć na uwadze, że użyte w omawianym przepisie pojęcia „szczególne” oraz „wyjątkowe” są pojęciami niezwykle nieostrymi i nie zostały przez ustawodawcę nigdzie w kodeksie karnym sprecyzowane.

Nowelizacja art. 42 kk na mocy ustawy z dnia 25 listopada 2010 roku⁵⁸⁶, nadała mu następujące brzmienie:

„§ 2. Sąd orzeka zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów ~~mechanicznych albo pojazdów mechanicznych~~ **albo pojazdów** określonego rodzaju⁵⁸⁷, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa wymienionego w § 1 był w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia określonego w art. 173, 174 lub 177.”

Wprowadzona zmiana wydaje mi się być uzasadniona, mając na uwadze, że sprawca kierujący pojazdem innym niż mechaniczny, takim jak na przykład rower, wóz konny czy też lotnia albo żaglówka, może teoretycznie stanowić takie samo zagrożenie w ruchu lądowym, wodnym i powietrznym, jak sprawca kierujący pojazdem mechanicznym.

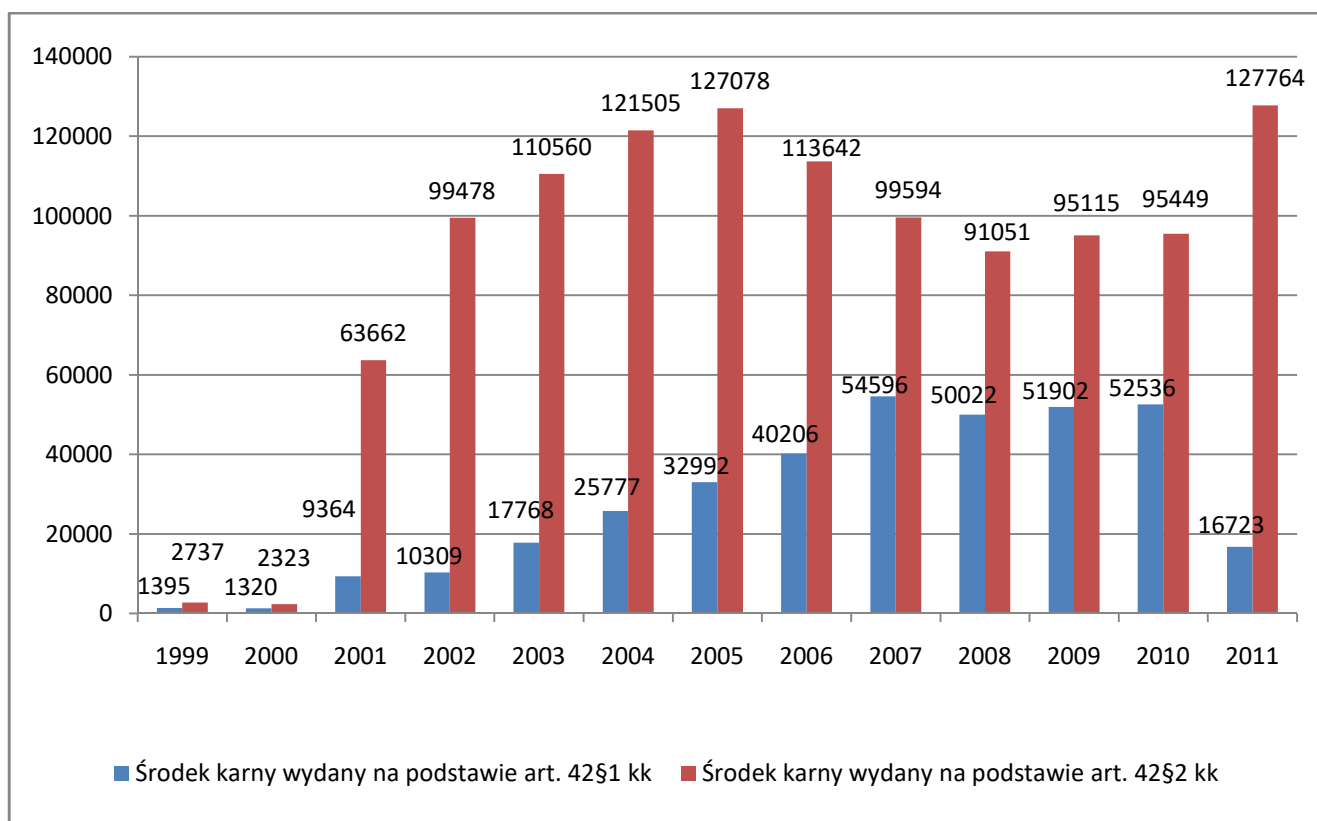
Ustawodawca nie wprowadził podobnej zmiany w §3 oraz §4 art. 42 kodeksu karnego, które to paragrafy nadal odnoszą się wyłącznie do pojazdów mechanicznych, pomijając całkowicie innego rodzaju pojazdy.

Środek karny zakazu prowadzenia pojazdów najczęściej jest orzekany na podstawie art. 42 §2 kk. W latach 2001-2011 środek karny zakazu prowadzenia pojazdów stanowił pomiędzy 64 a 82 procent wszystkich orzeczonych środków karnych.

Następny wykres ilustruje stosunek ilości wyroków, zawierających orzeczenie środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów wydanego na podstawie art. 42 §2 kk oraz art. 42 §1 kk orzeczanego obok kary.

⁵⁸⁶ Ustawa z dnia 25 listopada 2010 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, Dz. U. 2011, nr 17, poz. 78.

⁵⁸⁷ Za taką zmianą przemawiał m.in.: A. Herzog, Zakaz prowadzenia rowerów, motorowerów i pojazdów zaprzęgowych”, Prok. i Pr. 2002, nr 5, s.125-130.

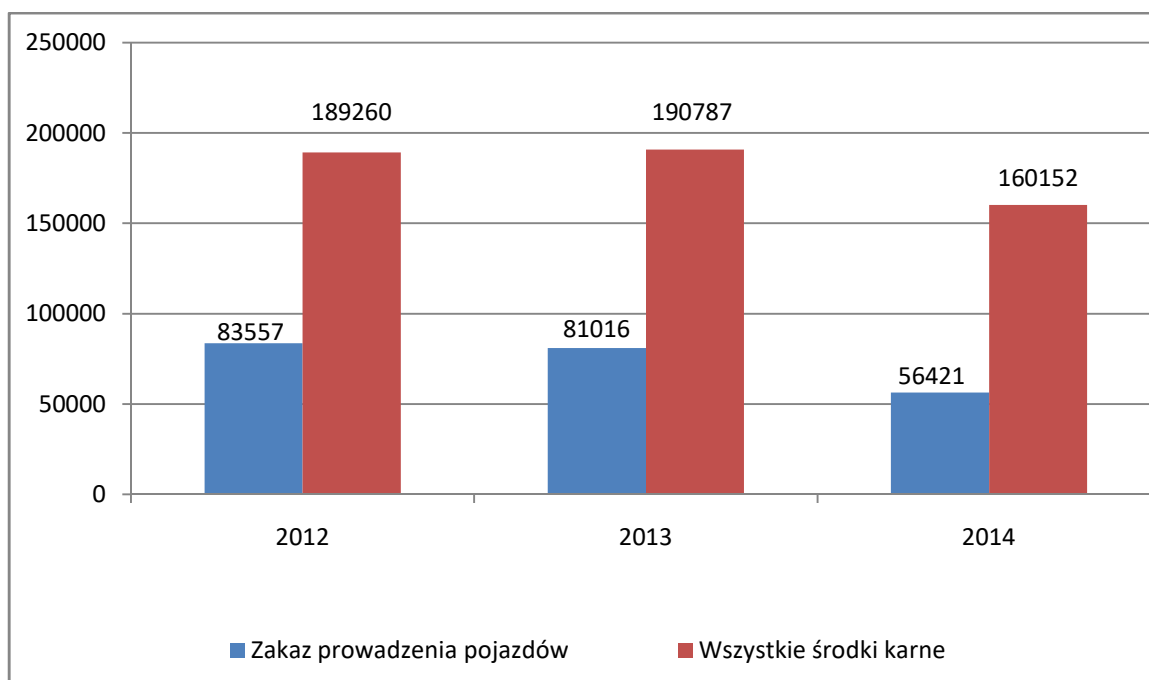
Stosunek ilości wyroków, zawierających orzeczenie środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów wydanego na podstawie art. 42 § 2 kk oraz art. 42 § 1 kk, orzukanego obok kary.⁵⁸⁸ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

Znacznie rzadziej środek karny zakazu prowadzenia pojazdów jest orzekany na podstawie art. 42 § 3 kk oraz art. 42 § 4 kk. W latach 2007 - 2011 zakaz prowadzenia pojazdów orzeczono zaledwie 240 razy na podstawie art. 420 § 3 kk oraz zaledwie 6 razy na podstawie art. 42 § 4 kk.⁵⁸⁹

Następny prezentuje ilość orzeczonych środków karnych zakazu prowadzenia pojazdów w stosunku do wszystkich orzeczonych środków karnych latach 2012-2014 w pierwszej instancji, w Sądach Rejonowych.

⁵⁸⁸ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przytoczonych w: M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, op. cit., s.176-179.

⁵⁸⁹ Tamże.

Liczba orzeczonych środków karnych zakazu prowadzenia pojazdów w stosunku do wszystkich środków karnych orzeczonych w pierwszej instancji, w Sądach Rejonowych, w latach 2012-2014.⁵⁹⁰ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

Jak wynika z przedstawionych powyżej danych statystycznych środek karny zakazu prowadzenia pojazdów, w pierwszej instancji, w Sądach Rejonowych, w ostatnich latach stanowi znaczną część wszystkich środków karnych. W latach 2012-2013 stanowił on ponad 40% wszystkich orzeczonych w pierwszej instancji, w Sądach Rejonowych, środków karnych.

4.6.2 Środek karny zakazu prowadzenia pojazdów orzekany fakultatywnie

Po wejściu w życie omawianej wcześniej nowelizacji kodeksu karnego na mocy ustawy z dnia 12 lutego 2010 roku⁵⁹¹ orzeczenie środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów ma charakter fakultatywny tylko w przypadkach określonych w § 1 art. 42 kk.

⁵⁹⁰ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przesłanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Osądzeni w pierwszej instancji, Sądy Rejonowe, Sprawozdania MS-S6 za lata 2012-2014.

Zgodnie z treścią § 1 art. 42 kk sąd może fakultatywnie orzec zakaz prowadzenia pojazdów określonego rodzaju w razie skazania osoby uczestniczącej w ruchu za przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, w szczególności jeżeli z okoliczności popełnionego przestępstwa wynika, że prowadzenie pojazdu przez tę osobę zagraża bezpieczeństwu w komunikacji⁵⁹².

Przepis wskazuje dwie przesłanki, które są niezbędne do orzeczenia omawianego zakazu prowadzenia pojazdów określonego rodzaju oraz jedną przesłankę która nie jest przesłanką bezwzględnie konieczną do orzeczenia tego zakazu.

Przed wszystkim aby możliwe było orzeczenie zakazu wskazanego w art. 42 §1 kk, koniecznym jest, aby sprawca czynu zabronionego był osobą uczestniczącą w ruchu. Należy zauważyć, że użyte przez ustawodawcę określenie „osoba uczestnicząca w ruchu” nie jest równoznaczne z „kierujący pojazdem”.⁵⁹³ Do grupy osób uczestniczących w ruchu można zaliczyć, poza kierujących pojazdami, m.in. osoby prowadzące rower, pieszych oraz pasażerów, na co wskazał m.in. Ryszard Stefański⁵⁹⁴ oraz podkreślił Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 21 listopada 2001 roku.⁵⁹⁵

Sporne jest utożsamienie pojęcia „uczestnik ruchu” określonego w art. 2 pkt 17 ustawy prawo o ruchu drogowym⁵⁹⁶, z pojęciem „osoba uczestnicząca w ruchu”, zawartym w kodeksie karnym.

Ryszard Stefański w publikacji zatytułowanej „Podmiot zakazu prowadzenia pojazdów” wskazuje, iż są to pojęcia celowo różne, dowodząc, że pojęcie „osoba uczestnicząca w ruchu” nazywa osobę faktycznie będącą „wewnątrz” ruchu drogowego, podczas gdy pojęcie „uczestnik ruchu” obejmuje również osoby będące „na zewnątrz” ruchu.⁵⁹⁷ Dodaje on również, że z poglądem tym zgadza się Zofia Sienkiewicz.⁵⁹⁸

⁵⁹¹ Ustawa z dnia 12 lutego 2010 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks karny wykonawczy oraz ustawy - Prawo ochrony środowiska, Dz. U. 2010, nr 40, poz. 227.

⁵⁹² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 lutego 2011 r., sygn. IV KK 370/10, publikacja elektroniczna LEX nr 794701, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

⁵⁹³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2001 r., sygn. III KKN 281/01, publikacja elektroniczna LEX nr 51610, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

⁵⁹⁴ R.A. Stefański, Podmiot zakazu prowadzenia pojazdów, Prok. i Pr. 1999, nr 7-8, s. 114-115.

⁵⁹⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2001 r., sygn. III KKN 281/01, publikacja elektroniczna LEX nr 51610, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

⁵⁹⁶ Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym, Dz. U. 2012, poz. 1137.

⁵⁹⁷ R.A. Stefański, Podmiot zakazu prowadzenia pojazdów, Prok. i Pr. 1999, nr 7-8, s. 114-115.

Bezpośredniego odniesienia do ustawy prawo o ruchu drogowym podczas omawiania pojęcia „osoba uczestnicząca w ruchu” nie dokonują również w swoich komentarzach do kodeksu karnego ani Andrzej Marek⁵⁹⁹, ani Maria Szewczyk⁶⁰⁰.

Natomiast Natalia Kłaczyńska⁶⁰¹ oraz Marek Kulik⁶⁰² wskazują, że ustawodawca poprzez określenie „osoba uczestnicząca w ruchu” wskazuje osobę określoną w ustawie prawo o ruchu drogowym jako „uczestnik ruchu”.

Wojciech Zalewski natomiast wskazuje, że wszelkie próby poszukiwania różnicy pomiędzy terminami „osoba uczestnicząca w ruchu”, a „uczestnik ruchu” będą bezproduktywne.⁶⁰³

Rzeczywiście terminy „uczestnik ruchu” oraz „osoba uczestnicząca w ruchu” można uznać za terminy niezwykle zbliżone, ale niejednolite. Jednakże można przyjąć, że przepisy ustawy prawo o ruchu drogowym odnoszące się do pojęcia „uczestnik ruchu” mogą być z powodzeniem w pełni zastosowane do pojęcia „osoba uczestnicząca w ruchu”, zawartego w kodeksie karnym. Wiąże się to z faktem, że przecież żaden rozsądny sędzia nie zastosuje środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów określonego rodzaju w stosunku do osoby, która znajduje się „na zewnątrz” ruchu, o ile w ogóle istnieje możliwość dopuszczenia się przez taką osobę przestępstwa określonego w art. 42 §1 kodeksu karnego.

Sąd Najwyższy w wyroku z 2007 roku wskazał, iż art. 42 kk wymaga, aby sprawcą była „osoba uczestnicząca w ruchu”, podnosząc w zdaniu następnym, że zgodnie z przepisami prawa o ruchu drogowym takimi osobami są: „pieszy, kierujący oraz osoby przebywające w pojeździe lub na pojeździe znajdującym się na drodze”. Można zatem wywnioskować, że Sąd Najwyższy we wskazanym powyżej wyroku utożsamia omawiane pojęcia „osoba uczestnicząca w ruchu” oraz „uczestnik ruchu”.

⁵⁹⁸ R.A. Stefański, Podmiot zakazu prowadzenia pojazdów, Prok. i Pr. 1999, nr 7-8, s. 114-115.

⁵⁹⁹ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 96-97.

⁶⁰⁰ M. Szewczyk w: Kodeks karny. Komentarz, Tom I, red. A. Zoll, op. cit., s. 650-657.

⁶⁰¹ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 329-337.

⁶⁰² M. Kulik w: M. Mozgawa (red.), Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 138-141.

⁶⁰³ W. Zalewski w: Kodeks karny. Część ogólna. Tom II, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, op. cit., s. 121.

Zgodnie z ustawą prawo o ruchu drogowym:

- Za uczestnika ruchu uznaje się „pieszego, kierującego, a także inne osoby przebywające w pojeździe lub na pojeździe znajdującym się na drodze” (art. 2 pkt. 17 u. o r.d.).
- Za pieszego uznaje się „osobę znajdującą się poza pojazdem na drodze i niewykonującą na niej robót lub czynności przewidzianych odrębnymi przepisami; za pieszego uważa się również osobę prowadzącą, ciągnącą lub pchającą rower, motorower, motocykl, wózek dziecięcy, podręczny lub inwalidzki, osobę poruszającą się w wózku inwalidzkim, a także osobę w wieku do 10 lat kierującą rowerem pod opieką osoby dorosłej” (art. 2 pkt. 18 u. o r.d.).
- Za kierującego uznaje się „osobę, która kieruje pojazdem lub zespołem pojazdów, a także osobę, która prowadzi kolumnę pieszych, jedzie wierzchem albo pędzi zwierzęta pojedynczo lub w stadzie” (art. 2 pkt. 20 u. o r.d.).

Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami⁶⁰⁴ wprowadziła ponadto do ustawy prawo o ruchu drogowym definicję kierowcy. W obecnym brzmieniu art. 2 pkt. 20 u. o r.d. definiuje kierowcę jako osobę uprawnioną do kierowania pojazdem silnikowym lub motorowerem. Należy nadmienić, że pojęcie „kierowca” nie zostało wprowadzone do definicji określonej w art. 2 pkt. 17 ustawy o ruchu drogowym, co wydaje się być zasadnym, zważywszy, że sam fakt, iż dana osoba jest uprawniona do kierowania pojazdem silnikowym lub motorowerem, nie oznacza automatycznie, że jest ona uczestnikiem ruchu.

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 22 lipca 1993 roku wyraził pogląd, że „osoba prowadząca pojazd mechaniczny zachowuje tę rolę także wtedy, gdy jest odpowiedzialna za przestrzeganie przepisów dotyczących bezpieczeństwa ruchu drogowego w czasie postoju tego pojazdu”. Ten pogląd spotkał się jednak z dezaprobatą w doktrynie ze strony m.in. Ryszarda Stefańskiego⁶⁰⁵, Marka Mozgawę⁶⁰⁶ czy też Andrzeja Marka⁶⁰⁷.

⁶⁰⁴ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami, Dz. U. 2011, nr 30, poz. 151.

⁶⁰⁵ R.A. Stefański, Glosa do wyroku SN z dnia 22 lipca 1993 r., II KRN 110/93, OSP 1994, nr 2, s.32.

⁶⁰⁶ M. Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 138-141.

⁶⁰⁷ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 98.

Ryszard Stefański wyraził również pogląd, iż w stosunku do osoby która udostępnia pojazd osobie niezdolnej do prowadzenia samochodu, czy to z powodu braku umiejętności, upojenia alkoholowego, czy też innej przyczyny, nie będzie można orzec środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów, pomimo że jej zachowanie będzie miało istotny wpływ na zagrożenie w ruchu. Jest to spowodowane faktem, iż osoba udostępniająca pojazd nie byłaby uczestnikiem ruchu.⁶⁰⁸ Uważam ten pogląd, za właściwy.

Sądzę jednak, iż w stosunku do wskazanej powyżej osoby orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdów i tak nie spełniłoby funkcji prewencyjnej tego środka karnego, gdyż zakaz taki w żadnym stopniu nie ograniczałby tej osoby dalszego dysponowania posiadanym przez tę osobę pojazdem. Wobec tego próby objęcia takiej osoby zakazem prowadzenia pojazdu byłyby moim zdaniem nieuzasadnione.

Do orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów określonego rodzaju, zgodnie z art. 42 §1 kk, konieczny jest fakt popełnienia przez uczestnika ruchu przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, w szczególności jeżeli z okoliczności popełnionego przestępstwa wynika, że prowadzenie pojazdu przez tę osobę zagraża bezpieczeństwu w komunikacji.

W związku z tym można wnosić, że ratio legis omawianego środka karnego ma na celu eliminację z ruchu uczestników mogących stanowić zagrożenie dla tego ruchu.⁶⁰⁹ Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 kwietnia 1982 roku wyraził pogląd, że zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych jest najskuteczniejszym sposobem wzmożenia bezpieczeństwa na drogach.⁶¹⁰ Pogląd ten był w pełni zasadny w 1982 roku, jednakże wraz z rozwojem technologicznym pojawiła się możliwość stosowania urządzeń blokady zapłonu, które wydają się być skuteczniejsze niż wspomniany zakaz w szczególności z uwagi na fakt, że zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych jest najczęściej łamanym zakazem spośród

⁶⁰⁸ R. A. Stefański, Odpowiedzialność za udostępnienie prowadzenia pojazdu osobie znajdującej się w stanie po użyciu alkoholu lub podobnie działającego środka, Prok. i Pr. 2007, nr 5.

⁶⁰⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2011 r., sygn. IV KK 201/11, Prok. i Pr. 2012, nr 2, Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 2009 r., sygn. II KK 269/08, OSNwSK 2009, nr 1, poz.630 oraz Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 2006 r., sygn. V KK 360/06, OSNKW 2007, nr 1, poz.7.

⁶¹⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 1982 r., sygn. V KRN 106/82, OSNPG 1982, nr 8, poz. 108.

środków karnych określonych w obecnie obowiązującym kodeksie karnym. W 2007 roku spośród 20295 przypadków naruszenia art. 244 kk w ponad 95% sprawca dopuścił się złamania zakazu prowadzenia pojazdów.⁶¹¹ Urządzenie blokady zapłonu zostanie szczegółowo omówione w dalszej części niniejszej pracy.

To do sądu należy obowiązek wskazania w wyroku określonego rodzaju pojazdów, których zakaz ten ma dotyczyć. Nie można natomiast na podstawie art. 42 §1 orzec zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych.⁶¹² Sporna jest kwestia, czy sąd może, przy orzekaniu omawianego środka karnego, oznaczyć pojazdy od strony „negatywnej”. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 16 czerwca 1994 r.⁶¹³ wskazuje, że takie oznaczenie jest poprawne. Z twierdzeniem takim zgadza się również Ryszard Stefański.⁶¹⁴ Przeciwny pogląd prezentują Marek Kulik⁶¹⁵ i Andrzej Marek⁶¹⁶.

Stwierdzić jednakże należy, że ustawodawca w art. 42 §1 kk wymaga jedynie oznaczenia określonych pojazdów, nie wskazuje, czy ma to nastąpić poprzez wyliczenie określonych pojazdów czy też poprzez zastosowanie przesłanki negatywnej w tym zakresie. Pomimo tego, należy pamiętać, że art. 42 §1 kk nie przewiduje orzeczenia zakazu prowadzenia wszystkich pojazdów ani też wszystkich pojazdów mechanicznych. Spornym nie będzie, czy możliwe jest orzeczenie na przykład zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych za wyjątkiem ciągników rolniczych. Natomiast orzeczenie zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów lądowych za wyjątkiem ciągników rolniczych wydaje się nie naruszać art. 42 §1 kk. Nie sposób zgodzić się z twierdzeniem, że takie „negatywne” określenie pojazdów będzie stanowiło naruszenie zasady określoności kary⁶¹⁷, gdyż jasno z niego wynika, że skazany nie może korzystać z określonego rodzaju pojazdów za wyjątkiem, przykładowo, ciągników rolniczych. Jeżeli pojęcia „pojazdy mechaniczne” i „ciągniki rolnicze” są wystarczająco ostrymi, aby nie łamać zasady określoności kary, to pojęcie „pojazdy mechaniczne za wyjątkiem ciągników rolniczych” również nie będzie naruszać tej zasady.

⁶¹¹ M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Białystok 2013, s. 187.

⁶¹² R.A. Stefański, Zakres przedmiotowy zakazu prowadzenia pojazdów, Prok. i Pr. 1999, nr 11-12, s.142.

⁶¹³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 1994 r., sygn. II KRN 101/94, OSNKW 1994, nr 7-8, poz.45.

⁶¹⁴ R.A. Stefański, Zakres przedmiotowy zakazu prowadzenia pojazdów, Prok. i Pr. 1999, nr 11-12, s.144-145.

⁶¹⁵ M. Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 138-141.

⁶¹⁶ Za: A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 98.

⁶¹⁷ Tamże.

Rodzaje pojazdów można dzielić opierając się na mocno zróżnicowanych kryteriach. Jako przykład można podać podział pojazdów ze względu na⁶¹⁸:

- strefę poruszania się (pojazdy lądowe, powietrzne, wodne),
- typ napędu (pojazdy mechaniczne, niemechaniczne),
- przeznaczenie (pojazdy osobowe, transportowe, rolnicze),
- rozmiar (na przykład pojazdy lądowe, powietrzne lub wodne o określonej masie, ładowności lub długości),
- kategorię wymaganego prawa jazdy⁶¹⁹ (na przykład pojazdy wymagające prawa jazdy kategorii „B” lub „C”).

Ciekawa kwestia pojawia się w przypadku obserwacji ruchu powietrznego, a konkretnie pojazdów bezzałogowych. Coraz popularniejsze stają się bezzałogowe pojazdy powietrzne (tzw. drony lub uav), które dawniej były wykorzystywane wyłącznie przez wojsko, a w chwili obecnej m.in. w Stanach Zjednoczonych opracowywane są procedury oficjalnego wprowadzenia dronów do komercyjnego użytku.⁶²⁰ Mogą one być z powodzeniem stosowane w miejscu kosztowniejszych załogowych pojazdów lotniczych, wykorzystywanych m.in. do analizy bieżącego ruchu drogowego, opryskiwania pól rolniczych, a nawet dostarczania pizzy. Szacowany koszt tego typu dronów wynosi ok 10.000-12.000 dolarów, a więc mniej więcej tyle ile przeciętnej klasy samochód osobowy.⁶²¹ W Australii natomiast, z uwagi na przychylne przepisy prawne dotyczące komercyjnego wykorzystywania pojazdów bezzałogowych, już w 2014 roku firma „Zookal” rozpocznie program dostarczania książek dla klientów komercyjnych z wykorzystywaniem dronów.⁶²²

Również firma „Amazon” ogłosiła program „Amazon Prime Air”⁶²³, którego założenia opierają się na dostarczaniu paczek do klientów firmy za pośrednictwem bezzałogowych dronów. Co więcej, przedstawiciele Amazon stwierdzili, że program oczekuje tylko na ustalenie regulacji prawnych dotyczących możliwości komercyjnego wykorzystania

⁶¹⁸ R.A. Stefański, Zakres przedmiotowy zakazu prowadzenia pojazdów, Prok. i Pr. 1999, nr 11-12, s.144-145.

⁶¹⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2006 r., sygn. IV KK 141/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz.1354.

⁶²⁰ M. Haldane, U.S. slowly opening up commercial drone industry, Reuters, 08.08.2013r.

⁶²¹ P. Ross, A Drone That Delivers Pizza, International Business Times, 02.11.2013r.

⁶²² C. Shu, Australian Startups Zookal And Flirtey To Begin Delivering Textbook Orders By Drone, TechCrunch, 14.10.2013r.

⁶²³ <http://www.amazon.com/>, stan na dzień 03.12.2013r.

bezzałogowych pojazdów powietrznych, które to regulacje mają zostać ustalone do 2015 roku, natomiast sama technologia umożliwia wprowadzenie tego typu usług już w tej chwili.⁶²⁴

Wobec postępu technologicznego w dziedzinie lotów bezzałogowych należy zastanowić się, czy osoba pilotująca tego typu pojazd, nie uczestnicząca fizycznie w ruchu, będzie stanowiła uczestnika ruchu w rozumieniu ustawy o ruchu drogowym, a co za tym idzie, będzie podlegała tym samym prawom, obowiązkom oraz tej samej odpowiedzialności, co osoba fizycznie kierująca danym pojazdem.

Jeszcze większy problem stanowić będzie określenie kto odpowiada za pojazdy autonomiczne, którymi w całości steruje niezależne oprogramowanie komputerowe i w związku z tym, nie podlegają ani bezpośredniej ani zdalnej kontroli kierującego. Należy zauważyć, że firma Google testuje tego typu samochody już od 2010 roku. Od tego czasu te zautomatyzowane samochody przebyły 300.000 mil bez wypadku⁶²⁵, a badanie empiryczne wykazują, że pojazdy te poruszają się zarówno bezpieczniej i bardziej płynnie niż prowadzone przez przeciętnego człowieka⁶²⁶.

Do orzeczenia środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów nie jest konieczne, aby sprawca posiadał uprawnienia do prowadzenia określonego pojazdu lub grupy pojazdów, co Sąd Najwyższy wskazał w uchwale z dnia 26 września 2002 roku.⁶²⁷ Ponadto w przypadku orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów, do których wymagane jest prawo jazdy kategorii „wyższej”, nie zawiera w sobie automatycznie zakazu prowadzenia pojazdu, do którego prowadzenia wymagane jest prawo jazdy kategorii „niższej”. Czyli w przypadku orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów do których prowadzenia wymagane jest prawo jazdy kategorii „C”, zakaz ten nie będzie zabraniał skazanemu prowadzenia pojazdów, do których prowadzenia wymagane jest prawo jazdy kategorii „B”.⁶²⁸

⁶²⁴ A. Chang, With Prime Air, Amazon plans to deliver purchases via drones, Los Angeles Times, 2.12.2013r.

⁶²⁵ F. Lardinois, Google's Self-Driving Cars Complete 300K Miles Without Accident, Deemed Ready For Commuting, TechCrunch, 07.08.2012r.

⁶²⁶ T. Simonite, Data Shows Google's Robot Cars Are Smoother, Safer Drivers Than You or I, Technology Review, 25.11.2013r.

⁶²⁷ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2002 r., sygn. I KZP 20/02, OSNKW 2002, nr 11-12, poz.92.

⁶²⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2006 r., sygn. IV KK 145/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz.1357.

Ponadto w przypadku, gdy sprawca popełnia określone przestępstwo prowadząc pojazd, do którego wymagane jest prawo jazdy określonej kategorii, na przykład kategorii „B”, sąd nie może orzec zakazu prowadzenia pojazdów wyłącznie kategorii innej, na przykład prowadzenia pojazdów kategorii „A”. Orzeczenie takie byłoby oczywiście nieracjonalne, a zatem stanowiłoby rażącą obrazę art. 42 kodeksu karnego.⁶²⁹

Co więcej, zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2002 r.⁶³⁰, możliwe jest orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdów obejmujące nawet pojazdy, którymi można kierować bez konieczności posiadania uprawnień stwierdzonych dokumentem wydanym przez upoważniony organ.⁶³¹ Jest to szczególnie istotne z uwagi na fakt, iż obecne ustawodawstwo nie przewiduje obowiązku posiadania przez osoby pełnoletnie kierujące rowerem karty rowerowej.

Z poglądem tym, w głosie do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2002 roku⁶³², zgadza się również Wojciech Marcinkowski słusznie wskazując, iż istotą zakazu nie jest przecież odebranie dokumentu zezwalającego na prowadzenie określonego pojazdu, ale de facto zawieszenie uprawnień do prowadzenia pojazdów objętych zakazem.

Kwestia ta jest szczególnie problematyczna również w związku z art. 43 §3 kk, zgodnie z którym orzekając zakaz, określony w art. 42 kk, sąd nakłada obowiązek zwrotu dokumentu uprawniającego do prowadzenia pojazdu, a do chwili wykonania obowiązku, okres, na który orzeczono zakaz, nie biegnie. Wobec tego jeżeli sąd orzeknie zakaz prowadzenia pojazdów do prowadzenia którego nie jest wymagany żaden dokument, to faktycznie, zgodnie z art. 42 §3 kk, okres, na który orzeczono zakaz, nie będzie nigdy biec.

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 20 czerwca 2013 roku⁶³³ odniósł się do tej kwestii, wskazując, że jeżeli sąd nie zobowiązał skazanego do zwrotu dokumentu uprawniającego do prowadzenia pojazdów, to bieg okresu, na który orzeczono zakaz prowadzenia pojazdów, rozpoczyna się z dniem uprawomocnienia się wyroku skazującego. Można wnioskować,

⁶²⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2006 r., sygn. IV KK 366/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz.2375.

⁶³⁰ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2002 r., sygn. I KZP 20/02, OSNKW 2002, nr 11-12, poz.92.

⁶³¹ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 2002 r., sygn. I KZP 34/02, Biuletyn SN z 2002 roku, nr 11, poz. 17.

⁶³² W. Marcinkowski, Glosa do uchwały SN z dnia 26 września 2002 r., sygn. I KZP 20/02, Prokurator 2003, nr 1.

⁶³³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2013 r., sygn. I KZP 4/13, OSNKW 2013, nr 8, poz.64.

że ta zasada odnosić się będzie do sytuacji, w której sąd nie zobowiązał skazanego do zwrotu dokumentu w związku z wydaniem błędnego orzeczenia, jak i do sytuacji, w której do prowadzenia określonego pojazdu nie jest wymagany żaden dokument.

Wobec powyższego, aby wskazane powyżej stanowisko Sądu Najwyższego było zasadne, konieczna jest zmiana art. 42 §3 kk i nadanie mu brzmienia:

„**Jeżeli** orzekając zakaz, określony w art. 42, sąd nakłada obowiązek zwrotu dokumentu uprawniającego do prowadzenia pojazdu; do chwili wykonania obowiązku, okres, na który orzeczono zakaz, nie biegnie.”

Z kolei Jacek Gmaj podnosi, iż środek karny zakazu kierowania rowerami jest niewykonalny wobec osób pełnoletnich, ze względu na brak wymogu posiadania odrębnych uprawnień do ich kierowania. Ponieważ zakaz taki jest niewykonalny, nie powinien on być orzekany.⁶³⁴ Pogląd taki wydaje się być niewłaściwy z uwagi na fakt, iż, co prawda, orzeczenie wskazanego zakazu nie będzie wiązało się z odebraniem sprawcy dokumentu uprawniającego do prowadzenia w tym wypadku roweru, ponieważ dokument taki nie jest wymagany przez prawo w przypadku osób pełnoletnich, jednakże sprawca będzie odpowiadał za złamanie omawianego zakazu na podstawie art. 244 kk, zgodnie z którym osoba, która nie stosuje się do orzeczonego przez sąd prowadzenia pojazdów, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Omawiany zakaz prowadzenia pojazdów określonego rodzaju powinien, zgodnie z logiką, obejmować również pojazd, którym sprawca poruszał się w czasie popełnienia przestępstwa.⁶³⁵

Do orzeczenia omawianego środka karnego konieczne jest popełnienie przez sprawcę przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji. Za przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu komunikacji uznaje się przestępstwa określone w rozdziale XXI kodeksu karnego, jak również inne przestępstwa przeciwko komunikacji w kodeksie.⁶³⁶ Podobnie jak w przypadku wcześniej omawianych środków karnych, ustawodawca nie wskazuje,

⁶³⁴ J. Gmaj, Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 25 października 2007, sygn. I KZP 32/07, PiP 2009, nr 6, s. 136-137.

⁶³⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 lutego 2007 r., sygn. II KK 382/06, publikacja elektroniczna LEX nr 340575, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

⁶³⁶ R.A. Stefański, Obligatoryjny zakaz prowadzenia pojazdów, Prok. i Pr. 2011, nr 5, s. 14-15.

w art. 42 §1 kk, bezpośredniego odniesienia do określonego rozdziału kodeksu karnego, wobec czego można założyć, że przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu komunikacji określone w innych ustawach również mogą stanowić przesłankę orzeczenia zakazu określonego w art. 42 §1 kk. Można zgodzić się z Ryszardem Stefańskim, który wskazuje, iż do przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, określonych w art. 42 §1 kk, będzie można zaliczyć wszystkie przestępstwa cechujące się naruszeniem zasad bezpieczeństwa w ruchu⁶³⁷, co stoi w zgodzie również ze stanowiskiem Sądu Najwyższego⁶³⁸. Z poglądem tym zgadza się również Natalia Kłaczyńska.⁶³⁹

Na przeciwnym stanowisku stoi natomiast Marek Kulik, który stwierdza, że omawiany zakaz może zostać orzeczony wyłącznie w przypadku skazania za przestępstwo określone w rozdziale XXI kodeksu karnego.⁶⁴⁰

Dodatkowo ustawodawca w art. 42 §1 kk wskazuje przesłankę fakultatywną, zaznaczając, że omawiany środek karny, powinien w szczególności zostać orzeczony, jeżeli z okoliczności popełnionego przestępstwa wynika, że prowadzenie pojazdu przez sprawcę zagraża bezpieczeństwu w komunikacji. Aby przesłanka ta została spełniona, sąd musi dojść do uzasadnionego przekonania, że sprawca zagraża bezpieczeństwu innych uczestników ruchu, poprzez lekceważenie zasad ostrożności w ruchu.⁶⁴¹

Zakaz prowadzenia pojazdów jest z pewnością najczęściej orzekanym środkiem karnym w ostatnim dziesięcioleciu.

Zakaz określony w art. 42 §1 kk może zostać orzeczony na okres od jeden roku do lat dziesięciu.⁶⁴² Na poczet zakazu prowadzenia pojazdów zalicza się okres faktycznego zatrzymania dokumentu uprawniającego do prowadzenia pojazdu.⁶⁴³

Najczęściej w przypadku orzekania zakazu prowadzenia pojazdów na podstawie art. 42 §1 kk sąd orzeka omawiany zakaz na okres nieprzekraczający trzech lat.

⁶³⁷ R.A. Stefański, *Obligatoryjny zakaz prowadzenia pojazdów*, Prok. i Pr. 2011, nr 5, s. 14-15.

⁶³⁸ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24 sierpnia 1972 r., sygn. VI KZP 19/72, OSNKW 1972, nr 11, poz.167.

⁶³⁹ N. Kłaczyńska w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Giezek, op. cit., s. 329-337.

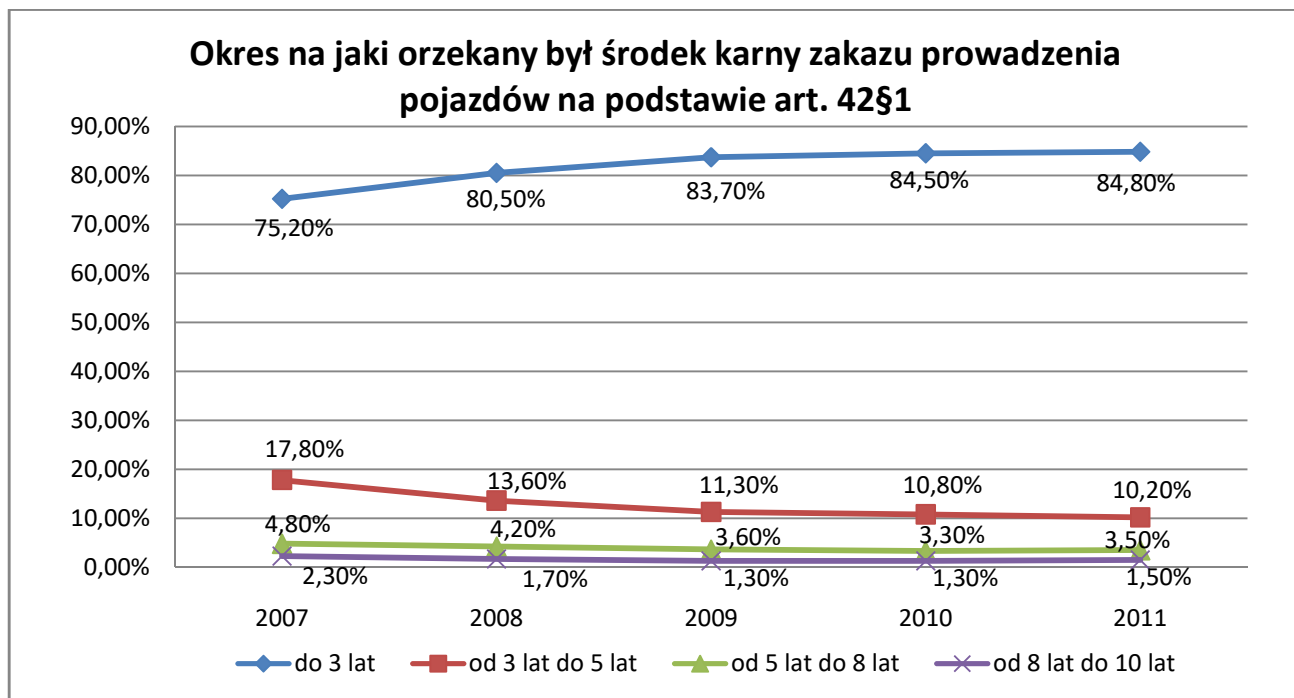
⁶⁴⁰ M. Kulik w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 138-141.

⁶⁴¹ M. Szewczyk w: *Kodeks karny. Komentarz*, Tom I, red. A. Zoll, op. cit., s.650-657.

⁶⁴² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2003 r., sygn. II KK 65/03, Prok. i Pr. 2003, nr 10.

⁶⁴³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 2005 r., sygn. IV KK 319/05, OSP 2006, nr 9, poz.97.

Poniższy wykres demonstruje okres na jaki orzekany był środek karny zakazu prowadzenia pojazdów na podstawie art. 42 §1 kk w latach 2007 - 2011.

Okres na jaki orzekany był środek karny zakazu prowadzenia pojazdów na podstawie art. 42 §1 kk w latach 2007 - 2011.⁶⁴⁴ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

4.6.3 Środek karny zakazu prowadzenia pojazdów orzekany obligatoryjnie

Sąd jest zobligowany do orzeczenie środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów w przypadkach określonych w §2, §3 oraz §4 art. 42 kodeksu karnego.

Zgodnie §2 art. 42 kk sąd orzeka zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa wymienionego w § 1 był w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia określonego w art. 173, 174 lub 177.

Wskazany powyżej §2 art. 42 kk odnosi się do katalogu przestępstw określonego w §1 art. 42 kk.

⁶⁴⁴ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przytoczonych w: M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, op. cit., s.185.

Należy mieć na uwadze, że sąd przy orzekaniu zakazu wskazanego w omawianym artykule, jest zobligowany objąć zakazem pojazdy rodzajowo odpowiadające pojazdowi prowadzonemu przez sprawcę w czasie popełnienia przestępstwa.⁶⁴⁵

Art. 42 §2 kk wymaga podobnej korekty jak w przypadku art. 42 §3 kk, czyli zamiany dwuznacznego wyrażenia: „w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego”, na wyrażenie: „w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego”. Jednakże nawet pomimo zachowania do chwili obecnej takiego brzmienia, panuje jednoznaczna opinia, że należy go interpretować używając łącznika „lub”, a nie „i”.

Wobec powyższego, sąd ma obowiązek orzec zakaz określony w art. 42 §2 kk w przypadku, gdy sprawca dopuścił się czynu określonego w art. 42 §1 kk albo w stanie nietrzeźwości⁶⁴⁶, albo pod wpływem środka odurzającego, albo gdy zbiegł z miejsca zdarzenia określonego w art. 173, 174 lub 177 kk.

Stan nietrzeźwości w rozumieniu kodeksu karnego został zdefiniowany w art. 115 §16 kodeksu karnego i zgodnie z ustawą zachodzi on wtedy, gdy zawartość alkoholu we krwi przekracza 0,5 promila albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość lub gdy zawartość alkoholu w 1 dm³ wydychanego powietrza przekracza 0,25 mg, albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość.⁶⁴⁷

Stan nietrzeźwości należy odróżnić od stanu po użyciu alkoholu, który zachodzi, gdy zawartość alkoholu w organizmie wynosi lub prowadzi do stężenia we krwi od 0,2‰ do 0,5‰ alkoholu albo obecności w wydychanym 1 dm³ powietrza od 0,1 mg do 0,25 mg alkoholu.⁶⁴⁸ Stan po użyciu alkoholu jest przesłanką odpowiedzialności za wykroczenia określone w art. 86 § 2 i art. 87 kodeksu wykroczeń.⁶⁴⁹

Na podstawie art. 129 ust. 2 pkt. 3 ustawy prawo o ruchu drogowym policjant, w związku z wykonywaniem czynności określonych w art. 129 ust. 1 u.p. o r.d., jest

⁶⁴⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lutego 2007 r., sygn. III KK 446/06, Prok. i Pr. 2007, nr 7-8.

⁶⁴⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2004 r., sygn. IV KK 277/04, Prok. i Pr. 2005, nr 7-8.

⁶⁴⁷ Przepis ten stanowi odzwierciedlenie art. 46 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, Dz. U. 2012, poz. 1356.

⁶⁴⁸ Zgodnie z art. 46 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, Dz. U. 2012, poz. 1356.

⁶⁴⁹ T. Grzegorzczak (red.), Kodeks wykroczeń. Komentarz, Warszawa 2013 rok, s. 287-293.

uprawniony do żądania poddania się przez kierującego pojazdem lub przez inną osobę, w stosunku do której zachodzi uzasadnione podejrzenie, że mogła kierować pojazdem, badaniu w celu ustalenia zawartości w organizmie alkoholu lub środka działającego podobnie do alkoholu.⁶⁵⁰

Badanie, co do faktu nietrzeźwości sprawcy, może zostać przeprowadzone albo poprzez bezpośrednie badanie krwi, albo poprzez badanie stężenia alkoholu w wydychanym powietrzu za pomocą wyspecjalizowanego aparatu (alkomatu lub alkotestu).⁶⁵¹

Istnieje również możliwość ustalenia stanu nietrzeźwości sprawcy na drodze sądowej, w szczególności gdy w związku z ucieczką sprawcy z miejsca zdarzenia niemożliwe było przeprowadzenie odpowiednich badań bezpośrednio po zdarzeniu, a istnieje podejrzenie, że sprawca był w chwili zdarzenia nietrzeźwy. W ustalaniu stanu nietrzeźwości sprawcy na drodze sądowej wykorzystywane są zeznania świadków lub inne źródła dowodowe mogące wskazywać na fakt, czy sprawca spożywał alkohol zanim doszło do zdarzenia oraz jaka była ilość spożytego przez sprawcę alkoholu. Niestety, w związku z faktem, iż współczynnik wydalania alkoholu jest różny u różnych osób, tego typu dowodzenie jest obciążone znacznym ryzykiem błędu.⁶⁵²

Do pojęcia „środki odurzające”, użytego w art. 42 §2 kk, można z pewnością zaliczyć środki odurzające określone w art. 26 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii⁶⁵³, czyli wszystkie substancje pochodzenia naturalnego lub syntetycznego, działające na ośrodkowy układ nerwowy, określone w wykazie środków odurzających stanowiącym załącznik nr 1 do ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. Zasadny wydaje się być pogląd Ryszarda Stefańskiego, zgodnie z którym do omawianego pojęcia „środki odurzające” sąd może również zaliczyć środki odurzające niewymienione w ustawie, charakteryzujące się analogicznymi właściwościami jak środki odurzające w ustawie ujęte.⁶⁵⁴ Jest to szczególnie

⁶⁵⁰ W. Kotowski, Prawo o ruchu drogowym. Komentarz, Warszawa 2011 rok, s. 688-694.

⁶⁵¹ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 329-337.

⁶⁵² N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 329-337.

⁶⁵³ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, Dz. U. 2012, poz. 124.

⁶⁵⁴ R.A. Stefański, Prawna ocena stanów związanych z używaniem środków odurzających w ruchu drogowym, Prok. i Pr. 1999, nr 4, s. 18-19.

istotne w związku ze wzrostem sprzedaży tak zwanych „dopalaczy”, czyli nieznanych ustawie środków chemicznych, charakteryzujących się w niektórych wypadkach właściwościami zbliżonymi do środków odurzających.

Na odmiennym stanowisku stoi Krzysztof Krajewski, który wskazuje, iż pojęcie „środek odurzający” powinno być tożsame wyłącznie z pojęciem „środek odurzający” określonym w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii oraz innych ustawach.⁶⁵⁵

Art. 42 §2 kk przewiduje również orzeczenie zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju w stosunku do sprawcy który zbiegł z miejsca zdarzenia określonego w art. 173 kk, 174 kk lub 177 kk.

Zgodnie z art. 44 ustawy prawo o ruchu drogowym w razie uczestniczenia w wypadku drogowym, jeżeli w wypadku jest zabity lub ranny, kierujący pojazdem ma obowiązek m.in. pozostać na miejscu wypadku, a jeżeli wezwanie zespołu ratownictwa medycznego lub Policji wymaga oddalenia się - niezwłocznie powrócić na to miejsce. Niedopełnienie tego obowiązku może zostać uznane za zbiegnięcie sprawcy z miejsca zdarzenia w rozumieniu art. 42 §2 kk, jednakże wyłącznie w przypadku, gdy z okoliczności sprawcy będzie wynikało, iż sprawca opuścił miejsce zdarzenia w celu uniknięcia odpowiedzialności karnej za popełnione przestępstwo.⁶⁵⁶

Oczywiście nie stanowi zbiegnięcia z miejsca zdarzenia określonego w art. 42 §2 kk, tymczasowe oddalenie się z sprawcy miejsca zdarzenia celem powiadomienia policji lub pogotowia o zaistniałym zdarzeniu.⁶⁵⁷ Nie stanowi również zbiegnięcia z miejsca wypadku oddalenie się z takiego miejsca pod wpływem szoku lub błędu co do stanu faktycznego. Jednakże w takich wypadkach sąd będzie musiał bardzo dokładnie zbadać stan faktyczny, sprawdzając, czy rzeczywiście prawdopodobne było pozostawanie przez sprawcę w błędzie, co do stanu faktycznego, oraz czy z medycznego i psychologicznego punktu

⁶⁵⁵ K. Krajewski, Pojęcie środka odurzającego na gruncie kodeksu karnego, Prok. i Pr. 2003, nr 11.

⁶⁵⁶ Za: K. Łucarz, Zakaz prowadzenia pojazdów jako środek polityki kryminalnej, op. cit., s.184-185.

⁶⁵⁷ M. Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 138-141.

widzenia prawdopodobna była sytuacja, iż dane konkretne zdarzenie wywołało szok u sprawcy.⁶⁵⁸

Należy zauważyć, że samo udzielenie przez sprawcę pomocy osobom poszkodowanym w zdarzeniu, nie stoi na przeszkodzie, aby swoim dalszym zachowaniem wypełnił znamię zbiegnięcia z miejsca zdarzenia. Sprawca ma obowiązek pozostania w tym miejscu aż do momentu, gdy policja zwolni go z tego obowiązku.⁶⁵⁹

Ustawodawca wymienia w art. 42 §2 kk enumeratywnie zdarzenia określone w art. 173, 174 oraz 177 kodeksu karnego. Stanowi to kolejny argument przemawiający za zasadnością twierdzenia, iż skoro w art. 42 §1 kk ustawodawca używa terminu: „przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji”, nie ogranicza on katalogu przestępstw do z góry określonych przestępstw określonych w konkretnych artykułach lub konkretnym rozdziale kodeksu karnego. Gdyby ustawodawca chciał, aby art. 42 §1 kk odnosił się wyłącznie do przestępstw określonych w artykułach rozdziału XXI kodeksu karnego, mógłby wyrazić taką wolę wprost, używając określenia „przestępstwa określone w rozdziale XXI kodeksu karnego” lub też wymienić te przestępstwa enumeratywnie, tak jak czyni to art. 42 §2 kk.

Enumeratywnie wymienione przestępstwa określone w art. 173, 174 oraz 177 kk, to kolejno przestępstwa spowodowania katastrofy w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym zagrażającej życiu lub zdrowiu wielu osób albo mieniu w wielkich rozmiarach (oraz kwalifikowane typy tego czynu), spowodowanie bezpośredniego niebezpieczeństwa katastrofy w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, naruszenie, chociażby nieumyślnie, zasady bezpieczeństwa w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, powodujące nieumyślnie wypadek, w którym inna osoba odniosła obrażenia ciała określone w art. 157 § 1 kk, oraz kwalifikowane typy tychże czynów określone w omawianych artykułach.

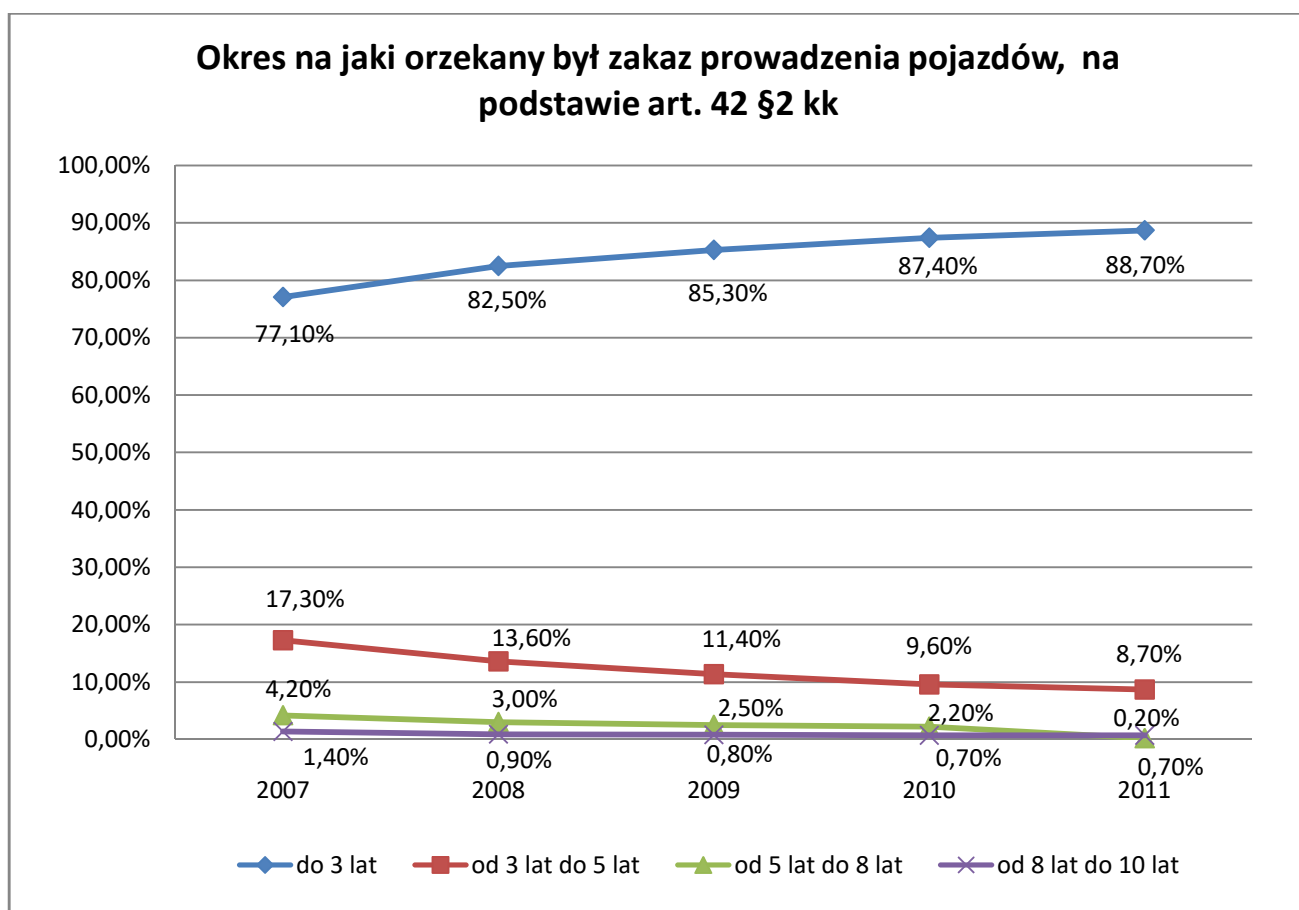
⁶⁵⁸ A. Dziergawka, Ucieczka z miejsca wypadku drogowego, Prok. i Pr. 2008, nr 10, s. 146-148.

⁶⁵⁹ K. Łucarz, Zakaz prowadzenia pojazdów jako środek polityki kryminalnej, op. cit., s. 184-188.

Art. 42 §2 kk pozostawia sądowi dużą swobodę w zakresie indywidualizacji orzeczanego środka karnego. Sąd nakłada na wskazanego w omawianym artykule sprawcę albo całkowity zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów, albo też zakaz prowadzenia pojazdów określonego rodzaju.

Zakaz określony w art. 42 §2 kk orzeka się na okres od jednego roku do dziesięciu lat. Najczęściej w przypadku orzekania zakazu prowadzenia pojazdów na podstawie art. 42 §2 kk sąd orzeka omawiany zakaz na okres nieprzekraczający trzech lat.⁶⁶⁰

Następny wykres obrazuje, w procentach, okres na jaki orzekany był zakaz prowadzenia pojazdów, na podstawie art. 42 §2 kk w latach 2007 - 2011.

Okres na jaki orzekany był środek karny zakazu prowadzenia pojazdów na podstawie art. 42§2 kk w latach 2007-2011.⁶⁶¹ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

⁶⁶⁰ Za: M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Białystok 2013, s.185.

⁶⁶¹ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przytoczonych w: M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, op. cit., s.185.

Art. 42 §3 kk, podobnie zresztą jak art. 42 §4 kk, jest z nie do końca zgodny z art. 42 w jego pierwotnym brzmieniu, jako że przewiduje wyłącznie obowiązek orzeczenia zakazu prowadzenia wszystkich pojazdów mechanicznych, jednocześnie zupełnie pomijając pojazdy niemechaniczne.

Należy pamiętać, że w pierwotnym brzmieniu, w momencie wprowadzenia omawianego paragrafu ustawą z dnia 14 kwietnia 2000 roku⁶⁶², przewidywał on fakultatywną możliwość orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych, jednakże zmiana omawianego paragrafu, która miała miejsce na mocy ustawy z dnia 12 lutego 2010 roku⁶⁶³, nadała mu charakter obligatoryjny, dodając jednakże do omawianego paragrafu brzmienie: „chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami”.

Pojazdem mechanicznym w ruchu lądowym jest każdy pojazd drogowy lub szynowy napędzany umieszczonym na nim silnikiem, jak również maszyna samobieżna i motorower.⁶⁶⁴ Stanowi pojazd mechaniczny motorower, który jest przeznaczony do poruszania się w ruchu lądowym wyłącznie przy pomocy silnika⁶⁶⁵, natomiast do pojazdów mechanicznych nie należy rower zaopatrzony w silnik pomocniczy o pojemności poniżej 50 cm³, o ile zachowuje cechy umożliwiające jego eksploatację jako zwykłego roweru.⁶⁶⁶

Rower nie jest pojazdem mechanicznym, wobec tego nie jest możliwe orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na podstawie art. 42 §3 lub §4 kk, w taki sposób, aby zakaz ten obejmował również prowadzenie rowerów lub innych pojazdów niemechanicznych.⁶⁶⁷ Jest to niezwykle problematyczne, bo jeżeli sprawca dopuścił się czynu określonego w art. 42§3 lub §4 kk, podczas prowadzenia pojazdu niemechanicznego, orzekany zakaz nie obejmie pojazdu, który sprawca przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji prowadził.

⁶⁶² Ustawa z dnia 14 kwietnia 2000 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, Dz. U. 2000, nr 48, poz. 548.

⁶⁶³ Ustawa z dnia 12 lutego 2010 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks karny wykonawczy oraz ustawy - Prawo ochrony środowiska, Dz. U. 2010, nr 40, poz. 227.

⁶⁶⁴ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 1975 r., sygn. V KZP 2/74, OSNKKW 1975, nr 3-4, poz.33 oraz Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 1993 r., sygn. III KRN 254/92, OSP 1993, nr 10, poz.198.

⁶⁶⁵ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 12 maja 1993 r., sygn. I KZP 9/93, OSNKKW 1993, nr 5-6, poz.27.

⁶⁶⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 2007 r., sygn. II KK 98/07, publikacja elektroniczna LEX nr 280737, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

⁶⁶⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2006 r., sygn. III KK 411/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz.2530.

Sąd Najwyższy wskazał w wyroku z dnia 10 stycznia 2007 roku⁶⁶⁸, iż wykładnia celowościowa art. 42 wskazuje, że w pierwszej kolejności do określonego w tym przepisie zakazu powinno zostać włączone uprawnienie do prowadzenia pojazdu tego rodzaju, którym sprawca dopuścił się przestępstwa. Co więcej, Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 24 stycznia 2007 r. stwierdził⁶⁶⁹, że „z zakresu zakazu prowadzenia pojazdów nie mogą być wyłączone uprawnienia do prowadzenia pojazdu takiego rodzaju, który sprawca prowadził, dopuszczając się przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji.”

Z kolei orzeczenie zakazu w odniesieniu do pojazdów innego rodzaju powinno być umotywowane poprzez dodatkowe okoliczności popełnionego czynu.⁶⁷⁰

Orzeczenie obligatoryjnego zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych określonego w art. 42 §3 lub §4 kk nie wyklucza orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów określonego rodzaju opisanego w art. 42 §1 kk ani zakazów określonych w art. 42 §2 kk, o ile zostaną spełnione wszystkie przesłanki określone w przytoczonych paragrafach⁶⁷¹, jednakże uniemożliwienie w niektórych przypadkach⁶⁷² objęcia zakazem określonym w art. 42 kk §3 lub §4 pojazdu takiego rodzaju, który sprawca prowadził dopuszczając się przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, można uznać za poważny błąd legislacyjny.

Orzeczenie fakultatywnego zakazu prowadzenia pojazdów określonego rodzaju określonego w §1 art. 42 kk nie zwalnia sądu z obowiązku orzeczenia obligatoryjnego zakazu określonego w pozostałych paragrafach art. 42 kk, jeżeli spełnione zostaną przesłanki do ich orzeczenia.⁶⁷³

⁶⁶⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2007 r. sygn. III KK 437/06, OSNKW 2007, nr 3, poz. 29.

⁶⁶⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2007 r., sygn. III KK 439/06, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 290.

⁶⁷⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2007 r., sygn. III KK 436/06, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 288.

⁶⁷¹ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 października 2007 r., sygn. I KZP 32/07, OSNKW 2007, nr 12, poz.89.

⁶⁷² Czyli w przypadkach gdy sprawca prowadził pojazd inny niż mechaniczny.

⁶⁷³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2010 r., sygn. IV KK 70/10, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 1192.

Orzeczenie zakazu określonego w art. 42 §3 kk jest obowiązkowe w trzech wymienionych enumeratywnie w ustawie przypadkach.

Pierwszym z tych przypadków jest sprowadzenie przez sprawcę katastrofy w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, określonej w art. 173 kk, której następstwem jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu.

Drugim ze wskazanych w ustawie przypadków jest naruszenie zasad bezpieczeństwa w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, określone w art. 177 §2 kk, jeżeli następstwem wypadku jest śmierć innej osoby albo ciężki uszczerbek na jej zdrowiu, a sprawca w czasie popełnienia czynu działał w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, lub zbiegł z miejsca zdarzenia.

Ostatnim ze wskazanych w ustawie przypadków jest naruszenie przez żołnierza prowadzącego uzbrojony pojazd mechaniczny zasad bezpieczeństwa w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, określone w art. 355 §2 kk, jeżeli następstwem tego naruszenia jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu, a żołnierz w czasie popełnienia czynu działał w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, lub zbiegł z miejsca zdarzenia.

Sąd jednakże ma w powyższych przypadkach możliwość odstąpienia od orzeczenia zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze, jeżeli dojdzie do przekonania, że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami.

Należy zwrócić szczególną uwagę na fakt, iż wskazany w art. 42 §3 kk zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych jest orzekany na zawsze⁶⁷⁴.

Niestety, z uwagi na fakt, iż zakaz określony w art. 42 §3 kk jest niezwykle surowy, istnieje ryzyko, że wskazany w nim wyjątek, umożliwiający odstąpienie od wymierzenia omawianego środka karnego, stanie się regułą.

⁶⁷⁴ Kolejny raz ustawodawca używa niewłaściwego pojęcia „na zawsze” zamiast określenia „dożywotnio”.

Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego w swojej opinii z 2009 roku⁶⁷⁵ stwierdził, że zapis art. 42 §3 kk stoi w sprzeczności z zasadami indywidualizacji kary i może prowadzić albo do wydawania przez sądy orzeczeń niesprawiedliwych, albo do korzystania ze wskazanej w przepisie instytucji nadzwyczajnej w celu zamierzonego unikania wydawania przez sądy orzeczeń skazujących w omawianym zakresie.⁶⁷⁶

Na podobny stanowisku stoi m.in. Ryszard Stefański, który podnosi, iż omawiany przepis nie tylko narusza konstytucyjnie przyznaną sądom kompetencję do sprawowania wymiaru sprawiedliwości, ale również stoi w sprzeczności z zasadą humanitaryzmu prawa karnego poprzez wyłączenie możliwości zatarcia skazania⁶⁷⁷ oraz wyłączenia możliwości skrócenia wykonania omawianego środka karnego na mocy art. 84 kk.⁶⁷⁸ Należy jednak zauważyć, że art. 84 kk nie ma zastosowania do zakazu prowadzenia pojazdów wydanego na podstawie art. 38 pkt 4 kodeksu karnego z 1969 roku.⁶⁷⁹

Błędnym wydaje mi się wprowadzona przez ustawodawcę w 1997 roku zmiana zakazu określonego w art. 42 §3 kk, z zakazu orzekanego fakultatywnie na zakaz orzekany obligatoryjnie.

Zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze musi być również obligatoryjnie orzeczony w przypadku wskazanym w art. 42 §4 kk, czyli w przypadku, gdy sprawca zostaje ponownie skazany prowadząc pojazd mechaniczny w warunkach określonych w art. 42 §3 kk. Należy podkreślić, iż zakaz określony w art. 42 §4 kk musi zostać orzeczony bezwarunkowo, zważywszy na fakt, iż ustawodawca nie przewidział w omawianym przepisie możliwości odstąpienia od wymierzenia omawianego zakazu w szczególnych przypadkach, tak jak ma to miejsce w art. 42 §3 kk.⁶⁸⁰ Słuszna wydaje się interpretacja zakładająca, iż do zastosowania art. 42 §4 kk konieczne jest, aby sprawca

⁶⁷⁵ Opinia Pierwszego Prezesa SN z dnia 1 lipca 2009 r., nr 2115, [za:] R. Stefański, Obligatoryjny zakaz prowadzenia pojazdów, Prok. i Pr. 2011, nr 5, s.8.

⁶⁷⁶ Tamże.

⁶⁷⁷ W. Wróbel, Krytycznie o zaostreniu odpowiedzialności karnej za przestępstwa komunikacyjne, PiP 2001, nr 7, s. 54-64.

⁶⁷⁸ R. A. Stefański, Obligatoryjny zakaz prowadzenia pojazdów, Prok. i Pr. 2011, nr 5, s.8-9.

⁶⁷⁹ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2006 r., sygn. I KZP 55/05, OSNKW 2006, nr 3, poz. 24.

⁶⁸⁰ M. Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 138-141.

prowadził pojazd mechaniczny zarówno w przypadku ponownego dopuszczenia się przestępstwa określonego w art. 42 §3 kk, jak i w przypadku przestępstwa określonego w art. 42 §3 kk popełnionego wcześniej.⁶⁸¹

Mając powyższe rozważania na uwadze uważam, że w zakresie środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów konieczne są następujące zmiany.

Dodany do art. 42 §2 kk powinien zostać spójnik „lub”, którego brak budzi pewne omówione wcześniej problemy.

Uważam, w zgodzie z przytoczonymi poglądami doktryny, że określony w § 3 art. 42 kk zakaz o charakterze obligatoryjnym powinien zostać na powrót zmieniony na zakaz o charakterze fakultatywny. Ponadto proponowałby pozostawienie do oceny sądu kwestię, czy w danej konkretnej sprawie zasadne jest zastosowanie środka karnego na okres wskazany w ustawie, czy też okoliczności sprawy wskazują na konieczność orzeczenia omawianego środka karnego dożywotnio.

W następnej kolejności proponowałbym zmianę w art. 42 §3 kk treści „zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych”, na treść: „zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju”, umożliwiając sądom m.in. orzeczenie dożywotniego zakazu prowadzenia rowerów lub innych pojazdów niemechanicznych.

Sądzę, że usunięta z art. 42 §3 kk powinna zostać zbędna po nowelizacji treść: „chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami”.

Wreszcie proponowałbym zmianę zawartą w art. 42 §4 kk treści: „zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych”, na zapis o treści „zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów”.

Warte dalszego rozważenia byłoby również dodanie do art. 42 §4 kk treści „albo pojazdów określonego rodzaju” lub klauzuli: „chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami.”. Jednakże mając na uwadze, że sprawca, który dopuszcza się czynu określonego w art. 42 §4 kk w oczywisty sposób stanowi znaczące zagrożenie dla innych uczestników ruchu, zasadnym wydaje się całkowite wyeliminowanie

⁶⁸¹ M. Kulik w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 138-141.

takiego sprawcy z możliwości uczestniczenia w ruchu drogowym w charakterze kierującego pojazdem.

Aby wprowadzić do kodeksu karnego proponowane przeze mnie powyżej zmiany należałoby zmodyfikować art. 42 kk w następujący sposób:

Art. 42. § 1. Sąd może orzec zakaz prowadzenia pojazdów określonego rodzaju w razie skazania osoby uczestniczącej w ruchu za przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, w szczególności jeżeli z okoliczności popełnionego przestępstwa wynika, że prowadzenie pojazdu przez tę osobę zagraża bezpieczeństwu w komunikacji.

§ 2. Sąd orzeka zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa wymienionego w § 1 był w stanie nietrzeźwości **lub** pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia określonego w art. 173, 174 lub 177.

§ 3. Sąd ~~orzeka~~ **może orzec** zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów ~~mechanicznych~~ albo **pojazdów określonego rodzaju** ~~na zawsze dożywotnio~~, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 173, którego następstwem jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu, albo w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 177 § 2 lub w art. 355 § 2 był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia. ~~chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami.~~⁶⁸²

§ 4. Sąd orzeka zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów ~~mechanicznych na zawsze dożywotnio~~ w razie ponownego skazania osoby prowadzącej pojazd mechaniczny w warunkach określonych w § 3.⁶⁸³

⁶⁸² Katarzyna Łucarz w swojej monografii proponuje nadać art. 42 §3 kk brzmienie: „Jeżeli skutkiem przestępstwa wymienionego w §1, popełnionego przez osobę prowadzącą pojazd w warunkach określonych w §2, jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu, sąd może orzec zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze”, a więc również proponuje aby środek karny określony w art. 42 §3 kk miał charakter fakultatywny. Por: K. Łucarz, Zakaz prowadzenia pojazdów jako środek polityki kryminalnej, op. cit., s. 286.

⁶⁸³ Katarzyna Łucarz w swojej monografii proponuje ponadto dodać do art. 42 kk nowy paragraf, o brzmieniu: „Zakaz prowadzenia pojazdów określonego rodzaju dotyczy uprawnień do prowadzenia wszystkich pojazdów stwierdzonych określoną kategorią prawa jazdy albo innym odpowiednim dokumentem”. Por: K. Łucarz, Zakaz prowadzenia pojazdów jako środek polityki kryminalnej, op. cit., s. 286. Paragraf ten rzeczywiście

Zmiana kodeksu karnego która ma wejść w życie 1 lipca 2015 roku przewiduje również zmiany w zakresie art. 42 kk.

Dokonane zostaną zmiany językowe, czyli zmienione zostanie określenie „na zawsze” na określenie „dożywotnio”, a także treść: „art. 173, 174 lub 177” na treść: „art. 173, art. 174 lub art. 177”.

Jeżeli chodzi o kwestie merytoryczne, to zakaz określony w art. 42 § 2 kk, będzie orzekany na okres nie krótszy niż 3 lata.

Zmianie ulegnie również art. 42 § 3 kk, dotyczący obligatoryjnego orzeczenia zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych, który po zmianie otrzyma brzmienie: „Sąd orzeka zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych dożywotnio w razie popełnienia przestępstwa określonego w art. 178a § 4 lub jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 173, którego następstwem jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu, albo w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 177 § 2 lub w art. 355 § 2 był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia, chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami.”

Zmiana ta oznaczać będzie zwiększenie ilości przypadków w których sąd będzie obligatoryjnie zmuszony orzec zakaz prowadzenia pojazdów. Osobiście uważam, co podkreślałem już kilkakrotnie w tej pracy, że to sądy powinny mieć możliwość decydowania w danym konkretnym przypadku czy zasadnym jest zastosowania określonego środka karnego.

Zmiana która będzie miała miejsce 1 lipca 2015 roku nie rozwiąże niestety podnoszonego przeze mnie w pracy problemu orzekania środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów w stosunku do kierujących pojazdami, które nie są pojazdami mechanicznymi.

doprecyzowałby art. 42 kk, jednakże osobiście opowiadałbym się za pozostawieniem sądowi interpretacji pojęcia „pojazdów określonego rodzaju”.

4.7 Środek karny podania wyroku do publicznej wiadomości

Środek karny podania wyroku do publicznej wiadomości jest następcą ustawowym kary dodatkowej ogłoszenia wyroku w pismach, określonej w kodeksie karnym z 1932 roku, która została wraz z wejściem w życie kodeksu karnego z 1969 roku zmieniona na karę dodatkową podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób.

Wskazane powyżej kary dodatkowe zostały już omówione we wcześniejszej części niniejszej pracy, wobec czego ponowna ich analiza jest zbędna. W niniejszym podrozdziale postaram się odpowiedzieć na pytanie: „Czy zasadne jest wprowadzenie zmian w zakresie środka karnego podania wyroku do publicznej wiadomości?”.

Podanie wyroku do publicznej wiadomości jest środkiem karnym o charakterze niemajątkowym i jednorazowym. Jest on orzekany fakultatywnie, a jego głównymi funkcjami są funkcja represyjna oraz funkcja kompensacyjna.

Środek karny podania wyroku do publicznej wiadomości może być orzeczony za każdy rodzaj przestępstwa, jednakże słusznie moim zdaniem Zofia Sienkiewicz stwierdza, że jest on szczególnie istotny w przypadku przestępstw przeciwko czci, godności, życiu, zdrowiu, rodzinie lub opiece, jak również w przypadku niektórych szczególnie okrutnych zbrodni zasługujących na potępienie.⁶⁸⁴

Na gruncie kodeksu karnego z 1969 roku sąd mógł „zarządzić podanie wyroku do publicznej wiadomości w zakładzie pracy, w czasopiśmie lub w inny stosowny sposób, jeżeli uznał to za celowe, w szczególności ze względu na społeczne oddziaływanie kary lub na interes pokrzywdzonego.”

Natomiast w pierwotnym brzmieniu art. 50 obecnie obowiązującego kodeksu karnego sąd mógł orzec środek karny podania wyroku do publicznej wiadomości w sposób przez siebie określony wyłącznie w wypadkach przewidzianych w ustawie. Ograniczenie to mogło wynikać, jak wskazuje Maria Szewczyk⁶⁸⁵, z zamiaru ustawodawcy do przekształcenia omawianego środka karnego w środek karny wyłącznie o charakterze

⁶⁸⁴ Z. Sienkiewicz w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Filar, op. cit., s. 230-232.

⁶⁸⁵ M. Szewczyk w: Kodeks karny. Komentarz, red. Tom I, A. Zoll, op. cit., s.723-724.

kompensacyjnym, mającym na celu naprawienie dobrego imienia pokrzywdzonego danym przestępstwem.

Zmiana taka mogła być uznana za bezzasadną, gdyż od 1932 roku poza funkcją kompensacyjną środek karny (dawniej kara dodatkowa) podania wyroku do publicznej wiadomości miał również charakter prewencyjny, wiążący się z dodatkową sankcją w postaci społecznego napiętnowania sprawcy czynu zabronionego.⁶⁸⁶

Zasadna zatem wydaje mi się nowelizacja kodeksu karnego, na mocy ustawy z dnia 27 lipca 2005 roku⁶⁸⁷ w zakresie, w którym nadała art. 50 kk następujące brzmienie: „Sąd może orzec podanie wyroku do publicznej wiadomości w określony sposób, jeżeli uzna to za celowe, w szczególności ze względu na społeczne oddziaływanie skazania, o ile nie narusza to interesu pokrzywdzonego.”⁶⁸⁸, de facto nadając mu nieznacznie zmodyfikowane brzmienie art. 49 kodeksu karnego z 1969 roku.

Oczywiście w zakresie wskazanej powyżej nowelizacji obowiązuje zasada *lex retro non agit*, wobec czego w stosunku do sprawców czynów popełnionych przed wejściem w życie tejże ustawy, a po wprowadzeniu obecnie obowiązującego kodeksu karnego, nie można orzekać środka karnego podania wyroku do publicznej wiadomości, za wyjątkiem wypadków wskazanych w ustawie.⁶⁸⁹

Rekordowa ilość orzeczeń środka karnego podania wyroku do publicznej wiadomości miała miejsce w 2007 roku, kiedy to, jak podaje Mirosława Melezini, został on zastosowany w 56.000 przypadków. Liczba ta stanowiła anomalię i ciężko jest spekulować co było jej przyczyną.⁶⁹⁰

Następny wykres obrazuje liczbę orzeczonych obok kary środków karnych podania wyroku do publicznej wiadomości w latach 1999-2011 obrazuje znaczący wzrost stosowania

⁶⁸⁶ Tamże.

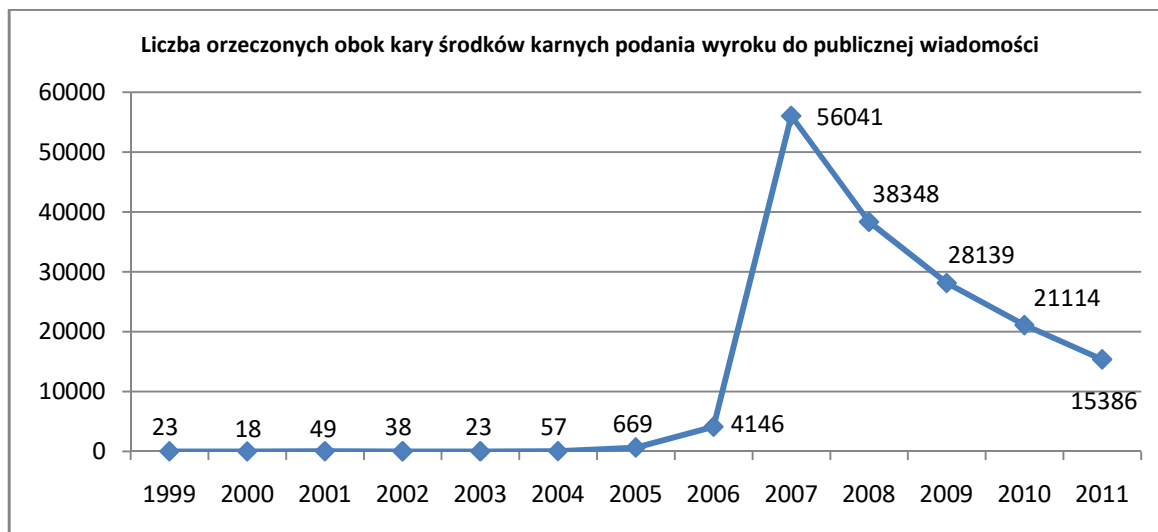
⁶⁸⁷ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego i ustawy - Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 2005, nr 163, poz. 136.

⁶⁸⁸ Pod. Z. Sienkiewicz, Kilka uwag o funkcjach podania wyroku do publicznej wiadomości, w: Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu, red. A. Michalska-Warias, Ireneusz Nowikowski, Joanna Piórkowska-Flieger, Lublin 2011, s. 300.

⁶⁸⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2007 r., sygn. II KK 364/06, publikacja elektroniczna LEX nr 282277, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

⁶⁹⁰ M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Białystok 2013, s.179.

omawianego środka karnego po nadaniu mu nowego brzmienia na mocy ustawy z dnia 27 lipca 2005 roku.

Liczba orzeczonych obok kary środków karnych podania wyroku do publicznej wiadomości w latach 1999-2011.⁶⁹¹ (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

Poniższy wykres prezentuje ilość orzeczonych w pierwszej instancji, w Sądach Rejonowych, środków podania wyroku do publicznej wiadomości w latach 2012-2014.

Liczba orzeczonych w pierwszej instancji, w Sądach Rejonowych, środków karnych podania wyroku do publicznej wiadomości w latach 2012-2014.⁶⁹² (Przygotowanie wykresu Mieszko Nowicki)

⁶⁹¹ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przytoczonych w: M. Melezini, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, op. cit., s.176-179.

Jak wynika z przedstawionych powyżej danych statystycznych podanie wyroku do publicznej wiadomości jest obecnie środkiem karnym orzekanym stosunkowo często. W 2012 roku orzeczenia środka karnego podania wyroku do publicznej wiadomości w pierwszej instancji stanowiły niemal 5,5% wszystkich orzeczonych w pierwszej instancji środków karnych, natomiast w 2014 współczynnik ten wyniósł ok. 3,1%.⁶⁹³

Środek karny podania wyroku do publicznej wiadomości w obecnie obowiązującej formie stanowi nie tylko konstrukcję prawną o charakterze kompensacyjnym, gdyż sąd przy wykorzystaniu tego środka karnego może oddziaływać na społeczeństwo, nadając podanym do publicznej wiadomości wyrokom funkcję ogólnoprewencyjną oraz kształtując dzięki nim świadomość prawną społeczeństwa.⁶⁹⁴

Omawiany środek karny ma na celu zakwestionowanie dobrego imienia skazanego w oczach opinii publicznej, ostrzeżenia innych potencjalnych sprawców oraz danie satysfakcji osobie pokrzywdzonej danym przestępstwem.⁶⁹⁵

Orzeczenie omawianego środka karnego co do zasady jest fakultatywne i zależy w pełni od decyzji sędziowskiej, jednakże w niektórych przypadkach wskazanych w ustawie, na przykład w wypadku wskazanym w art. 215 kk, na wniosek pokrzywdzonego, środek karny podania wyroku do publicznej wiadomości, w razie skazania, jest orzekany obligatoryjnie. Omawiany środek karny może być orzeczony za dowolne przestępstwo.⁶⁹⁶

⁶⁹² Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przesłanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Osądzeni w pierwszej instancji, Sądy Rejonowe, Sprawozdania MS-S6 za lata 2012-2014.

⁶⁹³ Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Osądzeni w pierwszej instancji, Sądy Rejonowe, Sprawozdania MS-S6 za lata 2012-2014.

⁶⁹⁴ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 114-115.

⁶⁹⁵ P. Kozłowska-Kalisz w: Kodeks karny, Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 157-158.

⁶⁹⁶ G. Grabarczyk, Środek karny podania wyroku do publicznej wiadomości oraz publikacja wizerunku sprawcy przestępstwa, Prok. i Pr. 2007, nr 12, s.54-55.

Sąd powinien, przy podejmowaniu decyzji w zakresie orzekania środka karnego podania wyroku do publicznej wiadomości, zwrócić szczególną uwagę na m.in. okoliczności, w jakich zostało popełnione dane przestępstwo⁶⁹⁷, rodzaj tego przestępstwa, społeczne oraz środowiskowe uwarunkowania zarówno sprawcy przestępstwa jak i pokrzywdzonego, reperkusje społeczne popełnionego przestępstwa oraz inne istotne czynniki wpływające na społeczne oddziaływanie danej kary.⁶⁹⁸ Oczywiście w przypadku orzekania omawianego środka karnego obowiązuje nadal zasada dotycząca analogicznej kary dodatkowej określonej w kodeksie karnym z 1969, czyli jeżeli w danym przypadku zachodzi kolizja pomiędzy potrzebą społecznego oddziaływania omawianego środka karnego, a interesem pokrzywdzonego, przy rozstrzygnięciu należy mieć na uwadze w pierwszej kolejności dobro pokrzywdzonego⁶⁹⁹, ponieważ nałożenie środka karnego na sprawcę nie może wiązać się jednocześnie z karaniem pokrzywdzonego.⁷⁰⁰

Orzekane na mocy art. 50 kk podanie wyroku do publicznej wiadomości może obejmować wyłącznie treści zawarte w wyroku. Podanie do publicznej wiadomości treści wykraczających poza wyrok, na przykład poprzez podanie do publicznej wiadomości obok wyroku wizerunku skazanego stanowi rażące naruszenie prawa.⁷⁰¹ Obecnie w polskim prawie nie istnieje w ogóle podstawa prawna do publikowania wizerunku skazanego po uprawomocnieniu się wyroku.⁷⁰² Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego z dnia 1 sierpnia 2007 roku⁷⁰³ części składowe wyroku wymienione są w sposób wyczerpujący w art. 413 kpk.

Zgodnie z treścią przytoczonego art. 413 kpk do składników wyroku należy oznaczenie sądu, który wydał wyrok, sędziów, ławników, oskarżycieli i protokolanta, data oraz miejsce rozpoznania sprawy i wydania wyroku, imię, nazwisko oraz inne dane

⁶⁹⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28 czerwca 2007 r., sygn. II AKa 190/07, KZS 2008, nr 2, poz. 58.

⁶⁹⁸ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 1987 r., sygn. VI KZP 29/87, OSNKW 1988, nr 1, poz.2.

⁶⁹⁹ Sylwia Durczok-Żochowska, Udostępnienie treści wyroku nakazowego, Prok. i Pr. 2009, nr 2, s. 44-46.

⁷⁰⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 1989 r., sygn. IV KR 8/89, OSNKW 1989, nr 3-4, poz.28.

⁷⁰¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 sierpnia 2007 r., sygn. IV KK 119/07, OSNKW 2007, nr 12, poz.92.

⁷⁰² D. Morgała, Ujawnienie danych osobowych i wizerunku sprawcy przestępstwa, Prok. i Pr. 2013, nr 3, s.89.

⁷⁰³ Tamże.

określające tożsamość oskarżonego, przytoczenie opisu i kwalifikacji prawnej czynu, którego popełnienie oskarżyciel zarzucił oskarżonemu, rozstrzygnięcie sądu, wskazanie zastosowanych przepisów ustawy karnej, dokładne określenie przypisanego oskarżonemu czynu oraz jego kwalifikację prawną, jak również rozstrzygnięcia co do kary i środków karnych, a w razie potrzeby, co do zaliczenia na ich poczet tymczasowego aresztowania i zatrzymania oraz środków zapobiegawczych wymienionych w art. 276 kpk.

Trafne wydaje się stanowisko doktryny (tak m.in. twierdzą Andrzej Marek⁷⁰⁴, Natalia Kłaczyńska⁷⁰⁵ czy Patrycja Kozłowska-Kalisz⁷⁰⁶), że ogłoszeniu wyroku na mocy art. 50 kk może podlegać wyrok, wyrok wraz z uzasadnieniem lub też ich fragmenty, w taki sposób, żeby oddawać istotę popełnionego przestępstwa⁷⁰⁷. Forma ogłoszenia wyroku określonego w art. 50 kk nie jest równoznaczna z formą publicznego ogłoszenia wyroku określoną w art. 418 kpk.⁷⁰⁸

Sąd może wskazać w wyroku, lub też w postanowieniu uzupełniającym, wydanym na mocy art. 197 kk⁷⁰⁹, wskazać formę podania wyroku do publicznej wiadomości wedle własnego uznania, biorąc pod uwagę okoliczności danej sprawy oraz społeczne oddziaływanie ogłoszenia wyroku we wskazany sposób.⁷¹⁰ Ogłoszenie to może nastąpić na przykład na tablicy ogłoszeń w miejscu, w którym skazany lub poszkodowany często przebywają, w „tradycyjnych” mediach takich jak prasa, radio, telewizja, jak również w Internecie - na lokalnych lub ogólnopolskich internetowych stronach informacyjnych lub rozrywkowych. Teoretycznie nic nie stoi na przeszkodzie, aby wyrok lub jego fragment został ogłoszony na Facebooku, czy Twitterze.

Słusznym wydaje się pogląd Czesława Kłaka, że środek karny podania wyroku do publicznej wiadomości nie zostanie wykonany w sposób prawidłowy w przypadku jedynie

⁷⁰⁴ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 114-115.

⁷⁰⁵ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 329-337.

⁷⁰⁶ P. Kozłowska-Kalisz w: Kodeks karny, Komentarz, red. M. Mozgawa, op. cit., s. 157-158.

⁷⁰⁷ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 1987 r., sygn. VI KZP 29/87, OSNKW 1988, nr1, poz.2.

⁷⁰⁸ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, op. cit., s. 114-115.

⁷⁰⁹ N. Kłaczyńska w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, op. cit., s. 329-337.

⁷¹⁰ C. Kłak, Publiczne ogłoszenie wyroku wydanego na posiedzeniu (art. 418a k.p.k), Prokurator 2008, nr 1, s. 78.

umieszczenia tego wyroku na tablicy informacyjnej w sądzie.⁷¹¹ Wyrok podany do publicznej wiadomości na podstawie art. 50 kk musi być opublikowany w taki sposób, aby miała możliwość zapoznania się z nim co najmniej segment społeczeństwa wystarczający do spełnienia celów kary.

Należy wspomnieć, iż zmiana kodeksu karnego która ma wejść w życie dnia 1 lipca 2015 roku przewiduje dodanie do kodeksu karnego art. 43b, zawierającego niezmienione treści aktualnego art. 50 kk, a także uchylenie samego art. 50 kk. Zmiana ta jest związana z wydzieleniem nowego rozdziału Va obejmującego przepadek i środki kompensacyjne.⁷¹²

Środek karny podania wyroku do publicznej wiadomości w obecnej formie, daje większe możliwości stosowania i indywidualizacji, niż miało to miejsce w momencie wejścia w życie obecnie obowiązującego kodeksu karnego, gdyż może być zastosowany w przypadku dowolnego przestępstwa, gdy sąd uzna to za celowe. Ponadto forma, w jakiej wyrok ma zostać podany do publicznej wiadomości, pozostaje dowolna, co gwarantuje znacznie większą możliwość personalizacji kary niż w przypadku, gdyby ustawodawca zastosował katalog zamknięty środków, którymi może posłużyć się sąd w celu podania wyroku do publicznej wiadomości.

Nie wydaje mi się, aby środek karny podania wyroku do publicznej wiadomości cechował się jakimikolwiek błędami. Również jego stosowanie wydaje się nie sprawiać żadnych problemów. Co za tym idzie, w chwili obecnej trudno jest mi sobie wyobrazić zasadność wprowadzania jakichkolwiek zmian do środka karnego podania wyroku do publicznej wiadomości.

⁷¹¹ C. Kłak, Publiczne ogłoszenie wyroku wydanego na posiedzeniu (art. 418a k.p.k), Prokurator 2008, nr 1, s. 78-79.

⁷¹² Uzasadnienie druku sejmowego 2393, op. cit., s. 27.

4.8 Podsumowanie rozdziału czwartego

W rozdziale czwartym pracy omówione zostały środki karne o charakterze niemajątkowym zawarte w polskim kodeksie karnym. Przedstawiona została opinia autora niniejszej rozprawy na temat zasadnych zmian w zakresie wybranych środków karnych. Poniżej przedstawię podsumowanie przeprowadzonego w rozdziale wywodu.

Zgadzam się z Damianem Szeleszczukiem, który twierdzi, iż środek karny pozbawienia praw publicznych, jest poddawany procesowi regresji. Uważam, że środek ten powinien zostać całkowicie usunięty z kodeksu karnego, natomiast przepisy dotyczące odbierania poszczególnych praw publicznych, orderów, odznaczeń i tytułów honorowych powinny zostać zawarte w ustawach szczególnych, na podstawie których są one nadawane lub regulowane.

W pracy wskazano, że środek karny zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi był prawdopodobnie wprowadzony z powodów politycznych, aby zademonstrować działania podejmowane w celu walki z przestępstwami o charakterze pedofilskim. Pomimo tego faktu, iż ten środek karny jest orzekany stosunkowo rzadko uważam, że nie można mu zarzucić wtórności ani też bycia zbędnym, a co za tym idzie nie powinien moim zdaniem zostać usunięty z kodeksu karnego. Z ankiety przeprowadzonej przez Mirosławę Melezini wynika, że jedynie 8 sędziów (spośród 770 ankietowanych) i 7 prokuratorów (spośród 1674 ankietowanych) opowiada się za jego usunięciem.

Warto jednak, moim zdaniem, przyłączyć art. 39 §2a kk do art. 39 §2 kk, aby uczynić katalog środków karnych bardziej czytelnym. Można tego dokonać poprzez nadanie art. 39 §2 kk mu brzmienia:

„Zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu, prowadzenia określonej działalności gospodarczej lub prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi.”

Takie przyłączenie miałoby sens szczególnie w przypadku, gdyby dokonane zostało ujednolicenie okresów na które orzekane mogą być środki karne.

Uważam również, że środki karne: obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu oraz nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym mogłyby z powodzeniem zostać zastąpione przez pojedynczy środek karny: zakaz kontaktowania się z określonymi osobami oraz przebywania w określonych miejscach.

Uważam jednakże, że środek karny zakazu wstępu na imprezę masową jest w kodeksie bardzo potrzebnym. Uważam jednak, że zasadnym byłoby skrócenie art. 41b kk, w sposób wskazany przeze mnie w rozdziale czwartym pracy, gdyż w chwili obecnej jest on niepotrzebnie nadmiernie skomplikowany.

Uważam również, że zasadnym byłoby wprowadzenie możliwości wskazania przez sędziego konkretnego rodzaju imprezy masowej, na którą skazany miałby zakaz wstępu. Umożliwiłoby to moim zdaniem lepszą indywidualizację orzekałego środka karnego.

W kwestii kontrowersyjnego środka karnego zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych uważam, że w obliczu przedstawionych w pracy rozważań, powinien on zostać usunięty z kodeksu karnego lub przynajmniej zmodyfikowany w przedstawiony w rozdziale czwartym sposób.

W rozdziale zostały przedstawione również liczne propozycje zmiany środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów.

Uważam, że do art. 42 kk § 2 powinien zostać dodany spójnik „lub”, którego brak budzi pewne omówione wcześniej problemy.

Uważam również, w zgodzie z przytoczonymi w mojej pracy poglądami doktryny, że określony w art. 42 § 3 kk zakaz o charakterze obligatoryjnym powinien zostać na powrót zmieniony na zakaz o charakterze fakultatywny. Ponadto proponowałby pozostawienie do oceny sądu kwestię, czy w danej konkretnej sprawie zasadne jest zastosowanie środka

karnego na okres wskazany w ustawie, czy też okoliczności sprawy wskazują na konieczność orzeczenia omawianego środka karnego dożywotnio.

W następnej kolejności proponowałbym zmianę w art. 42 §3 kk treści: „zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych”, na treść: „zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju”, umożliwiając sądom m.in. orzeczenie dożywotniego zakazu prowadzenia rowerów lub innych pojazdów niemechanicznych.

Sądzę, że usunięta z art. 42 §3 kk powinna zostać zbędna po nowelizacji treść: „chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami”.

Wreszcie proponowałbym zmianę zawartej w art. 42 §4 kk treści: „zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych”, na zapis o treści „zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów”.

Warte dalszego rozważenia byłoby również dodanie do art. 42 §4 kk treści: „albo pojazdów określonego rodzaju” lub klauzuli: „chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami.”. Jednakże mając na uwadze, że sprawca, który dopuszcza się czynu określonego w §4 art. 42 kk w oczywisty sposób stanowi znaczące zagrożenie dla innych uczestników ruchu, zasadnym wydaje się całkowite wyeliminowanie takiego sprawcy z możliwości uczestniczenia w ruchu drogowym w charakterze kierującego pojazdem.

Ostatnim z omówionych w rozdziale środków karnych jest podanie wyroku do publicznej wiadomości. Nie wydaje mi się, aby przepisy regulujące ten środek karny cechowały się jakimikolwiek błędami. Również ich interpretacja nie sprawia żadnych problemów. Co za tym idzie, w chwili obecnej trudno jest mi sobie wyobrazić zasadność wprowadzania jakichkolwiek zmian do środka karnego podania wyroku do publicznej wiadomości.

ROZDZIAŁ V

Zmiany przepisów kodeksu karnego proponowane przez autora pracy

W niniejszej pracy wskazane zostały sposoby w jaki może zostać usprawniony system środków karnych o charakterze niemajątkowym zawartych w obecnie obowiązującym kodeksie karnym.

Poniżej znajduje się pełne zestawienie zaproponowanych przeze mnie w pracy zmian kodeksu karnego. Powody dla których proponuję zmianę poszczególnych zapisów zostały zawarte w rozdziałach poprzedzających, więc nie zostaną one w tym miejscu przytoczone po raz drugi. Zaprezentowana zostanie jedynie jak wyglądać mogłaby treść przepisów kodeksu karnego po proponowanych przez autora pracy zmianach.

Proponowana zmiana ma na celu przede wszystkim ujednolichenie i uproszczenie przepisów dotyczących środków karnych o charakterze niemajątkowym, a także wyjaśnienie kwestii spornych dotyczących tych przepisów.

Art. 39. Środkami karnymi są:

- 1) pozbawienie praw publicznych,*
- 2) Zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu, prowadzenia określonej działalności gospodarczej lub prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi,*
- 2b) zakaz kontaktowania się z określonymi osobami oraz przebywania w określonych miejscach*
- 2c) zakaz wstępu na imprezę masową,*
- 2d) zakaz uczestnictwa w grach hazardowych,*
- 3) zakaz prowadzenia pojazdów,*
- 4) (uchylony),*

- 5) (uchylony),
- 6) (uchylony)⁷¹³,
- 7) świadczenie pieniężne,
- 8) podanie wyroku do publicznej wiadomości.

Art. 40.

§ 1. Pozbawienie praw publicznych obejmuje utratę czynnego i biernego prawa wyborczego do organu władzy publicznej, organu samorządu zawodowego lub gospodarczego, utratę prawa do udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości oraz do pełnienia funkcji w organach i instytucjach państwowych i samorządu terytorialnego lub zawodowego, jak również utratę posiadanego stopnia wojskowego i powrót do stopnia szeregowego; pozbawienie praw publicznych obejmuje ponadto utratę orderów, odznaczeń i tytułów honorowych oraz utratę zdolności do ich uzyskania w okresie trwania pozbawienia praw.

§ 2. Sąd może orzec pozbawienie praw publicznych w razie skazania na karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 za przestępstwo popełnione w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie.

Art. 41.

§ 1. Sąd może orzec zakaz zajmowania określonego stanowiska albo wykonywania określonego zawodu, jeżeli sprawca nadużył przy popełnieniu przestępstwa stanowiska lub wykonywanego zawodu albo okazał, że dalsze zajmowanie stanowiska lub wykonywanie zawodu zagraża istotnym dobrom chronionym prawem.

§ 1a. Sąd może orzec zakaz zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi, dożywotnio w razie skazania na karę pozbawienia wolności za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego.

⁷¹³ Art. 39 pkt. 4-6 zostanie uchylony na mocy nowelizacji która wejdzie w życie 1 lipca 2015 roku, o czym była już mowa w niniejszej pracy.

§ 1b. Sąd orzeka zakaz, o którym mowa w § 1a, dożywotnio w razie ponownego skazania sprawcy w warunkach określonych w tym przepisie.

§ 2. Sąd może orzec zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej w razie skazania za przestępstwo popełnione w związku z prowadzeniem takiej działalności, jeżeli dalsze jej prowadzenie zagraża istotnym dobrom chronionym prawem.

Art. 41a.

§ 1. Sąd może orzec zakaz kontaktowania się z określonymi osobami oraz przebywania w określonych miejscach w razie skazania za przestępstwo popełnione umyślnie, jeżeli w opinii sądu brak orzeczenia takiego zakazu zagraża istotnym dobrom chronionym prawem. Zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu.

§ 2. Zakaz kontaktowania się z określonymi osobami może objąć zakaz zbliżania się do określonych osób, zakaz zbliżania do miejsca zamieszkania stałego lub tymczasowego określonych osób, zakaz zbliżania się do innych z góry określonych miejsc w których osoby te przebywają, zakaz bezpośredniego oraz pośredniego komunikowania się z określonymi osobami lub dowolną kombinację powyższych zakazów. Orzekając zakaz zbliżania się do określonych osób lub miejsc, sąd wskazuje odległość którą skazany obowiązany jest zachować.

§ 3. W przypadku orzeczenia zakazu zbliżania się do miejsca w którym skazany aktualnie zamieszkuje z pokrzywdzonym sąd orzeka eksmisję skazanego ze wskazanego lokalu. Zastosowanie mają ogólne przepisy o eksmisji, jednakże skazanemu nie przysługuje prawo do lokalu socjalnego, zamiennego ani wskazanego przez gminę pomieszczenia tymczasowego. Jeżeli skazanemu nie przysługuje tytuł prawny do innego lokalu lub pomieszczenia w którym może zamieszkać, komornik usunie skazanego do noclegowni, schroniska lub innej placówki zapewniającej miejsca noclegowe wskazanej przez gminę właściwą ze względu na miejsce położenia lokalu podlegającego opróżnieniu.

§ 4 Zakaz przebywania w określonych miejscach może dotyczyć zarówno konkretnego miejsca wraz ze wskazaniem adresu tego miejsca, jak również miejsc wskazanych rodzajowo takich jak szkoły czy place zabaw.

§ 5. W przypadku gdy sprawca ponownie dopuszcza się umyślnego przestępstwa wobec tej samej osoby zakazy określone w §1 mogą zostać orzeczone dożywotnio.

Art. 41b.

§ 1. Sąd może orzec zakaz wstępu na imprezę masową, jeżeli przestępstwo zostało popełnione w związku z taką imprezą, a udział sprawcy w imprezach masowych zagraża dobrom chronionym prawem. Sąd orzeka zakaz wstępu na imprezę masową w wypadkach wskazanych w ustawie.

§ 2. Zakaz wstępu na imprezę masową obejmuje wszelkie imprezy masowe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz mecze piłki nożnej rozgrywane przez polską kadrę narodową lub polski klub sportowy poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

§ 3. Orzekając zakaz wstępu na imprezę masową za czyn popełniony w związku z masową imprezą sportową, sąd może orzec obowiązek przebywania skazanego w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w określonym miejscu stałego pobytu, kontrolowany w sposób określony w przepisach o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego lub obowiązek stawiennictwa w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w jednostce organizacyjnej Policji lub w miejscu określonym przez właściwego, ze względu na miejsce zamieszkania skazanego, komendanta powiatowego, rejonowego lub miejskiego Policji, albo kombinację obydwu tych obowiązków w różnych przedziałach czasowych.

§ 4. Sąd orzeka zakaz wstępu na imprezę masową i obowiązek określony w § 3, w razie ponownego skazania sprawcy za przestępstwo popełnione w związku z imprezą masową.

§ 8. Nakładając obowiązek, o którym mowa w § 3, 5 lub 7, sąd określa imprezy masowe, w czasie trwania których obowiązek ten ma być wykonywany, wskazując w szczególności nazwy dyscyplin sportowych, nazwy klubów sportowych oraz zakres terytorialny imprez, których obowiązek dotyczy.

§ 9. Obowiązki orzekane na podstawie § 3 orzeka się w miesiącach i latach. Obowiązek przebywania, o którym mowa w § 3, orzeka się na okres nie krótszy niż 6 miesięcy i nie dłuższy niż 12 miesięcy, zaś obowiązek stawiennictwa, o którym mowa w § 3, orzeka się na okres od 6 miesięcy do lat 6, jednak nie przekraczając okresu, na jaki orzeczono zakaz wstępu na imprezę masową. Okresy na jakie orzekane są obowiązki określone § 3 nie mogą się

pokrywać a ich zsumowane okresy nie mogą przekraczać okresu na jaki orzeczono zakaz wstępu na imprezę masową.

Art. 41c.

§ 1. Sąd może orzec zakaz uczestnictwa w określonych grach hazardowych lub we wszystkich grach hazardowych, w razie skazania za przestępstwo pozostające w funkcjonalnym związku z urządzaniem gier hazardowych lub udziałem w nich.

§ 2. Zakaz uczestnictwa w grach hazardowych nie obejmuje uczestnictwa w loteriach promocyjnych.

Art. 42.

§ 1. Sąd może orzec zakaz prowadzenia pojazdów określonego rodzaju w razie skazania osoby uczestniczącej w ruchu za przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, w szczególności jeżeli z okoliczności popełnionego przestępstwa wynika, że prowadzenie pojazdu przez tę osobę zagraża bezpieczeństwu w komunikacji.

§ 2. Sąd orzeka zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa wymienionego w § 1 był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia określonego w art. 173, 174 lub 177.

§ 3. Sąd może orzec zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju dożywotnio, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 173, którego następstwem jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu, albo w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 177 § 2 lub w art. 355 § 2 był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia.

§ 4. Sąd orzeka zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów dożywotnio w razie ponownego skazania osoby prowadzącej pojazd mechaniczny w warunkach określonych w § 3.

Art. 43.

§ 1. Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, środki karne określone w art. 39 wymierne w czasie orzeka się w miesiącach i latach, od 6 miesięcy do lat 15. § 2. Pozbawienie praw publicznych, obowiązek lub zakaz obowiązuje od uprawomocnienia się orzeczenia; okres, na który środek orzeczono, nie biegnie w czasie odbywania kary pozbawienia wolności, chociażby orzeczono za inne przestępstwo.

§ 3. Jeżeli orzekając zakaz określony w art. 42, sąd nakłada obowiązek zwrotu dokumentu uprawniającego do prowadzenia pojazdu; do chwili wykonania obowiązku okres, na który orzeczono zakaz, nie biegnie.

Przedstawione powyżej zmiany stanowią oczywiście jedynie propozycję autora pracy i skupiają się na określonych w temacie pracy środkach karnych o charakterze niemajątkowym. Mają one na celu ujednolicenie katalogu tychże środków karnych, doprecyzowanie wskazanych w doktrynie i orzecznictwie niejasności, oraz przeciwdziałanie zbędnej inflacji legislacyjnej związanej z poszerzaniem katalogu środków karnych.

Podsumowanie i wnioski

Kary dodatkowe były istotnym elementem systemu reakcji prawno-karnej w Polsce odrodzonej, od wejścia w życie kodeksu karnego z 1932 roku. Kary dodatkowe określone w kodeksie karnym z 1932 roku miały jednak charakter wyłącznie posiłkowy w stosunku do kar zasadniczych. Można przyjąć, że ustawodawca wprowadził je do kodeksu karnego w celu nałożenia na sprawcę czynu zabronionego dodatkowej szczególnej dolegliwości oraz w celu lepszej indywidualizacji orzeczonej kary.

W okresie obowiązywania kodeksu karnego z 1932 roku oraz kodeksu karnego z 1969 roku zaszły znaczne zmiany w zakresie kar dodatkowych. Niektóre z kar dodatkowych stały się porównywalnie dotkliwe dla sprawcy, jeżeli nie bardziej, jak kary zasadnicze. Przykładowo kara dodatkowa zakazu wykonywania zawodu była obiektywnie bardziej dotkliwa dla sprawcy niż na przykład kara grzywny, czy nawet kara pozbawienia wolności orzeczona w zawieszeniu.

To właśnie dotkliwość kar dodatkowych stanowiła jedną z przesłanek zmiany nazwy: „kara dodatkowa” na nazwę: „środek karny”, która miała miejsce wraz z wejściem w życie obecnie obowiązującego kodeksu karnego.

Można powiedzieć, że kary dodatkowe kodeksów karnych z 1932 oraz 1969 roku, oraz w szczególności obecne środki karne, przeszły liczne zmiany. Zmiany te zaszły zarówno w zakresie ich ilości oraz różnorodności jak i w stopniu ich dolegliwości w stosunku do skazanego.

Szczegółowe zestawienie zmian w zakresie kar dodatkowych i środków karnych obrazuje tabela znajdująca się na początku trzeciego rozdziału niniejszej pracy. Poniżej przedstawię zmiany które są w mojej ocenie najważniejsze.

Uważam, że ustawodawca właściwie postąpił zastępując środki karne utraty praw publicznych i utraty obywatelskich praw honorowych środkiem karnym pozbawienie praw publicznych. Dzięki takiemu działaniu ustawodawca zapobiegł nadmiernej inflacji legislacyjnej, zmniejszając katalog kar dodatkowych poprzez usunięcie wtórnych kar dodatkowych i zastąpienie ich jedną karą dodatkową spełniającą te same funkcje.

Słusznym było moim zdaniem również, usunięcie z polskiego prawa karnego pozbawienia praw rodzicielskich i opiekuńczych. Uważam, że sąd karny nie jest sądem właściwym do decydowania o prawach rodzicielskich i opiekuńczych, gdyż decyzje te podlegają pod właściwość sądu rodzinnego.

Zmianę kary dodatkowej utraty prawa wykonywania zawodu na kary dodatkowe zakazu zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności, wynikająca ze zmieniających się realiów społeczno-ekonomicznych, również uważam zmianę za w pełni uzasadnioną.

Również w związku ze zmieniającymi się realiami ustawodawca wprowadził karę dodatkową zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych lub innych pojazdów. Ta zmiana także była w mojej ocenie w pełni uzasadniona.

Dokonana została również zasadnicza zmiana w zakresie głównej funkcji kary dodatkowej podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób w porównaniu do funkcji kary dodatkowej ogłoszenia wyroku w pismach. Kara ogłoszenia wyroku w pismach, miała charakter głównie kompensacyjny i miała naprawić szkodę powstałą w związku z wyrządzonym przy pomocy druku czynem zabronionym. Natomiast kara dodatkowa podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób, miała już charakter głównie prewencyjny i represyjny, na co wskazuje bezpośrednio orzecznictwo Sądu Najwyższego. Zmianie uległ oczywiście również sposób podania wyroku do publicznej wiadomości. Zamiast przekazania informacji w formie druku, sąd mógł zastosować nie określony z góry szczególny sposób przekazu.

Słuszne moim zdaniem, będzie zawężenie katalogu środków karnych w obecnie obowiązującym kodeksie karnym, poprzez przeniesienie przepadku, obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę oraz nawiązki, do oddzielnego rozdziału Va kodeksu karnego. Zmiana ta ma nastąpić wraz z wejściem nowelizacji kodeksu karnego dnia 1 lipca 2015 roku.

Przepadek, obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę oraz nawiązka, zostały w niniejszej pracy sklasyfikowane jako środki karne o charakterze majątkowy, wobec czego nie zostały w niej omówione. Uważam, że umieszczenie ich w oddzielnym rozdziale kodeksu karnego, zatytułowanym „Rozdział Va - Przepadek i środki kompensacyjne”, jest dobrym rozwiązaniem.

Z rozważań zawartych w rozdziale drugim pracy wynika, że określone w obowiązującym kodeksie karnym kary, w szczególności po usunięciu z prawa polskiego kary śmierci, mogą nie być wystarczająco dotkliwe dla sprawcy aby realizować funkcje prawa karnego. Wiąże się to szczególnie z faktem, że najbardziej surowa kara określona w kodeksie karnym, czyli kara pozbawienia wolności, najczęściej jest orzekana w postaci kary warunkowo zawieszanej, co znacząco zmniejsza jej dotkliwość. Słuszny moim zdaniem jest pogląd, że kara pozbawienia wolności, orzekana bez zawieszenia, powinna być stosowana w celu odizolowania od reszty społeczeństwa sprawców popełniających ciężkie przestępstwa i powinna być orzekana jako ostateczność.

Pomimo, iż opinia publiczna w Polsce opowiada się za przywróceniem kary śmierci, jak wykazują doświadczenia prawa amerykańskiego byłoby to dużym błędem.

Przede wszystkim w rozwiniętym państwie prawa cały proces doprowadzenia do wykonania kary śmierci jest bardzo długi i kosztowny. Już same względy ekonomiczne wskazują, że przywrócenie kary śmierci byłoby błędem.

Dodatkowo przyjąć można, że żaden sąd nie jest nieomylny, a co za tym idzie istnieje duże prawdopodobieństwo, że prędzej czy później doszłoby do wykonania egzekucji osoby niewinnej, co jest oczywiście sprzeczne z normami moralnymi i zasadami współżycia społecznego.

Wreszcie Polska związana jest sygnowanymi aktami prawa międzynarodowego, które uniemożliwiają z prawnego punktu widzenia ponowne wprowadzenie kary śmierci.

Z analizy danych statystycznych jasno wynika, że rola środka karnego w prawie polskim wzrosła w ostatnim dziesięcioleciu w sposób znaczący. Podczas gdy w 1999-2000 roku środki karne orzekane były w mniej niż 20% wszystkich wyroków, to już po 2007 roku odsetek ten

wynosił ponad 40%, a latach 2007-2009 przekroczył nawet 50%. W 2013 roku orzeczonych zostało 190787 środków karnych, w roku 2014 orzeczono ich 160152.

Najczęściej orzekanym środkiem karnym jest zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych.

Następna tabela prezentuje ilość orzeczonych poszczególnych środków karnych, w pierwszej instancji w Sądach Rejonowych, w 2014 roku.

Środek karny	Liczba orzeczeń	Środek karny	Liczba orzeczeń
Pozbawienie praw publicznych	3.498	Nawiazka	7.936
Zakaz art. 39 pkt 2a kk	25	Zakaz wstępu na imprezę masową	281
Zakazy art. 39 pkt 2 kk	421	Zakaz art. 39 pkt 2d kk	3
Zakaz prowadzenia pojazdów	56.421	Zakaz art. 39 pkt 2e kk	284
Zakazy i obowiązek art. 39 pkt 2b kk	894	Obowiązek art. 39 pkt 5 kk	31.457
Przepadek	20.700	Świadczenie pieniężne	41.027
Podanie wyroku do publicznej wiadomości	8.213	W SUMIE	160.152

Liczba orzeczonych środków karnych w 2014 roku.⁷¹⁴ W sumie 160.152 orzeczonych środków karnych.

⁷¹⁴ Wykres przygotowany na podstawie danych statystycznych przesłanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Osądzeni w pierwszej instancji, Sądy Rejonowe, Sprawozdanie MS-S6 za rok 2014.

Środki karne w znacznej większości są orzekane obok kary zasadniczej. Natomiast stosunkowo nieczęsto dochodzi łączenia dwóch lub więcej środków karnych w jednym wyroku. Przykładowo w 2011 roku na każdego skazanego, wobec którego zastosowano środek lub środki karne przypadało średnio 1,1 środka karnego.

Z danych statystycznych wynika również, że wraz ze wzrostem ilość orzekanych środków karnych, rośnie również liczba przypadków w których skazany nie przestrzega orzeczonego środka karnego. Rozpoczynając od 2007 roku, liczba przypadków skazania za nieprzestrzeganie orzeczonego środka karnego przekracza w Polsce 20.000 przypadków. Sądy bardzo poważnie podchodzą do przestrzegania orzeczonych środków karnych i stosują niezwykle surowe kary, w szczególności karę pozbawienia wolności orzeczoną bezwzględnie, za brak ich przestrzegania.

Środki karne są moim zdaniem najlepszym sposobem nałożenia dodatkowej dolegliwości na sprawcę czynu zabronionego, co z kolei umożliwia właściwe wypełnienie funkcji prawa karnego, w szczególności funkcję represyjną i funkcję prewencyjną. Mając to na uwadze należy przyjąć, iż w celu dalszego rozwoju polskiego systemu prawa karnego dalsze poszerzanie katalogu środków karnych wydaje się być nie tylko uzasadnione ale wręcz konieczne.

W pracy dokonany został podział środków karnych na środki karne o charakterze majątkowym, oraz środki karne o charakterze niemajątkowym.

Uważam, że środki karne o charakterze niemajątkowym należy definiować korzystając z terminologii prawa cywilnego. Przyjmuję, że środek karny orzeczony w wyroku skazującym za popełnienie czynu zabronionego przez prawo pod groźbą kary, który wywołuje w stosunku do sprawcy dolegliwość nie dającą się wyrazić w kategoriach ekonomicznych, jest środkiem karnym o charakterze niemajątkowym pomimo faktu, iż orzeczenie tego środka może mieć wpływ na stosunki majątkowe sprawcy.

Następujące środki karne mają charakter niemajątkowy:

- art. 39 pkt. 1 kk - środek karny obejmujący: pozbawienie praw publicznych,
- art. 39 pkt. 2 kk - środek karny obejmujący: zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej,
- art. 39 pkt. 2a kk - środek karny obejmujący: zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi,
- art. 39 pkt. 2b kk - środek karny obejmujący: obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu,
- art. 39 pkt. 2c kk - środek karny obejmujący: zakaz wstępu na imprezę masową,
- art. 39 pkt. 2d kk - środek karny obejmujący: zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych,
- art. 39 pkt. 2e kk - środek karny obejmujący: nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym,
- art. 39 pkt. 3 kk - środek karny obejmujący: zakaz prowadzenia pojazdów,
- art. 39 pkt. 8 kk - środek karny obejmujący: podanie wyroku do publicznej wiadomości.

Wskazane środki karne o charakterze niemajątkowym spełniają przede wszystkim funkcje represyjną oraz prewencyjną.

Obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę jest środkiem karnym który może w niektórych przypadkach przybrać charakter niemajątkowy, jednakże co do zasady, w szczególności w praktyce sądowej, ma on charakter majątkowy.

Pozostałe środki karne mają charakter majątkowy.

Po omówieniu niemajątkowych środków karnych można dostrzec dwa podstawowe problemy przy wprowadzaniu do kodeksu karnego nowych środków karnych lub przy modyfikacji już istniejących środków karnych.

Pierwszym z nich jest wprowadzanie do kodeksu karnego środków karnych w wyniku szeroko pojętej społecznej presji, czyli tzw. populizm. Jeżeli istnieje jakiś problem prawny w społeczeństwie, w szczególności gdy jest on podkreślany przez media, ustawodawca stara się, z powodów politycznych, jak najszybciej wprowadzić ustawę mającą na celu przeciwdziałanie temu problemowi. Oczywiście wprowadzanie ustawy w celu przeciwdziałania problemom istniejącym w społeczeństwie jest jak najbardziej działaniem właściwym, jednakże wydaje się, że ustawy te wprowadzane są zbyt szybko, bez wnikliwej analizy, co powoduje pojawienie się w kodeksie karnym środków karnych których kształt jest niedopracowany. Doskonałym przykładem jest omówiony w pracy, a szeroko krytykowany, w doktrynie i przez sędziów, środek karny zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, wprowadzony przez ustawę z dnia 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych, czyli tzw. ustawę antyhazardową.

Drugim problemem jest fakt, że niektóre z nowo wprowadzonych środków karnych są niespójne z już istniejącym systemem środków karnych. Aby uniknąć chaosu w kodeksie karnym w zakresie przepisów dotyczących środków karnych, konieczne jest aby nowo wprowadzone przepisy były spójne z przepisami już istniejącymi.

Przykładowo uważam, że użycie w przypadku niektórych nowych środków karnych określenia: „na zawsze”, podczas gdy cała reszta kodeksu karnego stosuje określenie „dożywotnio”, oczywistym błędem ustawodawcy. Nowelizacja kodeksu karnego która ma wejść w życie dnia 15 lipca 2015 roku ma skorygować ten konkretny błąd językowy.

Mając na uwadze powyższe, uważam, że konieczna jest nowelizacja kodeksu karnego, w zakresie niemajątkowych środków karnych, aby umożliwić właściwe ich funkcjonowanie w orzecznictwie. Zmiana taka, moim zdaniem, nie powinna się skupiać na poszczególnych środkach karnych, tak jak miało to miejsce do tej pory, ale dotyczyć całego katalogu środków karnych o charakterze niemajątkowym i wszystkich przepisów z nimi związanych. Wydaje mi się to być jedynym sposobem na uzyskanie spójnego i funkcjonalnego katalogu środków karnych o charakterze niemajątkowym.

Poniżej przedstawię najistotniejsze zmiany proponowane w pracy.

Uważam za uzasadnione wprowadzenie uniwersalnego okresu orzekania terminowych środków karnych gdzie dolna granica będzie wynosić 6 miesięcy, natomiast górna 15 lat. Zmiana taka nie tylko uprościłaby treść art. 43 kk, ale doprowadziłaby również do większej możliwości indywidualizacji kary, a co za tym idzie zwiększyła zarówno prewencję jak i represję środków karnych orzekanych na z góry wskazany okres.

Nowelizacja kodeksu karnego która ma wejść w życie 1 lipca 2015 roku nie ujednolica co prawda okresów na które orzekane są środki karne, jednakże zmienia okres na jaki może być orzekany środek karny określony w art. 39 § 2 kk, na okres od roku do lat 15. Oznacza to, że jedynie środki karne określone w art. 39 pkt 2c, 2d oraz 2e kk, są orzekane na okres inny niż pozostałe okresowe środki karne.

W kwestii środków karnych orzekanych „na zawsze”, uważam za zasadne pozostawienie możliwości ich orzekania, zmieniając oczywiście wyrażenie „na zawsze” na znane kodeksowi karnemu wyrażenie „dożywotnio”.

Środek karny pozbawienia praw publicznych, który został omówiony w pierwszej kolejności, jest poddawany procesowi regresji i może być uznany za archaiczny. Można powiedzieć, że środek ten nie zbyt często wykorzystywany w orzecznictwie, pomimo faktu, że w latach 2013-2014 liczba orzeczeń tego środka karnego widocznie wzrosła. Uważam, że dobrym rozwiązaniem byłoby całkowite usunięcie tego środka karnego z kodeksu karnego, oraz przeniesienie przepisów dotyczących odbierania poszczególnych praw publicznych do ustaw szczególnych, na podstawie których są one nadawane lub regulowane.

Uważam za zasadne również przyłączenie §2a art. 39 kk do §2 art. 39 kk, aby uczynić art. 39 kk bardziej czytelnym, nadając §2 art. 39 kk mu brzmienie:

„Zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu, prowadzenia określonej działalności gospodarczej lub prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi.”

Takie przyłączenie będzie miało sens szczególnie po nowelizacji dnia 1 lipca 2015 roku, gdy dokonane zostanie ujednolicenie okresów na które orzekane mogą być środki karne.

Uważam, że ponowne przemyślenie oraz konsolidacja środków karnych określonych w art. 39 §2b kk oraz w art. 39 § 2e kk wydaje się być niezbędną do prawidłowego funkcjonowania tychże przepisów, które są przepisami istotnymi. Niestety, liczne zmiany w artykułach kodeksu karnego dotyczących wskazanych powyżej środkach karnych, a w szczególności w art. 41a kk, zostały wprowadzone poprzez dodawanie kolejnych treści, nie do końca spójnych z treściami już istniejącymi. Spowodowało to pewnego stopnia chaosu legislacyjnego. Zmiana kodeksu która ma wejść w życie 1 lipca 2015 roku jest moim zdaniem właściwym krokiem w kierunku konsolidacji i doprecyzowania przepisów środków karnych określonych w art. 39 § 2b oraz 2e kk.

Uważam jednak, że środki karne: obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu oraz nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym mogłyby z powodzeniem zostać zastąpione przez środek karny zakazu kontaktowania się z określonymi osobami oraz przebywania w określonych miejscach. Wymagałoby to sporych zmian w kodeksie karnym, które przedstawiłem w pracy, jednakże sądzę, że znacznie korzystniejsze byłoby wprowadzenie jednego środka karnego, który sąd mógłby odpowiednio dopasowywać każdorazowo do konkretnego stanu faktycznego, niż pozostawianie kilku środków karnych mających zastosowanie wyłącznie w z góry przewidzianych przez ustawodawcę sytuacjach.

Środek karnego zakazu wstępu na imprezę masową, jest moim zdaniem potrzebny, jednak niepotrzebnie nadmiernie skomplikowany. W pracy przedstawiony został sposób jego uproszczenia, poprzez umożliwienie sędziom decydowania o orzeczeniu obok środka karnego zakazu wstępu na imprezę masową alternatywnie obowiązku określonego w art. 41b §3 kk lub obowiązku określonego w art. 41b § 5 kk.

Uważam również, że zasadnym byłoby wprowadzenie możliwości wskazania przez sędziego konkretnego rodzaju imprezy masowej, na którą skazany miałby zakaz wstępu. Umożliwiłoby to moim zdaniem lepszą indywidualizację orzekanego środka karnego.

W kwestii kontrowersyjnego środka karnego zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych uważam, że w obliczu przedstawionych w pracy rozważań, danych statystycznych, orzecznictwa i poglądów doktryny, powinien on zostać usunięty z kodeksu karnego.

W pracy zostały przedstawione również liczne propozycje zmiany środka karnego zakazu prowadzenia pojazdów.

Uważam, że do 2 art. 42 kk powinien zostać dodany spójnik „lub”, którego brak budzi pewne omówione wcześniej problemy.

Uważam również, w zgodzie z przytoczonymi, w podrozdziale 4.6 niniejszej pracy, poglądami doktryny, że określony w § 3 art. 42 kk zakaz o charakterze obligatoryjnym powinien zostać na powrót zmieniony na zakaz o charakterze fakultatywny. Ponadto proponowałby pozostawienie do oceny sądu kwestię, czy w danej konkretnej sprawie zasadne jest zastosowanie środka karnego na okres wskazany w ustawie, czy też okoliczności sprawy wskazują na konieczność orzeczenia omawianego środka karnego dożywotnio.

W następnej kolejności proponowałbym zmianę w §3 art. 42 kk treści „zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych”, na treść: „zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju”, umożliwiając sądom m.in. orzeczenie dożywotniego zakazu prowadzenia rowerów lub innych pojazdów niemechanicznych.

Sądzę, że usunięta z §3 art. 42 kk powinna zostać zbędna po nowelizacji treść: „chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami”.

Wreszcie proponowałbym zmianę zawartej w §4 art. 42 kk treści: „zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych”, na zapis o treści „zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów”.

Ostatnim z omówionych w pracy środków karnych było podanie wyroku do publicznej wiadomości. Nie wydaje mi się, aby przepisy regulujące ten środek karny

cechowały się jakimikolwiek błędami. Również ich interpretacja nie sprawia żadnych problemów. Co za tym idzie, w chwili obecnej trudno jest mi sobie wyobrazić zasadność wprowadzania jakichkolwiek zmian do środka karnego podania wyroku do publicznej wiadomości.

Korzystając z informacji przedstawionych w pracy, w rozdziale piątym została przedstawiona moja propozycja modyfikacji przepisów dotyczących niemajątkowych środków karnych. Proponowana zmiana ma na celu przede wszystkim ujednolicenie i uproszczenie przepisów dotyczących środków karnych, a także wyjaśnienie kwestii spornych dotyczących tych przepisów.

Dalszy rozwój katalogu środków karnych o charakterze niemajątkowym, jak również modyfikacja środków karnych już istniejących, wydaje mi się być nie tylko potrzebna, ale wręcz niezbędna dla dalszego rozwoju polskiego prawa karnego.

Formułując ostateczną tezę pracy pragnę zauważyć, że obecnie środki karne stanowią przede wszystkim uzupełnienie funkcji prewencyjnej i funkcji represyjnej kary sądowej, co wobec masowego stosowania probacji, wydaje się być niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania polskiego prawa karnego. Uważam, że niezbędne jest uporządkowanie obecnie obowiązujących przepisów dotyczących środków karnych o charakterze niemajątkowym.

Uważam, że z katalogu środków karnych powinny zostać usunięte środki karne pozbawienia praw publicznych oraz zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych.

Sądzę również, że ze względu na istotną rolę, jaką odgrywają w polskim prawie karnym środki karne o charakterze niemajątkowym, zasadnym jest poszukiwanie środków karnych nieznanymi prawu polskiemu, szczególnie wśród sprawdzonych środków reakcji prawno-karnej państw obcych i dalsze, rozważne poszerzanie katalogu środków karnych polskiego kodeksu karnego.

Bibliografia

Wykaz publikacji naukowych cytowanych i wykorzystanych w pracy, w kolejności alfabetycznej:

Adamczak W., Księga Jubileuszowa Profesora Zdzisława Brodeckiego, Gdańsk 2011

Andrejew I., Lernell L., Sawicki J., Prawo karne Polski Ludowej. Wiadomości ogólne, Warszawa 1954

Andrejew I., Prawo karne w zarysie, Warszawa 1980

Armstrong G., Football Hooligans - Knowing the Score, Oxford 1998

Bafia J. (red.), Mioduski K., Siewierski M., Kodeks Karny. Komentarz, Warszawa 1987

Bafia J., Hochberg L., Siewierski M., Ustawy karne PRL. Komentarz, Warszawa 1965

Bafia J., Mioduski K., Siewierski M., Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 1987

Balcarczyk J., Prawo do wizerunku i jego komercjalizacja, Warszawa 2008

Bartuła P., Kara śmierci. Powracający dylemat., Kraków 2007

Bielecki J., Jedna Unia, jedno prawo: federalne, GP 2011, nr 184

Bieluk J. (red.), Doliwa A. (red.), Malarewicz-Jakubów (red.), Mróz (red.), Z zagadnień prawa rolnego, cywilnego i samorządu terytorialnego. Księga Jubileuszowa Profesora Stanisława Prutisa, Białystok 2012

Blackstone W., Commentaries on the Laws of England, Oxford 1769, reprodukcja na stronie <http://avalon.law.yale.edu>

Blaski E. (red.), Prawo karne. Repetytorium, Warszawa 2008

Blachnio-Parzych A. i inni, Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej, Warszawa 2009

- Blachnio-Parzych A.**, Samoistny środek karny jako instrument racjonalnej polityki karnej, publikacja w Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej, Warszawa 2009
- Bogunia L.** (red.), Nowa kodyfikacja prawa karnego. Tom XXI, Wrocław 2007
- Bojarski T.**, Glosa do uchwały SN z dnia 12 marca 1996 r., I KZP 2/96, PiP 1997, nr 108
- Bojarski T.**, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2011
- Buchała K.**, Dyrektywy sądowego wymiaru kary, Warszawa 1964
- Buchała K.**, Prawo karne materialne, Warszawa 1980
- Buchała K.**, Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji drogowej, Bydgoszcz 1997
- Buchała K., Zoll A.**, Polskie prawo karne, Warszawa 1997
- Budyn M.**, Motywacja zasługująca na szczególne potępienie (próba analizy), Prok. i Pr. 2000, nr 9
- Bułat K.** (red.), **Habrat D.**, Kryminologia - repetytorium, Warszawa 2007
- Burzyński P.**, Ustawowe określenie sankcji karnej, Warszawa 2008
- Cieślak M.**, Kara. Istota – cel – uzasadnienie, Kraków 1949, reprint Gdańsk 2012
- Cieślak M.**, Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia, Warszawa 1994
- Cieślak W.**, Ewolucja systemu sankcji w polskich kodeksach karnych [w:] Księga Jubileuszowa Profesora Zdzisława Brodeckiego, red. W. Adamczaka, Gdańsk 2011
- Cieślak W.**, Nawiązka w polskim prawie karnym, Gdańsk 2007
- Ćwiąkalski Z., Artymiak G.**, Karnomaterialne i procesowe aspekty naprawienia szkody, Warszawa 2010
- Dadak W.**, Dolegliwość sankcji karnej w czasie orzekania oraz w okresie wykonywania kary, w: Kardas P. (red.), Sroka T. (red.), Wróbel W. (red.), Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla, Warszawa 2011
- Dadak W.**, Grzywna samoistna w stawkach dziennych, Warszawa 2011
- Dadak W.**, Rola środka karnego zakazu prowadzenia działalności gospodarczej w zapobieganiu przestępczości, Prok. i Pr. 2010, nr 4

- Dąbrowska-Kardas M.**, Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego, Kraków 2007
- Dudzik B.**, Orzeczenie kary, środka karnego lub środka zabezpieczającego nieznanych ustawie (zagadnienia wybrane), w: Michalska-Warias A. (red.), Nowikowski I. (red.), Piórkowska-Flieger J. (red.), Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu, Lublin 2011
- Dukiet-Nagórska T.** (red.), Zagadnienia współczesnej polityki kryminalnej, Bielsko-Biała 2006
- Durczok-Żochowska S.**, Udostępnienie treści wyroku nakazowego, Prok. i Pr. 2009, nr 2
- Dziergawka A.**, Ucieczka z miejsca wypadku drogowego, Prok. i Pr. 2008, nr 10
- Filar M.** (red.), Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2014
- Forsberg M.**, Money for nothing ? The Financial Cost of New Jersey's Death Penalty, New Jersey Policy Perspective, New Jersey 2005
- Fredrich-Michalska I., Stachurska-Marcińczak B.**, (red.), Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami, Warszawa 1997
- Gardocki L.**, Kształtowanie polityki karnej drogą ustawodawczą, Studia Iuridica - Miscellanea 1979
- Gardocki L.**, Prawo karne. Podręcznik, Warszawa 2011
- Gensikowski P.**, Odstąpienie od wymierzenia kary w polskim prawie karnym, Warszawa 2011
- Giezek J.**, (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Warszawa 2012
- Giezek J.**, Przestępstwo, kara, polityka kryminalna, Warszawa 2006
- Giezek J.**, Świadomość sprawcy czynu zabronionego, Warszawa 2013
- Giętkowski R.**, Kara ograniczenia wolności w polskim prawie karnym, Warszawa 2007
- Glombik K.**, Kara śmierci przed trybunałem sumienia, Lublin 2001
- Gmaj J.**, Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 25 października 2007, sygn. I KZP 32/07, PiP 2009, nr 6

- Goettel M.**, „Kontrowersyjny przepis w kodeksie karnym”, Prok. i Pr. 2001, nr 6
- Gostyński Z.**, Obowiązek naprawienia szkody w prawie karnym, Warszawa 1999
- Grabarczyk G.**, Środek karny podania wyroku do publicznej wiadomości oraz publikacja wizerunku sprawcy przestępstwa, Prok. i Pr. 2007, nr 12
- Gruszczyńska B.**, Przemoc wobec kobiet w Polsce. Aspekty prawno kryminologiczne, Warszawa 2007
- Gruszecka D.**, Pojęcie dobra prawnego w prawie karnym, Wrocławskie Studia Erazmiańskie Zeszyty Studenckie, Wrocław 2009
- Gruza E.**, Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna, Kraków 2003
- Grzegorzczak T.**, (red.), Kodeks wykroczeń. Komentarz, wydanie II, Warszawa 2013
- Gubiński A., Sawicki J.**, Przestępstwa komunikacyjne na tle praktyki i jej potrzeb, PiP 1961
- Herzog A.**, Zakaz prowadzenia rowerów, motorowerów i pojazdów zaprzęgowych, Prok. i Pr. 2002, nr 5
- Holtys B.**, Przestępczość drugiej połowy XX wieku, Warszawa 1978
- Jakubowska-Hara J.** (red.), **Skupiński J.**, (red.), Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej, Warszawa 2009
- Jasiński J.**, Polityka karna sądów w początku lat dziewięćdziesiątych. Przegląd Sąd. 1993 nr 10
- Jasiński J.**, Polityka karna sądów powszechnych w latach 1979-1983, PiP 1984, nr 11, s. 25-44
- Jasiński Z.** (red.), **Murdreka I.** (red.), Studia i rozprawy z pedagogiki resocjalizacyjnej, Opole 2004
- Jędrusiak P.** w: Prawo karne. Repetytorium, red. E. Błaski, Warszawa 2008
- Jórasz A.**, (red.), Nowy wymiar polityki karnej – upowszechnianie kar nieizolacyjnych. System probacji i sprawiedliwość naprawcza, Warszawa 2013
- Kaczmarek T.**, Ogólne dyrektywy wyboru kary w teorii i praktyce sądowej, Wrocław 1980

- Kaczorkiewicz D.**, Pozycja podmiotu zobowiązanego do zwrotu korzyści majątkowej w polskim procesie karnym (art. 52 kodeksu karnego), Toruń 2005
- Kardas P. (red.), Sroka T. (red.), Wróbel W. (red.)**, Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla, Warszawa 2011
- Kardas P.**, Zbieg przepisów ustawy w prawie karnym. Analiza teoretyczna, Warszawa 2011.
- Kąkol C.**, Bezpieczeństwo imprez masowych. Komentarz, Wydanie I, Warszawa 2012
- Kidyba A., (red)**, Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna., Warszawa 2012
- Kłak C.**, Publiczne ogłoszenie wyroku wydanego na posiedzeniu (art. 418a k.p.k), Prokurator 2008, nr 1
- Kłaczyńska N.** w: Kodeks karny. Komentarz, red. J. Giezek, Warszawa 2012
- Konarska-Wrzosek V.**, Dyrektywy wyboru kary w polskim ustawodawstwie karnym, Toruń 2002
- Konarska-Wrzosek V.**, Propozycje zmian katalogu kar w kodeksie karnym z 1997 roku w zakresie kar pozbawienia wolności oraz dolegliwości związanych z niektórymi rodzajami kar wolnościowych, w: Kardas P. (red.), Sroka T. (red.), Wróbel W. (red.), Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla, Warszawa 2011
- Konarska-Wrzosek V.**, Propozycje zmian katalogu kar w kodeksie karnym z 1997 roku w zakresie kar pozbawienia wolności oraz dolegliwości związanych z niektórymi rodzajami kar wolnościowych, w: Państwo prawa i prawo karne (..) Tom II, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, op. cit., s. 857-870
- Kotowski W.**, Prawo o ruchu drogowym. Komentarz, wydanie III, Warszawa 2011
- Kozłowska-Kalisz P.** w: Kodeks karny, Komentarz, red. M. Mozgawa, Warszawa 2014
- Krajewski K. (red.)**, Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70 rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gabele, Warszawa 2007
- Krajewski K.**, Pojęcie środka odurzającego na gruncie kodeksu karnego, Prok. i Pr. 2003, nr 11

- Krajewski K.**, Przestępczość i polityka karna w Polsce lat dziewięćdziesiątych,
CzPKiNP 2003, nr 1, s. 171-207
- Królikowski M., Zawłocki R.** (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Tom II,
Warszawa 2011.
- Kulesza J.** Aktualne problemy wymiaru kar dodatkowych utraty praw, Pal. 1987, nr 10/11
- Kulesza J.** , Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 17 czerwca 2009 r., II AKA
93/09, Palestra 2011, nr 5-6
- Kulik M.** w: Kodeks karny. Komentarz, red. M. Mozgawa, Warszawa 2014
- Kunicka-Michalska B.**, Zarys prawa karnego Hiszpanii, Warszawa 2009
- Lachowski J.**, Pozbawienie praw publicznych w polskim kodeksie karnym,
Prok. i Pr. 2003, nr 10
- Leciak M.**, Świadczenie pieniężne za przestępstwa komunikacyjne w świetle zmian
kodeksu karnego z października 2004 roku, Prok. i Pr. 2005, nr 7-8
- Lelental S. (red.), Szczygiel G. (red.)**, X lat obowiązywania Kodeksu Karnego
Wykonawczego, Białystok 2009
- Leonieni M.**, Kary dodatkowe w kodyfikacji karnej z 1969 r., NP 1969, nr 11–12
- Lernell L.**, Podstawy nauki kryminalnej – Studia z zagadnień przestępstwa,
odpowiedzialności i kary, Warszawa 1967
- Lernell L.**, Współczesne zagadnienia polityki kryminalnej : problemy kryminologiczne i
penologiczne, Warszawa 1978.
- Lewandowicz M.**, Ustawa o grach hazardowych w świetle norm unijnych, EPS 2012, nr 6
- Lic J., Łuc M.**, Definicje pojęć "działalność gospodarcza" i "przedsiębiorca" (potrzeba
rewizji), PiP 2008, nr 10
- Licznarski M.**, Środek karny zakazu wstępu na imprezy masowe, Prok. i Pr. 2012, nr 5
- Lityński A.**, Historia prawa Polski Ludowej, Warszawa 2008
- Lubelski M.**, Glosa do wyroku SN z dnia 9 maja 2000 r., WA 13/2000, PiP 2001, nr 8

- Lubelski M.**, Od kary celowej do kary słusznej lub zastosowania środka karnego wyznaczonego zasadami słusznej represji karnej – uwagi w przedmiocie ideologii karania w 80-lecie pierwszej kodyfikacji karnej Polski odrodzonej, w: Idee nowelizacji kodeksu karnego, pod redakcją M. Lubelski, A. Strzelec, R. Pawlik, Kraków 2014
- Lubelski M.**, Pojęcie pobudki w kodeksie karnym PRL, Pal. 1975, nr 5–6
- Łabuda G.** w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, red. J. Giezek, Warszawa 2012
- Łucarz K.**, Zakaz prowadzenia pojazdów jako środek polityki kryminalnej, Wrocław 2005
- Majewski J. (red.)**, Dyrektywy sądowego wymiaru kary : pokłosie X Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego, Warszawa 2014
- Majewski J. (red.)**, Nadzwyczajny wymiar kary, Toruń 2009
- Majewski J.** w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Tom I, red. A. Zolla, Warszawa 2012
- Makarewicz J.**, Prawo karne. Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej, Lwów-Warszawa 1924
- Makowski W.**, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 1933
- Mansfield M. M., Abramson B. J., Raymond J. A.**, Wisconsin's Individual-At-Risk Restraining Order: An Analysis of the First Thirty Months, The Elder Law Journal 2010, nr 2
- Marcinkowski W.**, Glosa do uchwały SN z dnia 26 września 2002 r., sygn. I KZP 20/02, Prokurator 2003, nr 1
- Marek A.**, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2010
- Marek A.**, Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki, Warszawa 1997
- Melezini M.**, (red.), System prawa karnego. Tom 6. Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie, Warszawa 2010
- Melezini M.**, Aktualne problemy polityki karnej, w: Nadzwyczajny wymiar kary, red. J. Majewski, Toruń 2009.
- Melezini M.**, Punitowność wymiaru sprawiedliwości karnej w Polsce w XX wieku, Białystok 2003.

- Melezini M.**, Represyjność polityki karnej w okresie obowiązywania nowej kodyfikacji karnej, w: Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70 rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle, red. K. Krajewski, Warszawa 2007
- Melezini M.**, Samoistne orzeczenie środka karnego. Założenia i rzeczywistość, w: Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70 urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarca, red. Ł. Pohl, Poznań 2009
- Melezini M.**, Środki karne jako instrument polityki kryminalnej, Białystok 2013
- Melezini M.**, Środki karne orzekane obok kar w praktyce sądowej (wstępne wyniki badań), w: Kardas P. (red.), Sroka T. (red.), Wróbel W. (red.), Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla, Warszawa 2011
- Melezini M., Sakowicz A.**, Kara pozbawienia wolności jako instrument polityki kryminalnej, w: X lat obowiązywania Kodeksu Karnego Wykonawczego, red. S. Lelental, G. Szczygieł Białystok 2009
- Melezini M., Sakowicz A.**, Środek karny w postaci obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu (art. 39 pkt 2b kk), CzPKiNP 2008, nr 2, s. 211
- Melezini M., Sakowicz A.**, Zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi jako nowy środek karny, Arch. Krym. 2007-2008, nr XXIX-XXX
- Melezini M., Sakowicz A.**, Zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej (wybrane problemy), w: Z zagadnień prawa rolnego, cywilnego i samorządu terytorialnego. Księga Jubileuszowa Profesora Stanisława Prutisa, red. J. Bieluk, A. Doliwa, A. Malarewicz-Jakubów, T. Mróz, Białystok 2012
- Michalska-Warias A. (red.), Nowikowski I. (red.), Piórkowska-Flieger J. (red.)**, Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu, Lublin 2011
- Morgała D.**, Ujawnienie danych osobowych i wizerunku sprawcy przestępstwa, Prok. i Pr. 2013, nr 3

- Mozgawa M.**, (red.), Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2014
- Mozgawa M.**, (red.), Prawo karne materialne: część ogólna, Warszawa 2011
- Muszyńska A.**, Naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem, Warszawa 2010
- Niedośpiał M.**, Glosa do wyroku s.apel. z dnia 18 lipca 2001 r., I ACa 242/01, OSA 2002, nr 9, poz. 50
- Nowikowski I. (red.), Strzelec P. (red.)**, Karnopolityczne koncepcje Profesora Juliusza Makarewicza - wczoraj i dziś (w 50. rocznicę śmierci), Lublin 2006
- Nowiński J.**, Chuligański charakter czynu ze stanowiska polityki kryminalnej, Wrocław 1989
- Nowiński J.**, Stara formuła zaostżenia odpowiedzialności karnej w znowelizowanym ujęciu kodeksu karnego (na przykładzie chuligańskiego charakteru występku) w: Bogunia L. (red.), Nowa kodyfikacja prawa karnego. Tom XXI, Wrocław 2007
- Nowiński J.**, Stara formuła zaostżenia odpowiedzialności karnej w znowelizowanym ujęciu kodeksu karnego (na przykładzie chuligańskiego charakteru występku) w: Nowa kodyfikacja prawa karnego. Tom XXI, red. L. Bogunia, Wrocław 2007
- Noworolski J.**, Pojęcie sprawy gospodarczej w świetle legis latae, PPH 2013, nr 1
- Nowosad A.**, Bójka i pobicie, Warszawa 2014
- Ornowska A.**, Kara ograniczenia wolności, Warszawa 2013
- Palka K.**, O represyjnej (penalnej) funkcji zadośćuczynienia, Zeszyty Naukowe UJ 2009, nr 4
- Paprzycki L. K.**, Glosa do uchwały SN z dnia 12 marca 1996 r., I KZP 2/96, Pal. 1996, nr 262
- Plaża S.**, Historia prawa w Polsce na tle porównawczym, Kraków 2002
- Pohl Ł. (red.)**, Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70 urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarca, Poznań 2009
- Pospiszyl K.**, Przestępstwa seksualne, Warszawa 2009
- Postulski K., Siwek M.**, Przepadek w polskim prawie karnym., Kraków 2004
- Postulski K.**, Zmiany w wykonywaniu kary ograniczenia wolności, Probacja 2011, nr 3

- Pudo T.**, Środek karny w postaci zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu – próba analizy, *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 2006, nr 2
- Pyziak-Szafnicka M.**, (red.), *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2009
- Raglewski J.**, Glosa do uchwały SN z dnia 25 lutego 2009 r., I KZP 33/08, publikacja elektroniczna z 2009 roku, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl
- Rękas A.**, *Mediacja w polskim prawie karnym*, Warszawa 2011.
- Roman J., Chalfin A., Sundquist A., Knight C., Darmenov A.**, *The Cost of Death Penalty in Maryland*, Maryland 2008
- Rusinek M.**, *Ustawa o dozorcze elektronicznym. Komentarz.*, Warszawa 2010
- Siemaszko A.**, (red.), *Atlas Przestępczości w Polsce*, wydanie czwarte, Warszawa 2009
- Sienkiewicz Z.** w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2014
- Sienkiewicz Z.**, Kilka uwag o funkcjach podania wyroku do publicznej wiadomości, w: Michalska-Warias A. (red.), Nowikowski I. (red.), Piórkowska-Flieger J. (red.), *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, Lublin 2011
- Sienkiewicz Z.**, Niektóre propozycje zmian w regulacji kar, środków karnych i środków probacyjnych, *PiP* 2012, nr 4, s. 27-41
- Siewierski M.**, *Przestępstwa przewidziane w nowej ustawie o zwalczaniu alkoholizmu*, Biuletyn Generalnej Prokuratury 1960, nr 1-2
- Sitarz O.**, Glosa do uchwały SN z dnia 21 listopada 2001 r., I KZP 26/01, *PiP* 2003, nr 10
- Sokołowski T.** w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2012
- Stanik J.M.** (red.), *Psychologia a prawo - płaszczyzny teoretyczne i aplikacyjne (związki i różnice)*, Katowice 2011
- Stefański R. A. (red.)**, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015
- Stefański R. A.**, Glosa do uchwały SN z dnia 25 lutego 2009 r., I KZP 33/08, publikacja elektroniczna z 2009 roku, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl
- Stefański R. A.**, Kary dodatkowe orzekane samoistnie, *Prok. i Pr.* 1997, nr 4

- Stefański R. A.**, Obligatoryjny zakaz prowadzenia pojazdów, Prok. i Pr. 2011, nr 5
- Stefański R. A.**, Odpowiedzialność za udostępnienie prowadzenia pojazdu osobie znajdującej się w stanie po użyciu alkoholu lub podobnie działającego środka, Prok. i Pr. 2007, nr 5
- Stefański R. A.**, Podmiot zakazu prowadzenia pojazdów, Prok. i Pr. 1999, nr 7-8
- Stefański R. A.**, Prawna ocena stanów związanych z używaniem środków odurzających w ruchu drogowym, Prok. i Pr. 1999, nr 4
- Stefański R. A.**, Środek karny nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, Prok. i Pr. 2011, nr 2
- Stefański R. A.**, Środek karny w postaci obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami lub zakazu opuszczenia określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, Przegl. Sąd. 2006, nr 6
- Stefański R. A.**, Środek karny zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją, małoletnich lub opieką nad nimi, Prok. i Pr. 2007, nr 7
- Stefański R. A.**, Środek karny zakazu wstępu na imprezę masową, Prok. i Pr. 2010, nr 1-2
- Stefański R. A.**, Zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, WPP 2010, nr 2
- Stefański R. A.**, Zakres przedmiotowy zakazu prowadzenia pojazdów, Prok. i Pr. 1999, nr 11-12
- Stefański R. A.**, Glosa do wyroku SN z dnia 22 lipca 1993 r., II KRN 110/93, OSP 1994, nr 2
- Stępnia P.**, Środki penalne we Francji i Polsce - doktryna, legislacja, praktyka, Warszawa 2012
- Suchocka A.**, Niektóre zagadnienia prawa karnego na tle prawa europejskiego, PPE 1998, nr 1
- Sygit B.**, historia prawa kryminalnego, Toruń 2007

- Szczygiel G.B.**, Zasada ultima ratio kary pozbawienia wolności z perspektywy populacji skazanych, w: Kardas P. (red.), Sroka T. (red.), Wróbel W. (red.), Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla, Warszawa 2011
- Szeleszczuk D.**, Środek karny pozbawienia praw publicznych w polskim prawie karnym, Warszawa 2013
- Szewczyk M.** w: Kodeks karny. Komentarz, Tom I, red. A. Zoll, Warszawa 2012
- Szewczyk M.**, Kara pracy na cele społeczne na tle rozważań o przestępstwie i karze, Kraków 1996
- Szewczyk M.**, Zakaz reformationis in peius w polskim procesie karnym - streszczenie, Warszawa 2014, streszczenie dostępne na <https://depotuw.ceon.pl/handle/item/794>, stan na dzień 01.02.2015 r.
- Szumski J.**, O penalizacji wypadku drogowego w świetle projektu kodeksu karnego, PiP 1991, nr 11
- Szumski J.**, Prowadzenie pojazdu po użyciu alkoholu (Ewolucja ustawodawstwa oraz polityki karnej), SP 1989, nr 4
- Szymanowska A.**, Polacy wobec przestępstw i karania, Warszawa 2008
- Szymanowski T.**, Przestępczość i polityka karna w Polsce. W świetle faktów, i opinii społeczeństwa w okresie transformacji, Warszawa 2012
- Ślipko T.** (ks.), Kara śmierci – za czy przeciw., Kraków 2010
- Śliwowski J.**, Kara pozbawienia wolności we współczesnym świecie, Warszawa 1981,
- Śliwowski J.**, Prawo Karne, Warszawa 1975, W. Świda, Prawo karne, Warszawa 1978
- Świdziński J.**, Kara śmierci. W obronie życia ludzkiego., Kraków 2009
- Tarmas K.**, Zabójstwa w Polsce w latach 1999-2009, Warszawa 2010
- Tokarczyk R.**, Prawo Amerykańskie, Kraków 2006
- Tomkiewicz M.**, Utrata praw publicznych w prawie polskim: przyczyny, zakres i skutki, Przegląd Sąd. 2012, nr 1
- Utrat-Milecki J. (red.)**, Reformy prawa karnego. W stronę spójności i skuteczności, Warszawa 2013

- Utrat-Milecki J.**, Kara. Teoria i kultura penalna: perspektywa integralnokulturowa, Warszawa 2010
- Utrat-Milecki J.**, Podstawy penologii. Teoria kary, Warszawa 2006.
- Warden R.**, How Mistaken and Perjured Eyewitness Identification Testimony Put 46 Innocent Americans on Death Row, Michigan 2001
- Warylewski J.**, Prawo karne. Część ogólna, Warszawa 2009
- Wielewicki K.**, Zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, CVS 2013, nr 2
- Wilk L.**, Kara dożywotniego pozbawienia wolności a instytucje warunkowego zwolnienia i prawa łaski., Prok. i Pr. 2008, nr 10
- Wilk L.**, W sprawie zakazu hazardu nieregulamentowanego, PiP 2013, nr 4
- Wojciechowski B.**, Dyskrecjonalność Sędziowska: Studium teoretycznoprawne, Toruń 2004
- Wojciechowski J.**, Czy nieletniego można skazać na 25 lat pozbawienia wolności, Rzeczpospolita Prawo Co Dnia 1999, nr 1283
- Wolter W.**, Zarys systemu prawa karnego. Część ogólna. Tom II, Kraków 1934, s. 44
- Wróbel W.** w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Tom I, red. A. Zoll
- Wróbel W.**, Krytycznie o zaostrzeniu odpowiedzialności karnej za przestępstwa komunikacyjne, PiP 2001, nr 7
- Wyrzykowski M.**, Kara śmierci cywilnej nie jest karą? w: Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla, Tom I, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012, s.450-451
- Zoll A.** (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I-III, Warszawa 2012

Wykaz orzeczeń sądowych cytowanych i wykorzystanych w pracy⁷¹⁵, w kolejności chronologicznej:

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 1931 r., sygn. II K 307/31, OSN(K) 1932, nr 1, poz. 2

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 1933 r., sygn. II K 101/33, OSN(K) 1933, nr 5, poz. 98

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 sierpnia 1934 r., sygn. II K 710/34, OSN(K) 1935, nr 2, poz. 51

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 sierpnia 1935 r., sygn. III K 960/35, OSN(K) 1936, nr 2, poz. 89

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 1936 r., sygn. II K 1936/35, OSN(K) 1936, nr 8, poz. 310

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 1936 r., sygn. I K 489/36, OSN(K) 1937, nr 3, poz. 65

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 1937 r., sygn. III K 2669/36, OSN(K) 1937, nr 9, poz. 262

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 1938 r., sygn. III K 3004/37, OSN(K) 1939, nr 3, poz. 67

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 1948 r., sygn. K691/48, OSN(K) 1948, nr 4, poz. 114

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 1952 r., sygn. I K 1008/52, OSNCK 1953, nr 2, poz. 27

⁷¹⁵ Przy niektórych z wykorzystanych w pracy orzeczeń, w szczególności orzeczeń sprzed 1950 roku oraz orzeczeń najnowszych, jako źródło jest wskazana elektroniczna baza orzeczeń. W przygotowaniu pracy wykorzystano System Informacji Prawnej LEX (www.lex.pl) oraz Bazę Orzeczeń Sądu Najwyższego (www.sn.pl). W obu przypadkach istnieje możliwość wyszukania treści danego orzeczenia po wprowadzeniu na wskazanej stronie jego sygnatury lub elektronicznego numeru publikacji. W przypadku Systemu LEX wymagana jest subskrypcja. Stan elektronicznych baz orzeczeń na dzień 25.10.2014 rok.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 sierpnia 1954 r., sygn. III K 842/54, OSNCK 1955,
nr 1, poz. 12

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 sierpnia 1957 r., sygn. III KRn 759/57, OSNPG 1958,
nr 1, poz. 20

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 1957 r., sygn. IV K 474/57, OSNCK, nr 1,
poz. 4

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 1958 r., sygn. IV K 1123/57, OSNPG 1958,
nr 7, poz. 5

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 1958 r., sygn. II K 1109/57, OSNPG 1958, nr 9,
poz. 5

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 1958 r., sygn. IV K 703/57, OSNPG 1959, nr 1,
poz. 4

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 2 października 1958 r., sygn. IV KO 140/56, OSNPG
1959, nr 1, poz. 5

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 grudnia 1959 r., sygn. IV K 502/58, OSNPG 1960,
nr 3, poz. 42

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 1960 r., sygn. V K 595/60, OSNCK 1961, nr 2,
poz. 23

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 1960 r., sygn. V K 790/60, OSNPG 1961, nr 3,
poz. 52

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 1961 r., sygn. IV K 1167/61, OSNKW 1963,
nr 3, poz. 45

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 września 1962 r., sygn. III K 397/62, OSNPG 1962,
nr 2, poz. 25

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 października 1962 r., sygn. VI KO 27/62, OSNPG
1963, nr 1, poz. 15

**Obwieszczenie Sądu Najwyższego o wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki
sądowej w sprawach przestępstw drogowych z dnia 22 czerwca 1963 roku,**
OSNKW 1963, z. 10, poz. 179

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 września 1963 r., sygn. I K 475/61, OSNPG 1963, nr 11, poz. 149

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 maja 1966 r., sygn. V KRN 189/66, OSNPG 1966, nr 10, poz. 54

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 października 1966 r., sygn. VI KZP 22/66, OSNPG 1966 nr 10, poz. 55

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 1968 r., sygn. IV KR 21/68, OSNPG 1968, nr 10, poz. 109

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 1968 r., sygn. V KRN 226/68, OSNKW 1968, nr 9, poz. 103

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 sierpnia 1968 r., sygn. Rw 951/68, OSNKW 1969, nr 11, poz. 133

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 1968 r., sygn. III KR 117/68, OSNPG 1969, nr 4, poz. 52

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 1969 r., sygn. III KR 44/69, OSNPG 1969, nr 8, poz. 127

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 października 1969 r., sygn. II KR 121/69, OSNKW 1970, nr 2, poz. 18

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 1970 r., sygn. Rw 265/70, OSNKW 1970, nr 7-8, poz. 79

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 6 sierpnia 1970 r., sygn. VI KZP 9/70, OSNKW 1970, nr 11, poz. 139

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 1971 r., sygn. II KR 89/71, OSNPG 1971, nr 11, poz. 198

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 1971 r., sygn. V KRN 190/71, publikacja elektroniczna LEX nr 21411, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 1971 r., sygn. N 38/71, OSNKW 1971, nr 12, poz. 202

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 sierpnia 1971 r., sygn. IV KR 144/71, OSNKW 1972, nr 1, poz. 8

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 1972 r., sygn. V KRN 589/71, OSNKW 1972, nr 5, poz. 84

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 marca 1972 r., sygn. II KR 327/71, OSNPG 1972, nr 7, poz. 103

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24 sierpnia 1972 r., sygn. VI KZP 19/72, OSNKW 1972, nr 11, poz. 167

Wyrok Sądu Najwyższego 7 sędziów z dnia 3 października 1972 r., sygn. V KRN 339/72, OSNKW 1973, nr 1, poz. 6

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 października 1972 r., sygn. II KR 154/72, OSNPG 1973, nr 4, poz. 40

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 1973 r., sygn. V KRN 576/72, OSNKW 1973, nr 11, poz. 136

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 1973 r., sygn. IV KR 355/72, publikacja elektroniczna LEX nr 21552, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 marca 1973 r., sygn. I KR 379/72, OSNKW 1973, nr 10, poz. 124

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 1973 r., sygn. I Kr 445/72, publikacja elektroniczna LEX nr 64113, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 1973 r., sygn. III KR 103/73, NP 1974, nr 11, poz. 1511;

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 1973r., sygn. III KR 319/73, OSNKW 1974, nr 4, poz. 62;

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 maja 1974 r., sygn. I KR 460/73, OSNPG 1974, nr 11, poz. 119

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 1975 r., sygn. V KZP 2/74, OSNKW 1975, nr 3-4, poz.33

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 kwietnia 1975 r., sygn. V KR 16/75, publikacja elektroniczna LEX nr 21674, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 1975 r., sygn. V KR 6/75, OSNPG 1975, nr 10, poz. 95

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 września 1975 r., sygn. I PR 74/75, OSNC 1976, nr 4, poz. 89

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 stycznia 1977 r., sygn. N 20/76, OSNKW 1977, nr 3, poz. 31

Wyrok Sądu Najwyższego 7 sędziów z dnia 29 marca 1977 r., sygn. VI KRN 395/76, OSNKW 1977, nr 6, poz. 56

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 lutego 1978 r., sygn. IV KR 33/78, publikacja elektroniczna LEX nr 63381, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 1978 r., sygn. VI KRN 348/78, OSNPG 1979, nr 10, poz. 129

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 września 1979 r., III KR 146/79, OSNPG 1980, nr 2, poz. 13

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 października 1980 r., sygn. V KRN 246/80, OSNPG 1981 nr 11, poz. 116

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 1980 r., sygn. I KR 265/80, OSP 1981, nr 5, poz. 87

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 1982 r., sygn. I KR 314/81, OSNPG 1982, nr 7, poz. 91

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 1982 r., sygn. V KRN 106/82, OSNPG 1982, nr 8, poz. 108

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 czerwca 1982 r., sygn. Rw 422/82, OSNKW 1982, nr 10-11, poz. 73

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 1984 r., sygn. V KRN 26/84, OSNPG 1984, nr 8, poz. 77

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 kwietnia 1984 r., sygn. RNw 4/84, OSNKW 1984, nr 11-12, poz. 113

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 września 1984 r., sygn. III KR 230/84, OSNKW 1985, nr 3-4, poz. 20

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 listopada 1985 r., sygn. IV KR 268/85, OSNPG 1986, nr 8, poz. 103

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 maja 1986 r., sygn. IV KR 100/86, OSNPG 1987, nr 2, poz. 17

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1986 r., sygn. II KR 340/86, OSNKW 1987, nr 7-8, poz. 62

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 1987 r., sygn. VI KZP 41/86, OSNPG 1987, nr 10, poz. 112

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 lipca 1987 r., I PRZ 6/87, OSNC 1989, nr 2, poz. 31

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 1987 r., sygn. VI KZP 29/87, OSNKW 1988, nr 1, poz. 2

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 listopada 1987 r., sygn. WR 474/87, OSP 1990, nr 11-12, poz. 381

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 1988 r., sygn. V KRN 83/88, OSNPG 1988, nr 11, poz. 106

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 1988 r., sygn. V KRN 267/88, OSNPG 1989, nr 5, poz. 61

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 lutego 1989 r., sygn. V KRN 300/88, OSP 1990, nr 7, poz. 277

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 1989 r., sygn. IV KR 8/89, OSNKW 1989, nr 3-4, poz. 28

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 1989 r., sygn. I KR 51/89, OSNPG 1990, nr 1, poz. 6

Uchwała Sądu Najwyższego, z dnia 21 kwietnia 1989 r., sygn. V KZP 3/89, OSNKW 1989, nr 3-4, poz. 21

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 września 1990 r., sygn. WR 100/90, OSNKW 1991, nr 4-6, poz. 22

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 10 stycznia 1991 r., sygn. II AKr 13/90, KZS 1991, nr 1, poz. 24

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 17 września 1992 r., sygn. II AKr 140/92, KZS 1992 nr 10, poz. 13

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 grudnia 1992 r., sygn. III KRN 203/92, OSNKW 1993, nr 3-4, poz. 21

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 1993 r., sygn. III KRN 254/92, OSP 1993, nr 10, poz. 198

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 12 maja 1993 r., sygn. I KZP 9/93, OSNKW 1993, nr 5-6, poz. 27

Postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 3 grudnia 1993 r., sygn. SA/Po 1931/93, ONSA 1995, nr 2, poz. 53

Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 23 grudnia 1993 r., sygn. II AKr 101/93, Prok. i Pr. 1995, nr 2

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 1994 r., sygn. II KRN 101/94, OSNKW 1994, nr 7-8, poz. 45

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 1995 r., sygn. II KRN 15/95, Prok. i Pr. 1995, nr 6

Uchwała SN z dnia 2 marca 1996 r., sygn. I KZP 2/96, OSNKW 1996, nr 3-4, poz. 16

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 1996 r., sygn. III KKN 15/96, OSNKW 1996, nr 9-10, poz. 55

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 20 marca 1997 r., sygn. II AKa 40/97, OSA 1997, nr 2, poz. 129

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 16 grudnia 1997 r., sygn. II AKa 166/97, Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych 1998, nr 2, poz. K-11

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 1998 r., sygn. II KKN 547/97,
Prok. i Pr. 1998, nr 10

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 21 stycznia 1999 r., sygn. II AKa 78/98,
Prok. i Pr. 1999, nr 7-8

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 27 kwietnia 1999 r., sygn. II AKa 12/99,
OSP 2000, nr 9, poz. 127

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 1999 r., sygn. V KKN 477/99,
Prok. i Pr. 2000, nr 6

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 29 grudnia 1999 r., sygn. II AKa 239/99,
KZS 2000, nr 2, poz. 20

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 2000 r., sygn. WA 13/00, OSNKW 2000, nr 7-8,
poz. 62

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2000 r., sygn. V KKN 88/00, OSNKW 2000,
nr 7-8, poz. 63

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 29 czerwca 2000 r., sygn. II AKa 106/00,
KZS 2000, nr 7-8, poz. 38

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 14 maja 2001 r.,
sygn. V SA 1496/00, publikacja elektroniczna LEX nr 54454, System Informacji
Prawnej LEX, www.lex.pl

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 2001 r., sygn. III KKN 152/99,
publikacja elektroniczna LEX nr 52000, System Informacji Prawnej LEX,
www.lex.pl

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 31 maja 2001 r., sygn. II AKa 90/01,
Prok. i Pr. 2002, nr 5

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 12 czerwca 2001 r., sygn. II AKa 98/01,
KZS 2002, nr 2, poz. 46

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 czerwca 2001 r., sygn. II KKN 74/99, Prok. i Pr. 2002,
nr 1

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 18 lipca 2001 r., sygn. I ACa 242/01, OSA 2002, nr 9, poz. 50

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2001 r., sygn. III KKN 281/01, publikacja elektroniczna LEX nr 51610, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2001 r., sygn. I KZP 26/01, OSNKW 2002, nr 1-2, poz. 4

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 grudnia 2001 r., sygn. V KKN 289/00, publikacja elektroniczna LEX nr 51575, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 16 stycznia 2002 r., sygn. II AKa 308/01, KZS 2002, nr 2, poz. 32

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 21 marca 2002 r., sygn. II AKa 47/02, KZS 2002, nr 4, poz. 26

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 27 maja 2002 r., sygn. II AKa 99/02, KZS 2003, nr 3, poz. 62

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2002 r., sygn. I KZP 20/02, OSNKW 2002, nr 11-12, poz. 92

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 listopada 2002 r., sygn. V KKN 304/01, publikacja elektroniczna LEX nr 56857, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 2002 r., sygn. I KZP 34/02, Biuletyn SN z 2002 roku, nr 11, poz. 17

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 2003 r., sygn. I KZP 4/03, OSNKW 2003, nr 3-4, poz. 27

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2003 r., sygn. II KK 65/03, Prok. i Pr. 2003, nr 10

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 2004 r., sygn. IV KK 174/04, OSNwSK 2004, nr 1, poz. 1472

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 6 października 2004 r., sygn. II AKa 166/04, KZS 2004, nr 11, poz. 11

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 06.10.2004r., sygn. II AKa 166/07,
Prok. i Pr. 2005, nr 6

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2004 r., sygn. IV KK 277/04, Prok. i Pr. 2005,
nr 7-8

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28 kwietnia 2005 r., sygn. II AKa 14/05,
KZS 2005, nr 12, poz. 56

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 2005 r., sygn. IV KK 319/05, OSP 2006, nr 9,
poz.97

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 25 stycznia 2006 r., sygn. II AKa 436/05,
Prok. i Pr. 2006 nr 11

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 lutego 2006 r., sygn. IV KK 18/06,
Prok. i Pr. 2006 roku, nr 6

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 23 lutego 2006 r., sygn. II AKa 14/06,
KZS 2006, nr 3, poz. 32

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2006 r., sygn. I KZP 55/05,
OSNWK 2006, nr 3, poz. 24

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2006 r., sygn. I KZP 55/05,
OSNWK 2006, nr 3, poz. 24

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 lipca 2006 r., sygn. IV KK 177/06,
Prok. i Pr. 2006, nr 11

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2006 r., sygn. IV KK 141/06, OSNwSK 2006,
nr 1, poz.1354

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2006 r., sygn. IV KK 145/06, OSNwSK 2006,
nr 1, poz.1357

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 2006 r., sygn. V KK 360/06, OSNWK 2007,
nr 1, poz.7

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2006 r., sygn. IV KK 366/06, OSNwSK 2006,
nr 1, poz.2375

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2006 r., sygn. III KK 411/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz.2530

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2007 r., sygn. III KK 437/06, OSNWK 2007, nr 3, poz. 29

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2007 r., sygn. III KK 439/06, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 290

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2007 r., sygn. III KK 436/06, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 288

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lutego 2007 r., sygn. III KK 446/06, Prok. i Pr. 2007, nr 7-8

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 lutego 2007 r., sygn. II KK 382/06, publikacja elektroniczna LEX nr 340575, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 19 kwietnia 2007 r., sygn. II AKa 40/07, KZS 2007, nr 11, poz. 42

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2007 r., sygn. IV KK 114/07, Prok. i Pr. 2007, nr 9

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2007 r., sygn. II KK 364/06, publikacja elektroniczna LEX nr 282277, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 2007 r., sygn. II KK 98/07, publikacja elektroniczna LEX nr 280737, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28 czerwca 2007 r., sygn. II AKa 190/07, KZS 2008, nr 2, poz. 58

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 sierpnia 2007 r., sygn. IV KK 119/07, OSNWK 2007, nr 12, poz.92

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 września 2007 r., sygn. V KK 261/07, publikacja elektroniczna z bazy orzeczeń Sądu Najwyższego na www.sn.pl

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 października 2007 r., sygn. I KZP 32/07, OSNWK 2007, nr 12, poz.89

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2007 r., sygn. I KZP 34/07, OSNKW 2008, nr 1, poz. 2

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 27 marca 2008 r., sygn. II AKa 40/08, KZS 2008, nr 6, poz. 39

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2008 r., sygn. IV KK 103/08, Baza Orzeczeń Sądu Najwyższego, www.sn.pl

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2008 r., sygn. II KK 92/07, OSNwSK 2008, nr 1, poz. 1100;

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 sierpnia 2008 r., sygn. IV KK 206/08, publikacja elektroniczna LEX nr 445505, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 października 2008 r., sygn. II KK 113/98, Prok. i Pr. 2009, nr 3

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2009 r., sygn. V KK 245/08, publikacja elektroniczna LEX nr 485021, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2009 r., sygn. I KZP 33/08, OSNKW 2009, nr 5, poz. 32

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 2009 r., sygn. II KK 269/08, OSNwSK 2009, nr 1, poz. 630

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 2009 r., sygn. V KK 415/08, OSNwSK 2009, nr 1, poz. 851

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 kwietnia 2009 r., sygn. P 11/08, Dz.U.2009.63.533

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 lutego 2010 r., sygn. P 20/09, Dz.U.2010.34.191

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2010 r., sygn. IV KK 70/10, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 1192

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 października 2010 r., sygn. II KK 224/10, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 1978

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 13 stycznia 2011 r., sygn. II AKa 451/10, KZS 2011, nr 5, poz. 122

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 lutego 2011 r., sygn. IV KK 370/10, publikacja elektroniczna LEX nr 794701, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2011 r., sygn. IV KK 27/11, publikacja elektroniczna z bazy orzeczeń Sądu Najwyższego na www.sn.pl

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 2011 r., sygn. III KK 452/10, publikacja elektroniczna z bazy orzeczeń Sądu Najwyższego na www.sn.pl

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 lipca 2011 r., sygn. III KK 169/11, publikacja elektroniczna LEX nr 860611, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2011 r., sygn. IV KK 201/11, Prok. i Pr. 2012, nr 2

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 października 2011 r., sygn. II KK 125/11, publikacja elektroniczna z bazy orzeczeń Sądu Najwyższego na www.sn.pl

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2012 r., sygn. II KK 264/11, OSNKW 2012, nr 4, poz. 43

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2012 r., sygn. III KK 306/11, publikacja elektroniczna z bazy orzeczeń Sądu Najwyższego na www.sn.pl

Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 25 kwietnia 2012 r., sygn. II AKa 57/12, publikacja elektroniczna na portalu orzeczeń Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu, <http://www.orzeczenia.wroclaw.sa.gov.pl/>, stan na dzień 01.03. 2014 r.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2012 r., sygn. V KK 449/11, publikacja elektroniczna LEX nr 1165303, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2012 r., sygn. III KK 453/11, publikacja elektroniczna LEX nr 1226719, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2012 r., sygn. V KK 306/12, publikacja elektroniczna LEX nr 1231655, System Informacji Prawnej LEX, www.lex.pl

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2013 r., sygn. I KZP 4/13, OSNKW 2013, nr 8, poz.64

Wykaz najważniejszych aktów prawnych cytowanych i wykorzystanych w pracy, w kolejności chronologicznej:

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny,
Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571

Ustawa z dnia 4 lutego 1950 roku Powszechny obowiązek wojskowy, Dz.U. 1950, nr 6,
poz. 46

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 r.,
zwaną Europejską Konwencją Praw Człowieka, Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284

Ustawa z dnia 10 grudnia 1959 r. o zwalczaniu alkoholizmu, Dz.U. 1959 nr 69 poz. 434

Ustawa o zmianie przepisów dotyczących kary grzywny, kosztów i opłat sądowych w
sprawach karnych z dnia 16 listopada 1960r., Dz.U. 1960, nr 51, poz. 299

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 19 grudnia 1966
roku, Dz.U. 1977, nr 38, poz. 169

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 19 grudnia 1966 roku,
Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 roku Kodeks Karny, Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94

Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, Dz.U. 2014, poz. 191

Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o
wykroczeniach, Dz.U. 1982, nr 16, poz. 125

Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze, Dz.U 2009, nr 146, poz. 1188

Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, Dz.U 2010, nr 10, poz. 65

Protokół Nr 6 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności,
dotyczący zniesienia kary śmierci, Strasburg 28 kwietnia 1983, Dz. U. 2001,
nr 23, poz. 266

Ustawa z dnia 10 maja 1985 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach, Dz.U. 1985, nr 23, poz. 100

Ustawa z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze, Dz.U. 2011, nr 270, poz. 1599

Ustawa z dnia 7 grudnia 1989 r. o amnestii, Dz. U. 1989, nr 64, poz. 390

Ustawa z dnia 23 lutego 1990 r. o zmianie Kodeksu karnego wykonawczego, Dz.U. 1997, poz. 90, nr 557

Ustawa z dnia 23 lutego 1990 r. o zmianie Kodeksu karnego i niektórych innych ustaw, Dz.U. 1990, poz. 14, nr 84

Ustawa z dnia 28 września 1990 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach, Dz.U. 1990, nr 72, poz. 422

Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie, Dz.U. 2008, nr 189, poz. 1158

Ustawa z dnia 28 lutego 1992 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego, prawa o wykroczeniach i o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz.U. 1992, nr 24, poz. 101

Ustawa z dnia 16 października 1992 r. o orderach i odznaczeniach, Dz.U. 1992 nr 90 poz. 450

Ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali, Dz.U. 2000, nr 80, poz. 903

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o denominacji złotego, Dz.U. 1994, nr 84, poz. 386

Ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym, Dz.U. 1995, nr 95, poz. 475

Ustawa z dnia 20.11.1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz podwyższenie dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym, Dz.U. 1995, nr 95, poz. 475

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.

Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym, Dz.U. 2012, poz. 1137

Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności, Dz.U. 1997, nr 123, poz. 777

Ustawa z dnia 14 kwietnia 2000 r. o zmianie ustawy Kodeks karny, Dz.U. 2000, nr 48, poz. 548

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. 2013, poz. 427

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych, Dz.U. 2001, nr 98, poz. 1071

Ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych, Dz.U. 2003, nr 17, poz. 155

Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2003, nr 111, poz. 1061

Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych, Dz.U. 2003, nr 179, poz. 1750

Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz.U. 2013, poz. 672

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz.U. 2012, poz. 572

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego i ustawy - Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 2005, nr 163, poz. 1363

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz. U. 2005, nr 180, poz. 1493

Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, Dz.U. 2010, nr 142, poz. 960

Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską podpisany w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r., Dz.U. UE C306

Ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych, Dz.U. 2009 nr 62 poz. 504

Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Kodeks karny wykonawczy, ustawy - Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2009, nr 206, poz. 1589

Ustawa z dnia 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych, Dz.U. 2009, nr 201, poz. 1540

Ustawa z dnia 12 lutego 2010 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks karny wykonawczy oraz ustawy - Prawo ochrony środowiska, Dz.U.2010, nr 40, poz. 227

Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2010, nr 125, poz. 842

Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy, Dz.U. 2011, nr 21, poz. 112

Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami, Dz.U. 2011, nr 30, poz. 151

Ustawa z dnia 3 lutego 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2010, nr 34, poz. 191

Ustawa z dnia 3 lutego 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2011, nr 39, poz. 202

Ustawa z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, Dz.U. 2011, nr 72, poz. 381

Ustawa z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2011, nr 217, poz. 1280

Zebrane statuty, adnotacje oraz nakazy Sądu Najwyższego stanu Wisconsin, <http://docs.legis.wisconsin.gov/statutes/statutes/1>, stan na 25.10.2013r.

South Australia Summary Procedure Act 1921, tekst jednolity, <http://www.legislation.sa.gov.au>, stan na dzień 05.11.2013r.

Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2015, poz. 396

Wykaz innych źródeł cytowanych i wykorzystanych w pracy:

Komenda Główna Policji, Bezpieczeństwo imprez masowych w 2012 roku, Warszawa 2013.

Komenda Główna Policji, Bezpieczeństwo imprez masowych w 2013 roku, Warszawa 2014.

Ministerstwo Gospodarki Departament Regulacji Gospodarczych, Lepsze Prawo - Program Reformy Regulacji 2010-2011, Warszawa 2010

Ministerstwo Sprawiedliwości Centralny Zarząd Służby Więziennej, Informacja o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania za rok 2005, oraz analogiczne sprawozdania za lata 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, Warszawa 2006-2012

Ministerstwo Sprawiedliwości Departament Organizacyjny, Prawomocnie skazani dorośli wg rodzajów przestępstw i wymiaru kary - czyn główny w latach 2006-2010, Warszawa 2010

Ministerstwo Sprawiedliwości Wydział Statystyki, Prawomocnie skazani dorośli za zabójstwo w latach 1946-2003, sygn. DO II 0363/67/2004

Ministerstwo Sprawiedliwości Wydział Statystyki, Informacja statystyczna o ewidencji spraw i orzecznictwie w sądach powszechnych oraz więziennictwie, cz. III, sprawy karne w 2011 r., Warszawa 2012

Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Prawomocnie skazani dorośli wg rodzajów przestępstw i wymiaru kary - czyn główny, Warszawa za lata kolejno od 2008 do 2013

Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Osądzeni w pierwszej instancji, Sądy Rejonowe, Sprawozdania MS-S6, Warszawa za lata kolejno od 2005 do 2014

Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich, Osądzeni w pierwszej instancji, Sądy Okręgowe, Sprawozdanie MS-S6, Warszawa 2014

Uzasadnienie druku sejmowego 2393, wersja dostępna na <http://www.law.uj.edu.pl/~kpk/strona/reforma-kodeksu-karnego/>, stan na dzień 01.05.2015 rok.

Biblia Tysiąclecia, Warszawa 2011

Chang A., With Prime Air, Amazon plans to deliver purchases via drones, Los Angeles Times, 2.12.2013r.

Haldane M., U.S. slowly opening up commercial drone industry, Reuters, 08.08.2013r.

Krawiec P., Hazard online w Polsce szybko rośnie, GazetaPrawna.PL, 11.06.2013r.

Lardinois F., Google's Self-Driving Cars Complete 300K Miles Without Accident, Deemed Ready For Commuting, TechCrunch, 07.08.2012r.

Liptak A., Lifelong Death Sentences, The New York Times, 31.10.2011r.

Ross P., A Drone That Delivers Pizza, International Business Times, 02.11.2013r.

Shu C., Australian Startups Zookal And Flirtey To Begin Delivering Textbook Orders By Drone, TechCrunch, 14.10.2013r.

Simonite T., Data Shows Google's Robot Cars Are Smoother, Safer Drivers Than You or I, Technology Review, 25.11.2013r.

Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna Wydawnictwa Gutenberga, Tom I, Kraków, nie podano autora, nie podano daty wydania, encyklopedia drukowana w latach 1929 – 1938

<http://ulv.web.officelive.com/Documents/dpxWash.pdf>, stan na dzień 20.07.2012r.

<http://uwaga.tvn.pl/64733>, stan na dzień 28.10.2013r.

<http://www.amazon.com/b?ie=UTF8&node=8037720011>, stan na dzień 03.12.2013r.

<http://www.ccfaj.org/documents/CCFAJFinalReport.pdf>, stan na dzień 12.07.2012r.

<http://www.comptroller1.state.tn.us/>, stan na dzień 20.07.2012r.

<http://www.deathpenaltyinfo.org/>, stan na dzień 20.07.2012r.

<http://www.deathpenaltyinfo.org/costs-death-penalty>, stan na dzień 12.07.2012r.

http://www.fadp.org/FL_factsheet.pdf, stan na dzień 20.07.2012r.

<http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf>, stan na dzień 23.11.2012.

<http://www.njadp.org/>, stan na dzień 20.07.2012r.

<http://www.nytimes.com/>, stan na dzień 20.07.2012r.

<http://www.urban.org/>, stan na dzień 20.07.2012r.

<http://www.uscourts.gov/>, stan na dzień 20.07.2012r.

<http://www.wolnypoker.org>, stan na dzień 11.11.2013r.